

<https://doi.org/10.32523/2616-6887>

ISSN (Print) 2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

EURASIAN
NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н.Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN
of L.N.Gumilyov Eurasian
National University

№ 2 (135)/2021

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н.Гумилева

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ
сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES.
ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY
Series

Серия
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ.
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ.

bulpolit.enu.kz

ISSN (Print) 2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы
POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 2 (135)/2021

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2021
Nur-Sultan, 2021
Нур-Султан, 2021

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Л.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Бас редактордың орынбасары **Ахметжанова Л.К.**, т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Редакция алқасы

Абжаппарова Б.Ж. т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Авдеева О.А. с.ғ.д., доцент, Лойола университеті, Чикаго, АҚШ (саяси ғылымдар)
Азмұханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әбдуалиұлы Б. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Әлібекұлы А. ф.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Барсуков А.М. с.ғ.к., доцент, Сібір басқару институты, ХШЖМҚРА филиалы (саяси ғылымдар)
Бирюков С.В. с.ғ.д., проф., Кемерово мемлекеттік университеті, Кемерово, Ресей (саяси ғылымдар)

Габдулина Б.А. т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Дәркенов К.Г. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Дүйсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдыбалина А.С. Ph.D., доцент, Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Жолдасбекова А.Н. с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Зимони Иштван проф., Сегед университеті, Сегед, Венгрия (түркітану)
Ибраев Ш. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Ирфан Шахзад Ph.D., Саяси зерттеулер институты, Исламабад, Пакистан (саяси ғылымдар)
Каиржанов А.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)
Кайыркен Т.З. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (шығыстану)
Кожирова С.Б. с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Конкобаев К. ф.ғ.к., проф., Түркі академиясы халықаралық ұйымы, Нұр-Сұлтан (түркітану)
Копежанова Д.Е. Ph.D., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ланко Д. А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)

Ласлу Марац Ph.D., проф., Амстердам университеті, Амстердам, Нидерланды (саяси ғылымдар)
Мандана Тишеяр Ph.D., Алламе Табатабаи университеті, Тегеран, Иран (саяси ғылымдар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. Ph.D., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Пунит Гаур Ph.D., проф., Нью-Дели университеті, Нью-Дели, Индия (аймақтану)
Пауло Богта Ph.D., проф., Ла-Плата ұлттық университеті, Ла-Плата, Аргентина (саяси ғылымдар)
Рыстгина И.С. Ph.D., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Сейит Али Авджу Ph.D., Йылдырыма Баязит университеті, Анкара, Түркия (аймақтану)
Сомжүрек Б.Ж. т.ғ.к., доцент, Astana International University, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Тәштемханова Р.М. т.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (аймақтану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан, Қазақстан (түркітану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Тубышева А.А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КЕАҚ

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігімен тіркелген. 24.02.2021 ж. № KZ05VPY00032822 - қайта есепке қою туралы куәлігі

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: [http:// bulpolit.enu.kz](http://bulpolit.enu.kz)

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 10 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-432)

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**

Doctor of Political Sciences, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, Can. of Political Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Leila Akhmetzhanova**, Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Ol'ga Avdeeva	Doctor of Political Sci., Assoc.Prof., Loyola University, Chicago, USA (political science)
Aleksandr Barsukov	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., Siberian Institute of Management, Branch of RANEP, Russia (political science)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sci., Prof., Kemerovo State University, Kemerovo, Russia (political science)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Kurmangali Darkenov	Can. of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Maira Dyussembekova	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Irfan Shahzad	PhD, Institute for Political Studies, Islamabad, Pakistan (political science)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (oriental studies)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Danagul Kopezhanova	Ph.D., Assoc. Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Dmitrij Lanko	Can. of Political Sci., Assoc.Prof., St Peterburg Universiy, Saint Petersburg, Russia (political science)
Laszlo Maracz	Ph.D., Prof. Amsterdam University, Amsterdam, Netherlands (political science)
Mandana Tisheyar	Ph.D., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (political science)
Irina Nevskaya	Ph.D., Goethe University, Germany, Frankfurt am Main (turkology)
Zhaslan Nurbayev	Can. of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Aigerim Ospanova	Ph.D., Assoc.Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Punit Gaur	Ph.D., Prof. University of New Delhi, New Delhi, India (regional studies)
Paulo Botta	Ph.D., Prof., National University of La Plata, La Plata, Argentina (political science)
Indira Rystina	Ph.D., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Seyit Ali Avcu	Ph.D., Yıldırım Beyazıt University, Ankara Turkey (regional studies)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (regional studies)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (turkology)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Alua Zholdybalina	Ph.D., Assoc.Prof., Kazakhstan Institute for Strategic Studies, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Zimonyi Istvan	Prof., University of Szeged, Szeged, Hungary (turkology)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-432). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz>

Responsible secretary, computer layout: A.A. Tubysheva

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Non-profit joint-stock company «L.N. Gumilyov Eurasian National University»

Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan. Rediscount certificate No.

KZ05VPY00032822 dated 24.02. 2021

Available at: <http://bulpolit.enu.kz>

Periodicity: 4 times a year.

Circulation: 10 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-432)

Главный редактор: **Нургазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
(полит. науки)
Зам. главного редактора: **Ахметжанова Л.К.**, к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.
науки)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б.	д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Абжаппарова Б.Ж.	д.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Авдеева О. А.	д.полит.н., доцент, университет Лойола, Чикаго, США (полит.науки)
Азмуханова А.М.	к.ист.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Алибекулы А.	к.ф.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Алиева С.К.	к.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Барсуков А. М.	к.полит.н., доцент, Сибирский институт управления – филиал РАНХиГС, Новосибирск, Россия (политические науки)
Бирюков С.В.	д.полит.н., проф., Кемеровский государственный университет, Кемерово, Россия (полит. науки)
Габдулина Б.А.	к.ист.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Даркенов К.Г.	к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Дюсембекова М.К.	к.полит.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдыбалына А.С.	Ph.D., доцент, Казахстанский институт стратегических исследований, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Жолдасбекова А.Н.	к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Зимони Иштван	проф., Сегедский университет, Сегед, Венгрия (тюркология)
Ибраев Ш.	д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Ирфан Шахзад	Ph.D., Институт политических исследований, Исламабад, Пакистан (полит. науки)
Каиржанов А.К.	д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Кайыркен Т.З.	д.ист.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (востоковедение)
Кожирова С.Б.	д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Конкобаев К.	к.ф.н., проф., Международная Тюркская академия, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)
Копежанова Д.Е.	Ph.D., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Ланко Д. А.	к.полит.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)
Ласлу Марац	Ph.D., проф., Амстердамский университет, Амстердам, Нидерланды (полит. науки)
Мандана Тишеяр	Ph.D., Университет Алламе Табатабаи, Тегеран, Иран (полит. науки)
Невская И.А.	Ph.D., Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)
Нурбаев Ж.Е.	к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Оспанова А.Н.	Ph.D., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Пунит Гаур	Ph.D., проф., университет Нью-Дели, Нью-Дели, Индия (регионоведение)
Пауло Ботта	Ph.D., проф., национальный университет Ла-Платы, Ла-Плата, Аргентина (полит.науки)
Рыстгина И.С.	Ph.D., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (полит.науки)
Сейит Али Авджу	Ph.D., университет Йылдырма Беязита, Турция (регионоведение)
Сомжурек Б.Ж.	к.ист.н., доцент, Astana International University, Нур-Султан, Казахстан (полит. науки)
Таштемханова Р.М.	д.ист.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (регионоведение)
Шаймердинова Н.Г.	д.ф.н., проф. (Казахстан), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан (тюркология)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сагпаева, 2, каб. 402 Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-432)
E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>
Ответственный секретарь, компьютерная верстка: Тубышева А.А.

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: НАО «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева».

Зарегистрировано Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан. Свидетельство о постановке на переучет № KZ05VPY00032822 от 24.02.2021 г.

Электронная версия в открытом доступе: <http://bulpolit.enu.kz>

Периодичность: 4 раза в год.

Тираж: 10 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-432)

МАЗМҰНЫ/ CONTENT/ СОДЕРЖАНИЕ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР/ POLITICAL SCIENCE / ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Анламасова М.К., Р.Т. Джатпарова, Мукажанова А.Ж.</i> АҚШ-тың сыртқы саясатын жүзеге асырудағы жұмсақ күштің және оның құралдарының маңызы <i>Anlamassova M.K., Japparova R.T., Mukazhanova A.Zh.</i> The importance of soft power and soft power tools in us foreign policy <i>Anlamassova M.K., Japparova R.T., Mukazhanova A.Zh.</i> ABD dış politikasında yumuşakgücün ve yumuşak güç araçlarının önemi	7
<i>Ланко Д. А., Ланцова И.С.</i> Кореяның азиялық таңдауы <i>Lanko D.A., Lantsova I.S.</i> Korea's Choice for Asia <i>Ланко Д. А., Ланцова И.С.</i> Азиатский выбор Кореи	21
<i>Лю Сяоин, Абжаппарова А.А.</i> Қытай жастарының білім көші-қонының ерекшеліктері <i>Liu Xiaoyin, Abzhapparova A.A.</i> Features of educational migration of Chinese youth <i>Лю Сяоин, Абжаппарова А.А.</i> Особенности образовательной миграции китайской молодежи	38
<i>Нуртазина Р.А., Серикжанова А.Т.</i> Парламенттік сайлау мысалында Қазақстан мен Қырғызстан азаматтарының саяси қатысуы: салыстырмалы талдау <i>Nurtazina R. A., Serikzhanova A.T.</i> Political participation of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis <i>Нуртазина Р.А., Серикжанова А.Т.</i> Политическое участие граждан Казахстана и Кыргызстана на примере Парламентских выборов: сравнительный анализ	51
<i>Оспанова А.Н., Сабитов Ж.М., Нурбаев Ж.Е.</i> Жоғары білім беру жүйесіндегі «диплом фабрикасы» мәселелері: Ұлыбритания мысалында <i>Ospanova A.N., Sabitov Zh.M., Nurbayev Zh.E.</i> "Diploma mill" Issues in the higher education system: the case of the United Kingdom <i>Оспанова А.Н., Сабитов Ж.М., Нурбаев Ж.Е.</i> Проблемы «фабрики дипломов» в системе высшего образования на примере Великобритании	70
<i>Чамкани А., Есдаулетова А.М.</i> Ауғанстандағы бейбітшілікке жету жолдары <i>Chamkani A., Yesdauletova A.M.</i> Ways to achieve peace in Afghanistan <i>Чамкани А., Есдаулетова А.М.</i> Пути достижения мира в Афганистане	78

АЙМАҚТАНУ/ ORIENTAL STUDIES/ РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

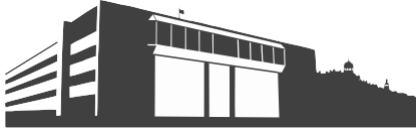
- Кулумжанова А.М.* Венесуэла: социалистік модель дағдарысы
Kulumzhanova A.M. Venezuela: the crisis of the socialist model 85
Кулумжанова А.М. Венесуэла: кризис социалистической модели
- Лапенко М.В.* Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделі: «Үлкен еуразиялық серіктестік» аясындағы ЕАЭО және ШЫҰ
Lapenko M.V. A new model of cooperation in Eurasia: EAEU and SCO in the framework of the Greater Eurasian Partnership
Лапенко М.В. Новая модель сотрудничества в Евразии: ЕАЭС и ШОС в рамках «Большого евразийского партнерства» 95

ШЫҒЫСТАНУ/ ORIENTAL STUDIES /ВОСТОКОВЕДЕНИЕ

- Артамонова Т.А.* XX ғасырдың екінші жартысы мен ХХІ ғасырдың басындағы Еуразия аймағындағы білім берудің өзекті мәселелері (Ресей мен Моңғолия мысалында)
Artamonova T.A. Actual problems of education in the Eurasian region in the second half of the 20th and the beginning of the 21st century (on the example of Russia and Mongolia)
Артамонова Т.А. Актуальные проблемы образования в евразийском регионе во второй половине XX - начале ХХІ века (на примере России и Монголии) 106
- Ильясова К.М., Багдатова С.А.* Шығыстың жаһандық қалалары: шетелдік зерттеулердің тұжырымдамалық-эмпирикалық талдауы
Ilyassova K.M., Bagdatova S.A. Global Cities of the East: a conceptual and empirical analysis of foreign studies
Ильясова К.М., Багдатова С.А. Глобальные города Востока: концептуально-эмпирический анализ зарубежных исследований 115

ТҮРКІТАНУ/ TURKOLOGY/ТЮРКОЛОГИЯ

- Керимкулова Р.О., Ибраев Ш.И.* Түркі халықтарының қаһармандық эпосындағы көмекшімифологиялық кейіпкерлердің түрленуі
Kerimkulova R.O., Ibraev Sh. I. Transformation of auxiliary mythological characters in the heroic epic of the Turkic peoples
Керимкулова Р.О., Ибраев Ш.И. Трансформация второстепенных мифологических персонажей в героическом эпосе тюркских народов 130
- Сүйерқұл Б.М., Жармуханова Ж.А.* Түрік және қазақ мақал-мәтелдеріндегі табиғат құбылыстары атауларының семантикалық ерекшеліктері
Siyerkul B.M., Jartukhanova J.A. Semantic features of names of natural phenomena in Turkish and Kazakh proverbs and sayings
Сүйерқұл Б.М., Жармуханова Ж.А. Семантические особенности названий природных явлений в пословицах и поговорках турецкого и казахского языков 138
- Нафиков Ш.В.* Ежелгі түркі тіліндегі *könül*, башқұрт тілінде күнел “жүрек”: бір соматизмнің этимологиялық байланыстары
Nafikov Sh.V. Ancient Turkic *könül*, bashkir *kunel* “heart”: etymological connections of one somatism
Нафиков Ш.В. Древнетюркское *könül*, башкирское күнел ‘сердце’: этимологические связи одного соматизма 148

M.K. Anlamassova¹
R.T. Japparova²
A.Zh. Mukazhanova^{3*}

^{1,2} Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan

³Abay Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi, Almatı, Kazakistan

*Corresponding author: anlamassova@gmail.com

ABD dış politikasında yumuşak gücün ve yumuşak güç araçlarının önemi

Özet. ABD'nin uluslararası arenadaki hedeflerine ulaşmak amacıyla kullandığı araçlardan biri yumuşak güçtür. ABD, kendi yumuşak güç araçları ile diğer toplumların fikirlerini ve inançlarını, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerini şekillendirmeye ve kendi dış politika tutumları ve davranışlarını onların gözünde meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Yani yumuşak güç araçları ile kendi politikasını rahat yürütebilecek uluslararası politika ortamını oluşturmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede çalışma, ABD'nin yumuşak güç politikası ve araçları incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Yumuşak Güç, ABD, Yumuşak Güç Araçları, Sivil Toplum Kuruluşları, Değerler

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-7-20>

Received: 12.05.21 / Approved: 23.06.21

Giriş

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Woodrow Wilson'un "açık diplomasisi" kavramını ortaya koyması ve Kamuoyunu Bilgilendirme Komitesi'ni kurulması ile ABD kendi kültürünü dünyaya tanıtmak için çaba harcamıştır. Sovyetler Birliği başta olmak üzere dünyanın diğer ülkelerindeki insanlara kendi politikası ve değerlerini tanıtmak ve onlara kendi ideolojisini benimsetmek amacıyla yürüttüğü dış politika siyasetine ve kamu diplomasisi faaliyetlerine milyarlarca para harcamıştır. Bu alanda da uyguladığı en büyük ve ilk yumuşak güç veya kamu diplomasisi programı "Marshall Planı" olmuştur. ABD bu program kapsamında 1962'den yılından 1972 yılına kadar 70 ülke ile anlaşma yapmıştır ve yüzlerce barış gönüllülerini göndermiştir [1]. Marshall'ın sunduğu önerisinde en önemli unsurlar şunlardır; düşüştü olan ekonomiye yardım, açlık ve fakirliğe karşı mücadeledir [2]. Bu program dışında ABD'nin diğer ülkeler ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek ve kültürel işbirliği yapmak için çeşitli programlar ve projeler kabul edilmiştir, eğitim ve mübadele programları gerçekleştirilmiştir, siyasi değerleri tanıtmak için çeşitli kuruluşlar oluşturulmuştur. ABD, bu kabul edilen programlar ve oluşturulan kuruluşlar sayesinde ve sert gücün yanı sıra yumuşak gücü kullanması ile Soğuk Savaş kazanmıştır ve Sovyet Birliği'nin içeriden yıpranmasına yardımcı olmuştur [3].

Araştırmanın yöntemi

Çalışmanın metodolojik temeli tüm araçları kullanılabilirliği açısından inceleyen belirli bir sorunu çözmekteki ya da işlevselci araçsal yaklaşımı kullanılacaktır. Yumuşak güç araçsalcılığı içinde uluslararası ilişkiler alanındaki hedeflerine ulaşmak için bir araç (vasıta) olarak kabul edilmektedir. Belirtilen sorunların özgünlüğü ve karmaşıklığından dolayı çalışma sırasında sistematik ve kurumsal yöntemlere de başvurulacaktır. Sistem yaklaşımı, modern ABD'nin dış politikasında "yumuşak güç" araçlarının rolünü ve önemini ayrıntılı incelemeye imkan sağlamaktadır. Kurumsal yöntem ile de ABD'de oluşturulan "yumuşak güç" kuruluşları, sivil toplum kuruluşları v.b. kurumların çalışmaları incelenecektir. Aynı zamanda ABD'nin tarihi, dış politikası, sosyal, kültürel vb. hakkındaki kitaplar ve makaleler gibi kaynaklar da araştırılacaktır.

Tartışma ve çalışmanın bulguları

Dünyanın ikinci süper gücü olan Sovyet Birliği'nin çökmesi ile dünyada tek süper güce dönüşen ABD'nin kamu diplomasisi ve yumuşak güç alanındaki faaliyetleri yavaşlamıştır. 90'lı yıllarda Amerika'nın değişmekte olan gücü anlatılan Joseph S. Nye'nin "Bound to Lead" adlı kitabında yumuşak güç terimini ilk kez kullanmasıyla bu terim kavramsal bir nitelik kazanmıştır. Ancak yumuşak güç ile ilgili kapsamlı araştırmalar 11 Eylül terörist olaylarından sonra başlamıştır. Bu dönemde ABD'nin dış politikadaki mevcut olan gücünün azaldığına dair tartışmalar başlamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler kararı olmadan ABD'nin Afganistan ve Irak devletlerine girmesi ile oluşan olumsuz kamuoyu fikri ve tablodan sonra Amerika'nın dünyadaki hakimiyetini devam ettirebilmesi ve sürdürebilmesi için neler yapması gerektiğine ve hangi yönde çalışmalar yapmasına ilişkin araştırmalar başlatılmıştır.

Amerika, kendisi yürüttüğü politikaların diğerlerinin kendi isteğiyle kabul etmesini sağlamak için siyasi değerler ve kurumlar (demokrasi, çokpartilik, seçimler, insan hakları, özgürlük), yardımseverlik (Marshall planı ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın toparlanması), kültürel değerler (müzik, filmler, sanat, edebiyat vb.), tüketici tercihleri ve teknolojiler (moda, markalar, yeni teknolojiler vb.) gibi yumuşak güç kaynaklarını kullanmaktadır.

Amerika'nın siyasi, ekonomik ve sosyokültürel alanlardaki yumuşak güç unsurları için yerli ve yabancı binlerce kişilerin yadımı, devlet ve özel kuruluşları, çokuluslu örgütlerden oluşan bir ağ geliştirdi. Bu kuruluşlar ve örgütlerin gerçekleştirdiği projelerinin ve faaliyetlerini yurt dışında daha ilımlı karşılanması için demokrasi geliştirme adı verilen projeler yürütmeye başladı.

ABD'nin yumuşak güç potansiyelini oluşturan sivil toplum kuruluşları şunlardır:

Ulusal Demokrasi Vakfı (NED)

Bu vakıf 1983 yılı demokrasiyi geliştirmek ve tanıtmak için kuruldu. En büyük sivil toplum kuruluşu olan Vakıf, Ulusal Demokratik Enstitüsü, Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitüsü, Bağımsız Özel Teşebbüs Merkezi ve Dayanışma Merkezi olmak üzere dört kurumdan oluşmaktadır. NED bütçesinin yaklaşık %55'i bu dört kurum arasında hibe şeklinde eşit dağıtılır, geri kalan kısmı ise diğer demokrasi geliştirme kuruluşlarına yanı sıra dünya genelindeki yerli halkların küçük gruplarına aktarılır. Ulusal Demokratik Enstitüsü (NDI) ve Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitüsü (IRI) isimlerine rağmen yasal ya da mali nedenlerle herhangi bir siyasi partiye bağlı değildir. Başlangıçta enstitüler Demokratlar ve Cumhuriyetçiler tarafından yönetilmiştir. Ancak bu uygulamaya kamu fonlarının kötüye kullanılması endişesinden dolayı son verilmiştir. Kuruluşların tarafsızlığı Washington'un kaynak sağlaması için gerekli şarttır [4]. NDI ve IRI dünyanın her bölgesindeki demokrasi ile

demokratik kurumları desteklemeyi ve teşvik etmeyi, demokrasiyi geliştirmenin en iyi uygulamaları ile tecrübelerini paylaşmayı, yerel siyasi ve sivil örgütlerini kurmayı ve güçlendirmeyi, seçimleri desteklemeyi ve korumayı, devletin açıklık ilkesi ile yönetilmesini kontrol etmek ve denetlemek için vatandaşların katılımını arttırmayı amaçlamaktadır [5]. İş dünyası ve ticaret odaları ile işbirliği yapan Bağımsız Özel Teşebbüs Merkezi (CIPE) pazara dayalı reformları desteklemek, yolsuzlukla mücadele etmek, üniversitelerdeki işletme derslerini ve ekonomik konularda yoğunlaşan medya programlarını finanse etmek gibi faaliyetlere yönelmektedir. Dayanışma Merkezi ise daha çok sendikalar kurmaya ve desteklemeye, işçilere hukuki, sağlık vb. konularda eğitim vermeye odaklanmaktadır.

Seçim Sistemleri Uluslararası Vakfı (IFES)

Seçim Sistemleri Uluslararası Vakfı, seçimler, yargısı sistemi, sivil toplum, parlamento ve yerel yönetimlere teknik yardım sağlamaya odaklanmaktadır. “Özgürlük sadece demokratik siyasal sistemlerde mümkündür” ilkesi çerçevesinde faaliyet gösteren ve birkaç ülkede bürosu bulunan Freedom House, ülkelerin özgürlük karnesini oluşturmaktadır. Ayrıca insan haklarını geliştirmek ve basın özgürlüğünü desteklemek için hibeler sağlamaktadır. 1992 yılında eski Sovyetler Birliği ülkelerine yardım etmek üzere Avrasya Vakfı (EF) kuruldu. Vakıf, siyasi müdahale olarak görülmesin diye “exit poll” çalışmalarını yani seçim anketlerini yapmak dışında seçimleri denetlemiyor. Carter Merkezi (Carter Center) demokrasiyi geliştirmekle birlikte aynı zamanda çatışmaları çözmeye ve insan haklarını korumayı hedeflemektedir [6]. Açık Toplum Enstitüsü (OSI) ya da Soros Vakfı dünyanın her yerindeki insanların hayatlarını korumak ve geliştirmek üzerine büyük önem veren, (insan hakları, azınlık hakları, eğitim, sağlık, hukuk vb. alanlarda adaletlik ve eşitlik), insanlara hesap veren hükümeti mevcut olan, herkesin katılımına açık olan açık ve hoşgörülü toplumlar inşa etmeye amaçlamaktadır [7].

Kamu İşleri Bürosu (PA)

Kamu İşleri Bürosu (PA) ulusal ve uluslararası medyanın ABD’nin dış politikası ve ABD’nin ulusal güvenlik çıkarlarını zamanında ve makul olan şekilde haberdar etmesini ve kende değerlerinin anlaşılması ve yaygınlaştırılmasını desteklemektedir. Büro’nun kendi vatandaşlarını ve yabancı kamuoyunu bilgilendirme misyonu şunları içermektedir:

- Amerika’nın uluslararası alandaki çıkarlarını ilerletme amacıyla hem stratejik ve hem de taktiksel iletişimi planlamak.
- Tüm basın mensuplarına bilgilendirme düzenlemek.
- Yetkililerin tüm düzeydeki röportajlarını Amerikan vatandaşlarının her yerden ulaşmalarını teşvik etmek.
- ABD dış politikasıyla ilgili güncel bilgileri içeren web sayfalarını geliştirerek Dışişleri Bakanlığı’nın web sitesini yönetmek.
- Sosyal medya ve diğer modern teknolojileri kullanarak toplumun ilgisini çekmek ve toplumla iletişim kurmak.
- İnternet ve medya üzerinden yabancı kitlelerin ilgisini çekmek için diğer devlet kurumlarıyla iletişim kurmak.
- Tüm iletişim araçları üzerinden gelen soruları cevaplamak.
- ABD dış politikasını tartışmak ve tüm Amerikalılar için neden önemli olduğunu anlatmak için toplantılar düzenlemek ve üniversiteler, ticaret odaları ve topluluklarda konuşma programlarını düzenlemek.
- Dışişleri Bakanlığı büroları ve ofisleri, halk ve basın için ABD ve dış ülkelerde görsel-işitsel ürünler ve hizmetleri üretmek ve bunları koordine etmek.
- ABD diplomasisi ve dış ilişkiler konularında tarihi çalışmalar hazırlamak [8].

Çokuluslu Şirketler

Serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması, Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası'nın yürüttüğü olumlu politikaları, gerçekleşen özelleştirmeler ayrıca dünyada gümrük duvarlarının kaldırılması ABD'de bulunan birçok çokuluslu şirketin dünya çapında faaliyet sürdürmesine imkan sağlamaktadır. Gün gittikçe etkileri sürekli artan çokuluslu şirketler, en üst düzeyde olan mali gücü ve siyasi lobisi ile sadece rakip büyük şirketleri değil devletleri bile kendi koşullarını zorla kabul ettirmektedir. Ayrıca bu çokuluslu şirketler toplumsal yaşamın tüm alanlarını etkilemesi, ülke tanıtımını yapması ve tüketiciler tarafından da tercih edilmesi ile ülke imajı ve yumuşak gücü için çalışmaktadır. Dünyadaki çokuluslu şirketlerin çoğu ABD, Japonya, Çin ve Avrupa Birliği ülkelerinde bulunmaktadır. ABD'de bu alanda dünyaca ünlü General Motors, Exxon Mobil, General Electric, Apple, Google, Microsoft, AT&T, Shell, Ford Motor, McDonald's vb. şirketler vardır. The Financial Times'ın 2015 yılında yayınladığı FT Global 500 sıralamasına göre Apple, ExxonMobil, Berkshire Hathaway, Google, Microsoft, Wells Fargo ve Johnson@Johnson gibi şirketler ilk on sırada bulunmaktadır [9]. Forbes Dergisi'nin The World's Biggest Public Companies 2016 sıralamasına göre ilk 10'da Berkshire Hathaway, JPMorgan Chase, Wells Fargo, Apple ve ExxonMobil şirketleri yer almaktadır [10]. PricewaterhouseCoopers (PwC) şirketinin 2016 raporlarına göre ise ABD'de dünyanın en büyük 54 şirketi istikamet etmektedir. Ayrıca dünyada teknoloji alanında Apple Inc, finans alanında Berkshire Hathaway, sağlık hizmetleri alanında Johnson@Johnson, müşteri hizmetleri alanında amazon.com, petrol ve gas alanında ExxonMobil, telekomünikasyon alanında AT&T Inc ve endüstri (sanayi) alanında General Electric Co ile birinci olurken tüketim ürünleri alanında Nestle SA'dan sonra Procter & Gamble Co ikinci olmaktadır [11]. ABD'nin diğer yumuşak güç cazibesi McDonald's'dir. "Üzerinde güneşin batmadığı" ve "McDonald's restoranının bulunduğu iki ülke asla savaşmaz" sloganları ile McDonald's uluslararası ilişkiler ve siyasi ekonomi üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir, çalışma mekanizmaları ile uluslararası sistemde diplomasi ağı kurmaktadır ve farklı toplumların lezzet ve tercihlerini yönlendirilmektedir [12].

Medya

Bilgi ve iletişim çağında devletin pozitif imajını ve kamuoyunu oluşturmakta yumuşak güç araçlarından medya çok etkilidir ve önemlidir. Medya, kamuoyunun oluşumunu teşvik ederek bilgilerin ideolojik perspektiflere göre herhangi bir gerçeği örtmemesi için gerçeğe daha yakın olan şekilde verilmesini sağlar. Bu tezi ABD Silahlı Kuvvetlerinin Orgenerali John Shalikashvili şu ifadesi ile doğrulamaktadır: "CNN bizim kazandığımızı dair haber vermediği sürece biz kazanmıyoruz" [13]. Medyanın hala en önemli silahlarından olan televizyon ve radyo yayınları önemliliğini kaybetmemiştir. Örneğin, ABD'de 1,700 günlük gazetenin % 98'i ve gelirin yalası % 40'ı yaklaşık 15 kuruma aittir. Cable News Network, American Broadcasting Company, Columbia Broadcasting System ve National Broadcasting Company kanalları hala izleyiciler tarafından beğenilerek tercih edilmektedir. Özellikle CNN haber ajansı farklı ülkelerde şubeler açarak ve dünyaya yayın yaparak Amerika'nın haber markası olmuştur. Ulusal Halk Radyosu (NPR), Amerika'nın Sesi (VOA) ve Radio Free Europe gibi radyolar dünyanın her yerine yayın yapmaya devam etmektedir [14]. Ancak son zamanda YouTube, Twitter ve Facebook gibi sosyal paylaşım araçlarının yarattığı ve yaygınlaştırdığı global dil sayesinde ABD'nin modern popüler kültürü dünyanın önemli bir kısmı için cazibe merkezi haline gelmiştir. Ayrıca ABD, bu global dil üzerinden rahatlıkla milyonlarca iletişime geçebilmekte ve onların her gün takip ettiği bir sanat ve moda merkezi haline gelmektedir [15]. Örneğin yaklaşık bir milyar kullanıcı olan Facebook 2011-2012 yıllarında gerçekleşen siyasi devrimlerde kullanılan en önemli yumuşak güç araçlarından biri olmuştur [16].

Film Sektörü

Film sektörü yumuşak gücün en önemli kültürel kaynaklarından birisidir. Hollywood adını taşıyan ABD'nin sinema sektörü yumuşak gücün bir ulusun diğer uluslar nezdindeki olumlu imajını pekiştirme amacını en etkili ve profesyonel şekilde yapmaktadır. Ayrıca ABD hükümeti, ülkenin uluslararası kamuoyunda itibarını artıracak her türlü filmlere destek vermektedir [17]. Amerikan filmleri ve TV dizileri dünyada milyonlarca kişiler tarafından beğenilmektedir ve Amerikan hayat tarzını idealleştirerek kendilerine benimsemektedir [18].

Think Tank / Düşünce Merkezleri

ABD'nin yumuşak güç araçlarından diğeri ise düşünce kuruluşlarıdır. İlk Think Tank kuruluşu Amerika'da kurulmuştur. Düşünce merkezlerinin oluşumunu etkileyen etmenlerden biri devletlerin yürüttüğü dış politikasına alternatifler ve yeni kaynaklar sunabilme ihtiyacıdır. Think Tank kuruluşları, devletlerin dış politikasında bölgesel ve küresel düzeyde karar alma süreçlerinde etkinliğini artırmasını, doğru kararlar almasını ve doğru politikalar izlemesini teşvik etmek amacıyla özel ve nitelikli çalışmalar yürütmektedir ve araştırmalar yapmaktadır. Siyasi, ekonomi, yönetim, savunma, kültürel, sosyal sorunlar vb. konularda yoğunlaşmaktadır ve kamuoyunu yönlendirmektedir [19].

Politikacılar, diplomatlar, akademisyenler ve gazetecilerden oluşan Think Tank Kuruluşları sadece ABD'de değil tüm dünyanın kamuoyunu yönlendirmektedir. Amerika'da faaliyet gösteren en iyi 10 düşünce kuruluşu hakkında ayrıntılı bilgi Tablo 1'de verilmektedir [20].

Tablo 1

ABD'nin En İyi Think Tank veya Düşünce Kuruluşları

Adı	Bütçesi (\$)	Çalışma Alanları
Brookings Institution	60.7 milyon	Amerikan dış politikası, Ortadoğu
Council on Foreign Relations	38.3 milyon	Amerikan dış politikası, ulusal güvenlik
Carnegie Endowment for International Peace	22 milyon	Nükleer silahsızlanma, Çin
Rand Corporation	251 milyon	Askeri strateji, ekonomi-politik
Heritage Foundation	48.4 milyon	Vergi politikası, savunma füzeleri
Woodrow Wilson International Center for Scholars	34.5 milyon	Bölgesel çalışmalar, demokrasi çalışmaları
Center for Strategic & International Studies	29 milyon	Savunma politikası, diplomasi
American Enterprise Institute	23.6 milyon	Ticaret, savunma
Cato Institute	19 milyon	Liberalleşme
Hoover Institution	34.1 milyon	Savunma politikası, muhafazakarlık

Kaynak: Sami Zariç, "Türkiye'de Think-Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 31, Temmuz - Ağustos 2012, s. 4.

Eğitim

ABD'nin yumuşak gücünün başka bir boyutu eğitim sektörüdür. Uzun vadeli bir strateji olan eğitim sektörünün önem kazanmasını etkileyen iki unsur vardır. Birinci unsur, eğitim programlarının katılımcıları için ev sahipliği yapan ülkenin kendi toplumunun siyasi ve ekonomik modeli, kültürü ve değerlerini tanıtmaya imkan sağlamasıdır. Bu ülkede bulunduğu sürede katılımcıların edindiği

deneyim onların ülkelerine döndükten sonra herhangi bir karar verme sürecinde yardımcı olabilir. İkinci unsur ise hibe ve burs alıcılarını seçme faaliyetlerinin çeşitli alanlardaki en umut verici temsilcilerini belirlemek için bir fırsat sağlamasıdır. Eğitimi tamamladıktan sonra mezunlarla iletişimi devam ettirmek ise sponsor olan devlete yabancı elitleri etkilemeye ya da onların entelektüel kaynaklarını kendi menfaatleri için kullanmaya imkan vermektedir. Böylece, eğitim ev sahibi devletin belirli bir ülkede kendi vatandaşları üzerine odaklanan grup oluşturması için yumuşak bir yol olarak kabul edilmektedir [21].

Amerika, eğitim sektöründe önemli adımlar atarak dünyanın en seçkin beyin güçlerinin kendi ülkesinde eğitim almasını sağlamak için kurumlar ve programlar oluşturmuştur. Devlet tarafından Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Eğitim ve Kültürel İşleri Bürosu (ECA) kurulmuştur. Büro, ABD ve diğer halklar arasında karşılıklı anlaşmayı temin etmeyi, dostluk ve barışçıl ilişkileri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Büro, uluslararası eğitim ve kültürel mübadele ve liderlik gelişimi üzerine inşa edilmiş programlar yürütmektedir. 160'dan fazla ülkenin öğrenci, akademisyen, sanatçı, sporcu vb. alanlarda lider olanlarla ilişki kurmaktadır [22]. Fulbright Programı, Global UGRAD Programı, Hubert H. Humphrey Programı, Edmund S. Muskie Programı, Benjamin Franklin Transatlantic Fellows Summer Institute, Access ve Future Leaders Exchange gibi değişim ve burs programları da İngilizce dilini yaygınlaştırmak ve ABD hakkında bilgileri tanıtmak için paha biçilmez bir imkandır.

Tablo 2'ye bakıldığında ABD'ye gelen uluslararası öğrenci sayılarının gittikçe arttığı görülmektedir. 2015-2016 eğitim yılında en çok Çin'den 328,547, Hindistan'dan 165,918 ve Suudi Arabistan'dan 61,287 öğrenci çekebilmiştir [23]. Ayrıca Yabancı Öğrenci Danışmanları Ulusal Derneği'nin (NAFSA) son raporuna göre 1.043.839 uluslararası öğrencinin ABD ekonomisine katkısı 32.8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır [24]. Uluslararası öğrenciler genelde işletme, mühendislik, matematik ve bilgisayar bilimleri, sosyal bilimler, beşeri bilimler, güzel sanatlar, tıp ve tarım gibi bölümleri seçmektedir.

Tablo 2

ABD'ye En Çok Öğrenci Gönderen Ülkeler

	1949-50 yy.		1979-80 yy.		2015-16 yy.		
1.	Kanada	4,400	İran	51,000	Çin	328,547	31.5
2.	Tayvan	3,600	Tayvan	18,000	Hindistan	165,918	15.9
3.	Hindistan	1,400	Nijerya	16,000	Suudi Arabistan	61,287	5.9
4.	İngiltere	800	Kanada	15,000	Güney Kore	61,007	5.8
5.	Meksika	800	Japonya	12,000	Kanada	26,973	2.6
6.	Küba	700	Hong Kong	10,000	Vietnam	21,403	2.1
7.	Filipinler	700	Venezuela	10,000	Tayvan	21,127	2.0
8.	Almanya	700	Suudi Arabistan	10,000	Brezilya	19,370	1.9
9.	Kolombiya	600	Hindistan	9,000	Japonya	19,060	1.8
10.	İran	600	Thayland	7,000	Meksika	16,733	1.6
	Toplam	26,400	Toplam	286,000	Toplam	1,043,839	100

Kaynak: Jie Zong, Jeanne Batalova, "International Students in the United States", (Çevrimiçi) <http://www.migrationpolicy.org/article/international-students-united-states>, 3.12.2020.

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı

ABD'nin çıkarlarını "yumuşak" yöntemlerle tanıtan ve dünyada en etkili kuruluşlarından biri olan ABD'nin Uluslararası Kalkınma Ajansı'dır (USAID). 1961 yılında kurulan USAID, Amerika'da mevcut çeşitli dış politika programlarının çoğunu kendine birleştirmektedir. USAID, kendi faaliyetleri için yaklaşık federal bütçenin yüzde 1'ini harcamaktadır (2015 yılı USAID'ın yıllık bütçesi yaklaşık 20 milyar dolar oldu) [25]. ABD Dışişleri Bakanlığı ile yakın temasta bulunan ve aşırı küresel sorunları çözmeye çalışan USAID faaliyetlerinin temel hedefleri şunlardır [26]:

- Ekonomik gelişmeyi teşvik etmek.
- Demokrasiyi ve uygun yönetimi güçlendirmek.
- İnsan haklarını korumak.
- Dünya nüfusunun sağlığını iyileştirmek.
- Gıda güvenliğini ve ziraat alanını geliştirmek.
- Çevreyi korumak ve çevresel sorunları çözmeye çalışmak.
- Sürekli eğitimi desteklemek.
- Çatışmaları önlemeye yardım etmek ve çatışma sonrası yeniden toparlanmaya ve kalkınmaya destek vermek.

- Doğal ve endüstriyel afetler durumunda insani yardım sağlamak.

ABD tarafından yapılan yardımların iki ana stratejik yaklaşımı vardır. Birincisi, güvenlik yaklaşımı çerçevesinde diğer ülkelere hibeler ve krediler sağlamak. İkincisi ise kalkınma yaklaşımı çerçevesinde kuruluşlar aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini güçlendirmek için ikili veya çok taraflı yardımlar yapmak. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı faaliyetlerinin öncelik alanları Tablo 3'de sunulmaktadır [27].

Tablo 3

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın Öncelik Alanları

Belge Adı	Tarih	Öncelik Alanları / Açıklama
Dış Yardım Yasası	1961	Yoksulluğu gidermek, ülkelerin ekonomik gelişmesini sağlamak, uluslararası entegrasyon, medeni ve ekonomik hakları geliştirmek.
Washington Uzlaşısı	1989	Mali disiplini sağlamak, kamu harcamalarını öncelikli yapmak, vergi reformu, faiz oranlarını serbestleştirmek, rekabetçi döviz oranları, ticareti serbestleştirmek, doğrudan yabancı yatırımları kolaylaştırmak, özelleştirme ve mülkiyet hakları.
Ulusal Güvenlik Stratejisi	2002	Terörizmle mücadele, serbest pazar, demokrasini güçlendirmek ve gelişmekte olan ülkelere kaynak sağlamak.
Ulusal Güvenlik Stratejisi	2010	Demokrasi ve insan haklarını teşvik etmek, küresel sağlık stratejisini desteklemek, gıda güvenliği ve insani yardımlar.
ABD Küresel Kalkınma Politika Belgesi	2010	Ekonomik büyüme, demokratik yönetim, kalkınma sorunlarının çözümü için yenilikçi teknolojilere yatırım, kapasite gelişimi, küresel ekonomik krizi gidermek ve karşılıklı sorumluluk.
USAID Politika Çerçeve Belgesi	2011-2015	Gıda güvenliği, küresel sağlık, iklim değişikliği etkilerini azaltmak, düşük emisyonlu büyüme, geniş tabanlı ekonomik büyüme, demokrasi, insani yardımlar, afet risklerini azaltmak, kriz ve çatışmaların önlenmesi.
USAID Tematik Strateji Belgeleri	2011-2018	Demokrasi, insan hakları, eğitim, şiddet içeren aşırılıklar, iklim değişikliği, cinsiyet eşitliği, gençlik, su, krizlere karşı dayanıklılık, izleme ve değerlendirme, sürdürülebilir hizmet sunmak.

Kaynak: Çağatay Gökgöz, Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi: Türkiye İçin Model Önerisi ve Uygulama Önerileri, Uzmanlık Tezi, TC Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Aralık 2015, s. 46.

Sadece ABD'de değil dünyada da önde gelen kuruluşlardan biri olan USAID, 100'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir ve Afganistan ve Pakistan, Asya, Avrupa ve Avrasya, Latin Amerika ve Karayipler, Ortadoğu ve Afrika olmak üzere bölge özellikleri ve onun güncel sorunlarına göre bölgesel projeler yürütmektedir.

USAID, Afganistan ve Pakistan ülkelerinde güvenlik ve yönetim konularında çalışmaktadır. Yani Afgan halkına yolsuzluk ve rüşvetle müdahale etmeye, her alanı geliştirmeye ve özellikle kadın

haklarını güçlendirilmeye destekleyerek istikrarlı yönetimin oluşmasına yardım etmektedir. Afganistan'da gerçekleşmekte olan projeler içerisinde 84000 kız öğrenciye eğitim verilmektedir ve uzun mesafelerde bulunan okullara kızların tehlikesiz ulaşmasını sağlamak için gereken ihtiyaçları karşılanmaktadır. Pakistan'da ise ülkenin sınırlarında güvenliği ve istikrarı sağlamak, ülkenin altyapısına yardım etmek ve yoksulluk ile karşı karşıya kalan milyonlarca insanlara iş imkanı fırsatlarını oluşturmak için çalışmalar yürütmektedir. USAID, Pakistan Hükümeti ile birlikte 2007 yılından bu yana Federal Yönetilen Kabile Alanları (FATA / Aşiretler Bölgesi) ve komşu Khyber Pakhtunkhwa ve Balochistan illerinde 1149 kilometre yol, 27 köprü ve iki tünel inşa ettiler veya onardılar [28].

Asya bölgesinde USAID aktif olarak çalışmaktadır. Küresel Ortaklığın Güçlendirilmesi, Beslenme Alanında Neticeler ve Yeniliklerin Paylaşımı (SPRING) yetersiz beslenmeyi azaltmayı, büyüme geriliğini önlemeyi ve doğurma çağındaki kadınlar ile çocuklar arasında anemiye azaltmayı amaçlayan beş yıllık bir projedir. SPRING projesi Kırgızistan Cumhuriyeti'ne beslenme alanındaki uluslararası tecrübeleri uygulamada destek vermektedir. Proje nüfusun beslenme davranışının değişmesine, beslenme kalitesi ve çeşitliliğinin artmasına, beslenmenin bilimsel dayalı uygulamalarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun için öncelikle beslenme alanında yüksek kalitede hizmetler ve danışmanlık sunabilmeleri için 1.200'den fazla doktorlar ve hemşireler dahil sağlık çalışanlarına ulusal ve bölgesel düzeyde eğitim vermektedir. Ayrıca proje içerisinde 2000 aktivist çalışmaktadır [29]. Ayrıca Barack Obama'nın Cumhurbaşkanlık döneminin başında Asya-Pasifik Bölgesi'ni Yeniden Dengeleme politikasını başlatmıştır. Bu politika bölgenin gelecekte büyük bir önem taşıyacağı fikrine dayanmaktadır. Bu ilişkiler yalnızca ülkeler arası değil Asya-Pasifik bölgesinin halkıyla güçlendirmek için uzun vadeli bir strateji oluşturuldu ve bu proje USAID aracılığıyla uygulanmaktadır [30].

USAID, Avrupa ve Avrasya bölgesinde başarılı olmaktadır. Bu bölgede bulunan ülkelerin Avrupa Birliği'ne ve transatlantik kurumlara girmeye hazırlandığı için ülkelerin küresel pazarlara ve ortaklıklara entegre olmasına yardımcı edip desteklemektedir. Bu desteğin neticesinde bölgeye üye olan 24 ülkenin 11'i üyelikten çıkmıştır, 22'si Dünya Ticaret Örgütü'ne, 11'i Avrupa Birliği'ne, 12'si NATO'ya katılmıştır. Şimdi üyelikten çıkan 11 ülkenin bazıları ABD'nin en güçlü müttefikleri haline gelmiştir, bazıları ise bölgeye ekonomik yardımlarını sağlamaktadır [31].

USAID, Latin Amerika ve Karayipler ve Ortadoğu bölgelerinde genel hedeflerinin dışında ülkelerde güvenlik ve istikrar sağlamaya çabalamaktadır. Suriye, Irak ve Yemen'deki krizlerden sonra oluşan yerinden edilmiş insanların ve mültecilerin sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. Suriye'de 3,9 milyondan fazlası mülteci olan (Suriyeli mültecilerin çoğun Ürdün ve Lübnan'da yaşamaktadır) 6,5 milyondan fazla, Irak'ta 2,8 milyon ve Yemen'de ise yarım milyondan fazla yerinden edilmiş insanın her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için onlara insani yardım edilmektedir [32]. Ayrıca USAID, Amerikan tarzı programların yaygınlaşması için Ortadoğu'da ülkelerindeki okullar ve üniversitelere destek vermektedir. Başarılı örneklerden biri Beyrut Amerikan Üniversitesi'dir. 1866'da Amerikan misyoneri Daniel Bliss tarafından Suriye Protestan Koleji olarak kurulmuştur. 1920'de ise Beyrut Amerikan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. ABD'nin Ortadoğu'da yumuşak güç kaynaklarından biri olan Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin Başkanı Fadlo R. Khuri üniversitenin Amerikan yumuşak gücündeki yerini şöyle belirtmektedir:

"Bu üniversite 150 yıldır Amerikan yumuşak gücünün benzersiz bir örneğinin simgesi olmaya devam etmektedir. Üniversite ilk kuruluşunda bir öğrenci ile eğitim sektörüne adım atmıştır. Bir öğrenci bir gelecek lideridir. Yurtdışındaki Amerikan eğitim programına ev sahipliği yapmaktan gurur duyuyoruz. Eğitim programı kuşaklar boyunca etkisini gösterecek dönüştürücü bir programdır. Biz ABD Hükümeti ile çok iyi bir ortağız ve genç insanların hayatlarında fark yaratmak isteyen her güç ile müttefik oluruz. Bu üniversite programı, genç insanlara mezhep kimliği dışında kendi haklarını açık bir şekilde savunmalarına fırsat tanıyan özgür ve adil bir demokrasi toplum modeli var olduğunu göstermektedir. Üniversitemizin sunduğu eğitim programları ve bursları farklı dinler, farklı ırklar ve farklı etnik kökenler temsilcilerinin bir araya getirilmesini sağlayarak birbirlerini tanıması ve yeni bir şeyleri öğrenebilmesi için çaba sarf etmektedir" [33].

2000 yılından itibaren Çin'in Afrika ülkelerinin kendine olan borçlarını iptal etmeye, Afrika'ya gönüllüler göndermeye ve Afrika öğrencilerine burs vermeye başlamasının yanı sıra Çin'in Afrika'daki önemli bir bağışıcı ve yatırımcı ülke haline gelmesi (Congressional Research Service raporuna göre Çin'in Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya'ya 2002'den itibaren yaptığı yardımı 1 milyar dolardan 2007'de yaklaşık 25 milyar dolara kadar yükseldi) [34] ile ABD'nin kıtadaki değişen eğilime göre ortaklık meselelerini yeniden gözden geçirmesini gerektirmiştir. Bu süreçler ABD'nin bugünleri sadece yararlanıcılar değil, kendi gelişimlerinin mimarları olan Afrikalıları yönlendirmeyi değil onların bağış gerektiren planlarını desteklemesini tercih etmeyi etkilemiştir. Bu ortak çabalar sonucu hem Afrika hem Amerika için de yarar sağlamaktadır [35].

Sonuç

ABD'nin yumuşak gücünün ne kadar güçlü ve etkili olduğunu Josef Joffe'nin ifadesinden görebiliriz. Ona göre Amerika'nın askeri gücüne veya ekonomik gücüne göre yumuşak gücü önemlidir. Amerika'nın sahip olduğu kültürü, düşük ya da yüksek seviyede olsa bile Roma İmparatorluğu günlerinde gözlenen bir yoğunluk ancak yeni bir belirgin özelliği ile her yerde nüfuz eder. Roma ya da Sovyetler Birliği'nin kültür alanındaki etkisi kendi askeri sınırlarda durdurulmuştur, ABD'nin yumuşak gücü ise güneşin hiç batmadığı imparatorluğu yönetmektedir [36].

Kaynakça

1. Sait Yılmaz. "Yumuşak Güç ve Evrimi" // Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi. - 2011. - Sayı 12. - Cilt 3. - S. 32.
2. Çağrı Erhan. "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı" // Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. - 1996. - Sayı 1. - Cilt 51. - S. 278-27.
3. Sait Yılmaz. "Yumuşak Güç ve Evrimi" // Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi. - 2011. - Sayı 12. - Cilt 3. - S. 32-33.
4. Alexandra Silverio "Soft Power: Democracy-Promotion and U.S. NGOs", [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/soft-power-democracy-promotion-and-us-ngos>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
5. "About NDI", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: https://www.ndi.org/about_ndi, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
6. Alexandra Silver, "Soft Power: Democracy-Promotion and U.S. NGOs", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/soft-power-democracy-promotion-and-us-ngos>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
7. "Mission & Values. The Open Society Foundations", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/about/mission-values>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
8. "The Bureau of Public Affairs", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.state.gov/r/pa/>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
9. "Крупнейшие Компании Мира – 2015", [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <http://global-finances.ru/krupneyshie-kompanii-mira-2015/>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
10. "The World's Biggest Public Companies 2016", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.forbes.com/sites/forbespr/2016/05/25/forbes-14th-annual-global-2000-the-worlds-biggest-public-companies-2/?sh=327941e03c44>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
11. "Global Top 100 Companies by market capitalisation 2016", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/global-top-100-companies-2016.pdf>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
12. Necati Anaz, "ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika" // Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Rapor, Nisan. - 2013. - S. 13.

13. Тилов Т.К. Внешняя Политика ХХИ Века: СМИ как Инструмент мягкой силы //Актуальные Проблемы Гуманитарных и Естественных Наук. – 2014. - № 9. - С. 399-401.
14. Sait Yılmaz. “ABD Hegemonya Kurgusu” // Yüzyıl Dergisi. – 2008. - Sayı 4. - S. 201.
15. Necati Anaz. “ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika” // Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Rapor. - 2013. - S. 14-15.
16. Елена Пономарева, “Железная Хватка “Мягкой Силы”, [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/238257/>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
17. Necati Anaz. “ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika” // Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi, Rapor. – 2013. - S. 17.
18. Sait Yılmaz, “ABD Hegemonya Kurgusu” // Yüzyıl Dergisi. – 2008. - Sayı 4. S. 201.
19. Ahmet Çelik. “Düşünce Kuruluşları ve Etkileri, KTO // Stratejik Araştırmalar Merkezi”, Araştırma Raporu, Konya Ticaret Odası, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü. - Konya, 2016. - S. 2.
20. Sami Zariç. “Türkiye’de Think-Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 31, Temmuz - Ağustos 2012, s. 4, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/9383/makaleler/31/arastirmax-turkiyede-think-tank-kuruluslari-karsilastiklari-sorunlar.pdf>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
21. Елена Пономарева, “Мягкая Сила”: Как Это Делают США”, [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <http://www.km.ru/world/2016/05/14/smi-i-zhurnalistika/776602-myagkaya-sila-kak-eto-delayut-soedinennye-shtaty>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
22. “About The Bureau of Educational and Cultural Affairs”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://eca.state.gov/about-bureau>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
23. Jie Zong, Jeanne Batalova, “International Students in the United States”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <http://www.migrationpolicy.org/article/international-students-united-states>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
24. “NAFSA International Student Economic Value Tool”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL:http://www.nafsa.org/Policy_and_Advocacy/Policy_Resources/Policy_Trends_and_Data/NAFSA_International_Student_Economic_Value_Tool/, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
25. Curt Tarnoff, U.S. “Agency for International Development (USAID): Background, Operations, and Issues, Congressional Research Service”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R44117.pdf>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
26. “Who We Are”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/who-we-are>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
27. Çağatay Gökğöz, Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi: Türkiye İçin Model Önerisi ve Uygulama Önerileri, Uzmanlık Tezi, TC Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Aralık. – 2015. - S. 45-46.
28. “Afghanistan and Pakistan”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://2012-2017.usaid.gov/where-we-work/afghanistan-and-pakistan>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
29. “Strengthening Partnerships, Results, and Innovations in Nutrition Globally (SPRING) Project”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/kyrgyz-republic/fact-sheets/strengthening-partnerships-results-and-innovations-nutrition-globally-0>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
30. “USAID and the Asia-Pacific Rebalance”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/where-we-work/asia>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
31. “Europe and Eurasia”, (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/where-we-work/europe-and-eurasia>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

32. "Latin America and the Caribbean",) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/where-we-work/latin-american-and-caribbean>, Middle East, (Çevrimiçi) <https://www.usaid.gov/where-we-work/middle-east>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

33. Fadlo R. Khuri, "USAID Event, American University of Beirut", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <http://www.aub.edu.lb/president/Documents/USAID-Event-oct-2016.pdf>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

34. Sherine Jayawickrama, "Foreign Aid as "Soft Power" (in India, Brazil and China)", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <http://hausercenter.org/iha/2010/10/20/foreign-aid-as-soft-power-in-india-brazil-and-china/>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

35. "Africa", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/where-we-work/africa>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

36. Joseph Nye, "Soft Power and Higher Education", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://library.educase.edu/-/media/files/library/2005/1/ffp0502s-pdf.pdf>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).

М.К. Анламасова¹, Р.Т. Джаппарова², А.Ж. Мукажанова³

^{1,2}Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан

³Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

АҚШ-тың сыртқы саясатын жүзеге асырудағы жұмсақ күштің және оның құралдарының маңызы

Аңдатпа. Жұмсақ күш – бұл АҚШ-тың халықаралық аренадағы мақсаттарына жету үшін қолданатын құралдарының бірі. АҚШ өзінің жұмсақ күш құралдарымен басқа қоғамдардың идеялары мен сенімдерін, экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени құндылықтарын қалыптастыруға және өзінің сыртқы саяси көзқарастары мен позицияларын олардың көз алдында заңдастыруға тырысады. Басқаша айтқанда, АҚШ өзінің жұмсақ күш құралдарымен өз саясатын жүргізе алатын халықаралық саясат ортасын құруға тырысады. Осы зерттеу жұмысы аясында АҚШ-тың жұмсақ күш саясаты мен құралдары қарастырылады.

Түйін сөздер: жұмсақ күш, АҚШ, жұмсақ күш құралдары, ҰЕҰ, құндылықтар.

M.K. Anlamassova¹, R.T. Japparova², A.Zh. Mukazhanova³

^{1,2}*Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan*

³*Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

The importance of soft power and soft power tools in us foreign policy

Abstract. Soft power is one of the tools used by the USA to achieve its goals in the international arena. With its soft power tools, the USA tries to shape the ideas and beliefs, economic, political, social and cultural values of other societies and to legitimize its foreign policy attitudes and behaviors in their eyes. In other words, it tries to create an international policy environment that can carry out its policies comfortably with soft power tools. In this framework, the study examines the soft power policy and tools of the USA.

Keywords: soft power, the USA, soft power tools, NGOs, values.

References

1. Sait Yılmaz. "Yumuşak Güç ve Evrimi" ["Soft Power and Its Evolution"], Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi [Journal of Turan Center for Strategic Studies]. 2011. No. 12. Vol. 3. P. 32, [in Turkish].
2. Çağrı Erhan. "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı" ["The Marshall Plan with its Emergence and Implementation"] Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi [Journal of Ankara University Faculty of Political Sciences]. 1996. No. 1. Vol.51. P. 278-27, [in Turkish].
3. Sait Yılmaz. "Yumuşak Güç ve Evrimi" ["Soft Power and Its Evolution"], Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi [Journal of Turan Center for Strategic Studies].2011. No.12. Vol. 3. P. 32-33, [in Turkish].
4. Alexandra Silver. "Soft Power: Democracy-Promotion and U.S. NGOs", Available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/soft-power-democracy-promotion-and-us-ngos>, (accessed 01.12.2020).
5. "About NDI", Available at: https://www.ndi.org/about_ndi, (accessed 01.12.2020).
6. Alexandra Silver, "Soft Power: Democracy-Promotion and U.S. NGOs", Available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/soft-power-democracy-promotion-and-us-ngos>, (accessed 01.12.2020).
7. "Mission & Values. The Open Society Foundations", Available at: <https://www.opensocietyfoundations.org/about/mission-values>, (accessed 01.12.2020).
8. "The Bureau of Public Affairs", Available at: <https://www.state.gov/r/pa/>, (accessed 01.12.2020).
9. "Krupneishie Kompanii Mira – 2015" [World's Largest Companies - 2015], Available at: <http://global-finances.ru/krupneyshie-kompanii-mira-2015/>, [in Russian]. (accessed 01.12.2020).
10. "The World's Biggest Public Companies 2016", Available at: <https://www.forbes.com/sites/forbespr/2016/05/25/forbes-14th-annual-global-2000-the-worlds-biggest-public-companies-2/?sh=327941e03c44>, (accessed 01.12.2020).
11. "Global Top 100 Companies by market capitalisation 2016", Available at: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/global-top-100-companies-2016.pdf>, accessed 01.12.2020).
12. Necati Anaz. "ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika" ["The Concept of Soft Power and Foreign Policy in the Case of the USA"], Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi [Ankara Center for Political and Economic Research], 2013. P. 13, [in Turkish].
13. Tilov T.K. Vneshnjaja Politika HHI Veka: SMI kak Instrument mjagkoj sily [Foreign Policy of the Twentieth Century: Mass Media as a Tool of Soft Power], Aktual'nye Problemy Gumanitarnyh i Estestvennyh Nauk [Actual Problems of the Humanities and Natural Sciences]. 2014. No. 9. P. 399-401, [in Russian].
14. Sait Yılmaz. "ABD Hegemonya Kurgusu" [US Hegemony Fiction], Yüzyıl Dergisi [Century Magazine]. 2008. No. 4. P. 201, [in Turkish].
15. Necati Anaz. "ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika" ["The Concept of Soft Power and Foreign Policy in the Case of the USA"], Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi ["The Concept of Soft Power and Foreign Policy in the Case of the USA"]. 2013. P. 14-15, [in Turkish].
16. Elena Ponomareva, "Zheleznaya Hvatka "Myagkoi Sily" [Iron Grip of Soft Power], Available at: <https://mgimo.ru/about/news/experts/238257/>, [in Russian], (accessed 01.12.2020).

17. Necati Anaz. "ABD Örnekleminde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika" ["The Concept of Soft Power and Foreign Policy in the Case of the USA"] Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi [Ankara Center for Political and Economic Research]. 2013. P. 17, [in Turkish].
18. Sait Yılmaz, "ABD Hegemonya Kurgusu" ["US Hegemony Fiction"] *Yüzyıl Dergisi* [Century Magazine]. 2008. No. 4. P. 201, [in Turkish].
19. Ahmet Çelik. "Düşünce Kuruluşları ve Etkileri, KTO ["Think Tanks and Their Influences, KTO] Stratejik Araştırmalar Merkezi", Araştırma Raporu, Konya Ticaret Odası, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü [Strategic Research Center", Research Report, Konya Chamber of Commerce, Economic Research and Project Directorate]. Konya, 2016. P. 2, [in Turkish].
20. Sami Zariç. "Türkiye'de Think-Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 31, Temmuz - Ağustos 2012, s. 4, [Sami Zariç. "Think-Tank Organizations in Turkey and the Problems They Encounter", Academic Perspective International Refereed E-Journal of Social Sciences] Available at: <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/9383/makaleler/31/arastirmax-turkiyede-think-tank-kuruluslari-karsilastiklari-sorunlar.pdf>, [in Turkish], (accessed 01.12.2020).
21. Elena Ponomareva, "Myagkaya Sila": Kak Eto Delayut SSHA" ["Soft Power: How the U.S. Does It"], Available at: <http://www.km.ru/world/2016/05/14/smi-i-zhurnalistika/776602-myagkaya-sila-kak-eto-delayut-soedinennye-shtaty>, [in Russian], (accessed 01.12.2020).
22. "About The Bureau of Educational and Cultural Affairs", Available at: <https://eca.state.gov/about-bureau>, (accessed 01.12.2020).
23. Jie Zong, Jeanne Batalova, "International Students in the United States", Available at: <http://www.migrationpolicy.org/article/international-students-united-states>, (accessed 01.12.2020).
24. "NAFSA International Student Economic Value Tool", Available at: http://www.nafsa.org/Policy_and_Advocacy/Policy_Resources/Policy_Trends_and_Data/NAFSA_International_Student_Economic_Value_Tool/, (accessed 01.12.2020).
25. Curt Tarnoff, U.S. "Agency for International Development (USAID): Background, Operations, and Issues, Congressional Research Service", Available at: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R44117.pdf>, (accessed 01.12.2020).
26. "Who We Are", Available at: <https://www.usaid.gov/who-we-are>, (accessed 01.12.2020).
27. Çağatay Gökgez. Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi: Türkiye İçin Model Önerisi ve Uygulama Önerileri, Uzmanlık Tezi, TC Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Aralık [Management of Development Cooperation: Model Proposal and Implementation Suggestions for Turkey, Specialization Thesis, TR Ministry of Development, General Directorate of Social Sectors and Coordination, December]. 2015. P. 45-46, [in Turkish].
28. "Afghanistan and Pakistan", Available at: <https://2012-2017.usaid.gov/where-we-work/afghanistan-and-pakistan>, (accessed 01.12.2020).
29. "Strengthening Partnerships, Results, and Innovations in Nutrition Globally (SPRING) Project", (Çevrimiçi) [Elektron. kaynak]. - 2020. - URL: <https://www.usaid.gov/kyrgyz-republic/fact-sheets/strengthening-partnerships-results-and-innovations-nutrition-globally-0>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
30. "USAID and the Asia-Pacific Rebalance", Available at: <https://www.usaid.gov/where-we-work/asia>, (accessed 01.12.2020).
31. "Europe and Eurasia", Available at: <https://www.usaid.gov/where-we-work/europe-and-eurasia>, (ziyaret tarihi 01.12.2020).
32. "Latin America and the Caribbean", Available at: <https://www.usaid.gov/where-we-work/latin-american-and-caribbean>, Middle East, <https://www.usaid.gov/where-we-work/middle-east>, (accessed 01.12.2020).
33. Fadlo R. Khuri, "USAID Event, American University of Beirut", Available at: <http://www.aub.edu.lb/president/Documents/USAID-Event-oct-2016.pdf>, (accessed 01.12.2020).

34. Sherine Jayawickrama, "Foreign Aid as "Soft Power" (in India, Brazil and China)", Available at: <http://hausercenter.org/iha/2010/10/20/foreign-aid-as-soft-power-in-india-brazil-and-china/>, (accessed 01.12.2020).
35. "Africa", Available at: <https://www.usaid.gov/where-we-work/africa>, (accessed 01.12.2020).
36. Joseph Nye, "Soft Power and Higher Education", Available at: <https://library.educause.edu/media/files/library/2005/1/ffp0502s-pdf.pdf>, (accessed 01.12.2020).

Yazarlar hakkında bilgi:

Anlamassova Makpal Kassymkhanovna - Dr. Öğretim üyesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan.

Japparova Raushan Turganaliyevna - Doç. Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkistan, Kazakistan.

Mukazhanova Almira Zhapparovna - Prof. Dr., Abay Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi, Almatı, Kazakistan.

Анламасова Макпал Касымхановна – Ph.D., доцент м.а., Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Джаппарова Раушан Турганалиевна - ә.ғ.к., доцент, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан.

Мукажанова Альмира Жапаровна - с.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.

Korea's Choice for Asia

Abstract. The article discusses the Republic of Korea's role in multiple already working and being negotiated free trade agreements from the viewpoints of the influence of Korea's domestic affairs on the role and of the political and economic change among its partners in the free trade agreements. It finds that Korea's position on the free trade agreements remained stable despite the shift to the domination of right-wing parties in Korea's domestic politics in 2008 and back to domination of left-wing parties in 2017. Both left- and right-wing parties in Korea supported the free trade agreements, despite their rationale was different: in 2000s left-wing parties perceived the free trade agreements to curb negative consequences of the 1990s Asia's financial crisis, while in 2010s right-wing parties perceived them as a response to the failure of multilateral trade negotiations within the World Trade Organization. It also finds that Korea's partners in the free trade agreements sometimes seek to re-negotiate the already existing free trade agreements in response to domestic political and economic changes in those countries. In most cases, Korea and its partners managed to find common grounds at re-negotiations and thus to conclude renewed bilateral and multilateral free trade agreements. At the same time, Korea, China, and Japan have so far failed to conclude a trilateral free trade agreement, thus leaving the ASEAN in the position of the exemplary group of countries in the core of the network of Asia's free trade agreements.

Keywords: Korea, economic cooperation, free trade area, negotiations, ASEAN, multilateralism, minilateralism.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-21-37>

Received: 10.05.21 / Approved: 25.05.21

Introduction

Since the publication of Moravcsik's "Choice for Europe" [1], neoliberal inter-governmentalism has become one of the major theories attempting to explain regional economic integration not only in Europe, but also in other regions of the world. What makes neoliberal inter-governmentalism applicable outside of Europe is Moravcsik's idea to separate two aspects of European integration, namely rules and institutions. Moravcsik distances his theory from realist regime theories, which treat national preferences as fixed, while he perceives them as outcomes of domestic bargains that tend to change over time. At the same time, Moravcsik perceives the European Community as a regime, i.e., a combination of common rules and of institutions built to secure that each member nation follows the common rules. Another major theory of European integration, neo-functionalism, perceives the rules and the institutions as indivisible from each other. Moreover, from the neo-functionalist perspective, the institutions are one of the three main factors, together with the spillover effect and the European identity, which influence formation of new rules. Unlike neo-functionalists, Moravcsik discusses separately three processes, the combination of which resulted in European integration, as we know it.

First, it is domestic bargaining among different interest groups, of which some seek greater export opportunities, some aim at reduced adjustment costs of possible reduction of trade barriers,

while some others aim at securing geopolitical considerations. Second, it is substantive bargaining, i.e., inter-governmental bargaining on the common rules of conduct that secured export opportunities for some groups, low adjustment costs for other groups and geopolitical interests of third groups, if similar groups exist in each of the countries represented by the bargaining governments. Third, it is again inter-governmental bargaining on delegating and pooling sovereignty aimed at securing the outcomes of substantive bargaining. Below I will demonstrate, taking free trade agreements concluded or being negotiated with participation of the Republic of Korea as examples, that the former two kinds of processes can be found not only in Europe, but also elsewhere, including in Asia. South Korea is an export-oriented economy, whose producers of merchandise goods seek greater opportunities to increase their exports to neighbouring countries, China, and Japan, to other countries of Asia, such as ASEAN countries and India, and to distant markets, such as those of the countries of the Western hemisphere and of Europe.

Those producers want the Korean government to negotiate, sign and implement free trade agreements with those countries. At the same time, those same producers fear high adjustment costs in the case Korea concludes a free trade agreement with other export-oriented economies without securing its right to establish mechanisms allowing protecting certain domestic producers. In this respect, Korean farmers constitute an important interest group. Last but not least, Korea is living over an important phase in the formation of its national identity; thus, geopolitical concerns often become important identity issues and influence on the outcomes of domestic bargaining, which produces Korea's position at negotiations on a particular free trade agreement. These geopolitical concerns are ambiguous relations with the United States and other nations of the West, painful memories about the period during and before WWII, when Korea was occupied by Japan, and concerns about potential rise of China as a hegemon for entire Asia. All these considerations combined contribute to formation of Korea's stance at negotiations on free trade agreements, which sometimes result in an agreement being concluded and sometimes result in that negotiations stall.

Those free trade agreements consist of common rules that governments and producers of signatory nations are expected to follow. At the same time, those free trade agreements do not include provisions that require signatory nations to delegate or pool parts of their sovereignty to any supranational institutions. Despite being aware of the European path of integration, Korea does not choose to follow it as an outcome of domestic bargaining on export opportunities, adjustment costs and geopolitical considerations. When attempting to find the reasons of that, some European scholars point at "third class of barriers: social, cultural and institutional barriers to trade with and investment in Korea that cannot be legislated for under the [Korea-EU free trade] agreement but that can serve as 'hidden stumbling blocks' to its implementation and effectiveness" [2]. Others conclude that "the degree of normativity that the EU norms possess in the Korean market is moderate, with strong rhetorical commitment, slow formal adoption, and unremarkable behavioural compliance" [3], without asking what degree of normativity Korean norms possess in Europe.

There are many reasons why the free trade agreements that have emerged and are emerging because of the choices made by Koreans and other Asian nations are different from those resulting from the choices of the peoples of Europe. First, despite a few free trade agreements among Asian nations were concluded during the Cold War era, Korea and other Asian nations started negotiating most of currently existing free trade agreements as a response to the Asia's financial crisis of late 1990s. Among other things, Asia's financial crisis demonstrated what postcolonial scholars of international relations named "mimicry shock" [4], the frustration that Western elites experience when facing the possibility of recognizing parity of the West and the rest. Prior to the Asia's financial crisis, the West pushed Korea and other East Asian nations to partially liberalize their financial markets promising that it would bring prosperity. Instead, "hasty and imprudent financial liberalization, almost always under foreign pressure, allowing free international flows of short-term capital, without adequate attention to the potentially potent downside" [5; p. 199] of it, produced the crisis.

When Koreans asked why financial liberalization did not bring the promised outcome, representatives of Western elites responded that Korea's policy of financial liberalization was similar to the policy they suggested Korea to undertake, but not quite. In the aftermath of the Asia's financial crisis, the International Monetary Fund provided Korea with financial aid on condition of even greater liberalization, not only of the country's finances, but also of other aspects of the country's economy. Fulfilling those conditions hurt rather than healed Korea's economy, but when Koreans asked why further liberalization did not help as expected, other representatives of Western elite responded that Korea's policies were similar to those suggested by the IMF, but not quite. Bhabha concludes that Western elites are incapable of recognizing the parity of what is happening outside of the West with what is happening in the West itself; at maximum, they can recognize that what is happening outside of the West is similar to what is happening in the West itself, "but not quite" [6; p. 122]. Even if economic integration in East Asia proceeds exactly by the same path as it did in Europe, European scholars will nevertheless find differences between European and Asian integrations.

Second, in the 2010s, observers outside of Europe stopped perceiving the European Union as such a perfect example as they used to in the 1990s. Between the signing of the Maastricht Treaty in 1992 and the 2008 global financial crisis, the European Union had been a factor of prosperity for its member states, neighbors, and faraway partners, including Korea. Since 2009, it has become a factor of stagnation, which has resulted in the Eurozone debt crisis, the European migration crisis, the Brexit, and the failure to produce a common response to the COVID-19 health crisis. Moreover, the very principle of multilateralism, which is "the way of life" [7] in Europe, became compromised on both the European level and globally. On the global level, the crisis of multilateralism was manifested by the failure of the Doha round of negotiations on the future of the World Trade Organization. According to Osakwe [8], the "2006 suspension of the Doha negotiations similarly witnessed suggestions, proposals, and an intensified flurry of efforts to negotiate bilateral trade agreements...", including those efforts, in which the Korean government took an active part.

The 1990s Asia's financial crisis, the failure of multilateral trade negotiations under the auspices of the WTO and the 2008 global financial crisis pushed South Korea to negotiate or to re-negotiate three types of free trade agreements that will be discussed in this chapter. First, those are bilateral free trade agreements that Korea has signed with multiple countries in Asia, including Asia's biggest economy, China, and with multiple partners in the West, including Western biggest economy, the U.S. Second, those were regional multilateral free trade agreements, of which some were concluded in the Cold War times, like the Bangkok Agreement, re-negotiated early in the 21st century into the Asia-Pacific Trade Agreement, while some others are still being negotiated like the Regional Comprehensive Economic Partnership. Third, those were unilateral free trade agreements, like the proposed free trade agreement of Korea, China, and Japan. The latter kind of free trade agreements are "[m]ore modest in size, formality, and even inclusiveness, they play small ball on the court of international affairs and embrace what can be described as distinctively *unilateral* strategies of economic statecraft" [9; p. 2].

Korea's Free Trade Agreements with the West

A consequence of the global financial crisis of 2008 for external relations of the European Union, including for the EU's trade relations with countries of East Asia was that it made the voices of proponents of protectionism sounder in individual member states as well as on the community level. Concerning countries of East Asia in particular, the crisis became the main reason for the EU to put negotiations of a free trade agreement with ASEAN countries on hold and to focus on negotiations with individual Southeast and East Asian countries. In the aftermath of the crisis, the EU launched negotiations of free trade areas with six ASEAN nations, though the negotiations brought fruit in two cases only: Singapore and Vietnam in 2014 and 2015 respectively. Among East Asian nations outside of ASEAN, the EU and Japan concluded their Economic Partnership Agreement in 2019 only. Against

such background, relations between the EU and Korea are an exception. In 1997, the EU and Korea signed the Agreement on Cooperation and Mutual Administrative Assistance in Customs Matters; in 2001, they signed the Framework Agreement on Trade and Cooperation.

In 2007, the EU and Korea started negotiating a free trade agreement; negotiations continued through 2010 regardless of the crisis and resulted in the signing of the European Union – South Korea Free Trade Agreement, which provisionally came into force in 2011, and which fully came into force in 2015 after having been ratified by all EU member states. Opposition to the agreement was strong inside of the EU in 2008-2010; for example, Italian and French carmakers fiercely opposed it. However, the European Commission and governmental agencies within individual member states managed to overcome the opposition to the agreement. On the community level, according to Siles-Brügge [10], Commission's Directorate-General for Trade "constructed an ideational imperative for liberalization in Global Europe, enabling it to overcome opposition to the EU-Korea FTA". An example of the successful overcoming of the opposition to the agreement on the individual member state level is the campaign undertaken by the UK Trade & Investment, the British governmental agency, which in 2016 was renamed into the Department for International Trade [11].

Free trade agreement between the EU and South Korea met strong opposition in the EU, but not in Korea. In contrast, in 2006, when South Korea started negotiating a free trade agreement with the United States, heated debates opened between proponents and opponents of the agreement in Korea. The Free Trade Agreement between South Korea and the U.S., also known as KORUS FTA, has been dividing political elites in both the U.S. and South Korea since 2008 when U.S. President George W. Bush and South Korean President Roh Moo-hyun signed the first version of the agreement. For the U.S., KORUS FTA became the second major free trade agreement after NAFTA with Canada and Mexico and the first free trade agreement with a major economy in Asia (South Korea signed a free trade agreement with the U.S. ahead of Japan). For South Korea, it was the first free trade agreement with a much stronger political and economic power.

Though George W. Bush signed KORUS FTA in 2007, he never sent it to the Senate for ratification, because Democrats dominated the Senate at that time, thus making it impossible for the agreement to be ratified. In particular, observers in South Korea made note of Senator Barack Obama's concern that the agreement "wouldn't do enough to increase U.S. auto sales" [12]. After Obama was elected President, he re-negotiated KORUS FTA with South Korean President Lee Myung-bak, the re-negotiated agreement came into force in 2011. The United Auto Workers, an influential trade union, praised the Obama-era KORUS FTA, though it criticized the Bush-era agreement. However, five years after the agreement came into force, Korean observers made note of Republican U.S. presidential candidate Donald Trump's opposition to the agreement [13]. After Trump was elected President, he re-negotiated KORUS FTA with South Korean President Moon Jae-in, the re-negotiated treaty came into force in 2018. In the U.S., the re-negotiated agreement favored automakers (likewise the Obama-era agreement) and steel producers.

In South Korea, the agreement had its backers, but it also had its opponents. In 2007, when the agreement was still under negotiations, the Korea Rural Economic Institute feared that imports of agricultural products from the U.S. might double after the agreement comes into force, thus "causing the loss of up to 130,000 jobs" [14]. In 2007, when Roh Moo-hyun was President of the Republic of Korea elected on the ticket of the left-wing Democratic Party, many representatives of the opposition Grand National Party in the National Assembly of the Republic of Korea voiced against the deal. In 2010, when a representative of the Grand National Party Lee Myung-bak re-negotiated the agreement, the party stood behind him, while the Democratic Party opposed the re-negotiated deal. In 2018, when Moon Jae-in, a representative of the Democratic Party, re-negotiated the agreement again, his party supported the re-negotiated agreement, while the Liberty Korea Party, the name that the political party once known as the Grand National Party had to accept after the impeachment of President Park Geun-Hye, opposed the deal.

The pace of negotiations of a free trade agreement between Korea and Canada largely depended on the pace of similar negotiations between Korea and the U.S. Korea started negotiating an agreement with Canada one year before similar negotiations started with the U.S., it initially perceived the expected agreement with Canada as a step forward to a more important agreement with the U.S. Negotiations last for almost ten years, in 2008, when KORUS FTA was signed, Korea became less interested in a free trade agreement with Canada [15]. Simultaneously, in Canada, likewise in the EU, the global financial crisis of 2008 made voices of opponents of a free trade agreement with Korea sounder. For almost five years, the opposition of Canadian automakers and Korean farmers were obstacles to the success of negotiations. In 2013, however, Korea and Canada again made progress at negotiations on their free trade agreement; the agreement was signed in 2014 and came into force in 2015. Besides Canada and the U.S., Korea also has free trade agreements with Chile [16] and Peru in the Western hemisphere.

After Barack Obama of the U.S. and Lee Myung-bak of Korea signed the renewed KORUS FTA in 2010, the U.S. invited Korea to join negotiations on the Trans-Pacific Partnership (TPP). Brunei, Singapore, New Zealand, and Chile signed the Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement in 2005; in 2009 Obama led the movement aimed at inviting more partners into the agreement, which was renamed into TPP. In 2016, twelve nations signed TPP, but that number did not include South Korea. The TPP was not designed as an exclusive agreement, i.e. an agreement that prohibits signatories from simultaneously negotiating and join other free trade agreements. Six signatories of the TPP, namely Singapore, Brunei, Australia, New Zealand, Malaysia, and Japan, were at the same time involved in negotiations aimed at building the Comprehensive Economic Partnership for East Asia (CEPEA). Moreover, Japan, a TPP signatory, initiated negotiations on CEPEA in the mid-2000s. However, the role of China in CEPEA has been growing since the early 2010s. In 2011, Japan and China came out with a joint initiative aimed at accelerating negotiations on CEPEA and East Asian Free Trade Area (EAFTA). As an outcome of that initiative, the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) was introduced later the same year.

TPP and RCEP started being treated as competing initiatives. Likewise in 2000s, some scholars asked which of the free trade agreement proposals, CEPEA or EAFTA were more competitive [17], in the 2010s other scholars started asking questions about the relative competitiveness of TPP and RCEP [18]. Many believed that the world's two biggest economies, the U.S. and China, would not fit into one comprehensive free trade agreement. Some East Asian nations, including Korea, started strategizing their approaches to free trade negotiations from the viewpoint of the choice between pro-American TPP and pro-Chinese RCEP. In those circumstances, Korea made the choice in favor of RCEP. As to TPP, Japan and New Zealand ratified the agreement, and more ratifications were expected, when newly inaugurated U.S. President Donald Trump declared that his country withdrew from the agreement. Eleven remaining signatories of the TPP signed the revised version of the agreement under the name of Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership. In 2018, Korea's Trade, Industry, and Energy Minister Paik Un-Gyu declared that his country would decide on joining the agreement within a year [19], but no decision was made even in 2020.

Korea between China and Japan

Despite Japan occupied Korea for most part of the former half of the 20th century, and despite memories of that period fuelled anti-Japanese sentiments in Korea in the latter half of the 20th century and into the 21st century thus becoming a domestic obstacle to a possible South Korea – Japan free trade agreement, the two countries made significant progress in terms of bilateral economic relations since 1965, when diplomatic relations between Japan and South Korea were established. During the Cold War, both nations were strategic allies of the U.S.; and American leadership in East Asia made their economic cooperation more feasible. One might argue if Gilpin was right when concluding that

“regimes governing economic affairs cannot function without a strong leader or hegemon” [20; p. 97], but economic agreements between Korea and Japan signed in the Cold War times functioned successfully in the presence of a strong leader, the U.S. After the end of the Cold War, Western countries continued providing the rest of the world, including East Asian nations, with positive example of making choices in favor of free trade. In 1992, the European Union was established, and in 1994, the North American Free Trade Area was established. Japan and South Korea started negotiating a free trade agreement between them.

At the same time, the share of trade with each other in overall external trade balance started declining in 1990s in both Korea and Japan. In 1995, Korea accounted for 7,05% of Japanese exports and for 5,14% of Japanese imports. In the same year, Japan accounted for 13,63% of Korean exports and for 24,13% of Korean imports. Two years later, Korea accounted for only 6,19% of Japanese exports and for 4,30% of Japanese imports, while Japan accounted for 10,85% of Korean exports and for 19,3% of Korean imports [21]. Simultaneously, the role of China in Korea’s external trade balance grew. It became more important for Korea in 2000s to establish a trilateral free trade zone with both China and Japan rather than a bilateral free trade zone with Japan alone [22]. When the trilateral negotiations failed to bring fruit in the short run, Korea preferred to sign a bilateral free trade agreement with China. Moreover, after left-wing Moon Jae-in replaced right-wing Park Geun-hye as President of South Korea, the country found itself in a trade war with Japan. China attempted to take the role of the mediator aiming at putting an end to Japanese Korean trade dispute [23], but those attempts failed in the situation, when China itself was in a trade war with the U.S.

The proposal of a free trade area among Korea, China and Japan was made almost simultaneously with the proposal of a free trade area between Korea and Japan, but it took almost ten years for substantial negotiations to begin. Between 2013 and 2019, fifteen rounds of negotiations took place; a sixteenth round was scheduled for 2020, though the beginning of COVID-19 health crisis complicated the plans to negotiate. Throughout the seven years of negotiations, three factors have been obstacles to successful completion of the talks. First, it was the rapidly changing structure of the world economy, including the structure of trade among Korea, China and Japan. When the negotiations started, they primarily focused on trade in goods; the three parties sought mutually acceptable predatory pricing rules that were less prone to protectionist abuse compared to existing predatory pricing rules in Korea, China, and Japan [24]. From 2017 onwards, however, trade in services has come to the center of the negotiations [25]. Intellectual property rights became another topic at the center of negotiations thanks to the fact China had approached intellectual property rights differently than Japan or Korea before 2001, when China joined the World Trade Organization and had to modify its legislation accordingly.

Second, identity politics in China, Korea and Japan became an obstacle to successful completion of the negotiations. Memories about WWII and preceding events are important identity issues in the three countries. For Japan, visits of Japanese Prime Minister to the Yasukuni Shrine dedicated to honoring Japanese war dead, including WWII-era war criminals, is such an important identity issue [26]. Such visits divide the Japanese society itself and they fuel conflicts with Korea and China, but Prime Minister Shinzo Abe, who has been leading the Japanese cabinet since the talks on a possible Korea-China-Japan free trade agreement began, has visited the shrine multiple times. For Korea and China, atrocities committed by Japanese authorities during and before WWII, including by those in particular, which are honored in the Yasukuni Shrine, constitute such important identity issues. For Korea, most infamous such issue is that of the so-called “comfort women”, i.e. females, sometimes underage, whom Japanese authorities forced into sex slaves during and before WWII. For China, probably most infamous atrocity is the Nanjing Massacre of 1937-1938. Other important identity issues complicating relations between China and Korea, on one hand, and Japan on the other are the territorial disputes between China and Japan and between Korea and Japan.

Third, negotiations on a free trade agreement among Korea, China and Japan took place in the rapidly changing international environment. The geopolitical ambitions of China, which significantly grew after 2008, when Beijing hosted the summer Olympics, inevitably came into conflict with the geopolitical ambitions of the U.S. in the region manifested in Barack Obama's "pivot to Asia". In early 2010s many observers perceived economic integration in East Asia as a competition between "China-led RCEP and America-led TPP" [27]. However, when the U.S. withdrew from TPP, China could not celebrate a victory, because it immediately became involved in a trade war with the U.S., which hurt the economy of China badly. ASEAN, which is a block of nations experienced in implementing free trade agreements among them, assumed leadership in the negotiations on RCEP, though China's influence in RCEP remained strong and became one of the key reasons for India to withdraw from RCEP negotiations. In late 2010s, China did not want to perform the duties of the leader at negotiations aimed at establishing of a Korea-China-Japan free trade agreement (and neither Japan nor Korea want it), and that lack of leadership is the main obstacle for successful conclusion of the negotiations [28].

Unlike in the case of trilateral negotiations of Korea, China and Japan, it took Korea and China only twelve rounds of negotiations to work out a free trade agreement. Negotiations on the bilateral free trade agreement started almost simultaneously with negotiations on the trilateral free trade agreement, the China-Korea Free Trade Agreement was signed in 2015 and came into force later the same year. According to the agreement, Korea committed to immediate concessions on half of all tariff lines of merchandise goods, to tariff concessions on additional 12% of all tariff lines until 2020 and to tariff concessions on more 18% of all tariff lines until 2025. In turn, China committed to immediate concessions on 20% of all tariff lines, to tariff concessions on additional 21% of all tariff lines until 2020 and to tariff concessions on more 31% of all tariff lines until 2025. Also, Korea committed to concessions on additional 13% of all tariff lines from the so-called "sensitive list" to take effect between 2030 and 2035. Chinese "sensitive list" includes 20% of all tariff lines, China has also committed to concessions on these tariff lines to take effect between 2030 and 2035. Finally, each of the countries refused to liberalize trade in merchandise goods from the so-called "highly sensitive list": those lists cover 8% of all tariff lines in the case of Korea and 9% of all tariff lines in the case of China [29].

Besides trade in merchandise goods, the agreement also covered trade in agricultural products, in services, as well as foreign direct investments. According to Im [30], whether a product was agricultural or not was the most influential determinant of tariff concessions in the free trade agreement. According to the agreement, Korea committed to immediate concessions on 13,4% of all tariff lines of agricultural products, and China committed to immediate concessions on 19,5% of all tariff lines. In the case of Korea, concessions on another 13% of all tariff lines came into effect in 2020, by 2025 concessions on other 10,2% of all tariff lines are expected, Korea's "sensitive list" includes 27,4% of all tariff lines, and its "highly sensitive list" includes 36% of all tariff lines. In the case of China, concessions on another 5,7% of all tariff lines came into effect in 2020, by 2025 concessions on other 38,8% of all tariff lines are expected, China's "sensitive list" includes 26,9% of all tariff lines, and its "highly sensitive list" includes only 9% of all tariff lines. First 100 days of implementation of the agreement already marked substantial profits for both exports and imports companies in China [31].

It was expected in 2015, when the agreement came into force, that it would become a factor allowing accelerating similar negotiations aiming at a free trade agreement on bilateral level between Korea and Japan, on trilateral level among Korea, China, and Japan, and on multilateral level among RCEP participant countries. Five years later, none of those expectations materialized. At the same time, the Chinese perspective of the Korea-China Free Trade Agreement is that of an exemplary free trade agreement for advancement of negotiations on RCEP; the Chinese perspective of the expected Korea-China-Japan free trade agreement also places it into the framework of RCEP. Moreover, from the Chinese perspective, the agreement with Korea paves the way forward to negotiations on a Free Trade Area of the Asia Pacific, which is a proposal for all partners of the Asia Pacific Economic Cooperation (APEC), including the U.S. and Russia, to begin talks on a future free trade area [32]. At the same time,

even Chinese strategists agree that involving the U.S., Russia, and China into one free trade agreement can only be achieved in the long run. Under President Park Geun-hye, Korea also attempted to reach out to Russia as a part of the so-called Eurasian Initiative [33], but such attempts ended after the impeachment of Park in 2017.

Korea's free trade agreements with countries and country clubs of Greater Asia

The initiative to build the first free trade agreement, of which South Korea became a part, came from UNESCAP, the United Nations Economic and Social Committee for Asia and the Pacific, a member of which were the United States, but not the Soviet Union. In 1968, when UNESCAP was known under the name of ECAFE, Economic Council for Asia and the Far East, the U.S. Congress noted the role of the organization in "facilitating greater regional cooperation among its members" [34]. In 1975, seven nations signed the Asia Pacific Free Trade Agreement in Bangkok; thus, the agreement became also known as the Bangkok Agreement. Out of seven signatory countries, Thailand and the Philippines failed to ratify the agreement; it came into force for five nations only: South Korea, India, Sri Lanka, Bangladesh, and Laos. For South Korea, the agreement became a part of President Park Chung-hee's economic policy, a pillar of which was enhancing exports by means of giving state subsidies to giant conglomerates. According to Thompson [35, p. 48], a key to success in this respect was that Park ensured application of performance criteria when distributing the subsidies among the conglomerates despite close ties between them and the state) to making deals with Asian neighbors.

The Bangkok Agreement helped boosting the exports from more economically developed South Korea to less economically developed Sri Lanka and Bangladesh [36]. Despite India has performed better economically since mid-1970s compared to these two South Asian nations, trade balance between Korea and India has been in favor of Korea. At the same time, the agreement provided for it to be re-negotiated depending on economic development in Asia as well as on other circumstances. While the signing of the agreement in 1975 manifested the end of the first round of negotiations under its auspices, the second round of negotiations took place in 1980s and concluded in 1990. The Chinese People's Republic joined the agreement in 2001 thus opening the third round of negotiations, which concluded in 2006. In 2005, the parties agreed to rename the agreement into the Asia-Pacific Trade Agreement (APTA). Besides tariff concessions on certain products, the new agreement also concerned trade facilitation, trade in services in addition to trade in goods, as well as liberalization of investments. Mongolia joined the agreement in 2013.

Almost simultaneously with concluding APTA, Korea and India launched bilateral negotiations on what is now known as the Comprehensive Economic Partnership Agreement between India and South Korea (CEPA). The negotiations began under the administration of Roh Moo-hyun, but they concluded only in 2009, under the administration of his successor, Lee Myung-bak. Thus, one cannot say that South Korea's policy towards free-trade agreement reversed after right-wing Lee replaced left-wing Roh as President. Importantly, Manmohan Singh was the Prime Minister of India throughout the entire process of negotiating and signing of CEPA, and that in India CEPA was perceived as an important milestone during implementation of the Look East Initiative, which was articulated in 1991 by Prime Minister Narsimha Rao, and which had been actively pursued by both Prime Ministers Atal Bihari Vajpayee and Manmohan Singh. According to Chatterjee [37], the policy did not only seek to develop security relations and economic cooperation with countries of Northeast and Southeast Asia, but it was also expected to become a driver of development of India's own northeastern part.

The above-mentioned negative trade balance with South Korea forced India to initiate re-negotiations of CEPA. Another reason was that in 2014 Narendra Modi of Bharatiya Janata Party replaced Manmohan Singh of the Indian National Congress as Prime Minister. Earlier in 2014, Park Geun-hye replaced Lee Myung-bak as President of South Korea, though both belonged to the same party; thus, it is impossible to say that foreign policy priorities of Korea changed seriously thanks to

the domestic political change. All these factors together pushed Korea and India to renegotiate CEPA; the re-negotiated agreement was signed in 2018, with Narendra Modi still the Prime Minister of India, but after Moon Jae-in replaced Park Geun-hye as President of South Korea [38]. In 2016, when the consultations aimed at a re-negotiated CEPA were underway, Korea also started negotiating a free trade agreement with another South Asian country, Pakistan. However, negotiations with Pakistan were unrelated to the negotiations with India. Rather, it became important for Korea and Pakistan to sign a free trade agreement after the China – South Korea Free Trade Agreement came into force in 2015. China and Pakistan had had a free trade agreement since 2006, which resulted, among other things, in economic boom in China's Xinxiang Province [39; p. 98]. Negotiations between Korea and Pakistan have not produced an agreement as of 2020.

Democratization in South Korea in late 1980s in combination with easing Cold War tensions allowed South Korea to establish relations with the Association of Southeast Asian Nations, ASEAN, in 1989, when ASEAN consisted of only six pro-Western nations: Brunei, Indonesia, Malaysia, Singapore, Thailand and the Philippines. In 1992 the six nations signed the ASEAN Free Trade Agreement (AFTA). In 1990s, the ASEAN accepted Vietnam, Myanmar, Cambodia and Laos, the latter being a signatory of the Bangkok Agreement; all the four were required to also sign AFTA, though with lengthy transition periods. In the aftermath of the 1990s Asia's financial crisis ASEAN countries enhanced relations with Northeast Asian Nations; South Korea signed free trade agreements with several ASEAN countries in early 2000s. In 2005, South Korea and ASEAN signed the Framework Agreement on Comprehensive Economic Cooperation and the Agreement on Dispute Settlement Mechanism. In 2006, the ASEAN-Korea Trade in Goods Agreement was signed; Thailand refused to sign the agreement, which did not include trade in rice, Thailand joined the agreement in 2009 only. In 2007, the ASEAN-Korea Trade in Services Agreement was signed, and in 2009, the ASEAN-Korea Agreement on Investments followed.

All these agreements together provided for the ASEAN-Korea Free Trade Area (AKFTA). AKFTA facilitated technology transfers from Korea to ASEAN nations, of which the poorest countries, like Laos, benefited [40]. However, large enterprises benefited more from AKFTA compared to small and medium-size businesses in both Korea and ASEAN countries, thus justifying calls by some experts to re-negotiate the agreement in the way that “more extensive tariff reductions [applied] on products not only where MFN rates [were] high but also where shipments [were] large” [41]. One might expect that a comprehensive agreement between Korea and ASEAN will come to replace the multiple existing agreements because of re-negotiations on AKFTA. However, negotiations aimed at a renewed AKFTA have not started as of 2020, because ASEAN countries expect to sign a free trade agreement in the ASEAN+3 format, which is expected to include, besides ASEAN countries and Korea, also China and Japan. As time goes by, however, the probability of signing a comprehensive agreement establishing a free trade area among ASEAN+3 countries become smaller, given the above-discussed obstacles preventing China, Japan and Korea from signing a trilateral agreement establishing a free trade area among them.

While negotiations aimed at establishment of an ASEAN+3 and ASEAN+6 free trade areas have stalled, ASEAN countries reached an agreement establishing a free trade area with Australia and New Zealand in 2009. In connection with the U.S. withdrawal from the TPP and with the establishment of the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership in 2018, ASEAN countries, Australia and New Zealand had to re-negotiate the provisions of the 2009 Agreement Establishing the ASEAN-Australia-New Zealand free Trade Area (AANZFTA). Inability to reach an agreement, to which all ASEAN countries and both Australia and New Zealand would commit, forced some ASEAN countries to negotiate separate comprehensive economic cooperation agreements with Australia or New Zealand; for example, the Closer Economic Partnership Agreement between New Zealand and Singapore was signed in 2019 [42]. Close economic ties between Korea and ASEAN, on one hand, and between ASEAN and Australia, on other hand, pushed Korea to institutionalize its

economic relations with Australia, too; the Korea – Australia Free Trade Agreement (KAFTA) was signed in 2014.

Until late 20th century, Australia has largely been perceived as a Western nation. In early 21st century, however, “a multicultural and Eurasian vision for the continent has opened something of a debate about country’s identity and what it means to be an Australian citizen” [43]. Three factors have been influencing the ongoing debate: the cultural contribution of Asian-Australians to Australian society, opening up the Australian economy vis-à-vis growing Asian economies, including that of Korea, and institutionalization of relations with Asian nations, an example of which is KAFTA. As the debate went by, Australia’s economic interdependence with Asian countries was growing, thus allowing considering KAFTA as a free trade agreement between South Korea and a country of Greater Asia. Besides deepening economic ties, security considerations became an important factor, which helped negotiations on KAFTA result in signing of a free trade agreement: both Australia and Korea have close security relations with the U.S. [44]. Almost simultaneously with KAFTA, Australia signed a free trade agreement with Japan, a year after a free trade agreement between Australia and China followed suit. Thus, Australia now has free trade agreements with Korea, Japan, and China, while they remain deadlocked on a free trade deal among each other.

Conclusion

International trade regimes are products of continuous negotiations. Those are negotiations on the two levels: domestic and international. On the domestic level, Asia’s financial crisis of 1990s became a challenge to Korea’s left-wing President Kim Dae-jung, who was inaugurated early in 1998. He and his left-wing successor President Roh Moo-hyun presided at domestic negotiations among political and business leaders that resulted in a series of proposals to sign free trade agreements that Korea communicated to multiple economies, both in the West and in Asia. The desire to boost the economy in the aftermath of the Asia’s financial crisis inspired those proposals.

Two right-wing Presidents of Korea, Lee Myung-bak, who presided at such negotiations in 2008-2013, and Park Geun-hye, who did so in 2013-2017, did not reverse the course. Despite multiple disagreements between left-wing Roh and right-wing Lee, which caused Roh’s death by suicide in 2009, Lee presided at free trade negotiations launched by Roh and supervised their conclusion in signing of free trade agreements. For Lee and Park, those free trade agreements were a response to the failure of multilateral trade negotiations within the WTO and to the 2008 global financial crisis. Now, it is too early to evaluate the outcomes of the presidency of their left-wing successor, Moon Jae-in, who is expected to remain President till 2022, but the first half of his presidency was marked by continuity in Korea’s policy in relation to free trade agreements with economies of both the West and Asia.

On the international level, an international trade regime is not something unchangeable, but such regimes develop together with the dynamics of both domestic economies of the countries participating in the regimes, and with international economic dynamics. International trade regimes are constantly under negotiations. Since the signing of the Maastricht Treaty, European Union member states have signed the Amsterdam Treaty, the Nice Treaty, and the Lisbon Treaty. In 2018, U.S. President Donald Trump re-negotiated the North American Free Trade Agreement into the United States – Mexico – Canada Agreement. In a similar manner, Korea is not only negotiating new free trade agreements, but it is also continuously making choice in favor of re-negotiating old free trade agreements in connection with economic and political changes in its partner countries.

Korea participated in re-negotiations of the Bangkok Agreement, which resulted in signing of the Asia-Pacific Trade Agreement. Korea had to re-negotiate Korea – United States Free Trade Agreement every time the U.S. elected new president. Korea re-negotiated the Comprehensive Economic Partnership Agreement with India on request of India’s new Prime Minister Narendra Modi. Re-negotiations of the ASEAN – Korea Free Trade Agreement are waiting in line. At the same time, given

Korea's domestic political situation and economic performance, one can expect that at future negotiations, both domestically and internationally, Korea will be again making its choice in favor of free trade, its choice for Asia.

References

1. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht /A. Moravcsik. – Ithaca: Cornell University Press, 1998. - 514 p.
2. Cherry J. Upgrading the ‘Software’: The EU-Korea Free Trade Agreement and Socio-Cultural Barriers to Trade and Investment // Pacific Review. - 2012. - Vol. 25. - No. 2. - P. 247-268.
3. Su C.H. Regulatory Network Calibration in the EU-Korea Free Trade Agreement // European Foreign Affairs Review. - 2018. - Vol. 23. - No.1. - P. 1-19.
4. Ling L.H.M. Cultural Chauvinism and the Liberal International Order: “West vs. Rest” in Asia’s Financial Crisis // Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender and Class. - Oxon and New York: Routledge, 2004. - P. 115-141.
5. Bhagwati J. In Defence of Globalization. - Oxford: Oxford University Press, 2004. - 308 p.
6. Bhabha H.J. The Location of Culture / H.J. Bhabha. - New York: Routledge, 1994. - 440 p.
7. Groom A.J.R. Multilateralism as the Way of Life in Europe // Multilateralism under Challenge? Power, International Order, and Structural Change /. - New York: United Nations University Press, 2006. - P. 460-480.
8. Osakwe C. The Future of the Doha Round: Is It All in Vain? // Agreeing and implementing the Doha Round of the WTO. - Cambridge: Cambridge University Press, 2008. - P. 16-38.
9. Brummer C. Minilateralism: How Trade Alliances, Soft Law, and Financial Engineering Are Redefining Economic Statecraft / C. Brummer. - New York: Cambridge University Press, 2014. - 219 p.
10. Siles-Brügge G. Resisting Protectionism after the Crisis: Strategic Economic Discourse and the EU-Korea Free Trade Agreement // New Political Economy. - 2011. - Vol. 16. - No. 5. - P. 627-653.
11. Cherry J. How to Promote a Free Trade Agreement: UK Trade & Investment and the EU-Korea FTA // Korea: Politics, Economy and Society. - 2013. - Vol. 7. - P. 109-135.
12. Korea Times. Trump Denounces Korea-U.S. FTA as “job-killing deal” // The Korea Times. [Electronic source]. - 2021. - URL: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2016/07/120_210039.html, (accessed 01.05.2021).
13. Jung S.K. S. Korea-US Alliance Hinges on US Election: Experts // The Korea Times. [Electronic source]. - 2021. - URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2008/09/205_31804.html, (accessed 01.05.2021).
14. New York Times. South Korea / US: FTA Jumps Major Hurdles, Faces Others. [Electronic source]. - 2021. - URL: <https://www.nytimes.com/2007/04/03/news/03iht-oxan.0403.5124955.html>, (accessed 01.05.2021).
15. Yoon S. South Korea’s Free Trade Agreement Roadmap and Canada: A Case of Promise and Betrayal // Korea Observer. - 2013. - Vol. 44. - No. 1. - P. 167-198.
16. Kang K., Keys P., Shin Y.S. Free Trade Agreements and Bridgehead Effect: Evidence from Korea-Chile FTA // Singapore Economic Review. - 2016. - Vol. 61. - No. 5. - P. 155.
17. Kawai M., Wignaraja G. EAFTA or CEPEA: Which Way Forward? // ASEAN Economic Bulletin. - 2008. - Vol. 25. - No. 2. - P. 113-139.
18. Yamamoto Rosenbaum C. RCEP or TPP? An Empirical Analysis Based on Global Experience // Asian Politics and Policy. - 2018. - Vol. 10. - No. 3. - P. 427-441.
19. Jung S.Y. S. Korea to Decide on Participation in TPP within This Year: Trade Minister // Business Korea. [Electronic source]. - 2018. - URL: <http://www.businesskorea.co.kr/news/articleView.html?idxno=22167>, (accessed 01.05.2021).

20. Gilpin R. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order* / R. Gilpin. – Oxford: Princeton University Press, 2001. – 440 p.
21. Imazawa I. *Assessing a Japan-Korea Free Trade Agreement // The Developing Economies*. - 2001. - Vol. 39. - No. 1. - P. 3-48.
22. Kang H. *Free Trade Agreement among China, Japan, and Korea // Research in Global Strategic Management*. - 2006. - Vol. 12. - P. 151-165.
23. Tachikawa T. *China Urges Japan, S. Korea to Resolve Dispute through Dialogue // Kyodo News*. - 2019. - August 21. [Electronic source]. - 2019. - URL: <https://english.kyodonews.net/news/2019/08/06da87acd4c0-update1-japan-china-s-korea-should-cooperate-despite-soured-ties-kono.html>, (accessed 01.05.2021).
24. Bi Y., Van Uytsel S. *Could Predatory Pricing Rules Substitute for Anti-Dumping Laws in the Proposed China-Japan-Korea Free Trade Agreement? // Social Science Japan Journal*. - 2015. - Vol. 18. - No. 2. - P. 163-192.
25. Shi J. *Bridging the Gap between the Ideal and Reality: Services Liberalization in the China-Japan-South Korea Free Trade Agreement // Asia Pacific Law Review*. - 2014. - Vol. 22. - No. 1. - P. 45-65.
26. Shibuichi D. *The Yasukuni Shrine Dispute and the Politics of Identity in Japan // Asian Survey*. - 2005. - Vol. 45. - No. 2. - P. 197-215.
27. Chiang M.H. *The Potential of China-Japan-South Korea free Trade Agreement // East Asia*. - 2013. - Vol. 30. - No. 3. - P. 199-216.
28. Zhang M. *The China-Korea-Japan Trilateral Free Trade Agreement: Why Did Trade Negotiations Stall? // Pacific Focus*. - 2019. - Vol. 34. - No. 2. - P. 204-229.
29. Schott J.J., Jung E., Cimino-Isaacs C. *An Assessment of the Korea-China Free Trade Agreement. Policy Brief of the Peterson Institute for International Economics*. - 2015. - No. PB-1524. [Electronic source]. - 2019. - URL: <https://www.piie.com/sites/default/files/publications/pb/pb15-24.pdf>, (accessed 01.05.2021).
30. Im H. *Not All Goods Are Created Equal: Tariff Concessions in the Korea-China Free Trade Agreement // The Singapore Economic Review*. – 2017. – Online publication only. [Electronic source]. - 2019. - URL: <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S0217590817500187>, (accessed 01.05.2021).
31. Wang M., Wang C.K. *The Assessment of the China-Korea Free Trade Agreement: Implementation Outcomes and Influencing Factors // Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations*. - 2017. - Vol. 3. - No. 1. - P. 103-135.
32. Zhuang R., Hong J., Bai G. *Sino-Korean Free Trade Agreement and Asia-Pacific Economic Integration // China Economic Journal*. - 2014. - Vol. 7. - No. 2. - P. 237-250.
33. Ланцова И.С. *Инициатива президента Республики Корея Пак Кын Кхе и проблема институционализации сотрудничества в сфере безопасности в Северо-Восточной Азии // Азимут научных исследований: экономика и управление*. - 2015. - No. 4. - P. 91-95.
34. U.S. Congress. *The Future United States Role in Asia and in the Pacific. Hearings before the Sub-Committee on Asian and Pacific Affairs of the Committee on Foreign Affairs of the Committee of Foreign Affairs, House of Representatives, Ninetieth Congress, Second Session, February 29, March 4, 7, 13, 14, 19, 140, April 4, 1968. The Future United States Role in Asia and in the Pacific*. - Washington: U.S. Government printing Office, 1968. - 320 p.
35. Thompson M.R. *Authoritarian Modernism in East Asia* / M.R. Thompson. - New York: Palgrave Macmillan, 2019. - 130 p.
36. Mukherjee I.N. *The Bangkok Agreement: An Evaluation of Its Implications in Trade Liberalization in Asia // The Bangladesh Development Studies*. - 1978. - Vol. 6. - No. 3. - P. 301-322.
37. Chatterjee S. *India's Spatial Imagination of South Asia: Power, Commerce and Community* / S. Chatterjee. - New Delhi: Oxford University Press, 2019. - 225 p.

38. Suneja K. India, South Korea Sign Agreement on Trade and Commerce // India Times. – 2018. – July 10. [Electronic source]. – 2018. – URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-south-korea-sign-agreements-on-trade-and-commerce/articleshow/64914925.cms?from=mdr>, (accessed 01.05. 2021).
39. Small A. The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics /A. Small. - Oxford and New York: Oxford University Press, 2015. – 319 p.
40. Oh J.S., Kyophivalong P. Impact of the ASEAN – South Korea Free Trade Agreement (AKFTA) on Poverty: The Role of Technology Transfer // International Journal of Economic Research. - 2015. - Vol. 12. - No. 3. - P. 547-558.
41. Hayakawa K., Kim H., Lee, H.-H. Determinants on Utilization of the Korea - ASEAN Free Trade Agreement: Margin Effect, Scale Effect, and ROO Effect // World Trade Review. - 2014. - Vol. 13. - No. 3. - P. 499-513.
42. Falak A. Singapore and New Zealand ratify Upgraded Trade Agreement // ASEAN Briefing. – 2020. – February 6. [Electronic source]. - 2020. - URL: <https://www.aseanbriefing.com/news/singapore-new-zealand-ratify-upgraded-trade-agreement/>, (accessed 01.05. 2021).
43. Paul E.C. Australia in Southeast Asia: Regionalization and Democracy / E.C. Paul. - Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies, 1998. - 126 p.
44. Yu H.S. The Korea-Australia Free Trade Agreement and Its Security Implications // Korea Observer. - 2011. - Vol. 42. - No. 1. - P. 47-67.

Д.А. Ланко, И.С. Ланцова

Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей

Кореяның азиялық таңдауы

Аңдатпа. Мақалада Корея Республикасының бірнеше рет қолданыста болған және талқыланған еркін сауда аймақтары туралы келісімдердегі рөлі, сондай-ақ Кореядағы ішкі саяси өзгерістердің әсерінен осы рөлдің өзгеруі және саяси және экономикалық қатынастардың өзгеруі және оның серіктестерінің еркін сауда аймағы туралы келісімдер жасауы қарастырылады. Авторлар биліктің 2008 жылы Кореяның ішкі саясатындағы оңшыл партияларға және 2017 жылы солшыл партияларға қайта ауысқанына қарамастан, Кореяның еркін сауда келісімдеріне қатысты ұстанымы тұрақты болып отырғанын көрсетеді. Кореяда әр түрлі себептерге байланысты солшыл және оңшыл партиялар болса да, олар еркін сауда келісімдерін қолдайды: 2000 жылдары солшыл партиялар еркін сауда келісімдерін 1990 жылдардағы азиялық қаржылық дағдарыстың теріс әсерін азайту тәсілі ретінде қабылдады. 2010 жылдары оңшыл партиялар оларды Дүниежүзілік Сауда Ұйымы шеңберіндегі көпжақты сауда келіссөздерінің сәтсіздігіне жауап ретінде қабылдады. Авторлар сонымен қатар Кореяның ҒТА серіктестері сол елдердегі ішкі саяси және экономикалық өзгерістерге байланысты қолданыстағы келісімдерді қайта-қайта жасауға тырысатындығын анықтады. Көп жағдайда Корея және оның серіктестері осындай қайта келіссөздерде келісімге келе алды және осылайша еркін сауда аймақтары туралы жаңартылған екіжақты және көпжақты келісімдер жасасты. Сонымен бірге Корея, Қытай және Жапония үшжақты еркін сауда туралы келісім жасай алмады, бұл АСЕАН-ны Азияның еркін сауда аймақтары желісінің орталығында әлі күнге дейін бір топ ел ретінде қалдырады.

Түйін сөздер: Корея, экономикалық ынтымақтастық, еркін сауда аймақтары, келіссөздер, АСЕАН, көпжақтылық, миниларализм.

Д.А. Ланко, И.С. Ланцова

Санкт-Петербургский государственный университет,
Санкт-Петербург, Россия

Азиатский выбор Кореи

Аннотация. В статье делается попытка определить роль Республики Корея в нескольких уже действующих и обсуждаемых соглашениях о зонах свободной торговли, а также изменение этой роли под влиянием внутривластных перемен в самой Корее и трансформации политических и экономических отношений между ней и ее партнерами по соглашениям о зоне свободной торговли. Авторы обнаруживают, что позиция Кореи по соглашениям о зонах свободной торговли оставалась стабильной, несмотря на переход власти к правым партиям во внутренней политике Кореи в 2008 году и обратно к левым партиям в 2017 году. И левые, и правые партии в Корее поддерживают соглашения о зонах свободной торговли, хотя и по разным причинам: в 2000-х годах левые партии воспринимали соглашения о зонах свободной торговли как способ смягчить негативные последствия азиатского финансового кризиса 1990-х годов, в то время как в 2010-х годах правые партии воспринимали их как ответ на провал многосторонних торговых переговоров в рамках Всемирной торговой организации. Также выявлено, что партнеры Кореи по соглашениям о зонах свободной торговли периодически пытаются пересмотреть уже существующие соглашения в ответ на внутренние политические экономические изменения в этих странах. В большинстве случаев Корею и ее партнерам удавалось прийти к соглашению на таких повторных переговорах и, следовательно, заключить обновленные двусторонние и многосторонние соглашения о зонах свободной торговли. В то же время Корея, Китай и Япония до сих пор не могут заключить трехстороннее соглашение о зоне свободной торговли, благодаря чему АСЕАН до сих пор сохраняет свое уникальное положение в качестве группы стран в центре сети соглашений о зонах свободной торговли в Азии.

Ключевые слова: Корея, экономическое сотрудничество, зоны свободной торговли, переговоры, АСЕАН, мультилатерализм, минилатерализм.

References

1. Moravcsik A. The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht (Cornell University Press, Ithaca, 1998, 514 p.).
2. Cherry J. Upgrading the 'Software': The EU-Korea Free Trade Agreement and Socio-Cultural Barriers to Trade and Investment, Pacific Review. -2012. Vol. 25. No. 2. P. 247-268.
3. Su C.H. Regulatory Network Calibration in the EU-Korea Free Trade Agreement, European Foreign Affairs Review. 2018. Vol. 23. No. 1. P. 1-19.
4. Ling L.H.M. Cultural Chauvinism and the Liberal International Order: "West vs. Rest" in Asia's Financial Crisis, Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender and Class. - Oxford and New York: Routledge, 2004. P. 115-141.
5. Bhagwati J. In Defence of Globalization. (Oxford University Press, Oxford, 2004, 308 p.).
6. Bhabha H.J. The Location of Culture, (Routledge, New York, 1994, 440 p.).
7. Groom A.J.R. Multilateralism as the Way of Life in Europe, Multilateralism under Challenge? Power, International Order, and Structural Change (United Nations University Press, New York 2006. - P. 460-480.
8. Osakwe C. The Future of the Doha Round: Is It All in Vain? Agreeing and implementing the Doha Round of the WTO. Cambridge, Cambridge University Press, 2008. - P. 16-38.
9. Brummer C. Minilateralism: How Trade Alliances, Soft Law, and Financial Engineering Are

Redefining Economic Statecraft (Cambridge University Press, New York, 2014, 219 p.).

10. Siles-Brügge G. Resisting Protectionism after the Crisis: Strategic Economic Discourse and the EU-Korea Free Trade Agreement, *New Political Economy*. 2011. Vol. 16. No. 5. P. 627-653.

11. Cherry J. How to Promote a Free Trade Agreement: UK Trade & Investment and the EU-Korea FTA, *Korea: Politics, Economy and Society*. 2013. Vol. 7. P. 109-135.

12. Korea Times. Trump Denounces Korea-U.S. FTA as “job-killing deal” *The Korea Times*. Available at: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2016/07/120_210039.html, (accessed 01.05.2021).

13. Jung S.K. S. Korea-US Alliance Hinges on US Election: Experts, *The Korea Times*. Available at: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2008/09/205_31804.html, (accessed 01.05.2021).

14. New York Times. South Korea, US: FTA Jumps Major Hurdles, Faces Others. Available at: <https://www.nytimes.com/2007/04/03/news/03iht-oxan.0403.5124955.html>, (accessed 01.05.2021).

15. Yoon S. South Korea's Free Trade Agreement Roadmap and Canada: A Case of Promise and Betrayal, *Korea Observer*. 2013. Vol. 44. No. 1. P. 167-198.

16. Kang K., Keys P., Shin Y.S. Free Trade Agreements and Bridgehead Effect: Evidence from Korea-Chile FTA, *Singapore Economic Review*. 2016. Vol. 61. No. 5. P. 155.

17. Kawai M., Wignaraja G. EAFTA or CEPEA: Which Way Forward? *ASEAN Economic Bulletin*. 2008. Vol. 25. No. 2. P. 113-139.

18. Yamamoto Rosenbaum C. RCEP or TPP? An Empirical Analysis Based on Global Experience, *Asian Politics and Policy*. 2018. Vol. 10. No. 3. P. 427-441.

19. Jung S.Y. S. Korea to Decide on Participation in TPP within This Year: Trade Minister, *Business Korea*. Available at: <http://www.businesskorea.co.kr/news/articleView.html?idxno=22167>, (accessed 01.05.2021).

20. Gilpin R. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, (Princeton University Press, Oxford, 2001, 440 p.).

21. Imazawa I. Assessing a Japan-Korea Free Trade Agreement, *The Developing Economies*. 2001. Vol. 39. No. 1. P. 3-48.

22. Kang H. Free Trade Agreement among China, Japan, and Korea, *Research in Global Strategic Management*. 2006. Vol. 12. P. 151-165.

23. Tachikawa T. China Urges Japan, S. Korea to Resolve Dispute through Dialogue *Kyodo News*. - 2019. - August 21. Available at: <https://english.kyodonews.net/news/2019/08/06da87acd4c0-update1-japan-china-s-korea-should-cooperate-despite-soured-ties-kono.html>, (accessed 01.05.2021).

24. Bi Y., Van Uytsel S. Could Predatory Pricing Rules Substitute for Anti-Dumping Laws in the Proposed China-Japan-Korea Free Trade Agreement? *Social Science Japan Journal*. 2015. Vol. 18. No. 2. P. 163-192.

25. Shi J. Bridging the Gap between the Ideal and Reality: Services Liberalization in the China-Japan-South Korea Free Trade Agreement, *Asia Pacific Law Review*. 2014. Vol. 22. No. 1. P. 45-65.

26. Shibuichi D. The Yasukuni Shrine Dispute and the Politics of Identity in Japan, *Asian Survey*. 2005. Vol. 45. No. 2. P. 197-215.

27. Chiang M.H. The Potential of China-Japan-South Korea free Trade Agreement, *East Asia*. 2013. Vol. 30. No. 3. P. 199-216.

28. Zhang M. The China-Korea-Japan Trilateral Free Trade Agreement: Why Did Trade Negotiations Stall? *Pacific Focus*. 2019. Vol. 34. No. 2. P. 204-229.

29. Schott J.J., Jung E., Cimino-Isaacs C. An Assessment of the Korea-China Free Trade Agreement. Policy Brief of the Peterson Institute for International Economics. - 2015. - No. PB-1524. Available at: <https://www.piie.com/sites/default/files/publications/pb/pb15-24.pdf>, (accessed 01.05.2021).

30. Im H. Not All Goods Are Created Equal: Tariff Concessions in the Korea-China Free Trade Agreement, *The Singapore Economic Review*. – 2017. – Online publication only. Available at: <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S0217590817500187>, (accessed 01.05.2021).
31. Wang M., Wang C.K. The Assessment of the China-Korea Free Trade Agreement: Implementation Outcomes and Influencing Factors, *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations*. 2017. Vol. 3. No. 1. P. 103-135.
32. Zhuang R., Hong J., Bai G. Sino-Korean Free Trade Agreement and Asia-Pacific Economic Integration // *China Economic Journal*. 2014. Vol. 7. No. 2. P. 237-250.
33. Lantsova I.S. Initsiativa prezidenta Respubliki Koreya Pak Kyn Khe i problema institutsionalizatsii sotrudnichestva v sfere bezopasnosti v Severo-Vostochnoy Azii [The Proposal of Park Geun-hye, the President of the Republic of Korea, and Its Contribution to Institutionalization of Security Cooperation in Northeast Asia] *Azimuth nauchnyh issledovaniy: ekonomika i upravlenie*. 2015. No. 4. P. 91-95., [in Russian].
34. U.S. Congress. The Future United States Role in Asia and in the Pacific. Hearings before the Sub-Committee on Asian and Pacific Affairs of the Committee on Foreign Affairs of the Committee of Foreign Affairs, House of Representatives, Ninetieth Congress, Second Session, February 29, March 4, 7, 13, 14, 19, 140, April 4, 1968. *The Future United States Role in Asia and in the Pacific*. (U.S. Government printing Office, Washington, 1968, 320 p.).
35. Thompson M.R. *Authoritarian Modernism in East Asia* (Palgrave Macmillan, New York, 2019, 130 p.).
36. Mukherjee I.N. The Bangkok Agreement: An Evaluation of Its Implications in Trade Liberalization in Asia, *The Bangladesh Development Studies*. 1978. Vol. 6. No. 3. P. 301-322.
37. Chatterjee S. *India's Spatial Imagination of South Asia: Power, Commerce and Community* (Oxford University Press, New Delhi, 2019, 225 p.).
38. Suneja K. India, South Korea Sign Agreement on Trade and Commerce, *India Times*. - 2018. - July 10. Available at: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-south-korea-sign-agreements-on-trade-and-commerce/articleshow/64914925.cms?from=mdr>, (accessed 01.05. 2021).
39. Small A. *The China-Pakistan Axis: Asia's New Geopolitics* (Oxford University Press, Oxford, and New York, 2015, 319 p.).
40. Oh J.S., Kyophivalong P. Impact of the ASEAN – South Korea Free Trade Agreement (AKFTA) on Poverty: The Role of Technology Transfer, *International Journal of Economic Research*. 2015. Vol. 12. No. 3. P. 547-558.
41. Hayakawa K., Kim H., Lee, H.-H. Determinants on Utilization of the Korea - ASEAN Free Trade Agreement: Margin Effect, Scale Effect, and ROO Effect, *World Trade Review*. 2014. Vol. 13. No. 3. P. 499-513.
42. Falak A. Singapore and New Zealand ratify Upgraded Trade Agreement // *ASEAN Briefing*. - 2020. - February 6. Available at: <https://www.aseanbriefing.com/news/singapore-new-zealand-ratify-upgraded-trade-agreement/>, (accessed 01.05. 2021).
43. Paul E.C. *Australia in Southeast Asia: Regionalization and Democracy* (Nordic Institute of Asian Studies, Copenhagen, 1998, 126 p.).
44. Yu H.S. The Korea-Australia Free Trade Agreement and Its Security Implications // *Korea Observer*. 2011. Vol. 42. No. 1. P. 47-67.

Information about authors:

Lanko Dmitry Aleksandrovich – Candidate of Political Science, Associate Professor, Department of European Studies, St. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia.

Lantsova Irina Sergeevna – Candidate of Political Science, Associate Professor, Department of American Studies, St. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia.

Ланко Дмитрий Александрович - кандидат политических наук, доцент, кафедра европейских исследований, Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Россия.

Ланцова Ирина Сергеевна - кандидат политических наук, доцент, кафедра американских исследований, Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Россия.

¹Шанхайский университет финансов и экономики, Шанхай, Китай²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*Автор для корреспонденции: aigul.abzapparova@kaznu.kz

Особенности образовательной миграции китайской молодежи

Аннотация. Миграция или перемещение людей из одного региона в другой происходит веками. Вместе с тем образовательная миграция является относительно новой формой миграции, корни которой уходят в те времена, когда страны Азии и Африки находились под колониальным господством. Для обучения в высших учебных заведениях городов Империи отбиралось ограниченное число молодых людей с целью их дальнейшей работы в административных центрах колоний.

Зачастую обучение за рубежом рассматривается как шаг к миграции в будущем. Иностранцы студенты, особенно из развивающихся стран, часто остаются в принимающей стране после окончания учебы. Иностранцы диплом часто рассматривается как инвестиция в поиске работы после окончания учебы либо в принимающей стране, либо на родине. Многие принимающие страны заинтересованы в привлечении на работу талантливой иностранной молодежи, окончившей их университеты.

В статье исследуются динамика образовательной миграции китайских студентов и влияние угрозы распространения «коронавируса» на студенческую миграцию из Китая. Китай - одна из ведущих стран, отправляющих студентов на учебу за границу. К концу прошлого десятилетия китайские студенты за границей стали самой большой группой иностранных студентов в мире.

Вспышка коронавируса оказала серьезное влияние на мобильность иностранных студентов. Австралия, Новая Зеландия, США и Сингапур были в числе стран, которые запретили иностранцам выезжать из Китая с начала февраля 2020 года, в то же время тысячи китайских студентов вернулись в Китай.

Ключевые слова: миграция, студенческая миграция, молодежь, Китай, высшее учебное заведение, коронавирус.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-38-50>

Поступила: 24.04.20 / Одобрена к опубликованию: 25.05.21

Введение

Неотъемлемой частью глобальных процессов, происходящих одновременно с переходом к информационному обществу, является движение интеллектуальных ресурсов: информации, научных идей, технологий и квалифицированной рабочей силы. Образовательная миграция - это перемещение людей с целью получения образования на разных уровнях и в течение разных периодов времени. Можно сказать, что компонентом образовательной миграции является поток обучающихся мигрантов, ориентированный на образовательные учреждения.

Все страны мира определяют повышение уровня образования своих граждан как приоритетную область социально-экономического развития, как одно из основных средств поддержания конкурентоспособности государства и личности и обеспечения национальной безопасности. Растущая интернационализация непрерывного образования и расширение услуг

в этой сфере сопровождаются растущей активностью образовательной миграции. Образовательная миграция стабильно занимает третье место в миграционном потоке по значимости после трудовой миграции и переселения соотечественников. Участники образовательной миграции могут считаться одной из наиболее желательных категорий мигрантов. Как правило, это молодые и предприимчивые люди, отличающиеся своей открытостью и готовностью усваивать новые знания и технологии [1].

Методы исследования

В целях исследования особенностей образовательной миграции китайских студентов были изучены различные материалы информационно-образовательных онлайн порталов, специализирующихся на мировом образовании (The times higher education, Journal of International Students, World Education News & Reviews). Динамика образовательной миграции китайских студентов была проанализирована путем изучения базы данных ЮНЕСКО и статистики официального сайта Министерства образования Китая. Используя материалы официальных англоязычных сайтов программ академической мобильности (China Daily, British Council, China Scholarship Council), мы также изучили стипендиальные программы для обучения за рубежом (государственные и международные) для студентов и молодых ученых Китая. Путем исследования официальных китайских и международных источников проведен анализ программы Китая по возвращению китайских студентов после завершения обучения (The Center for China and Globalization, The Ascend Foundation, Japan times).

Важным компонентом исследования является анализ влияния коронавируса на академическую мобильность китайских студентов. Исследование влияния коронавируса на образовательную миграцию молодежи было основано на социальных опросах Британского рейтингового агентства Quacquarelli Symonds, а также на исследовании международной организации по культурным связям и образовательным возможностям Великобритании "Британский совет".

Обсуждение

На начало 2020 года Китай стал мировым лидером по количеству студентов, обучающихся за рубежом, а доля возвращающихся достигла примерно трети их числа. После десятилетий относительной изоляции при маоистском правлении и закрытия китайских университетов во время культурной революции выездная студенческая мобильность из Китая резко возросла в последние два десятилетия 20-го века [2]. В 1998 году, самом раннем году, за который ЮНЕСКО предоставляет данные о выезжающих за границу студентах, Китай уже был крупнейшим экспортером иностранных студентов, за ним следовали Южная Корея, Малайзия, Индия и Германия. В том году на программы обучения за границей поступило чуть больше 134 000 китайцев по сравнению с примерно 62 000 южнокорейцев [3].

Согласно опросу в области образования, проведенному в период с января по март 2020 года, Соединенное Королевство и Соединенные Штаты были наиболее предпочтительными направлениями обучения за рубежом для китайских студентов и их родителей. Соединенные Штаты потеряли привлекательность в последние пять лет, студентов больше привлекали Великобритания и Германия в Европе, а также несколько азиатских направлений (рис. 1).

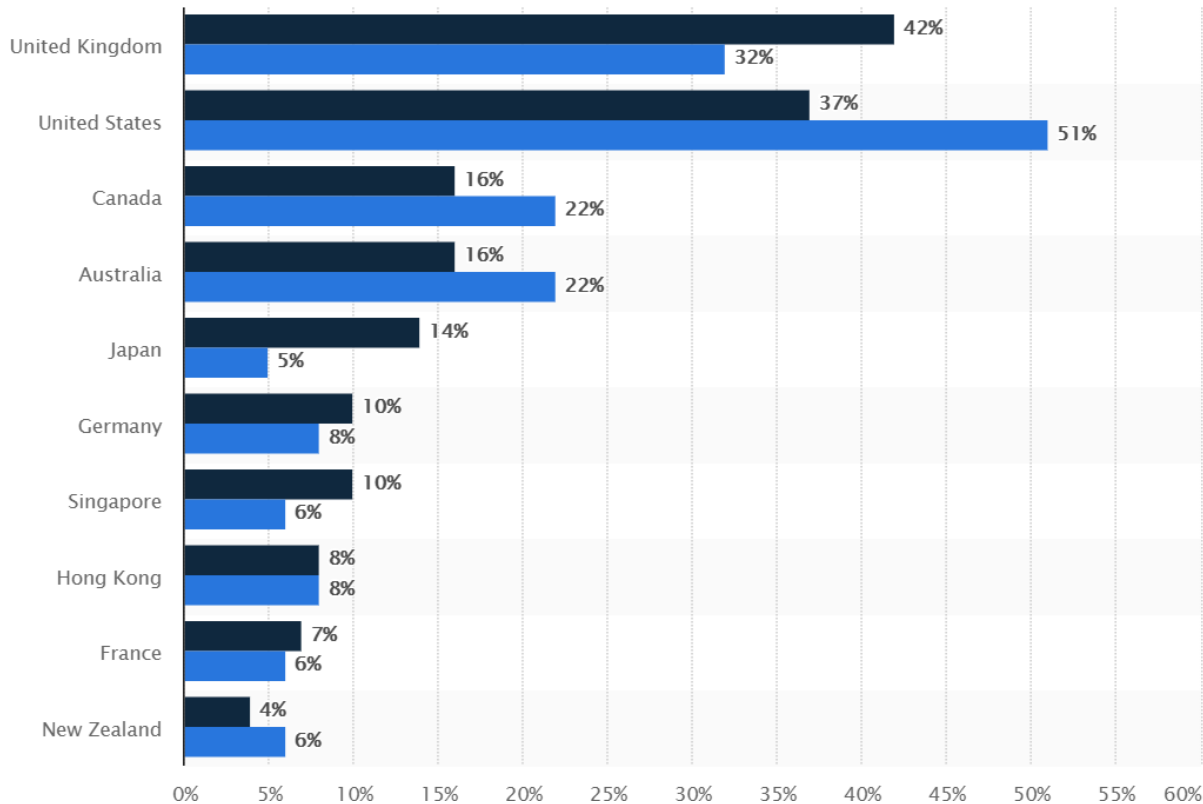

Рисунок 1. Предпочтительные направления китайских студентов для обучения за рубежом в 2015 и 2020 годах [4].

Причин, по которым китайские студенты предпочитают получать высшее образование за границей, много. Но основные из них заключаются в следующем:

1. Китайские студенты оценили перспективы трудоустройства как одну из основных причин обучения за границей. Большинство молодых китайцев твердо убеждены в том, что иностранное образование улучшит их возможности трудоустройства и карьерного роста.

2. Переезд в страну обучения на постоянное жительство - важная причина выбора зарубежного образования. Китайская молодежь считает, что обучение за границей облегчит им переезд в другую страну.

3. Многие студенты верят, что изучение новой культурной среды и обучение в другой образовательной системе, поможет им получить более богатый опыт, в отличие от учебы в Китае.

4. Очень важной причиной являются вступительные экзамены в Китае (Гаокао)[5]. Период вступительных экзаменов является одним из самых напряженных периодов времени для китайских студентов и их родителей. В Китае это самые важные экзамены для всех выпускников средней школы, желающих получить высшее образование [6]. Поэтому многие родители стараются избежать психологического стресса для своих детей и делают выбор в пользу зарубежных вузов. Следует отметить, что родители имеют большое влияние на своих детей при выборе профессии и страны обучения [7].

5. Китайские студенты также считают, что обучение за границей дает им качественное образование. [8] Это связано с тем, что зарубежные школы предлагают более гибкую среду обучения с большим упором на улучшение умственных способностей учащихся, таких как лидерство, командная работа и принятие решений. Обучаясь в англоязычной стране, студенты могут изучать и улучшать свои языковые навыки [9].

Китайские родители отмечают, что основными факторами, влияющими на решение об обучении ребенка за границей, являются: всестороннее образование и развитие,

высококачественное образование, креативность образовательного процесса, беспристрастность образования, индивидуальное обучение, важность получения фундаментальных знаний (рис. 2).

Рисунок 2. Основные факторы, влияющие на решение учиться за границей [10].

С начала XXI века Китай финансирует стипендии для молодежи в зарубежных университетах. Структура и сфера охвата этих программ со временем эволюционировали, отражая национальные интересы. Ранние программы были ориентированы в первую очередь на отправку китайских экспертов в образовательные центры за рубежом для получения профессиональной подготовки, стипендиаты сами выбирали обучение в университетах [11].

В качестве приоритетов будущей экономической конкурентоспособности Китая были определены повышение уровня подготовки кадров в области науки и техники, а также развитие более инновационной рабочей силы. За этим последовало создание нескольких новых стипендиальных программ. Эти программы нацелены на получение степени в приоритетных областях и требуют, чтобы получатели стипендии вернулись в Китай после завершения обучения. Данные программы более тесно связаны с усилиями Китая по созданию высших учебных заведений мирового класса. Они также являются показателем значительного увеличения количества ежегодно присуждаемых стипендий.

Национальная стипендия «The National Merit Scholarship» для студентов, самостоятельно оплачивающих свое обучение за рубежом, является первой в Китае студенческой стипендиальной программой. Программа была основана в 2003 году и предлагает до 500 стипендий в год китайским студентам, которые уже учатся в докторантуре за рубежом [12].

Основанная в 2007 году «Элитная Докторская стипендия» предназначена помочь лучшим студентам и университетам Китая. Целью программы является подготовка ведущих специалистов в области науки и техники, которые после возвращения в Китай помогут улучшить и реформировать систему высшего образования страны. Стипендия была создана для решения проблем, связанных с тем, что без активного развития профессиональных специалистов будущей инновационный и исследовательский потенциал страны будет по-прежнему отставать от других стран, тем самым снижая глобальную конкурентоспособность Китая.

Стипендия Китая для студентов магистратуры, финансируемая государством, была основана в 2009 году. Она также финансирует исследования в областях, которые имеют важнейшее значение для национального развития и конкурентоспособности. Его цели - развитие высших учебных заведений и академических дисциплин, содействие международному сотрудничеству в области высшего образования, повышение качества преподавания и научных исследований в китайских университетах и помощь репатриантам в развитии глобальных навыков и перспектив. Программа ориентирована на сотрудников государственных учреждений и профессионально-технических училищ [13].

В 2012 году была начата первая в Китае стипендиальная программа в области внешней мобильности для студентов-магистрантов «the International Exchange Schemes for Elite Undergraduate Students». Программа финансирует примерно 3000 студентов в год, большинство из которых уезжают за границу на последнем году обучения. Цели программы заключаются в поощрении межведомственного сотрудничества и культурного обмена, улучшении межкультурных навыков и способностей репатриантов. Как и «Элитная Докторская стипендия», эта программа ориентирована на студентов из лучших университетов Китая, хотя обучение в конкретных областях не требуется.

Согласно статистическим данным Китайского стипендиального совета (China Scholarship Council), в 2003 году менее 3000 китайцев получили финансируемые правительством стипендии для учебы в зарубежных вузах. В 2010 году их число превысило 13 000 человек. Такие цифры показывают значительно возросшую приверженность страны в развитии кадрового потенциала и являются признаком того, что интеллектуальный капитал страны действительно растет [14].

Если рассматривать проблему возвращения китайских студентов после завершения обучения, то согласно статистическим данным Министерства людских ресурсов и социального обеспечения Китая, число китайских студентов, вернувшихся домой, достигло 580 300 в 2019 году, что на 11,73% больше, чем в 2018 году. Число студентов, обучающихся за границей, также увеличилось на 6,25% - до 703 500 чел. [15]. По данным Министерства образования, с 1978 по 2019 год из 6,56 миллионов китайских студентов 4,9 миллиона закончили учебу, а 86% вернулись в Китай после окончания учебы [16] (рис 3).

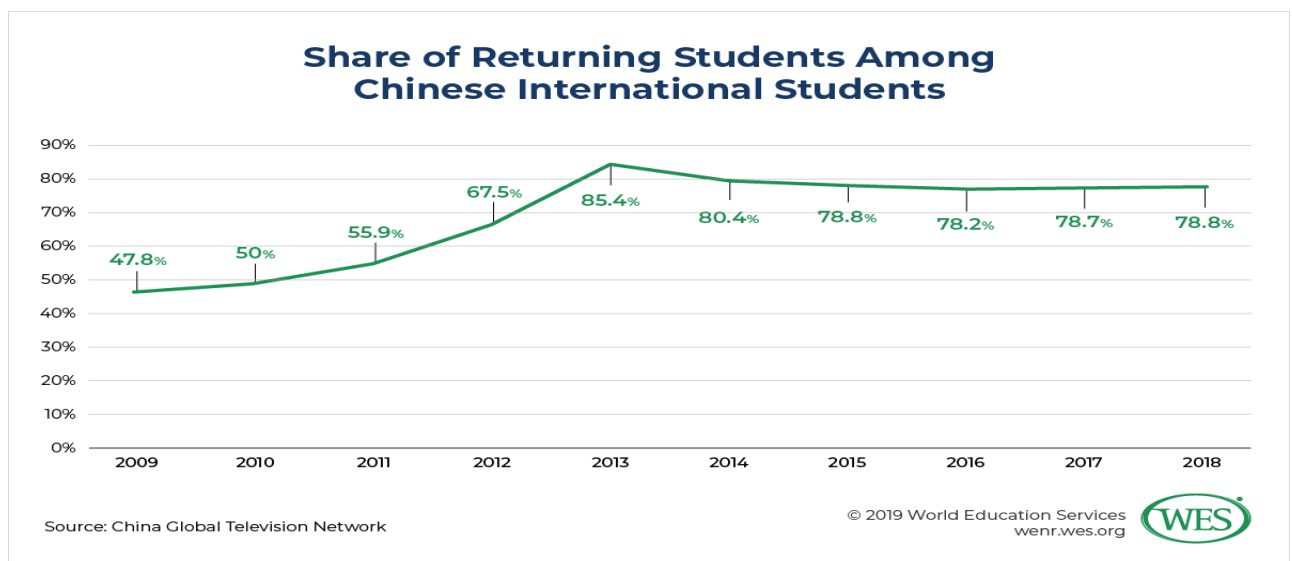

Рисунок 3. Количество студентов, вернувшихся обратно в Китай после завершения образования.

Согласно исследованиям Пекинского аналитического центра "Центр Китая и глобализации"(CCG), основные причины возвращения китайцев с иностранным дипломом таковы:

1. Растущая экономика Китая является одним из факторов, побуждающих китайских студентов вернуться домой после окончания иностранных университетов. Особенно если их навыки соответствуют запросам высокотехнологичной промышленности Китая, которая выросла примерно на 10% в период между 2015 и 2016 годами [17].

2. Еще одним фактором являются перспективы карьерного роста, более высокая компенсация, а также снятие иммиграционных ограничений. Китай может обеспечить более высокооплачиваемую работу и лучшие перспективы карьерного роста. На сегодняшний день социальный статус и зарплата в Китае не уступают зарубежным. Заработная плата в китайском технологическом секторе растет вместе с расширением сектора. Здесь надо отметить, что заработные платы профессиональных специалистов в сфере развития искусственного интеллекта: руководители команд в этой сфере, с опытом работы от трех до пяти лет, могут получать более 1,5 млн юаней (примерно \$ 237,000 США ежегодно) [18].

3. Для многих китайцев жизнь в пределах страны более привычна и удобна. Отсутствие языкового барьера, лучшее понимание культуры и более тесные социальные связи также являются важными факторами, побуждающими китайских студентов вернуться домой.

4. Повышение престижа крупных китайских компаний, таких как Tencent Holdings, гигант электронной коммерции Alibaba Group, медиа-агрегатор Toutiao, стартап AI Cloudminds и поисковая система Baidu, без сомнения, является основным фактором, побуждающим молодых китайских специалистов вернуться домой. Более того, можно привести много примеров того, как китайские студенты с иностранными дипломами достигли больших успехов в качестве предпринимателей и новаторов после возвращения в Китай.

5. К концу 2014 года в Китае насчитывалось 305 бизнес-инкубаторов, разработанных специально для студентов, возвращающихся из-за рубежа. В этих центрах находилось 22 000 новых предприятий, в которых приняли участие 63 000 репатриантов. К концу 2016 года количество таких «пионерских парков» для студентов, окончивших иностранные вузы, увеличилось до 347, а количество компаний, в которых они расположены, выросло до 27 тысяч [19].

6. Еще одним фактором возвращения китайских студентов является так называемый "бамбуковый потолок". Это теория, которая утверждает, что китайские выпускники могут рассчитывать на работу в технологических компаниях за рубежом, но редко продвигаются по карьерной лестнице. Эта теория, впервые выдвинутая Джейн Хен в ее книге "Преодоление бамбукового потолка: стратегия карьеры для азиатов", опубликованной в 2015 году, является доказуемой. Исследование некоммерческого исследовательского агентства Ascend Foundation, проведенное в 2015 году, показало, что среди пяти крупных технологических компаний (Google HR, Intel, LinkedIn и Yahoo) коэффициент профессиональных сотрудников азиатов и американцев азиатского происхождения составляют 27%, но только половина из них занимают руководящие посты [20].

Вспышка коронавируса коренным образом изменила тенденции глобальной образовательной миграции высшего образования в 2020 году. В течение нескольких месяцев она оказала значительное влияние на международные потоки студентов, заставила университеты переосмыслить возможности платформ онлайн-обучения и повлияла на ряд других элементов в этом секторе.

Согласно исследованию "Влияние коронавируса на глобальное высшее образование" Британского рейтингового агентства Quacquarelli Symonds, доля потенциальных иностранных студентов, которые изменили свои планы и отложили поступление до 2021 года, увеличилась в несколько раз в течение весеннего сезона 2020 года. Кроме того, большинство будущих студентов ожидают, что университеты ответят тем же, переключив свои лекции на онлайн-форум, когда это необходимо. Многие университеты признали необходимость перехода на онлайн-курсы и приняли соответствующие меры. С учетом ограничений на поездки и мер социального

дистанцирования, которые, вероятно, сохранятся в обозримом будущем, стратегии набора иностранных студентов в крупнейшие университеты мира должны основываться на этой динамике [21].

Эти процессы затронули молодежь во многих странах. Особенно выделяется Китай с самым большим в мире населением в возрасте до 25 лет. Решения молодых мужчин и женщин о том, где получить или продолжить свое образование, оказывают влияние на мировые университеты, которые полагаются на поток студентов из этих стран.

Результаты

Вспышка коронавируса повлияла на планы многих китайских студентов поступить или продолжить образование в зарубежных университетах. Согласно исследованию британского агентства QS University Ranking, большинство молодых людей в Китае (66%) пересмотрели свои планы по поступлению в зарубежные университеты (рис 4).

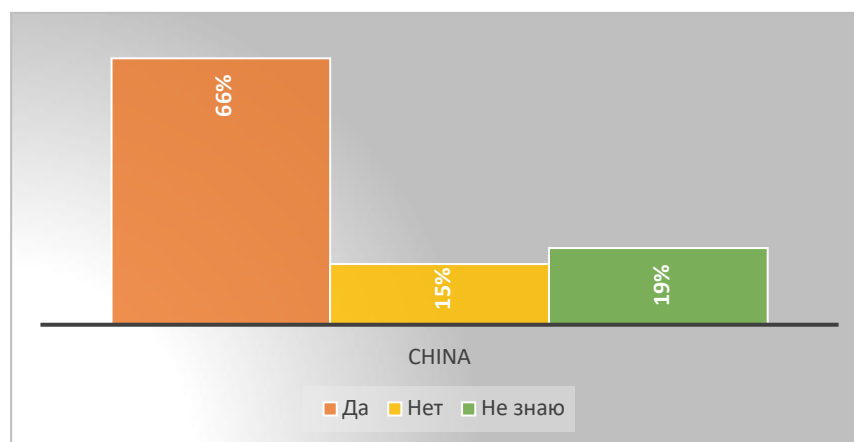

Рисунок 4. Влияние коронавируса на планы студентов учиться за рубежом [22].

В то же время большинство молодых людей не намерены отказываться от своих планов учиться в зарубежных университетах. 48% китайской молодежи планировали отложить свое поступление в зарубежные университеты до 2021 года, когда только 6% китайцев были готовы поступить в зарубежные университеты в 2020 году. Только 4% китайцев отказались от своих планов получить высшее образование в иностранном университете.

Другое образовательное агентство, British Council, также исследовало влияние пандемии на решение китайских студентов, обучающихся в Великобритании. По результатам исследования Британского совета, которое было проведено в период с 27 марта по 03 апреля 2020 года, 39% студентов не определились с отменой своих учебных планов. Из 8481 респондентов Китая, подавших заявку на поступление в британские вузы в 2020 году, 22% заявили, что они, скорее всего, отменяют свои учебные планы, а 39% не определились. Однако 27% опрошенных заявили, что они вовсе не собираются отменять или вряд ли отменяют свои учебные планы (Рис. 5).

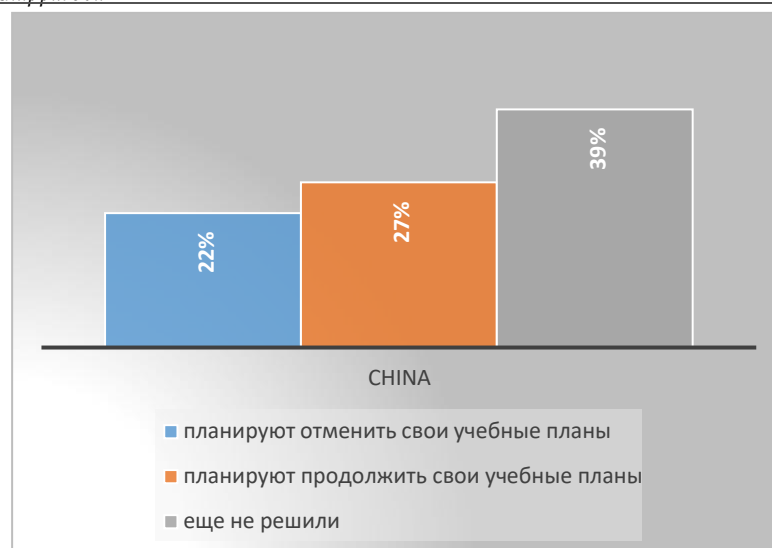

Рисунок 5. Планы студентов из Китая в отношении обучения в Великобритании [23].

Выводы

Проанализировав исследования мировых организаций, занимающихся проблемами образования и миграции, можно сказать, что опыт Китая в сфере образовательной миграции можно назвать положительным. Правительство Китая прилагает усилия, чтобы сделать иностранное образование более доступным для талантливых китайцев. Совет по стипендиям Китая ежегодно выделяет несколько тысяч стипендий молодым китайцам для обучения за рубежом. Правительство Китая дает возможность своим студентам получать качественное образование в различных университетах мира, а также создает условия для их последующего трудоустройства. Важнейшими факторами при выборе университета для обучения за рубежом являются репутация университета, его положение в мировом университете и предметные рейтинги.

В целом молодежь Китая заинтересована в обучении в зарубежных вузах. Однако распространение коронавируса замедлило образовательную миграцию молодежи по всему миру, что негативно сказалось на образовательном рынке многих стран, особенно крупных образовательных центров, таких как США, Австралия, Великобритания и др. [24]. Несмотря на то, что многие университеты перешли на дистанционное обучение и предлагают целые курсы бесплатного онлайн-обучения, многие китайские студенты предпочитают отложить учебу или взять академический отпуск.

Список литературы

1. Assomull, A., Laad, S. Mapping global mobility trends in education // Education Investor global. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL: <https://www.lek.com/sites/default/files/insights/pdf-attachments/Mapping-Global-Mobility-Trends-Education.pdf> (дата обращения:12.05.2020).
2. Gu, M. Zheng, C. Education in China. [Электрон.ресурс]. - 2019. -URL: <https://wenr.wes.org/2019/12/education-in-china-3> (дата обращения:12.05.2020).
3. The UNESCO Institute for Statistics (UIS). [Электрон.ресурс]. - 2021.- URL: <http://data.uis.unesco.org> (дата обращения: 12.05.2021).

4. Chinese students' preferred destinations for studying overseas in 2015 and 2020. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://www.statista.com/statistics/1108708/china-students-preferred-destinations-for-study-abroad/#statisticContainer> (дата обращения:12.05.2020).
5. Nine reasons why Chinese students choose to study abroad. [Электрон.ресурс]. - 2018. -URL: <https://www.timeshighereducation.com/student/advice/nine-reasons-why-chinese-students-choose-study-abroad>. (дата обращения:12.07.2018).
6. Chinese Students' Motivations for Studying in the United States // Journal of International Students. - № 2 (7). -P. 257-269. [Электрон.ресурс]. - 2017. -URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1129138.pdf/> (accessed: 12.07.2018);
7. Gu, M. More and Younger: Outbound Student Mobility Among Chinese High School Students. [Электрон.ресурс]. - 2017. -URL: <https://wenr.wes.org/2017/04/more-and-younger-outbound-student-mobility-among-chinese-high-school-students>. (дата обращения: 16.05.2018).
8. Yu, M., Zhou, C. Sun, T. 2020 Report on Chinese Student Overseas Study. 《2020中国留学白皮书》发布 疫情对出国留学影响是暂时的. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL: <https://cdn.jiemodui.com/pdf/2020%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E7%95%99%E5%AD%A6%E7%99%BD%E7%9A%AE%E4%B9%A6-%E8%8B%B1%E6%96%87%E7%89%88.pdf> (дата обращения: 16.05.2020).
9. Xiaoyin, Liu; Abzhapparova, A.A. Educational migration: the experience of China // Journal of Philosophy, Culture and Political Science. – 1(67). – 2019. - p. 161-170;
10. Краснова Г.А., Белоус В.В. Китайские студенты за рубежом // Аккредитация в образовании – 2016 – 87 - URL: http://akvobr.ru/kitaiskie_studenty_za_rubezhom.html (дата обращения: 16.05.2018).
11. Next Made-in-China Boom: College Graduates. [Электрон.ресурс]. - 2013. -URL: www.nytimes.com/2013/01/17/business/chinas-ambitious-goal-for-boom-in-college-graduates.html (accessed:12.07.2018).
12. China's information technology industry grows fast. [Электрон.ресурс]. - 2017. -URL: http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-02/21/content_28292959.htm (дата обращения: 12.07.2018).
13. The rationale for sponsoring students to undertake international study: an assessment of national student mobility scholarship programmes. [Электрон.ресурс]. - 2014. -URL: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/e002_outward_mobility_study_final_v2_web.pdf (дата обращения: 12.07.2018).
14. China Scholarship Council. [Электрон.ресурс]. - 2017. -URL: www.csc.edu.cn/Chuguo/ef6a0410f70d489cbffd99c7c2bfa6d2.shtml (дата обращения:12.07.2018).
15. 2018年度我国出国留学人员情况统计 (Statistics of the Ministry of education of China on the situation of Chinese students studying abroad in 2018). [Электрон.ресурс]. - 2018. -URL: http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/xw_fbh/moe_2069/xwfbh_2018n/xwfb_170301/170301_sjtj/201703/t20170301_297676.html (дата обращения:12.07.2019).
16. Wong, M. More Chinese students returning home after overseas study. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: http://www.china.org.cn/opinion/2020-04/05/content_75895390.htm (дата обращения: 12.07.2020).
17. China's information technology industry grows fast. [Электрон.ресурс]. - 2017. -URL: http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-02/21/content_28292959.htm (дата обращения: 12.07.2018).
18. Chinese tech firms narrowing pay gap with Silicon Valley as state pours money into IT, surveillance. [Электрон.ресурс]. - 2018. -URL:

<https://www.japantimes.co.jp/news/2018/01/25/business/tech/chinese-tech-firms-narrowing-pay-gap-silicon-valley-state-pours-money-surveillance> (дата обращения: 12.07.2018).

19. HIDDEN IN PLAIN SIGHT: Asian American Leaders in Silicon Valley. [Электрон.ресурс]. - 2013. -URL: https://c.ymcdn.com/sites/ascendleadership.site-ym.com/resource/resmgr/Research/HiddenInPlainSight_Paper_042.pdf (дата обращения: 12.07.2018).

20. More students returning from overseas to start business. [Электрон.ресурс]. - 2016. - URL:http://usa.chinadaily.com.cn/china/2016-07/20/content_26159729.htm (дата обращения: 12.07.2018).

21. The impact of the coronavirus on global higher education. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <http://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/The-Impact-of-the-Coronavirus-on-Global-Higher-Education.pdf> (дата обращения: 12.04.2021).

22. *The impact of the coronavirus on prospective international students*. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL: <http://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/How-COVID-19-is-Impacting-Prospective-International-Student-%20Across-the-Globe-white-paper.pdf> (дата обращения: 12.04.2021).

23. HE institutions face 'battle' for Chinese students as 39 per cent of applicants unsure about cancelling study plans. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://www.britishcouncil.org/contact/press/higher-education-chinese-students-covid-report> (дата обращения: 12.04.2021).

24. Абжаппарова А. Образовательная миграция китайских студентов: фактор коронавируса // КазНПУ им. Абая. Вестник. Серия «Исторические и социально-политические науки». - №3(66). - 2020. - С. 135-140.

Лю Сяоин¹, А.А. Абжаппарова²

¹Шанхай қаржы және экономика университеті, Шанхай, Қытай

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

Қытай жастарының білім көші-қонының ерекшеліктері

Аңдатпа. Көші-қон немесе адамдардың бір өңірден екінші өңірге орын ауыстыруы ғасырлар бойы жүзеге асып келеді. Сонымен бірге, білім беру көші-қоны – көші-қонның салыстырмалы түрде жаңа түрі болып табылады, оның түп тамыры Азия мен Африка елдері отарлық үстемдікке ие болған кезден басталады. Империя қалаларының жоғары оқу орындарында білім алуы үшін колониялардың әкімшілік орталықтарында одан әрі жұмыс істеу үшін жастардың шектеулі саны ғана таңдалды.

Көбінесе шетелде оқу болашақта көші-қонға қадам ретінде қарастырылады. Халықаралық студенттер, әсіресе дамушы елдерден келген студенттер, оқу бітіргеннен кейін қабылдаушы елде жиі орналасып қалады. Шетелдік диплом көбінесе қабылдаушы елде немесе үйде оқуын аяқтағаннан кейін жұмыс іздеуге инвестиция ретінде қарастырылады. Көптеген қабылдаушы елдер өздерінің жоғары оқу орындарын бітірген талантты шетелдік жастарды жұмысқа қабылдауға мүдделі.

Мақалада қытай студенттерінің білім беру миграциясының динамикасы және "коронавирустың" таралу қаупінің Қытайдан келген студенттердің көші-қонына әсері қарастырылады. Қытай – студенттерді шетелге оқуға жіберетін жетекші елдердің бірі. Өткен онжылдықтың соңында шетелдегі қытай студенттерінің саны әлемдегі ең үлкен халықаралық студенттер тобына айналды.

Коронавирустың өршуі шетелдік студенттердің ұтқырлығына айтарлықтай әсер етті. Австралия, Жаңа Зеландия, АҚШ және Сингапур шетелдіктерге Қытайдан 2020 жылдың ақпан

айының басынан бастап шығуға тыйым салған елдердің қатарында болды, ал мыңдаған қытай студенттері Қытайға оралды.

Түйін сөздер: көші-қон, студенттік көші-қон, жастар, Қытай, жоғары оқу орны, коронавирус.

Liu Xiaoyin¹, A.A. Abzhapparova²

¹Shanghai University of Finances and Economics, Shanghai, China

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Features of educational migration of Chinese youth

Abstract. Migration or the movement of people from one region to another has been going on for centuries. At the same time, educational migration is a relatively new form of migration, whose roots go back to the time when the countries of Asia and Africa were under colonial rule. A limited number of young people were selected to study in the higher educational institutions of the cities of the Empire, with the aim of their further work in the administrative centers of the colonies.

Often, studying abroad is seen as a step towards migration in the future. International students, especially from developing countries, often stay in the host country after graduation. A foreign degree is often seen as an investment in finding a job after graduation, either in the host country or at home. Many host countries are interested in hiring talented foreign young people who have graduated from their universities.

The article examines the dynamics of educational migration of Chinese students and the impact of the threat of the spread of the "coronavirus" on student migration from China. China is one of the leading countries that send students to study abroad. By the end of the last decade, the number of Chinese students abroad had become the largest group of international students in the world.

The coronavirus outbreak has had a major impact on the mobility of international students. Australia, New Zealand, the US and Singapore were among the countries that have banned foreigners from leaving China since early February 2020, while thousands of Chinese students have returned to China.

Keywords: migration, student migration, youth, China, higher education institution, coronavirus.

References

1. Assomull, A., Laad, S. Mapping global mobility trends in education. Education Investor global. Available at: <https://www.lek.com/sites/default/files/insights/pdf-attachments/Mapping-Global-Mobility-Trends-Education.pdf> (accessed 12.05.2020).
2. Gu, M. Zheng, C. Education in China. WENR: World Education News and Reviews. 2019. Available at: <https://wenr.wes.org/2019/12/education-in-china-3> (accessed 12.05.2020).
3. The UNESCO Institute for Statistics (UIS). Available at: <http://data.uis.unesco.org> (accessed 12.05.2021).
4. Chinese students' preferred destinations for studying overseas in 2015 and 2020. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1108708/china-students-preferred-destinations-for-study-abroad/#statisticContainer> (accessed:12.05.2020);
5. Nine reasons why Chinese students choose to study abroad. Available at: <https://www.timeshighereducation.com/student/advice/nine-reasons-why-chinese-students-choose-study-abroad>. (accessed 12.07.2018).
6. Chinese Students' Motivations for Studying in the United States. Journal of International Students. - № 2 (7). – P. 257-269. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1129138.pdf> (accessed: 12.07.2018);

7. Gu, M. More and Younger: Outbound Student Mobility Among Chinese High School Students. Available at: <https://wenr.wes.org/2017/04/more-and-younger-outbound-student-mobility-among-chinese-high-school-students>. (accessed 16.05.2018).
8. Yu, M., Zhou, C. Sun, T. 2020 Report on Chinese Student Overseas Study. 《2020中国留学白皮书》发布 疫情对出国留学影响是暂时的. 2020. Available at: <https://cdn.jiemodui.com/pdf/2020%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E7%95%99%E5%AD%A6%E7%99%BD%E7%9A%AE%E4%B9%A6-%E8%8B%B1%E6%96%87%E7%89%88.pdf> [in Chinese], (accessed 16.05.2020).
9. Xiaoyin, Liu; Abzhapparova, A.A. Educational migration: the experience of China. Journal of Philosophy, Culture and Political Science. – 1(67). – 2019. - P. 161-170.
10. Krasnova G.A., Belous V.V. Kitajskie studenty za **rubezhom** [Chinese students abroad], Akkreditaciya v obrazovanii [Accreditation in education], (2016). [in Russian]. (accessed 16.05.2018).
11. Next Made-in-China Boom: College Graduates. Available at: www.nytimes.com/2013/01/17/business/chinas-ambitious-goal-for-boom-in-college-graduates.html (accessed 12.07.2018).
12. China's information technology industry grows fast. Available at: http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-02/21/content_28292959.htm (accessed 12.07.2018).
13. The rationale for sponsoring students to undertake international study: an assessment of national student mobility scholarship programmes. Available at: https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/e002_outward_mobility_study_final_v2_web.pdf (accessed 12.07.2018).
14. China Scholarship Council. Available at: www.csc.edu.cn/Chuguo/ef6a0410f70d489cbffd99c7c2bfa6d2.shtml (accessed 12.07.2018).
15. 2018年度我国出国留学人员情况统计 (Statistics of the Ministry of education of China on the situation of Chinese students studying abroad in 2018). Available at: http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/xw_fbh/moe_2069/xwfbh_2018n/xwfb_170301/170301_sjtj/201703/t20170301_297676.html [in Chinese], (accessed 12.07.2019).
16. Wong, M. More Chinese students returning home after overseas study. Available at: http://www.china.org.cn/opinion/2020-04/05/content_75895390.htm (accessed 12.07.2020).
17. China's information technology industry grows fast. Available at: http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-02/21/content_28292959.htm (accessed 12.07.2018).
18. Chinese tech firms narrowing pay gap with Silicon Valley as state pours money into IT, surveillance. Available at: <https://www.japantimes.co.jp/news/2018/01/25/business/tech/chinese-tech-firms-narrowing-pay-gap-silicon-valley-state-pours-money-surveillance> (accessed 12.07.2018).
19. HIDDEN IN PLAIN SIGHT: Asian American Leaders in Silicon Valley. Available at: https://c.yimcdn.com/sites/ascendleadership.site-yim.com/resource/resmgr/Research/HiddenInPlainSight_Paper_042.pdf (accessed 12.07.2018).
20. More students returning from overseas to start business. Available at: http://usa.chinadaily.com.cn/china/2016-07/20/content_26159729.htm (accessed 12.07.2018).
21. The impact of the coronavirus on global higher education. Available at: <http://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/The-Impact-of-the-Coronavirus-on-Global-Higher-Education.pdf> (accessed 12.04.2021).
22. *The impact of the coronavirus on prospective international students*. Available at: <http://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/How-COVID-19-is-Impacting-Prospective-International-Student-%20Across-the-Globe-white-paper.pdf> (accessed 12.04.2021).

23. HE institutions face 'battle' for Chinese students as 39 per cent of applicants unsure about cancelling study plans. Available at: <https://www.britishcouncil.org/contact/press/higher-education-chinese-students-covid-report> (accessed 12.04.2021).

24. Abzhapparova A. Obrazovatel'naya migratsiya kitajskih studentov: faktor koronavirusa [Educational migration of Chinese students: the coronavirus factor], KazNPU im. Abaya. Vestnik. Seriya «Istoricheskie i social'no-politicheskie nauki» [Abai KazNPU. Bulletin. Series "Historical and socio-political sciences"], 2020. No. 3(66). P. 135-140, [in Russian].

Сведения об авторах:

Лю Сяоин - Ph.D., кандидат экономических наук, заместитель декана школы марксизма, Шанхайский университет финансов и экономики, Шанхай, Китай.

Абжаптарова Айгуль Абдумуталиповна – Ph.D., кандидат политических наук, старший преподаватель кафедры политологии и политических технологий, научный сотрудник проекта МОН РК «Образовательная миграция из Казахстана: факторы, тенденции и социально-политические последствия», Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Liu Xiaoyin - Ph.D., Deputy Dean of the School of Marxism, Shanghai University of Finances and Economics, China, Shanghai.

Abzhapparova Aigul Abdumutalipovna - Ph.D., Senior lecturer of the Department of Political Science and Political Technology, Researcher of the MES project "Educational migration from Kazakhstan: factors, trends and socio-political consequences", Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Political involvement of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis

Abstract. In the context of globalization, the issue of modernization of the process of transformation of the political systems of the states of the Central Asian region has been updated. The processes of self-identification and modeling of the political courses of development of the Central Asian states, as well as the determination of priorities for the political participation of citizens, which have taken place over the past three decades since independence, make the article relevant.

The article deals with topical issues of political involvement of citizens of the Republic of Kazakhstan and the Republic of Kyrgyzstan at the present stage.

There is considered a brief history of the formation of parliamentarism in Kazakhstan and Kyrgyzstan. There has been compiled chronology of the process of elections of deputies of Parliament and protest actions and the consequences of the elections.

The authors have carried out an analysis of the political participation of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan, characterized by a certain similarity in the functioning of political systems.

Keywords: Kazakhstan, Kyrgyzstan, political participation, elections, protests.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-51-69>

Received: 10.04.21 / Approved: 12.05.21

Introduction

The political systems of the Central Asian countries, which have different levels of socio-economic development and demonstrate different political strategies, may be characterized by common features: a combination of traditionalism, chiefdom, appeal to democracy, Islamization of the population and the secular nature of statehood.

The first attempts to create a legislative body in the form of a Parliament in the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic were made after independence. Each of the countries has passed its own stages of the formation of parliamentarism, depending on their traditions, political and legal culture and the consciousness of citizens.

The history of Parliamentarism in Kazakhstan is connected with the Constitution adopted in 1995. According to the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the Parliament is the highest representative body [1]. The Chambers of the Parliament act on a permanent basis and the term of office of the deputies of the Senate of the Republic of Kazakhstan is six years, the Mazhilis of the Republic of Kazakhstan – five years.

The Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan "On the Parliament of the Republic of Kazakhstan and the status of its Deputies" The Mazhilis of the Republic of Kazakhstan consists of 107 deputies, 98 of whom are elected from political parties, the remaining 9 are elected by the National Assembly of People of Kazakhstan, and persons who have reached the age of 25 can become a deputy of the Mazhilis of the Republic of Kazakhstan [2].

In the Kyrgyz Republic in 1995, after amendments to the Constitution (1994), the Jogorku

Kenesh (translated from Kyrgyz – "Supreme Council") was created – a bicameral Parliament, which consisted of the Legislative Assembly and the Assembly of People's Representatives. In 2005, as a result of amendments to the Constitution, the Parliament of the Kyrgyz Republic became unicameral, consisting of 75 deputies. From 2010 to the present, the Supreme Council of the Kyrgyz Republic has 120 deputies elected for 5 years on a proportional basis.

In foreign political science, the problems of political participation are widely studied in a broad paradigm of directions, starting with behavioral (behavior as a reflection of external conditions), developing trends in socio-psychological (motives and forms of electoral behavior) and socio-structural (political participation is an independent institution of the political system) trends and ending with the neo – institutional direction (political participation is a real tool for achieving political goals by certain groups).

In the countries of the Central Asian region, scientific research on the issues of political participation of citizens is actively being conducted. The most justified are the dissertation studies of Kyrgyz scientists, such as E.V. Pavlov "Transformation of the political systems of the Central Asian republics, 2008, N.A. Rajapova "Youth participation in the political process of modern Kyrgyzstan", 2011, A.E. Esenbayev "The Institute of Elections in the conditions of the transformation of the political system in Kyrgyzstan", 2009, Kazakh scientists K.D. Zhanpeisova "The role of the institute of elections in the formation of representative power", 2012), S.K. Ilyasova " Political participation of citizens of the Republic of Kazakhstan: state and prospects of development (on the example of the Pavlodar region), 2009), Sh.E. Kilybayeva "Political activity of the youth of Kazakhstan and Kyrgyzstan: a comparative analysis", 2018), Uzbek researchers A. Saidov, N. Borjelli, Sh. Asyanova International experience on social partnership and public participation in state decision-making (Modernization of the country and building a strong civil society – our main priority, 2014), D.B. Vafaeva "On the issue of participation of non-governmental organizations in the exercise of public control over state authorities", 2017; "Democratic state and civil society: issues of interaction", 2018).

The relevance of the topic of this article provides for the consideration of the political participation of citizens in the Parliamentary elections in the Republic of Kazakhstan and the Kyrgyz Republic, conducting a comparative analysis between the two countries.

Methods

There were used general logical methods of scientific knowledge (methods of analysis and synthesis, abstraction, and analogy), the method of comparative political analysis, the historical method, the method of logical description of the actual development of events in the article.

Results

There has been determined a level of political participation and interest of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan in relation to the Parliamentary elections.

Discussion

On October 21, 2020, President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Zhomart Tokayev signed a decree on the appointment of elections of deputies of the Mazhilis of the Parliament, and the Central Election Commission appointed elections of deputies of maslikhats at all levels [7].

As the President of Kazakhstan noted, before the elections, there were introduced new laws of political modernization, the development of a multi-party system and the expansion of civil participation in the socio-political life of our country [7].

In order to involve women and youth in the Parliament and local executive bodies, to increase

Political involvement of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis
the level of their participation in the socio-political processes of the country, a 30 percent quota has been introduced in party lists for women and youth [8]. In addition, there was introduced the institution of parliamentary opposition, according to which the opposition is endowed with the right to initiate parliamentary hearings at least once during one session, as well as to determine the agenda of the government hour at least twice during one session [9]. Also, the third measure was that the deputies to the maslikhats for the first time passed through the party lists [4].

The nomination of candidates for deputies of the Mazhilis of the Parliament and the registration of party lists took place in accordance with the Calendar Plan of the main events for the preparation and conduct of the next elections of deputies, approved on October 21, 2020 by the Resolution of the Central Election Commission (hereinafter – the CEC).

Candidates were nominated from November 10 to 30. By the resolutions of the CEC, 6 political parties registered in accordance with the established procedure in the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan were allowed to participate in the regular elections of deputies of the Mazhilis of the Parliament.[10] During this period, 5 political parties submitted documents to the Central Election Commission on the nomination of party lists of candidates for deputies of the Mazhilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan and maslikhats (see Table 1).

Table 1. Registered party lists (Kazakhstan)

№	Organization and date of foundation	Date of registration of the party list	Number of candidates for the Mazhilis of the Parliament/ Number of women and youth %	Number of candidates for maslikhats/ Number of women and youth %
1.	Public Association "People's Democratic Patriotic Party "AuyI", March 30, 2000	26.11.2020	19 candidates /31,5% (4 women, 2 youth)	611 candidates /53,4% (326 women and persons under 29 years of age)
2.	Public Association "Nur Otan Party", February 12, 1999	02.12.2020	126 candidates /31,7 % (37 women, 4 youth)	6,234 candidates /40.5% (2,527 women and persons under 29 years of age)
3.	"People's Party of Kazakhstan", April 12, 2004	07.12.2020	113 candidates /36,2% (33 women, 9 youth)	234 candidates /59.8% (140 women and persons under 29 years of age)
4.	Political party "ADAL"	04.12.2020	16 candidates /31,2% (4 women, 2 youth)	540 candidates /65.6% (354 women and persons under 29 years of age)
5.	Public Association "Democratic Party of Kazakhstan "Ak Zhol", April 25, 2019	04.12.2020	38 candidates /36,8% (12 women, 2 youth)	715 candidates /52.3% (374 women and persons under 29 years of age)
Notes:				

1. Compiled from sources 10, 11, 12;
2. Systematized by the authors.

According to paragraph 4 of Article 89 of the Constitutional Law "On Elections in the Republic of Kazakhstan", the number of female and young people (persons under the age of 29) on the party list must be at least 30% of the total number of candidates. According to this norm, each party claiming a non-mandate had to have at least 30% of female and youth representatives on the list. But, according to the observers of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) mission, "Gender equality was an insignificant topic of campaigning. Mostly, media focused on the male candidates." [13]

According to the results of registration, in general throughout Kazakhstan, out of 5 parties, 312 people were included in the party list of candidates for deputies of the Mazhilis of Parliament, 90 of whom were female, 222 were male; there were 8,334 candidates in maslikhats throughout the country, including 3,721 (44.6%) - women and persons under 29 years of age. The average age of candidates for deputies of the Mazhilis of Parliament was 46.7 years, and the number of young people under the age of 29 was 19 people. Also among the candidates were 34 deputies of the Mazhilis of the Parliament of the VI convocation.

The election campaign began on December 11. It lasted until January 10. Each party had its own election fund, which consisted of the party's own funds and voluntary donations from citizens and organizations of the Republic of Kazakhstan.

Among all the candidates, the Nur Otan party was the leader in fundraising, followed by the

ADAL party, the Auyl People's Democratic Patriotic Party, the Ak Zhol Democratic Party of Kazakhstan, and the People's Party of Kazakhstan. The current picture can be explained by the fact that the Nur Otan party has the largest number of members, among which there were many entrepreneurs.

On July 2, 2020, the presidential decree of the Kyrgyz Republic set the election of deputies of the Supreme Council for October 4, 2020. 220 officially registered parties expressed their desire to participate in the elections, but only 16 of them were allowed to participate in the elections. (see Table 2)

Table 2. List of parties participating in the elections of the Supreme Council of the Kyrgyz Republic

№	Name of political parties	Number of nominated candidates	Number of registered candidate	number of men	Number of women
1	Political party of Veterans of the war in Afghanistan and Participants of other local military conflicts 21.08.2020	78	78	45 (57,69%)	33 (42,31%)
2	"Meken Yntymagy" 21.08.2020	150	149	101 (67,78%)	48 (32,21%)
3	Socialist Party "Ata Meken" 23.08.2020	150	150	100 (66,67%)	50 (33,33%)
4	Mekenchil 24.08.2020	138	136	92 (67,60%)	44 (31,88%)
5	State unity and patriotism "Bir Bol" 24.08.2020	109	108	68 (62,90%)	40 (37%)
6	«Yyman Nuru» 24.08.2020	102	101	70 (69,30%)	31 (30,69%)
7	"Zamandash" 24.08.2020	156	156	107	49

				(68,59%)	(31,41%)
8	“Chong Kazat» 24.08.2020r.	82	81	57 (69,51%)	24 (30,49%)
9	«Reforma» 24.08.2020.	85	84	55 (64,71%)	29 (35,29%)
10	«Respublika» 24.08.2020	200	166	116 (69,88%)	50 (30,12%)
11	«Sotsial Democrat» 24.08.2020	104	101	67 (66,33%)	34 (32,69%)
12	«Democratic Party «Birimdik» (Unity)» 24.08.2020	200	200	140 (70,00%)	60 (30,00%)
13	«Mekenim Kyrgyzstan» 24.08.2020	200	200	140 (70,00%)	60 (30,00%)
14	ORDO» 24.08.2020	101	100	68 (68%)	32 (31,68%)
15	Kyrgyzstan 02.09.2020	102	102	68 (66, 66)	34 (33,34)
16	Political Party «Butun Kyrgyzstan»	120	120	81 (67,5%)	39 (32,5%)
<p>Notes:</p> <p>1. Complied by source 14, 15;</p> <p>2. Systematized by the authors.</p>					

According to the results of registration of candidates from political parties, the Central Commission for Elections and Referendums of the Kyrgyz Republic registered 2,032 people, of which 1,375 were men (67.6%) and 657 were women (32.33%). As statistics show, there were twice as many men among the candidates as women.

From September 4 to 8 o'clock on October 3, an election campaign was held, for which an election fund was created, consisting of the party's own funds and voluntary donations from citizens and organizations. The parties "Mekenim Kyrgyzstan", the Democratic Party "Birimdik" (Unity), "Kyrgyzstan", which had more than 100 million soms in their accounts, were the leaders in fundraising among the candidates.

The second half of 2020 and the first half of 2021 brought a number of political changes for Kazakhstan and Kyrgyzstan. Namely, into the system of legislative power. As indicated above, elections of deputies to the Parliaments of neighboring states have begun in both countries.

The process of nominating, registering a party, listing candidates, campaigning, and raising funds is similar. However, it is possible to notice a difference in the activity of citizens in participating in parliamentary elections as candidates.

If 5 parties registered to participate in the elections in Kazakhstan, then in Kyrgyzstan this figure is three times higher and amounted to 16 parties. In Kazakhstan, 312 people competed for the mandate of a deputy of the Parliament, in Kyrgyzstan – 2,032. Kyrgyzstanis who wanted to become deputies were 6.5 times more likely than among Kazakhstanis.

It is also worth noting that, despite the fact that the population of Kazakhstan is 18,777 million people.) 2.8 times more than the population of the Kyrgyz Republic (6,524 million people.), [16] and on the territory of Kazakhstan with an area of 2,724,902 square kilometers. km.) 13.6 times more than that of the Kyrgyz Republic (99,900 square kilometers. km.), the large amount of funds collected and spent on election campaigning in both countries amounted to about 1.5 million dollars (the party leading in fundraising in the Republic of Kazakhstan: Nur Otan " – 1,527,231 dollars; in the Kyrgyz Republic:"

Mekenim Kyrgyzstan " – 1,685,771).

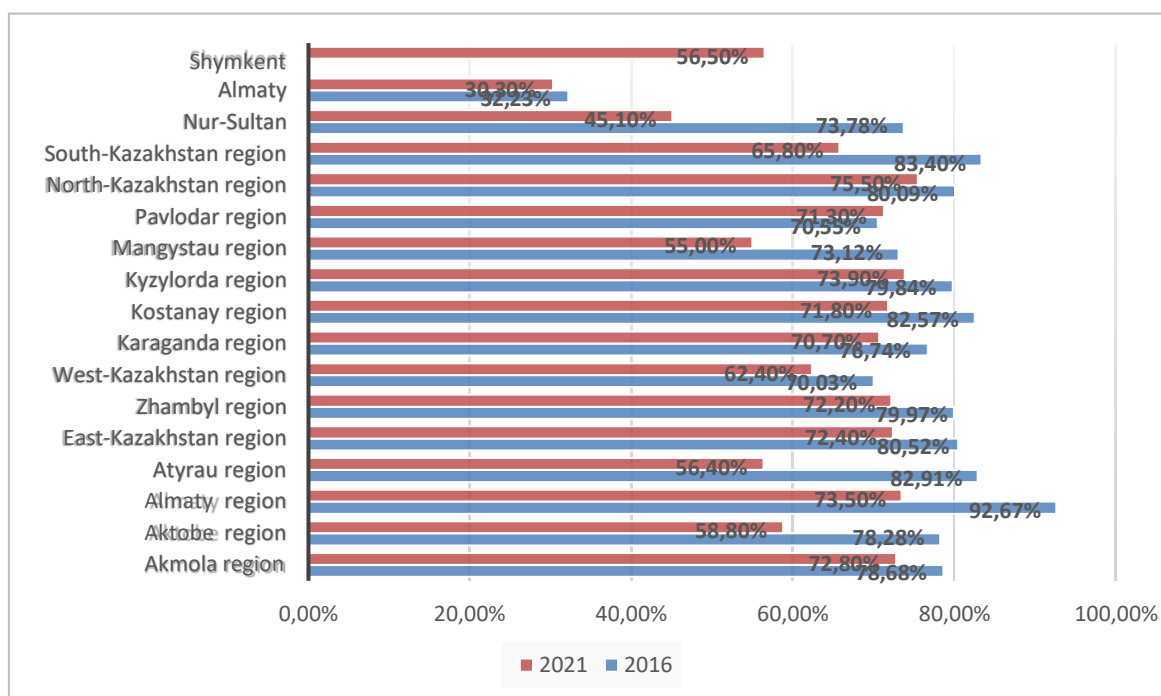
Voting procedure and results the Republic of Kazakhstan

Voter lists were submitted to election commissions by the CEC. From November 10 to December 10, work was carried out to inform citizens about the verification and their inclusion in the voter lists. Also, local executive bodies organized the work of Call-centers, where voters could check whether they are on the voter list. Since the beginning of the electoral campaign, call centers have received about 42 thousand applications.

The Central Election Commission included 11,915,903 people in the Electoral Register [18]. On the day of voting, a total of 10,060 polling stations were functioning in Kazakhstan and abroad. By 7 am, 8 141 participants in the regions of the country, 12 participants at the representative offices of the Republic of Kazakhstan in foreign countries started [19]. An hour later, by 8 o'clock, they were joined by another 1853 on the territory of the country and 17 at the representative offices of the Republic of Kazakhstan in foreign countries [20].

According to the results of voting on election day, 63.3% of voters showed up at the polling stations and made their choice, while this figure in 2016 was 75.16%.

If in turnout among all regions in 2021 the North Kazakhstan region was in the lead - 75.5%, then the southern capital Almaty lagged behind all, showing the result twice less - 30.3%. Voters in Almaty showed a similar interest in the Parliamentary elections in 2016, while the capital itself showed a decrease in this indicator (see Picture 1).

Picture 1. Voter turnout (Republic of Kazakhstan)

Notes:

1. Compiled by source 21, 22;
2. Systematized by the authors.

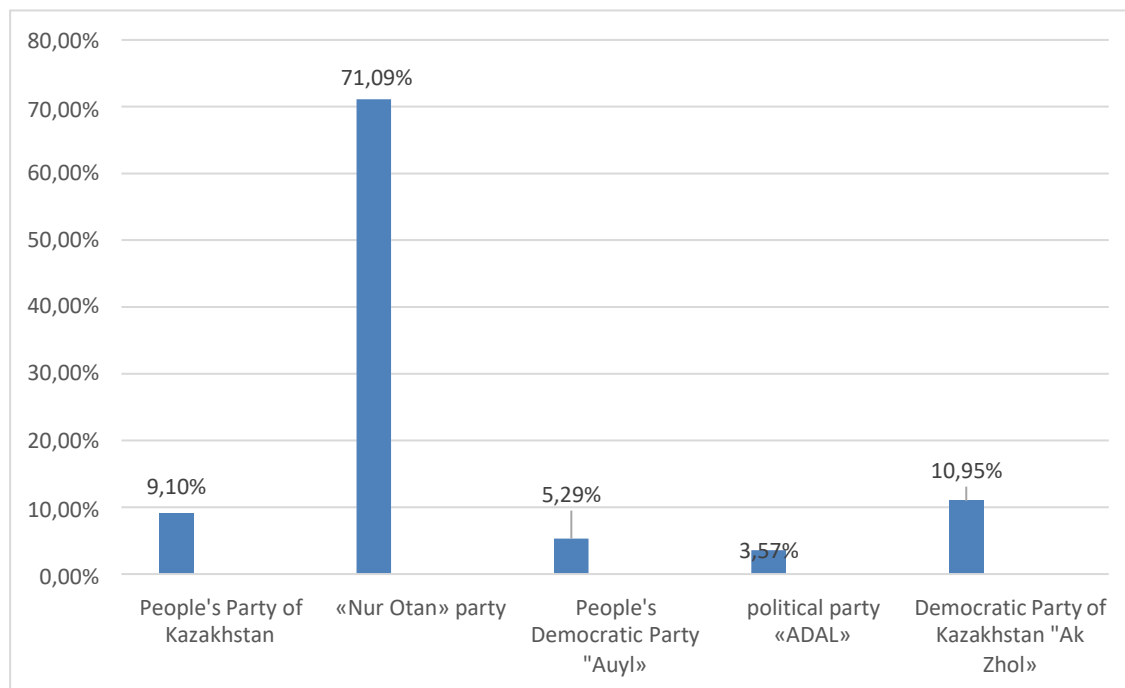
Picture 1 shows the difference in voter turnout in the 2016 and 2021 parliamentary elections. Reflects the ongoing changes in the minds of citizens.

If earlier the population was encouraged by the CEC to take part in the vote, thereby taking

Political involvement of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis part in the formation of power, then recently we can see a trend of "boycott". In particular, young Kazakhstanis decided to ignore the elections and not go to the polls. As they expressed on social networks, there are no candidate parties that they would like to support and entrust with law-making activities.

According to the results of the vote, the Nur Otan party won, gaining 71.09% of the vote. The second place in the number of votes was taken by the Democratic Party of Kazakhstan "Ak Zhol". (see Picture 2)

To get a seat in the Mazhilis, the parties had to collect at least seven percent of all the votes cast. As Picture 1 shows, in the parliamentary elections of 2021, the candidates of the Nur Otan Party, the Ak Zhol Democratic Party of Kazakhstan and the People's Party of Kazakhstan received a deputy mandate. It is worth noting that these three parties are the winners of the previous parliamentary elections in 2016 (2012, 2016, 2021).

Picture 2. Results of voting in the elections of deputies of the Mazhilis of the Parliament and Maslikhats in the Republic of Kazakhstan in 2021

Notes:

- 1. Compiled from source 25;**
- 2. Systematized by the authors.**

In addition to voting at polling stations, Kazakhstanis went to the Republic Square in Almaty, protesting the parliamentary elections.

The organizers of the action were the unregistered opposition Democratic Party, led by Zhanbolat Mamai, and the movement "Oyan, Kazakhstan" ("Wake up, Kazakhstan"). According to the activists, the elections were illegitimate and they themselves called for a boycott [23].

Due to the lack of permits for holding actions, the participants were detained and taken to police stations. But " after carrying out preventive conversations, all delivered are released. No one was prosecuted to administrative and criminal responsibility." [24]

The movement "Oyan, Kazakhstan" appeared before the Presidential elections of 2019, after which they did not show political activity for a year and a half. However, closer to the Parliamentary elections, the participants of the movement became more active. They were joined by a group for the

creation of a Democratic Party (the party failed to register in 2019 and accused the authorities of creating obstacles), led by activist Zhanbolat Mamay, and the movement "Democratic Choice of Kazakhstan" (hereinafter referred to as the DCK). If the first two called on the population to come out to protest on the day of voting, the DCK called for voting for the Ak Zhol party and going to rallies.

As a result, the protesters failed to massively boycott the elections and organize a nationwide rally. Parliamentary elections in the Republic of Kazakhstan were held according to the calendar plan.

Kyrgyz Republic

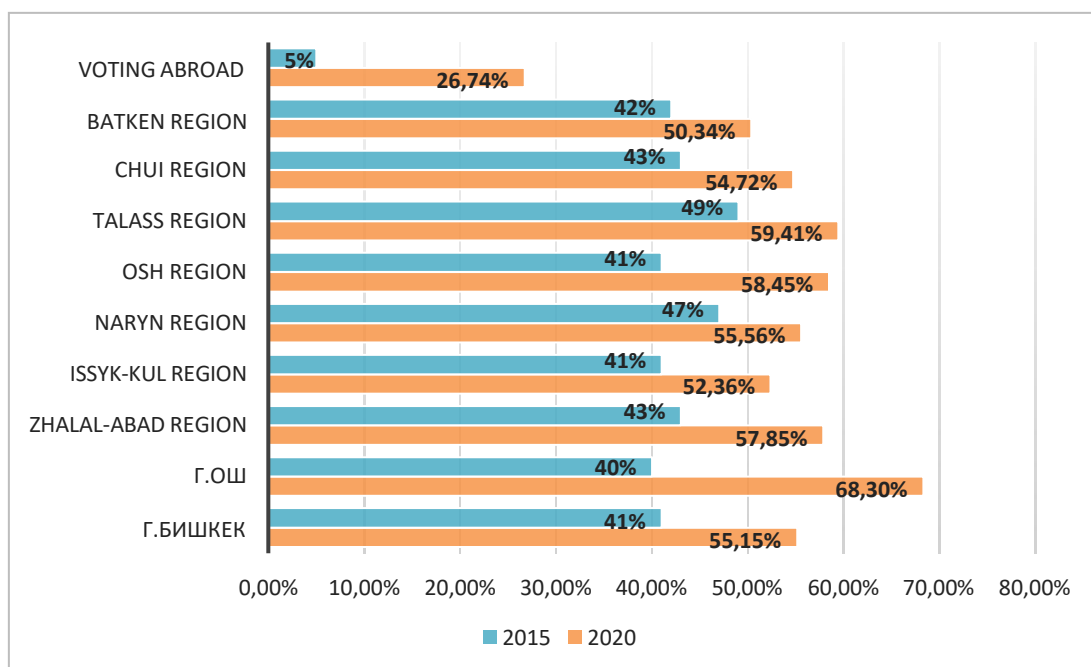
On October 4, on the day of elections of deputies to the Supreme Soviet, there were 2,475 polling stations, of which 45 were located abroad [26].

The list of voters in the Kyrgyz Republic is compiled by the state body in the field of population registration on the basis of the Unified State Population Register. Also, every citizen had the opportunity to check their data on the state portal tizme.gov.kg. In total, a list of 3,523,554 people was compiled in the republic [26].

All polling stations opened at 8 am and worked until 8 pm.

The total voter turnout was 1,980,240 voters, which is 56.2%. This figure is higher than the last elections (2015) of the Supreme Council by 14.2%. In the context of regions, one can also notice an increase in the number of voters. If in 2015 the number of voters who voted did not reach even 50% of the population of the regions, then in 2020 this indicator increased by almost 10% in all regions of the Kyrgyz Republic.

According to the turnout among the regions of the Kyrgyz Republic, Osh was in the first place (68.3%), and all the others showed more than 50%. (see Picture 3).

Picture 3. Voter turnout (Kyrgyz Republic)

Notes:

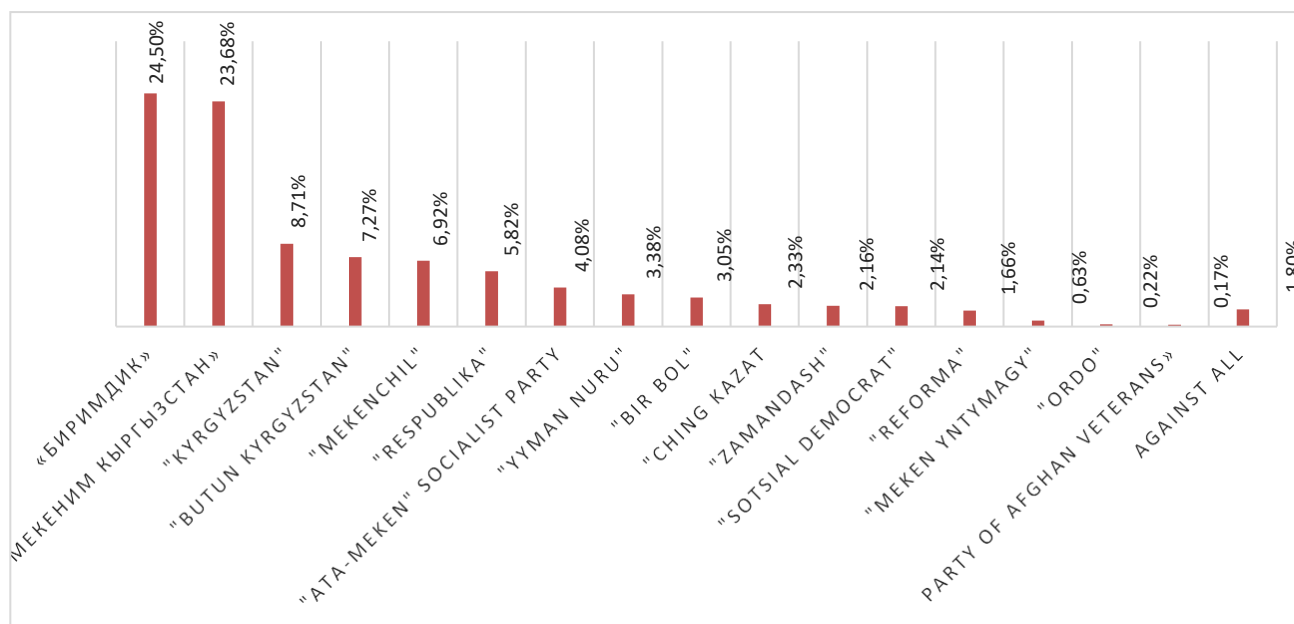
3. Compiled by source [27];

4. Systematized by the authors.

According to the results of the voting, four parties became leaders, overcoming 7% of the electoral threshold: "Birimdik", "Mekenim Kyrgyzstan", "Kyrgyzstan", "Butun Kyrgyzstan". (Picture 4)

34,263 people voted against all parties, which amounted to 1.80% of the votes.

However, on October 5, 2020, the political parties "Republic", "Bir Bol", "Zamandash", "Yyman Nuru", "Ata Meken", "Reforma", "Chong Kazat", "Ordo", "Meken Yntymagy", "Social-Democrats" appealed to the Central Commission for Elections and Referendums of the Kyrgyz Republic with a statement on the cancellation of the results of the elections of deputies of the Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic held on October 4, 2020 and the appointment of new elections. The Central Commission decided to invalidate the results of voting at polling stations [28].

Picture 4. Results of voting in the elections of deputies of the Supreme Council of the Kyrgyz Republic in 2020

Notes:

- 1. Compiled from source [29];**
- 2. Systematized by the author.**

The recognition of the election as invalid was influenced by the protests of citizens that took place from 5 to 15 October, which demanded the cancellation of the election results.

On October 5, representatives of the parties "Respublika", "Ata-Meken" ("Fatherland"), "Bir Bol" and "Zamandash", supporters of the Social Democratic Party of Kyrgyzstan and the party "Mekenchil" came out to the Ala-Too Central Square of Bishkek [30]. On the night of October 5-6, protesters seized the White House, where the parliament and the presidential administration were located. They also released the ex-president of the country, Almazbek Atambayev [31], who was charged with a criminal case against him in 2019. He was charged with corruption, abuse of office and illegal enrichment during his presidency and sentenced to 11 years in prison in June 2020 [32].

On the same night, supporters released from the colony ex-deputy, founder of the Mekenchil party [33] Sadyr Zhaparov, who was sentenced in 2017 to 11 years for taking the governor of the Issyk-Kul region hostage. On the same evening, S. Zhaparov announced himself as acting prime minister, despite the absence of a quorum in parliament [34]. Later, on October 19, the Supreme Court acquitted Sadyr Zhaparov in the case of an attempted violent seizure of power in 2012.

Supporters of parties that could not overcome the threshold of 7% of the vote burned and overturned police cars. And the security forces, in turn, let gas, threw flash-noise grenades at the

crowd and fired rubber bullets. On the very first day of the protests, the number of victims in Bishkek reached 130 [35].

On October 6, amid protests, the Chairman of the Parliament Dastanbek Dzhumabekov [36], the mayor of Bishkek [37], plenipotentiary representatives of the government in Batken, Naryn, Talas and Issyk-Kul regions resigned [38].

After four days of protests on October 9, acting President Sooronbai Zheenbekov declared a state of emergency from October 9 to 21.

On the same day, Prime Minister Kubatbek Boronova and his government resigned, and the next day the Parliament approved the new composition of the government headed by S. Zhaparov. The next was the resignation of the Secretary of the Security Council and his deputy.

On the sixth day since the start of the protests on October 11, the actions stopped, but on October 14, the activists again came out and demanded the resignation of the country's president. The next day, President of Kyrgyzstan Sooronbai Jeenbekov announced his resignation. Due to the refusal of the speaker of parliament, Kanatbek Isaev, the powers of the president were transferred to Prime Minister Sadyr Zhaparov [39].

Compared to Kazakhstan, the protesters were able to achieve their goals, the elections were invalidated. Protests as a form of political participation in Kyrgyzstan are often practiced and have their own results.

Conclusion

According to the above, the number of parties that took part in the Parliamentary elections in the Kyrgyz Republic is three times more than in Kazakhstan. If 15 parties took part in the elections to the Parliament of Kyrgyzstan in 2020, then in Kazakhstan there are only 5.

In this context, citizens of Kyrgyzstan are more eager to participate in the political life of the country by creating political parties and applying for a seat in the Supreme Council.

It is also worth paying special attention to the participation of citizens in the form of protest actions. During the parliamentary elections, the protest action of Kazakhstani activists lasted 9 hours, as the activists were surrounded by the police in the square and found themselves in a tight ring of a special rapid reaction unit [40]. This can also be justified by the small number of people who have a protest mood. While supporters of the Kyrgyz opposition parties were able to completely change the government in 10 days and appointed the acting president of the republic, oppositionist Sadyr Zhaparov, who was elected president on January 10, 2021 [41].

The main difference between the methods of political participation of the population of the two countries is that, in the opinion of Kazakhstanis, protests are ineffective and often end in detentions. Whereas, the Kyrgyz side has a different idea of the protests and is practicing it.

In addition, the Revolution in Kyrgyzstan led to a decrease in the electoral threshold for entering parliament to 3%, while in Kazakhstan the threshold has been 7% since 2007 [42].

On January 15, at a joint session of the chambers of the Parliament, President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev proposed the issue of the need to reduce the threshold for political parties to join the Mazhilis from 7 to 5%. He also proposed to return the "against all" column to the ballot, which has not been used since 2011 [43].

This initiative would be key in forming a Parliament of parties that the population truly believes in.

References

1. Бекжанов Б.А. Парламентаризм в Казахстане: современное состояние и перспективы развития: Автореф. дисс. (Ph.D.). – Алматы. – 2010. – 130 с.
2. Зиманов С.А. Конституция и Парламент Республики Казахстан. - Алматы: Адилет, 1996. – 146 с.
3. Сапаргалиев Г.С. Формирование парламентского права Республики Казахстан // Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. -2009. -№3. - С.15.
4. Конституция РК, от 30 августа 1995 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2019 г.)
5. Конституционный закон Республики Казахстан от 16 октября 1995 года № 2529 «О Парламенте Республики Казахстан и статусе его депутатов» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.06.2020 г.).
6. Курманов Зайнидин, Курманов Ильяс Парламентаризм в Кыргызстане: особенности, проблемы, достижения // Центральная Азия и Кавказ. -2013. -№2. [Электрон.ресурс]. - 2013. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/parlamentarizm-v-kyrgyzstane-osobennosti-problemy-dostizheniya> (дата обращения: 15.02.2021).
7. Обращение Главы государства о назначении выборов депутатов Мажилиса Парламента РК и маслихатов от 21 октября 2020 года. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:https://www.akorda.kz/ru/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/obrashchenie-glavy-gosudarstva-o-naznachenii-vyborov-deputatov-mazhilisa-parlamenta-rk-i-maslihatov (дата обращения: 28.01.2020).
8. Президент РК подписал поправки к закону о выборах с 30%-ной квотой для женщин и молодежи в партийных списках. -ИА Inbusiness.kz, 25 мая 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://inbusiness.kz/ru/last/prezident-rk-podpisal-popravki-k-zakonu-o-vyborah-s-30-kvotoj-dlya-zhenshin-i-molodezhi-v-partijnyh-spiskah> (дата обращения: 28.01.2020).
9. Институт парламентской оппозиции закреплен законодательно в Казахстане. – [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://strategy2050.kz/ru/news/institut-parlamentskoj-oppozitsii-zakreplen-zakonodatelno-v-kazakhstane/> (дата обращения: 28.01.2020).
10. Об итогах выдвижения и регистрации партийных списков на очередных выборах депутатов Мажилиса Парламента Республики Казахстан. – сайт ЦИК РК, 10 декабря 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5940> (дата обращения: 28.01.2020).
11. Доклад заместителя Председателя ЦИК РК Константина Петрова. – сайт ЦИК РК, 10 декабря 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5954> (дата обращения: 28.01.2020).
12. О регистрации партийного списка «НДПП «Ауыл», о ходе рассмотрения обращений физических и юридических лиц и порядке разъяснения выборного законодательства. – сайт ЦИК РК, 26 ноября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5869> (дата обращения: 28.01.2020).
13. Заявление Международной миссии по наблюдению за выборами Республика Казахстан - парламентские выборы, 10 января 2021 г. - Organization for Security and Co-operation in Europe, 11 января 2021 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.osce.org/ru/odihr/elections/kazakhstan/475547> (дата обращения: 01.02.2020).
14. ЦИК зарегистрировал 1912 кандидатов в депутаты от 15 политических партий. - сайт ЦИК КР, 04 сентября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3474/> (дата обращения: 08.02.2020).

15. Политическая партия «Бутун Кыргызстан». - сайт ЦИК КР, 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:https://shailoo.gov.kg/ru/vybory-oktyabr-2020_/spisok-kandidatov-v-deputaty-zhk-kr-zareg-polit-partij/politicheskaya-partiya-butun-kyrgyzstan/(дата обращения: 08.02.2020).
16. Revision of World Population Prospects. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://population.un.org/wpp/> (дата обращения: 08.02.2020).
17. Информация о поступлении и расходовании средств избирательных фондов политических партий, по состоянию на 3 октября 2020 года. - сайт ЦИК КР, 13 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3715/> (дата обращения: 08.02.2020).
18. Почти 12 миллионов казахстанцев включены в списки избирателей. -Сетевое издание «Интернет ресурс Tengrinews, 10 января 2021 г. - [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/12-millionov-kazahstantsev-vklyuchenyi-spiski-izbirateley-425429/ (дата обращения: 02.02.2020).
19. Об открытии избирательных участков на 7.00 часов. - сайт ЦИК РК, 10 января 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6130> (дата обращения: 02.02.2020).
20. Об открытии избирательных участков на 8.00 часов. - сайт ЦИК РК, 10 января 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6133> (дата обращения: 02.02.2020).
21. ПРЕСС-РЕЛИЗ О явке избирателей на 18.00. - сайт ЦИК РК, 10 января 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=3277>(дата обращения: 02.02.2020).
22. О предварительных итогах явки избирателей 10 января 2021 года. - сайт ЦИК РК, 10 января 2020 г. [Электрон.ресурс].- 2020. - URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6179> (дата обращения: 02.02.2020).
23. В Казахстане задержаны десятки протестующих против выборов в парламент. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://www.dw.com/ru/v-kazahstane-zaderzhany-desjatki-protestujushhih-protiv-vyborov-v-parlament/a-56185035> (дата обращения: 02.02.2020).
24. МВД о митингах в день выборов: К ответственности никого из участников не привлекали. - Русская редакция Deutsche Welle. - Сергей Ромашенко -10 января 2021 г. [Электрон.ресурс]. - 2021. -URL:<https://informburo.kz/novosti/mvd-o-mitingah-v-den-vyborov-k-otvetstvennosti-nikogo-iz-uchastnikov-ne-privlekali> (дата обращения: 02.02.2021).
25. Заседание Центральной избирательной комиссии об итогах очередных выборов депутатов Мажилиса Парламента Республики Казахстан VII созыва. - сайт ЦИК РК, 12 января 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2021. - URL:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6198> (дата обращения: 07.02.2020).
26. Сегодня, 4 октября 2020 года, в Кыргызской Республике началось голосование на выборах депутатов ЖК КР. - сайт ЦИК КР, 04 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2021. - URL:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3690/> (дата обращения: 07.02.2020).
27. Явка на выборах депутатов ЖК КР составила 56,2%. - сайт ЦИК КР, 05 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2021. -URL:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3699/> (дата обращения: 15.02.2020).
28. О признании недействительными итогов голосования на избирательных участках на выборах депутатов Жогорку Кенеша Кыргызской Республики, назначенных на 6 октября 2020 года. -сайт ЦИК КР, 04 октября 2020 г/ [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:https://shailoo.gov.kg/ru/npacik/Postanovleniya_CIK_KR-BShKnyn_toktomdoru/o-priznanii-nedejstvi/ (дата обращения: 07.02.2020).

29. Результаты выборов депутатов ЖК октябрь-2020. - сайт ЦИК КР. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: https://shailoo.gov.kg/ru/vybory-oktyabr-2020/_rezultaty-vyborov-deputatov-zhk-oktyabr-2020/ (дата обращения: 07.02.2020).

30. В Бишкеке тысячи людей протестуют против результатов выборов в парламент. - Русская редакция Deutsche Welle. -Ольга Мищенко. - 05 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B2-%D0%B1%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B5%D0%BA%D0%B5-%D1%82%D1%8B%D1%81%D1%8F%D1%87%D0%B8-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D1%8E%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D0%B2-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82/a-55161326> (дата обращения: 07.02.2020).

31. Протестующие в Кыргызстане захватили Белый дом и освободили из СИЗО экс-президента Атамбаева. -Новая газета. - 06 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://novayagazeta.ru/news/2020/10/06/164712-protestuyuschie-v-kyrgyzstane-zahvatili-belyy-dom-i-osvobodili-iz-sizo-eks-prezidenta-atambaeva> (дата обращения: 07.02.2020).

32. Атамбаев, Алмазбек Шаршенович. - Википедия. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2,%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA_%D0%A8%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2,%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA_%D0%A8%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата обращения: 07.02.2020).

33. О чем говорил Садыр Жапаров со своими сторонниками на видео? - Радио «Азаттык». - Кубанычбек Жолдошев - 21 марта 2017 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://rus.azattyk.org/a/28381592.html> (дата обращения: 10.02.2020).

34. Ходки, туда и обратно. Что стало с осужденными кыргызскими чиновниками, вышедшими на свободу после смены власти. - интернет-СМИ «Медиазона». - Никита Данилин - 22 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL: <https://mediazona.ca/article/2020/10/22/comeback> (дата обращения: 10.02.2020).

35. Число госпитализированных после беспорядков в Бишкеке возросло до 130. - ИА ТАСС. - 06 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/9634115> (дата обращения: 10.02.2020).

36. Спикер Жогорку Кенеша Дастанбек Джумабеков подал в отставку. - ИА «24.kg» - 06 октября 2020, - Дарья ПОДОЛЬСКАЯ [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:https://24.kg/vlast/167957_spiker_jogorku_kenesha_dastanbek_djumabekov_podal_votstavku/ (дата обращения: 10.02.2020).

37. Мэр Бишкека подал в отставку. - информационный сайт РБК, - 06 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f7c2bd89a79475caf738bb5> (дата обращения: 15.02.2020).

38. Главы городов и областей Киргизии сложили полномочия на фоне протестов в стране. - Информационное агентство «Znak». - 06 октября 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL: https://www.znak.com/2020-10-06/glavy_gorodov_i_oblastey_kirgizii_skladyvayut_polnomochiya_na_fone_protestov_v_strane (дата обращения: 15.02.2020).

39. Премьер Киргизии Жапаров заявил о получении им полномочий президента. - ИА Интерфакс. - 15 октября 2020 г. - [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.interfax.ru/world/731684>(дата обращения: 15.02.2020).

40. Не менее сотни задержанных, активисты в кольце СОБРа. Как прошел день выборов? - Радио «Азаттык». - 10 января 2021 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL:<https://rus.azattyq.org/a/without-opposition-on-ballot-kazakhstan-holds-parliamentary-elections/31040111.html> (дата обращения: 15.02.2020).

41. «Это наш Трамп». Кыргызстан избрал Садыра Жапарова и дал ему больше власти. - Би-би-си, Бишкек. - Наргиза Рыскулова. - 10 января 2021 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL:<https://www.bbc.com/russian/news-55595377> (дата обращения: 15.02.2020).

42. Как изменилась избирательная система Казахстана за тридцать лет... – ИА kursiv.kz. - 29 декабря 2020 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-12/kak-izmenilas-izbiratel'naya-sistema-kazakhstana-za-tridcat-let> (дата обращения: 17.02.2020).

43. В Казахстане президент призвал снизить порог для прохождения в парламент. - Радио «Азаттык». - 15 января 2021 г. [Электрон.ресурс]. - 2020. -URL: <https://rus.azattyk.org/a/31047190.html> (дата обращения: 17.02.2020).

Р.А. Нургазина, А.Т. Серикжанова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Парламенттік сайлау мысалында Қазақстан мен Қырғызстан азаматтарының саяси қатысуы: салыстырмалы талдау

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан мен Қырғызстан Республикасы азаматтарының саяси қатысуы зерттелген.

Азаматтардың саяси белсенділік деңгейін анықтау мақсатында 2020 және 2021 жылдардағы парламенттік сайлауға салыстырмалы талдау жүргізілді.

Қазақстан мен Қырғызстандағы парламентаризм қалыптасуының қысқаша тарихы қарастырылды. Парламент депутаттарының сайлауын әзірлеу, өткізу және оның қорытындыларын шығару үрдісінің хронологиясы жасалды. Сондай-ақ, наразылық акциялары мен сайлаудың салдары қаралды.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, саяси қатысу, сайлау, партия, Парламент, акция, наразылықтар.

Р.А. Нургазина, А.Т. Серикжанова

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Казахстан*

Политическое участие граждан Казахстана и Кыргызстана на примере парламентских выборов: сравнительный анализ

Аннотация. В условиях глобализации актуализируется вопрос модернизации процесса трансформации политических систем государств Центрально-Азиатского региона. Происходящие в течение трех последних десятилетий после обретения независимости процессы самоидентификации и моделирования политических курсов развития государств Центральной Азии, определение приоритетов политического участия граждан обуславливают актуальность и целевую установку статьи.

В статье рассматриваются актуальные вопросы политического участия граждан Республики Казахстан и Республики Кыргызстан на современном этапе.

Рассмотрена краткая история становления парламентаризма в Казахстане и Киргизии. Составлена хронология процесса выборов депутатов Парламента, описаны протестные акции и последствия выборов.

Проведен анализ политического участия граждан Казахстана, Кыргызстана,

Political involvement of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis
характеризующихся определенной схожестью вопросов функционирования политических систем.

Ключевые слова: Казахстан, Кыргызстан, политическое участие, выборы, акция, протесты.

References

1. Bekzhanov B.A. Parlamentarizm v Kazahstane: sovremennoe sostojanie i perspektivy razvitija: Avtoref. diss. ... dokt. filosofii (Ph.D.). [Parliamentarism in Kazakhstan: current state and prospects of development: Autoref. diss. (Ph.D.)] Almaty, 2010, 130 p, [in Russian].
2. Zimanov S.A. Konstitucija i Parlament Respubliki Kazahstan [Constitution and Parliament of the Republic of Kazakhstan]. (Adilet, Almaty, 1996, 146 p.), [in Russian].
3. Sapargaliev G.S. Formirovanie parlamentskogo prava Respubliki Kazahstan [Formation of the parliamentary law of the Republic of Kazakhstan] Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan [Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan], 2009. No.3. P.15, [in Russian].
4. Konstitucija RK, ot 30 avgusta 1995 goda (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 23.03.2019 g.) [The Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995 (with amendments and additions as of 23.03.2019)], [in Russian].
5. Konstitucionnyj zakon Respubliki Kazahstan ot 16 oktjabrja 1995 goda № 2529 «O Parlamente Respubliki Kazahstan i statute ego deputatov» (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 02.06.2020 g.) [Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated October 16, 1995, No. 2529 "On the Parliament of the Republic of Kazakhstan and the status of its Deputies" (with amendments and additions as of 02.06.2020)], [in Russian].
6. Kurmanov Zajnidin, Kurmanov Il'jas Il'jas Parlamentarizm v Kyrgyzstane: osobennosti, problemy, dostizhenija [Parliamentarism in Kyrgyzstan: features, problems, achievements] Central'naja Azija i Kavkaz [Central Asia and the Caucasus], 2013. No.2. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/parlamentarizm-v-kyrgyzstane-osobennosti-problemy-dostizheniya> [in Russian], (accessed 15.02.2021).
7. Orashhenie Glavy gosudarstva o naznachenii vyborov deputatov Mazhilisa Parlamenta RK i maslihatov ot 21 oktjabrja 2020 goda [Address of the Head of State on the appointment of elections of deputies of the Mazhilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan and Maslikhats dated October 21, 2020]. Available at: https://www.akorda.kz/ru/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/obraschenie-glavy-gosudarstva-o-naznachenii-vyborov-deputatov-mazhilisa-parlamenta-rk-i-maslihatov [in Russian], (accessed 28.01.2020).
8. Prezident RK podpisal popravki k zakonu o vyborah s 30%-noj kvotoj dlja zhenshin i molodezhi v partijnyh spiskah. [The President of the Republic of Kazakhstan signed amendments to the law on elections with a 30% quota for women and youth in party lists.] Inbusiness.kz, May 25, 2020. Available at: <https://inbusiness.kz/ru/last/prezident-rk-podpisal-popravki-k-zakonu-o-vyborah-s-30-kvotoj-dlya-zhenshin-i-molodezhi-v-partijnyh-spiskah> [in Russian], (accessed 28.01.2020).
9. Institut parlamentskoj oppozicii zakreplen zakonodatel'no v Kazahstane [The institution of the parliamentary opposition is enshrined in law in Kazakhstan.] strategy2050.kz, 6 may, 2020. Available at: <https://strategy2050.kz/ru/news/institut-parlamentskoj-oppozitsii-zakreplen-zakonodatel'no-v-kazahstane/> [in Russian], (accessed 28.01.2020).
10. Ob itogah vydvizhenija i registracii partijnyh spiskov na ocherednyh vyborah deputatov Mazhilisa Parlamenta Respubliki Kazahstan [On the results of the nomination and registration of party lists at the next elections of deputies of the Mazhilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan], December 10, 2020. Available

at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5940>[in Russian], (accessed 28.01.2020).

11. Doklad zamestitelja Predsedatelja CIK RK Konstantina Petrova [Report of the Deputy Chairman of the CEC of the Republic of Kazakhstan Konstantin Petrov]. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, December 10, 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5954> [in Russian], (accessed 28.01.2020)

12. O registracii partijnogo spiska «NDPP «Auyl», o hode rassmotrenija obrashhenij fizicheskikh i juridicheskikh lic i porjadke raz#jasnenija vybornogo zakonodatel'stva. [On the registration of the party list of the "NDPP "Auyl", on the course of consideration of appeals of individuals and legal entities and the procedure for explaining the electoral legislation. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan], November 26 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=5869> [in Russian], (accessed 01.02.2020).

13. Zjavlenie Mezhdunarodnoj missii po nabljudeniju za vyborami Respublika Kazahstan - parlamentskie vybory [Statement of the International Election Observation Mission Republic of Kazakhstan-Parliamentary elections], January 10, 2021 - Organization for Security and Co-operation in Europe, January 11, 2021. Available at: <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/kazakhstan/475547> [in Russian], (accessed 28.01.2020).

14. CIK zaregistroval 1912 kandidatov v deputaty ot 15 politicheskikh partij. [The CEC registered 1,912 candidates for deputies from 15 political parties]. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, September 04, 2020. Available at:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3474/> [in Russian], (accessed 08.02.2020).

15. Politicheskaja partija «Butun Kyrgyzstan». [Political party "Butun Kyrgyzstan". - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, 2020]. Available at:https://shailoo.gov.kg/ru/vybory-oktyabr-2020_/spisok-kandidatov-v-deputaty-zhk-kr-zareg-polit-partij/politicheskaya-partiya-butun-kyrgyzstan/ [in Russian], (accessed 08.02.2020)

16. Revision of World Population Prospects available at:<https://population.un.org/wpp/> (accessed 08.02.2020).

17. Informacija o postuplenii i rashodovanii sredstv izbiratel'nyh fondov politicheskikh partij [Information on the receipt and expenditure of funds from the election funds of political parties], as of October 3, 2020. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, October 13, 2020. Available at:<https://shailoo.gov.kg/ru/news/3715/> [in Russian], (accessed 08.02.2020)

18. Pochti 12 millionov kazahstancsev vkljucheny v spiski izbiratelej [Almost 12 million Kazakhstanis are included in the voter lists.] - Online publication" Internet resource Tengrinews, January 10, 2021. Available at:https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/12-millionov-kazahstantsev-vklyuchenyi-spiski-izbirateley-425429/[in Russian], (accessed 02.02.2020).

19. Ob otkrytii izbiratel'nyh uchastkov na 7.00 chasov [On the opening of polling stations at 7.00 o'clock.] - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, January 10, 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6130> [in Russian], (accessed 02.02.2020).

20. Ob otkrytii izbiratel'nyh uchastkov na 8.00 chasov [On the opening of polling stations at 8.00 o'clock.] - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, January 10, 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6133> [in Russian], (accessed: 02.02.2020).

21. PRESS-RELIZ O javke izbiratelej na 18.00.[PRESS RELEASE on the voter turnout at 18.00]. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, January 10, 2020. Available at: <https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=3277> [in Russian], (accessed 02.02.2020).

22. predvaritel'nyh itogah javki izbiratelej 10 janvarja 2021 goda [On the preliminary results of the voter turnout on January 10, 2021]. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, January 10, 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6179> [in Russian], (accessed: 02.02.2020).

23. V Kazahstane zaderzhany desjatki protestujushhih protiv vyborov v parlament [Dozens of protesters against the parliamentary elections were detained in Kazakhstan]. Available at:<https://www.dw.com/ru/v-kazahstane-zaderzhany-desjatki-protestujushhih-protiv-vyborov-v-parlament/a-56185035> [in Russian], (accessed 02.02.2020).

24. MVD o mitingah v den' vyborov: K otvetstvennosti nikogo iz uchastnikov ne privlekali [The Ministry of Internal Affairs about the rallies on election day: None of the participants were brought to justice]. Russian edition of Deutsche Welle. Sergey Romashenko -January 10, 2021. Available at:<https://informburo.kz/novosti/mvd-o-mitingah-v-den-vyborov-k-otvetstvennosti-nikogo-iz-uchastnikov-ne-privlekali> [in Russian], (accessed 02.02.2020).

25. Zasedanie Central'noj izbiratel'noj komissii ob itogah ocherednyh vyborov deputatov Mazhilisa Parlamenta Respubliki Kazahstan VII sozyva [Meeting of the Central Election Commission on the results of the regular elections of deputies of the Majilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan of the VII convocation]. - website of the CEC of the Republic of Kazakhstan, January 12, 2020. Available at:<https://www.election.gov.kz/rus/news/releases/index.php?ID=6198> [in Russian], (accessed 07.02.2020).

26. Segodnja, 4 oktjabrja 2020 goda, v Kyrgyzskoj Respublike nachalos' golosovanie na vyborah deputatov ZhK KR [Today, on October 4, 2020, voting in the elections of deputies of the Housing Complex of the Kyrgyz Republic began in the Kyrgyz Republic]. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, October 04, 2020. Available at: <https://shailoo.gov.kg/ru/news/3690/> [in Russian], (accessed 07.02.2020).

27. Javka na vyborah deputatov ZhK KR sostavila 56,2%. [The turnout in the elections of deputies of the Housing Complex of the Kyrgyz Republic was 56.2%]. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, October 05, 2020. Available at: <https://shailoo.gov.kg/ru/news/3699/> [in Russian], (accessed 15.02.2020).

28. priznanii nedejstvitel'nymi itogov golosovaniya na izbiratel'nyh uchastkah na vyborah deputatov Zhogorku Kenesha Kyrgyzskoj Respubliki, naznachennyh na 6 oktjabrja 2020 goda [On invalidating the results of voting at polling stations in the elections of deputies of the Jogorku Kenesh of the Kyrgyz Republic, scheduled for October 6, 2020]. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic, October 04, 2020. Available at: https://shailoo.gov.kg/ru/npacik/Postanovleniya_CIK_KR-BShKnyn_toktomdoru/o-priznanii-nedejstvi/ [in Russian], (accessed 07.02.2020).

29. Rezul'taty vyborov deputatov ZhK oktjabr'-2020 [Results of the elections of deputies of the housing complex October-2020]. - website of the CEC of the Kyrgyz Republic. Available at: https://shailoo.gov.kg/ru/vybory-oktyabr-2020/_rezultaty-vyborov-deputatov-zhk-oktyabr-2020/ ([in Russian], (accessed 07.02.2020).

30. V Bishkeke tysjachi ljudej protestujut protiv rezul'tatov vyborov v parlament. [In Bishkek, thousands of people protest the results of the parliamentary elections]. -Russian edition of Deutsche Welle. - Olga Mishchenko. - October 05, 2020. Available at:<https://www.dw.com/ru/%D0%B2-%D0%B1%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B5%D0%BA%D0%B5-%D1%82%D1%8B%D1%81%D1%8F%D1%87%D0%B8-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D1%8E%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D0%B2->

%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82/a-55161326[in Russian], (accessed 07.02.2020).

31. Protestujushhie v Kyrgyzstane zahvatili Belyj dom i osvobodili iz SIZO jeks-prezidenta Atambaeva [Protesters in Kyrgyzstan seized the White House and released ex-President Atambayev from jail]. - Novaya Gazeta. - October 06, 2020. Available at: <https://novayagazeta.ru/news/2020/10/06/164712-protestuyuschie-v-kyrgyzstane-zahvatili-belyj-dom-i-osvobodili-iz-sizo-eks-prezidenta-atambaeva> [in Russian], (accessed 07.02.2020).

32. Atambayev, Almazbek Sharshenovich. - Wikipedia. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2_%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA_%D0%A8%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2_%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA_%D0%A8%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 [in Russian], (accessed: 07.02.2020).

33. O chem govoril Sadyr Zhaparov so svoimi storonnikami na video? ambaev, Almazbek Sharshenovich. [What did Sadyr Zhaparov talk about with his supporters in the video?]. Available at: <https://rus.azattyk.org/a/28381592.html> [in Russian], (accessed 10.02.2020).

34. Hodki, tuda i obratno. Chto stalo s osuzhdennymi kyrgyzskimi chinovnikami, vshedshimi na svobodu posle smeny vlasti. [Walking, back and forth. What happened to the convicted Kyrgyz officials who were released after the change of power]. - online media "Mediazona". - Nikita Danilin - October 22, 2020. Available at: <https://mediazona.ca/article/2020/10/22/comeback> [in Russian], (accessed 10.02.2020).

35. Chislo hospitalizirovannyh posle besporjadkov v Bishkeke vozroslo do 130. [The number of people hospitalized after the riots in Bishkek has increased to 130]. - October 06, 2020. Available at: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/9634115> [in Russian], (accessed 10.02.2020).

36. Spiker Zhogorku Kenesha Dastanbek Dzhumabekov podal v otstavku [Speaker of the Jogorku Kenesh Dastanbek Jumabekov resigned]. - Eeyore "24.kg" - October 06, 2020, - Daria PODOLSKAYA. Available at: https://24.kg/vlast/167957_spiker_jogorku_kenesha_dastanbek_djumabekov_podal_votstavku/ [in Russian], (accessed 10.02.2020).

37. Mjer Bishkeka podal v otstavku. [The mayor of Bishkek has resigned]. - RBC information website, - October 06, 2020. Available at: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f7c2bd89a79475caf738bb5> [in Russian], (accessed 15.02.2020).

38. Glavy gorodov i oblastej Kirgizii slozhili polnomochija na fone protestov v strane [The heads of cities and regions of Kyrgyzstan resigned amid protests in the country]. - Znak News Agency. - October 06, 2020. Available at: https://www.znak.com/2020-10-06/glavy_gorodov_i_oblastey_kirgizii_skladyvayut_polnomochiya_na_fone_protestov_v_strane [in Russian], (accessed 15.02.2020).

39. Prem'er Kirgizii Zhaparov zajavil o poluchenii im polnomochij prezidenta. [Prime Minister of Kyrgyzstan Zhaparov announced that he received the powers of the president.] - IA Interfax. - October 15, 2020. Available at: <https://www.interfax.ru/world/731684> [in Russian], (accessed 15.02.2020).

40. Ne menea sotni zaderzhannyh, aktivisty v kol'ce SOBRa. Kak proshel den' vyborov? [At least a hundred detainees, activists in the SOBRA ring. How was election day?]. Available at: <https://rus.azattyq.org/a/with-no-opposition-on-ballot-kazakhstan-holds-parliamentary-elections/31040111.html> [in Russian], (accessed 15.02.2020).

41. «Jeto nash Tramp». Kyrgyzstan izbral Sadyra Zhaparova i dal emu bol'she vlasti. ["This is our Trump." Kyrgyzstan elected Sadyr Zhaparov and gave him more power.] - BBC, Bishkek. - Nargiza

Political involvement o of citizens of Kazakhstan and Kyrgyzstan on the example of parliamentary elections: comparative analysis
Ryskulova. - January 10, 2021. Available at: <https://www.bbc.com/russian/news-55595377> [in Russian], (accessed 15.02.2020).

42. Kak izmenilas' izbiratel'naja sistema Kazahstana za tridcat' let [How the electoral system of Kazakhstan has changed in thirty years...] - EYORE kursiv.kz. - December 29, 2020- URL: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-12/kak-izmenilas-izbiratelnaya-sistema-kazahstana-za-tridcat-let> [in Russian], (accessed 17.02.2020).

43. V Kazahstane prezident prizval snizit' porog dlja prohozhdenija v parlament. [In Kazakhstan, the President called for lowering the threshold for entering Parliament]. - Radio "Azattyk". - January 15, 2021. Available at: <https://rus.azattyk.org/a/31047190.html> [in Russian], (accessed 17.02.2020).

Information about authors:

Nurtazina Roza Autalipovna – Doctor of Political Sciences, Professor of the Department of Political Science of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Serikzhanova Aigerim Telzhanovna – Ph.D. student of the Department of Political Science, Faculty of Journalism and Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Нұртазина Роза Ауталиповна – саяси ғылымдарының докторы, саясаттану кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Серікжанова Айгерім Тельжановна – саясаттану кафедрасының Ph.D. докторанты, журналистика және саясаттану факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

“Diploma mill” issues in the higher education system: the case of the United Kingdom

Abstract. In the article, the authors explore the evolution of the formation of higher education institutions in the UK, analyze the formation of the education system as a whole. In the course of the study, the authors concluded that the reforms that were carried out in the 1960s in the UK higher education system led to accessibility among the general population and massification. And this, in turn, affected the quality of the educational services provided.

An important fact in the reforms of higher education in the UK, was the lack of opportunities to compete with the “old” universities in terms of basic research and social prestige, “universities without pedigree” chose a different development strategy, in which the main role was given to the internationalization of learning. In order to avoid the emergence of “diploma mills”, the requirements for the activities of universities are being strengthened, and a number of measures are being taken.

The external examination of the university is carried out by the State Council for the Financing of Higher Education. Experts check universities once every five years, conduct surveys of students and teachers according to a formalized methodology, as well as check the specific results of educational and scientific work and make their recommendations. Expert advice from employers is also a form of external expertise.

One of the most important aspects of assessing the quality of a university is accreditation. Obtaining accreditation by the university is a prerequisite for the employment of its graduates. All the above-mentioned bodies conduct strict control and it is not profitable for universities to violate the requirements. All of the above measures have practically eliminated the problem of “diploma mills”.

Keywords: massification of higher education, quality of education, accessibility of education, “diploma mills”, private universities, reforms, experience of Great Britain.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-70-77>

Received: 10.05.21 / Approved: 15.06.21

Introduction

At present, the world is undergoing an economic revolution comparable in scale to the industrial revolution of the XIX century. Production methods are changing. In the new economy, it is the training and payment of highly skilled workers that accounts for the bulk of the costs. This puts the states, including Kazakhstan, in front of the need to provide a mass level of education that corresponds to the new economy.

In modern society, the goal and role of higher education, the development of the knowledge society and the problem of the quality of knowledge, which are associated with the massification of

education, the emergence and development of information and communication technologies, are still relevant.

The urgency is growing due to the emergence of the pandemic and its consequences for all spheres, especially for higher education. The need to develop distance education has come to the fore. Not all private universities can provide decent conditions.

Educational reforms are taking place in many countries around the world – in the United States, Great Britain, China, Eastern Europe, Southeast Asia and South America.

The authors' choice of the topic is not accidental, the goal is not just to study foreign experience, it is much more important to try to understand what makes these countries take on the rather difficult and expensive task of reforming education, and for this it is necessary to go beyond the current moment and try to see modern events in a broader perspective. Therefore, it is interesting to look at what is currently happening with higher education in the UK, whose education system is the oldest in Europe.

The purpose of the research is to study the history and causes of the “diploma mills”, to analyze the experience of Great Britain for implementation in domestic education.

Background of the issue.

In the 1960s, higher education in the UK remained a privilege of the elite, at the same time the country needed qualified personnel. Higher education in the UK needed to solve several problems:

1. To make higher education accessible to all segments of the population, the country's economy needed highly qualified personnel

2. The development of knowledge-intensive industries (which was emphasized at that time) required the “intellectual capitalization” of universities. The solution to this problem was seen by experts in the exit of British universities outside the country.

The above-mentioned objectives were achieved through the dramatic expansion of the university sector and the creation of the public sector of higher education as an alternative to the university sector. The measures taken have made it possible to preserve the traditional autonomy of universities and adapt higher education institutions to new challenges. During this period, there is a sharp doubling of the number of students. In 1970, there were 259,000 students enrolled in UK universities, and the total number of students increased to 45. Another important fact was the development of distance education and the creation of the Open University in 1969.

Research methods

When writing a scientific article, there was used a historical method. This method revealed that in a particular historical period, the United Kingdom is making decisive steps in favor of the development of higher education. The authors also used a comparative analysis to study the experience of Great Britain in the fight against “diploma mills”.

Discussion

The reforms that were carried out in the 1960s in the UK higher education system led to accessibility among the general population and massification. On the one hand, positive results were achieved, on the other hand, an experience was gained that had negative consequences, namely, the

funding of universities and paid tuition decreased (students were charged tuition fees). The most important problem that came in parallel with the availability of education is the quality [1].

There is certainly a connection between the mass character and the quality of education. It is difficult to guarantee quality with a large flow of applicants for higher education. If the "old" university functioned in a society where only 5% of people received higher education, today 50-60 and even 70% of the population study at the third level."

A significant increase in the number of universities, many provincial institutes became academies, universities, and numerous branches were opened. Unfortunately, many of them did not have the appropriate material and technical base and qualified teaching staff. This could not but affect the quality of training of specialists. An analysis of the practical activities of university graduates shows that most of them are able to perform their duties only after an internship in a certain position and have serious shortcomings in professional training.

In the conditions of not well-thought-out reform of higher education, and the entire education system, as well as due to insufficient funding and forced reduction of industrial practice, as well as practical classes, many universities have not been able to restructure the organization of training in special disciplines to provide a competence-based approach to training.

The current state and directions of development of the higher education system show that the change in the nature of the activities of specialists in modern economic conditions places increased demands on their professional training. It should ensure the transition from the reproduction of new knowledge to active and independent assimilation, focusing on the development of practical abilities, the formation of skills and abilities to quickly analyze information and make rational decisions at a high scientific and methodological level.

Therefore, the creation of a highly effective system of training specialists was one of the integral tasks in the process of further reforming the education system.

Another problem is that each state and university has its concepts of "quality of education". Nevertheless, the quality of education is on the agenda of all countries, their number is constantly growing. "Without any reservations, everyone is ready to recognize the importance of the problem of quality, audit, accreditation, evaluation, etc. We know how some higher education systems implement such an assessment process, and how work is being done to improve the quality of university education.

According to B. Kehm: "Along with the issues of institutional management and leadership, quality has been a topic that has been and continues to be largely at the forefront of analysis and practice discussed within the framework of the European Scientific Society for Higher Education".

The next important fact in the reforms of higher education in the UK, was the inability to compete with the "old" universities in terms of basic research and social prestige, "universities without pedigree" chose a different development strategy, in which the main role was given to the internationalization of learning. The so-called new universities have opened their doors to foreign students. The processes of internationalization have become large-scale.

The UK understood that the global education system was increasingly being transformed into a multibillion-dollar industry, one of the lucrative areas of which is the training of international students. The creation and development of a successfully functioning system of international education, attracting a significant number of foreign students is not only one of the opportunities to increase the university's budget and raise its prestige, but also a way to promote the politics, culture, economy, and

lifestyle of the host country to the student's homeland. It is also one of the opportunities to increase the competitiveness of the country's economy by employing the most talented foreign graduates.

In 1962-1963, 28 thousand foreign students were studying in the UK, which was 8% of the total number of students, in 2001-2002, about 225 thousand foreign students were studying in the United Kingdom. In addition to the rate on the training of foreign students who come from outside the EU and pay for their studies in full, the strategy of educational expansion has justified itself. Until recently, about 80 thousand foreign students received a British education outside the United Kingdom.

In 2002, the United Kingdom ranked second after the United States in the ranking of educational services exporting countries, receiving \$ 3,758 million from education exports, or 3.2% of total services exports.

In recent years, this figure has declined, but it is no longer the fault of the universities. In 2014, the UK's income from the training of international students amounted to 7 billion pounds. Universities UK (2014) [2].

In the 2018-2019 academic year, the total number of students increased by 2% and reached about 2.4 million. Among them, 10% of "foreign" students pay the full tuition fee, and only 2% of students from European countries pay the same amount for their studies as British citizens.

The number of non-European students at UK universities in 2019 was about 143,000, up from 139,000 in 2018, but remained at 6% of the total. Among students who are British citizens, the number of white students has not changed since 2014-2015 and was about 75%, while the number of black students has increased from 6% to 7%.

By 2030, the UK government plans to increase the number of international students to 600 thousand people. The Minister for Science and Higher Education, Chris Skidmore, said that leading British universities continue to attract "the brightest and best" [3].

Results

Universities perform vital functions, both as institutions for the training of highly qualified personnel and as knowledge generators through research activities. Moreover, these two functions are interrelated, and when they are implemented effectively, universities make a significant contribution to the development of the economy. However, the main mission of universities remains the training of qualified personnel, although with the growth of knowledge-intensive industries, the importance of university research for the development of the economy increases. As the main supplier of such resources as qualified specialists and knowledge, universities contribute to maintaining the competitiveness of the national economy.

Although educational institutions in the UK are divided into public and private (independent), the state education Committee ensures that all educational institutions comply with the rules and standards of quality of education. All independent educational institutions offering higher education programs are required to register with the Education Committee. Their activities are monitored through regular inspections. The Commission reviews all aspects related to learning, from the curriculum and academic success of students, to extracurricular activities and living conditions. At the same time, if violations are detected, the commission may suspend one or more teachers, the management of the university, or even close the educational institution itself.

Britain's exit from the European Union and the coronavirus pandemic have dealt a double blow to British higher education. The UK's exit from the EU led to the fact that European students lost not only the right to preferential tuition, but also to financial loans.

According to the UK Higher Education Statistics Agency, more than 485,000 international students studied in the country during the 2018/2019 academic year. Of these, 143,000 are those who arrived in the United Kingdom from the European Union. Every year, international students brought the UK more than £5 billion. However, the forecasts for 2020/2021 are disappointing: the country may almost completely lose students from Europe.

According to the latest study of the educational platform Study.eu, 84% of students from EU countries are not ready to enter British universities after the abolition of benefits. According to the forecasts of the platform's experts, this year the UK will miss 120 thousand European students, or 25% of all foreigners who want to study at the country's universities.

Conclusion

In conclusion, the authors concluded that the positive success of the UK experience lies in the following aspects:

- consolidation, integration of universities into powerful educational and research centers;
- creating a unified educational space;
- improvement of the material and technical base, intensification and application of new training technologies;
- recruitment of universities with young scientific and pedagogical personnel;
- increasing the prestige of the profession of technical (engineering) specialties;
- providing targeted support to the best universities, bachelors, masters, postgraduates, doctoral students, teachers and scientists.

Even during the pandemic, UK universities have found an opportunity to develop. Since all research activity in the UK is carried out in educational institutions and in close connection with industries, the coronavirus has only highlighted the demand for what scientists do.

For example, Imperial College London was one of the first in the world to simulate the spread of the virus, Oxford University began to develop a vaccine, the University of Manchester — to study the impact of the virus on the lungs, and King's College London in partnership with NVIDIA announced the creation of a powerful supercomputer Cambridge-1 for medical purposes using artificial intelligence. All this is part of a large program to study the virus.

All of the above allowed the UK to achieve the main goal – to reach the quality of higher education, adequate to the requirements of the XXI century.

It is also important that the education of a large number of foreign citizens in British universities helps to create intellectual elites and maintains the status of

English as an international language in the cultural, economic and political spheres, which ultimately contributes to the preservation of Britain's influence in the international arena. In conclusion, it can be noted that in recent years “the government has called on universities to consider the development of international activities... as an essential condition for the long-term strengthening of the reputation of British higher education both in the UK and abroad”, and that 77% of UK universities include a special section on international activities in their strategic development plans [4;

p. 96]. This fact is confirmed by the data that in 1995 81,000 students from the European Union, 56,000 from Asia and Africa, and 13,000 from North America entered Britain [5; p. 86].

References

1. Пальчиков А.Н., Громцев А.С. Проблемы высшего образования, пути их решения // Экономика и экологический менеджмент. [Электрон.ресурс] - 2015. -URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-vysshego-obrazovaniya-puti-ih-resheniya> (дата обращения: 11.04.2021).
2. International Students in Higher Education: The UK and Its Competition. [Электрон.ресурс] - 2021. -URL: <http://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/international-students-uk-he-its-competition.aspx> (дата обращения: 11.04.2021).
3. Правительство Великобритании планирует увеличить число иностранных студентов [Электрон.ресурс] - 2021. -URL: https://news.rambler.ru/europe/43539131/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink (дата обращения: 11.04.2021).
4. Вулфрид С. Международная активность вузов Великобритании // Экономика образования. - 2008. - № 2. - С. 96–98.
5. Джурицкий А.Н. Интернационализация высшего образования в современном мире. [Электрон.ресурс] - 2013. -URL: <http://portalus.ru>, свободный (дата обращения: 26.04. 2021).

А.Н. Оспанова, Ж.М. Сабитов, Ж.Е. Нурбаев

А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Жоғары білім беру жүйесіндегі «диплом фабрикасы» мәселелері Ұлыбритания мысалында

Аңдатпа. Мақалада авторлар Ұлыбританиядағы жоғары оқу орындарының қалыптасу эволюциясын зерттейді, жалпы білім беру жүйесінің қалыптасуын талдайды. Зерттеу барысында авторлар 1960 жылы Ұлыбританияның Жоғары білім беру жүйесінде жүргізілген реформалар қарапайым халықтың қол жетімділігіне және массификацияға әкелді деген қорытындыға келді. Бұл өз кезегінде білім беру қызметтерінің сапасына әсер етті.

Ұлыбританияның Жоғары білім беру реформаларындағы маңызды факт іргелі зерттеулер мен әлеуметтік беделге қатысты «ескі» университеттермен бәсекеге түсу мүмкіндігінің болмауы болды, «асыл тұқымды емес университеттер» басқа Даму стратегиясын таңдады, онда оқытуды интернационалдандыру басты рөл атқарды. «Диплом фабрикаларын» болдырмау үшін жоғары оқу орындарының қызметіне қойылатын талаптар күшейтіледі, бірқатар шаралар қабылданады.

Жоғары оқу орнының сыртқы сараптамасын жоғары білімді қаржыландыру жөніндегі мемлекеттік Кеңес жүзеге асырады. Сарапшылар бес жылда бір рет жоғары оқу орындарын тексереді, студенттер мен оқытушыларға формальды әдістеме бойынша сауалнама жүргізеді,

сондай-ақ оқу және ғылыми жұмыстың нақты нәтижелерін тексереді, өз ұсыныстарын жасайды. Жұмыс берушілердің сараптамалық кеңестері сыртқы сараптама нысанына да қатысты.

Университеттің сапасын бағалаудың маңызды жақтарының бірі аккредиттеу болып табылады. ЖОО-ның аккредиттелуі оның түлектерін жұмысқа орналастыру кезінде міндетті шарт болып табылады. Жоғарыда аталған барлық орғандар қатаң бақылау жүргізеді және университеттерге қойылатын талаптарды бұзу тиімді емес. Жоғарыда аталған барлық шаралар «диплом фабрикаларының» мәселесін іс жүзінде жойды.

Түйін сөздер: жоғары білім беруді массивикациялау, білім беру сапасы, білімге қолжетімділік, «диплом фабрикалары», жеке университеттер, реформалар, Ұлыбритания тәжірибесі.

А.Н. Оспанова, Ж.М. Сабитов, Ж.Е. Нурбаев

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Проблемы «фабрики дипломов» в системе высшего образования на примере Великобритании

Аннотация. В статье авторы исследуют эволюцию становления высших учебных заведений в Великобритании, анализируют становление системы образования в целом. В ходе исследования авторы пришли к выводу, что реформы, которые были проведены в 1960-х годах в системе высшего образования Великобритании, привели к его доступности среди простого населения и массивикации. А это в свою очередь сказалось на качестве предоставляемых образовательных услуг.

Важным фактом в реформах высшего образования Великобритании стало отсутствие возможности конкурировать со «старыми» университетами в том, что касается фундаментальных исследований и социального престижа, «университеты без родословной» избрали иную стратегию развития, в которой главная роль отводилась интернационализации обучения. Во избежание возникновения «фабрик дипломов» усиливаются требования к деятельности вузов, принимается ряд мер.

Внешняя экспертиза вуза осуществляется Государственным советом по финансированию высшего образования. Эксперты один раз в пять лет проверяют вузы, проводят опросы студентов и преподавателей по формализованной методике, а также выносят свои рекомендации на основе конкретных результатов учебной и научной работы. Экспертные советы работодателей также относятся к форме внешней экспертизы.

Одной из важнейших сторон оценки качества вуза является аккредитация. Получение аккредитации вузом является обязательным условием при трудоустройстве его выпускников. Все вышеперечисленные органы ведут строгий контроль, и вузам невыгодно нарушать предъявляемые требования. Вышеперечисленные меры практически искоренили проблему «фабрик дипломов».

Ключевые слова: массивикация высшего образования, качество образования, доступность образования, «фабрики дипломов», частные университеты, реформы, опыт Великобритании.

References

1. Pal'chikov A.N., Gromcev A.S. Problemy vysshego obrazovaniya, puti ih resheniya [Problems in higher education and how to solve them] *Ekonomika i ekologicheskij menedzhment* [Economics and

environmental management], Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-vysshego-obrazovaniya-puti-ih-resheniya> [in Russian]. (accessed 11.04.2021).

2. International Students in Higher Education: The UK and Its Competition. Available at: <http://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/international-students-uk-he-its-competition.aspx> (accessed 11.04.2021).

3. Pravitel'stvo Velikobritanii planiruet uvelichit' chislo inostrannyh studentov [UK government plans to increase the number of international students], Available at: https://news.rambler.ru/europe/43539131/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink [in Russian]. (accessed 11.04.2021).

4. Vulfrid S. Mezhdunarodnaya aktivnost' vuzov Velikobritanii [International engagement of UK HEIs] *Ekonomika obrazovaniya* [Economics of Education]. 2008. No. 2. P. 96-98, [in Russian].

5. Dzhurinskij A.N. Internacionalizaciya vysshego obrazovaniya v sovremennom mire [Internationalisation of higher education in the modern world]. Available at: <http://portalus.ru/svobodnyj> [in Russian]. (accessed 26.04. 2021).

Information about authors:

Ospanova Aigerim Nuralievna – Ph.D., Associate Professor of the Department of Regional Studies of the Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nursultan, Kazakhstan.

Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Ph.D., Associate Professor of the Department of Regional Studies of the Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nursultan, Kazakhstan.

Nurbaev Zhaslan Yeseyevich - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Regional Studies of the Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur- Sultan, Kazakhstan.

Ospanova Aigerim Nuralievna – Халықаралық қатынастар факультетінің Аймақтану кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Ph.D., Халықаралық қатынастар факультетінің Аймақтану кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Nurbaev Zhaslan Yeseyevich – Тарих ғылымдарының кандидаты, Халықаралық қатынастар факультетінің Аймақтану кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Ways to achieve peace in Afghanistan

Abstract. One of the first tasks of governments is to provide security for citizens and establish peace in the country. Without peace, no country can achieve social welfare, economic prosperity, and political growth. Therefore, governments are always trying to prevent war and provide lasting peace in their country, but the conflicting interests of some countries cause these countries to go to war. Afghanistan is a country that has been in a constant state of war for the past four decades, and its citizens have been deprived of the blessings of peace and well-being. Although optimism about peace in Afghanistan emerged after the fall of the Taliban regime in late 2001, Pakistan's continued support for the Taliban has turned it into frustration. The Afghan government's efforts over the past few years have failed to bring the Taliban to the table and bring peace to Afghanistan for a variety of reasons. This article examines how the Afghan government can use this to achieve peace in the country.

Keywords: Peace, Taliban, Afghanistan, Pakistan, good governance, national interests, Durand.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-78-84>

Received: 18.10.20/ Approved: 15.02.21

Introduction

After eighteen months of waiting, the agreement between the United States and the Taliban was signed on February 29, 2020, in Doha, Qatar. Based on this agreement United States of America will withdraw all their forces from Afghanistan in the next 14 months, and after that, another phase of peace efforts will begin, between the Taliban and the Afghan government.

The question is how the Afghan government can start peace talks with the Taliban to achieve prosperous and permanent peace? And what is the role of Pakistan's? Does Pakistan support the Taliban?

Although the process of reconciliation with the Taliban had begun long ago, efforts to bring peace to Afghanistan intensified with the establishment of the High Peace Council. The High Peace Council was established by President Karzai in September 2010 to facilitate the peace process and reach a reconciliation. The council was initially headed by former Afghan President Burhanuddin Rabbani, and several former Taliban members, several former Mujaheddin leaders and nine women were members of the council. Efforts by the High Peace Council were weakened by the violence in some parts of Afghanistan [1; p. 22]. Not only did the council fail to do significant work, but also the Taliban continued to kill more innocent Afghan citizens with more confidence. Although the council sought to build trust between the Afghan government and the Taliban paving the way for the release of a members of the group who were being held in Afghan and Pakistani prisons and Guantanamo. They have no desire for peace with the Afghan government.

Therefore, this article seeks to find a suitable solution firstly emphasizing the dialogue with the Taliban and Pakistan, which are the essential elements to achieve lasting peace in Afghanistan.

Methods

In this paper, the authors used common methods of research. Based on qualitative method thematic analysis to interpret patterns and meanings of the main approaches to the Afghan government were articulated. The other method was evaluation of primary and secondary sources such as official documents and statements of political leaders as Afghanistan as Pakistan. Descriptive method is the type of analysis of data that helps describe, show, or summarize data points. That why it is one of the popular methods for research in social sciences. Relying on it help to observe relations between three parties, namely, political establishment of Afghanistan, Pakistan, and the Taliban.

Discussion

Below we present the possible ways to achieve peace in Afghanistan, which are stem from the internal and external surroundings.

1. Creating a culture of peace

According to the definition of the United Nations, a culture of peace is a set of values, attitudes, behaviors, and lifestyles that negates violence and prevents conflict, and seeks to identify the roots of conflict and through dialogue and discussion solve the problem between individuals, groups, and people.

Scholars of the peaceful resolution of conflicts over the creation of a just and lasting peace believe that a "culture of peace" must first be established in a society. A culture of peace means respect for human dignity, respect for human rights, adherence to legitimate human freedom, prevention of hatred, violence, war, and conflict resolution through nonviolent methods such as reconciliation, negotiation, mediation and reconciliation [2; p. 25].

In a culture of peace, efforts are being made to provide a way to live together in a way that is based on mutual respect and reciprocity, and to prevent any violent confrontation.

2. Good governance

Good governance assumes participation, equality, and accountability, the rule of law, efficiency, and transparency. Without good governance, one cannot expect lasting peace in a country. It should be noted that without the provision of social welfare and well-being in a country, peace cannot be achieved there for the long term. "Increasing the confidence of the Afghan people in their government requires better service, better accountability, and greater prevention of looting, especially in areas where the Taliban have established a form of oppressive but effective governance," the US Regional Stability Strategy Department claims [3; p. 9].

The people of Afghanistan have suffered heavy losses in the last 14 years due to the lack of good governance. "Decades of conflict in Afghanistan have drawn the civilian population into cycles of violence and destruction that have substantially transformed the country's social, political, and economic structures" [4; p. 6]. The lack of public participation has severely undermined the government's discrimination against citizens and the lack of a rule of law. The government's failure to

respond has led to millions of dollars in corruption, and the lack of an effective government has led many to join the Taliban and keep the fire of war warm.

Therefore, to achieve peace, the Afghan government must remove these obstacles. When the Afghan government treats all its citizens equally, it will make the citizens strongly support the government. If the government is accountable to the citizens for its performance, the citizens will trust the government more and the citizens will be able to cooperate more with the government.

3. Prioritize national interests

Raymond Aaron of France; the foreign policy of governments is itself the result of the interactions of the domestic community. To put it more clearly, in general, the foreign policy of governments is a continuation of their domestic policy. Similarly, the basis of domestic policy and of course, the foreign policy of countries is their national interests, and national interests are what unite a nation and tie their interests together.

As far as national interests are concerned, it should be said that national interests include values, desires and goals that are considered desirable to provide, strengthen, grow, refine and maintain from the perspective of the government and the people of a country, and in certain cases. It is considered vital. These values, desires, and goals are recognized as national interests because the happiness and well-being of individuals in society depend on maintaining, maintaining, and strengthening them. [5; p.184].

National interests are, in fact, the roof of identity that every nation must feel and respect, and under the guise of all those who have formed a nation, it must feel like a single, unified nation [6; p. 230].

4. Identify friend and enemy.

The Afghan government had no clear definition of friend and enemy for the past 14 years. Politicians such as former President Hamid Karzai and current President Ashraf Ghani have repeatedly called the Taliban brothers and some others called them political opponents. At the same time, the question arises with who the Afghan government wants to make peace deal, with the Taliban, Pakistan, or any other country? If the Afghan government does not know with whom it wants to make peace deal, any effort or dialogue will be fruitless. Until now, the Afghan government has never openly called the Taliban an enemy, as has Pakistan. If the Taliban and Pakistan are friends of Afghanistan, why do they continue to fight the Afghan government, and if they are the enemy, why doesn't the Afghan government want to call them enemies?

Therefore, if the Afghan government does not differentiate between friend and enemy, any dialogue with the Taliban and Pakistan is nothing but a waste of time for the citizens of Afghanistan. The Afghan government must identify the friend and enemy of its citizens before any peace talks can take place.

5. Solve Durand's problem

The Durand Line has been a major problem and a major source of tension between Afghanistan and Pakistan for decades. Pakistan is urging the Afghan government to officially recognize the Durand Line as the border between the two countries. The border agreement signed in 1893 by the British government and the leader of Afghanistan, Amir Abdul Rahman Khan, separated Afghanistan from what was then known as the British colony of India. Although the United Nations and the world have recognized the Durand Line as the border between Afghanistan and Pakistan, the Afghan government has not yet recognized it as the official border between the two countries, and some politicians, including. Former Afghan President Hameed Karzai sees the Durand Line as a line imposed by British

colonialism. Hamid Karzai issued a statement in response to Pakistani President Ashraf Ghani's address for Pakistani people. He denied the allegations in a statement. "One can understand why Pakistan has not stopped supporting the Taliban and other insurgent groups in Afghanistan, and why peace talks between Afghanistan and Pakistan have not been fruitful in the past few years. Many political analysts in Afghanistan believe that the disagreement between Afghanistan and Pakistan over the Durand Line has pitted the two countries against each other.

Islamabad, on the other hand, does not want to give Kabul a chance to breathe. Because they are worried that in the future Afghanistan will be in a strong position, united and law-abiding Afghanistan that will have to give more points to Kabul in exchange for solving this problem" [7; p.177].

In the paper "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy" Kenneth Katzman, specialist in Middle Eastern Affairs, and Clayton Thomas, analyst in Middle Eastern Affairs (2017) have analyzed several groups associated with Pakistan [8; p.18-20].

Although the Government has been working to reduce tensions between Afghanistan and Pakistan since its inception and has sought to pave the way for peace talks.

However, it can be said that the Durand Line problem is the basis for Pakistan's sustainable intervention in Afghanistan, and without resolving this issue, the Afghan-Pakistani dialogue will never lead to lasting peace in Afghanistan. Therefore, if the Afghan government has the real will to make peace in Afghanistan, and if the Afghan government wants the lives of all its citizens to live together, it must first solve the Durand Line problem with Pakistan and solve this problem forever. Otherwise, peace will forever remain an ideal for the people of Afghanistan.

Results

Over the past few years, Pakistani officials have repeatedly said that the key to peace in Afghanistan is in Pakistan's hands and are trying to put pressure on the Afghan government to comply with Pakistan's wishes. In contrast, the Afghan government has sought to engage with the Taliban in various ways. In the previous administration, the Afghan government tried to bring the Taliban to the negotiation table directly and without Pakistani mediation, but now the government is trying to negotiate with the government of Pakistan to persuade the Taliban and to set to the negotiation table with the Afghan government.

The Taliban's main demand in Qatar for the resumption of peace talks is the recognition of the group's political office in Qatar; Remove the group's leaders from the UN blacklist and remove the prizes set for their arrest or elimination; the release of Taliban prisoners and the end of propaganda against them.

These preconditions show that the Taliban is not ready to start peace talks with the Afghan government. Meanwhile, many political analysts in Afghanistan believe that the Taliban do not have the authority to negotiate with the Afghan government, and that Pakistan is the main decision-maker.

As the results, we may observe some direct and indirect ways to solve the complicated conflict in the hottest point of the Southern Asia. Briefly summarizing they are creating a culture of peace, good governance, protection of national interests, differentiation of friends and enemies, and solving the Durand Line problem.

Conclusion

Aware that the conflict in Afghanistan has both internal and external dimensions, the Afghan government must first work to remove barriers to peace inside Afghanistan so that it can enter peace talks with the strong support of its citizens and a unified policy. The government should have clear strategy towards the Taliban and Pakistan and pursue them to participate in peaceful negotiations. Creating a culture of peace in Afghanistan, effective governance, prioritizing interests of its citizens, and defining friend and foe can be an important course for achieving peace at home.

As Pakistan is one of the parties to the conflict, the Afghan government must first resolve the Durand Line problem with it, and in the second step, use appropriate tools and the support of the international community to bring peace to Afghanistan.

References

1. Rahi Saeed Morad. Principles and techniques of negotiation / Rahi Saeed Morad. - Kabul: Bahir Press, 1969. - 500 p.
2. Fragile Future: The human cost of conflict in Afghanistan. - the Harvard Humanitarian Initiative. December 2018. Available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SSRN-id3291982.pdf> (accessed 10.10.2020).
3. Ghiasi Trial Engineer. We and Civil Society / Ghiasi Trial Engineer. - Mashhad: Mihan Cultural Center, 1963.- 398 p.
4. Fayyaz Jalal Khan Zahed. Quarterly Journal of Strategic Studies, Nos. 21 and 22. - P. 230.
5. Yar Dr. Mohammad Davood. Quarterly Journal of Strategic Studies, Nos. 25 and 26. - P. 184.
6. House of Commons International Development Committee, Afghanistan: Development Progress and Prospects after 2014, Sixth Report of Session 2012-2013, London: The Stationary Office Limited.
7. Katzman Kenneth. Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy; Congressional Research Service. Available at: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf> (accessed 10.10.2020).
8. Robert D. Lamb. Political Governance and Strategy in Afghanistan / Robert D. Lamb. - Washington: Center for Strategic & International Studies, 2012. - 60 p.

А. Чамкани, А.М. Есдәулетова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ауғанстанның бейбітшілікке жету жолдары

Аңдатпа. Үкіметтің алғашқы міндеттерінің бірі – азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және елде бейбітшілік орнату. Бейбітшілік болмаса, ешбір ел әлеуметтік әл-ауқатқа, экономикалық өркендеуге және саяси өсуге қол жеткізе алмайды. Сондықтан үкімет әрқашан соғыстың алдын алуға және өз елінде берік бейбітшілікті қамтамасыз етуге тырысады, бірақ

кейбір елдердің қайшылықты мүдделері бұл елдерді соғысқа баруға мәжбүр етеді. Ауғанстан – соңғы төрт онжылдықта тұрақты соғыс жағдайында болған және оның халқы бейбітшілік пен әлауқаттан айырылған ел. Ауғанстандағы бейбітшілікке деген оптимизм 2001 жылдың аяғында "Талибан" режимінің құлдырауынан кейін пайда болғанына қарамастан, Пәкістанның "Талибан" қолдауы оны тоқырауға ұшыратты. Ауғанстан үкіметінің соңғы бірнеше жылдағы күш-жігері Талибанмен келіссөздер жүргізілсе де, Ауғанстанда бірқатар себептерге байланысты бейбітшілік орнату мүмкін болмады. Бұл мақалада Ауғанстан үкіметі мұны елдегі бейбітшілікке жету үшін қалай қолдана алғандығы қарастырылады.

Түйін сөздер: Бейбітшілік, Талибан, Ауғанстан, Пәкістан, жақсы басқару, ұлттық мүдделер, Дуран.

А. Чамкани, А.М. Есдаулетова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Пути достижения мира в Афганистане

Аннотация. Одной из первых задач правительств является обеспечение безопасности граждан и установление мира в стране. Без мира ни одна страна не сможет достичь социального благосостояния, экономического процветания и политического роста. Поэтому правительства всегда пытаются предотвратить войну и обеспечить прочный мир в своей стране, но конфликтующие интересы некоторых стран заставляют эти страны идти на войну. Афганистан - это страна, которая в течение последних четырех десятилетий находится в состоянии постоянной войны, и ее граждане были лишены благословений мира и благополучия. Хотя оптимизм в отношении мира в Афганистане возник после падения режима талибов в конце 2001 года, продолжающаяся поддержка Пакистаном талибов превратила его в разочарование. Усилия афганского правительства за последние несколько лет не привели к тому, чтобы посадить талибов за стол переговоров и установить мир в Афганистане, и на это существует целый ряд причин. В данной статье рассматривается вопрос о том, как афганское правительство может использовать это для достижения мира в стране.

Ключевые слова: мир, Талибан, Афганистан, Пакистан, благое управление, национальные интересы, Дуран.

References

1. Rahi Saeed Morad. Principles and techniques of negotiation (Bahir Press, Kabul 1969, 500 p.).
2. Fragile Future: The human cost of conflict in Afghanistan. - the Harvard Humanitarian Initiative. December 2018. Available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SSRN-id3291982.pdf> (accessed 10.10.2020).
3. Ghiasi Trial Engineer. We and Civil Society (Mihan Cultural Center, Mashhad, 1963, 398 p.).
4. Fayyaz Jalal Khan Zahed. Quarterly Journal of Strategic Studies, Nos. 21 and 22. - P. 230.
5. Yar Dr. Mohammad Davood. Quarterly Journal of Strategic Studies, Nos. 25 and 26. - P. 184.

6. House of Commons International Development Committee, Afghanistan: Development Progress and Prospects after 2014, Sixth Report of Session 2012-2013, London, The Stationary Office Limited.

7. Katzman Kenneth. Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy; Congressional Research Service. Available at: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf> (accessed 10.10.2020).

8. Robert D. Lamb. Political Governance and Strategy in Afghanistan. (Center for Strategic & International Studies, Washington, 2012, 60 p.).

Information about authors:

Chamkani Amanullah - Master's student of the International Relations Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Yesdauletova Ardak Melsovna - Doctor of Historical Sciences, Professor of the International Relations Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Чамкани Аманулла - халықаралық қатынастар кафедрасының магистранті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Есдаулетова Ардақ Мэлсовна - тарих ғылымдарының докторы, халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

A.M. Kulumzhanova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan
(E-mail: aitzhan.kulumzhanova@gmail.com)

Venezuela: the crisis of the socialist model

Abstract. Historically, Venezuela was one of the dynamically developing countries in Latin America, a major producer and exporter of oil, but internal social conflicts distracted the efficiency of the oil and cement industries, ferrous metallurgy, and telecommunications. Since the beginning 2014, the country has been in a state of the socio-economic and political crises, which resulted in a recession in the welfare of the country's citizens, the level of unemployment, poverty and social inequality rose sharply, and reached phenomenal record of negative indicators. The unstable situation in the oil market, economic sanctions of the US exert great pressure on the country's economy, creating obstacles to the restoration of the previous volumes of oil production, which was the main source of state budget.

Key words: Venezuela, socialism, political and economic default, hyperinflation, migration, and refugee crises.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-85-94>

Received: 11.05.2021 / Approved: 25.05.2021

Introduction

Long-term socio-economic problems and political tensions in the 1980s and 1990s led to the victory of Hugo Chávez in the 1998 presidential elections with a left-wing populist reform program based on the ideas of socialism. One of the main changes during the leadership of Hugo Chavez was the nationalization of a part of industries and sectors of the economy (ferrous metallurgy, cement industry and telecommunications), because of which the state was able to significantly reduce unemployment. Since 2013, after the death of Hugo Chavez, his successor, Nicolas Maduro, took over the leadership of the country, later winning the presidential election. Immediately after his election, massive opposition demonstrations and protests began in the country, which became one of the first manifestations of the political crisis. On May 20, 2013, presidential elections were held in Venezuela, following which Nicolas Maduro was elected to the post of head of the state. Previous president Hugo Chávez, who died in 2013, left his successor with a host of problems - from public debt of 70% of GDP to extremely high dependence on oil exports. During the five years of Mr. Maduro's rule, the economic crisis in Venezuela has only deepened, and at the same time, a political crisis was added to it.

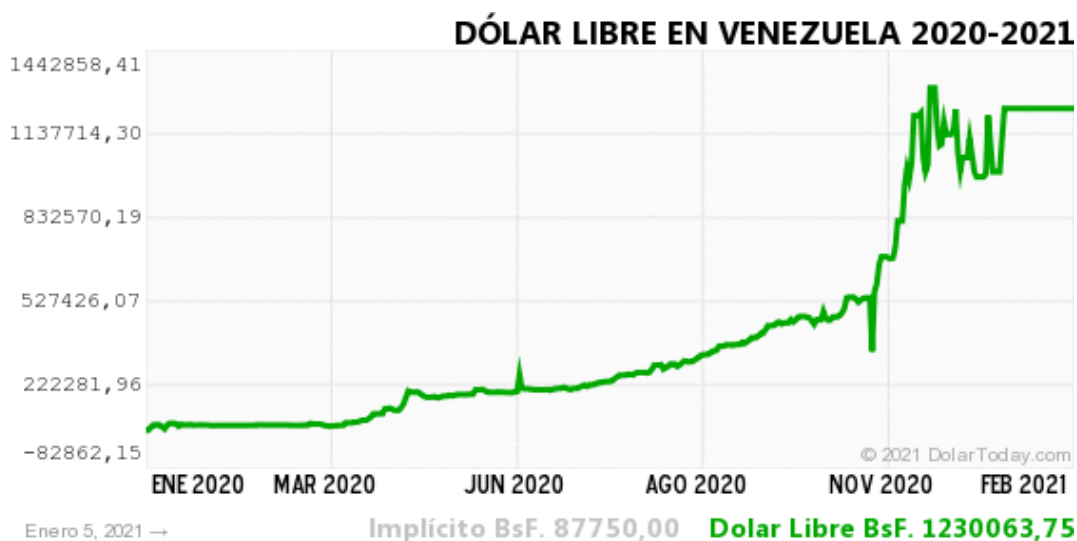
Methodology

To analyze the effect of how the situation changed in 2013–2020 in a country trying to unsuccessfully build socialism in the 21st century, I used a cross-sectional, descriptive study analysis that combined a mixed research approaches such as quantitative and qualitative analysis based on the following sectors as: 1. depreciation and hyperinflation of the national currency; 2. food and health care analysis; 3. migration and refugee population crises.

Discussion

Hugo Chavez ruled Venezuela for over ten years. In the period from 2003 to 2013, the bolivar (national currency) became almost 14 times cheaper in relation to the dollar: if in March 2003 you could buy 1.6 bolivars for \$ 1, then in March 2013 (at the time of the death of Hugo Chavez) - 22. With the death of the Venezuelan president, this process accelerated, and the country's leadership began a series of experiments with the exchange rate. For example, there is an official course in the country, which is set by the Central Bank of Venezuela, and a black-market course: it is not recognized by the authorities, but that is what the street money changers are guided by. These two courses differ significantly in favor of the black market.

At the black-market rate, over the five years of Nicolas Maduro's rule, the bolívar has fallen in price by more than 14 thousand times. In March 2018, \$ 1 could be exchanged for 325,000 bolivars. By May of this year, according to the DolarToday.com portal, which is used by individuals and companies to buy currency on the black market, the exchange rate reached 662 thousand bolivars. From January 2020 to January 2021, the exchange rate of 1 dollar reached a phenomenal height - 1230063, 75 bolivars [1].

Picture 1. Economy Indicators in Venezuela

Source: <https://dolartoday.com/indicadores/>

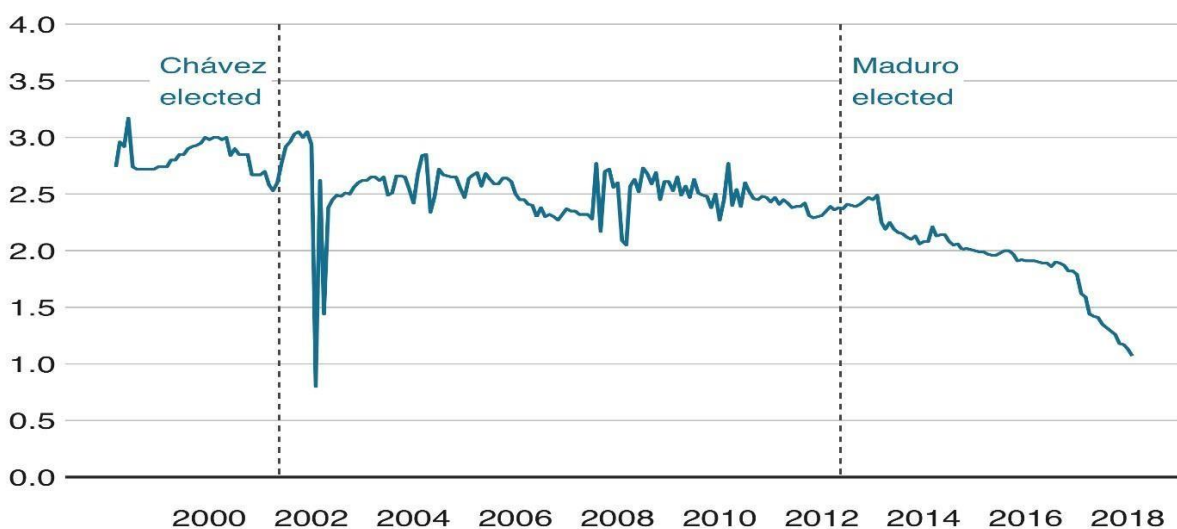
The official Bolivar course from 2016 to January 2018 was divided into two types: Dipro and Dicom. Dipro became a fixed rate, which for two years was equal to 10 bolivars for \$ 1. It was used by travelers and diplomats. Also, based on this rate, the cost of imported essential goods was estimated. Dicom is a floating rate, which in May 2016 was 400 bolivars for \$ 1. It has been used, for example, by oil companies that export their products and make a profit in dollars. In January 2018, Nicolas Maduro announced the liquidation of Dipro, now all government purchases and official transactions with currencies are carried out at the Dicom rate.

In 2014, there was a drop in oil prices on the world market. Accordingly, oil revenues have also declined, which account for 95% of Venezuela's total export revenues. In addition, the equipment of the oil industry is outdated, there are often accidents, and the qualifications of management personnel have decreased. The state-owned oil and gas company PDVSA does not have enough funds to pay foreign service companies. This leads to a decrease in oil production, and hence to a decrease in foreign exchange earnings.

There was not enough money for necessities, including food and medicines, a significant part of which were imported. Venezuela began to print money not backed by gold and foreign exchange reserves. The money supply is increasing, prices are constantly rising. [2]

Oil production is falling

Millions of barrels per day

Source: OPEC

BBC

Picture 2. Oil production indicators

Source: OPEC BBC

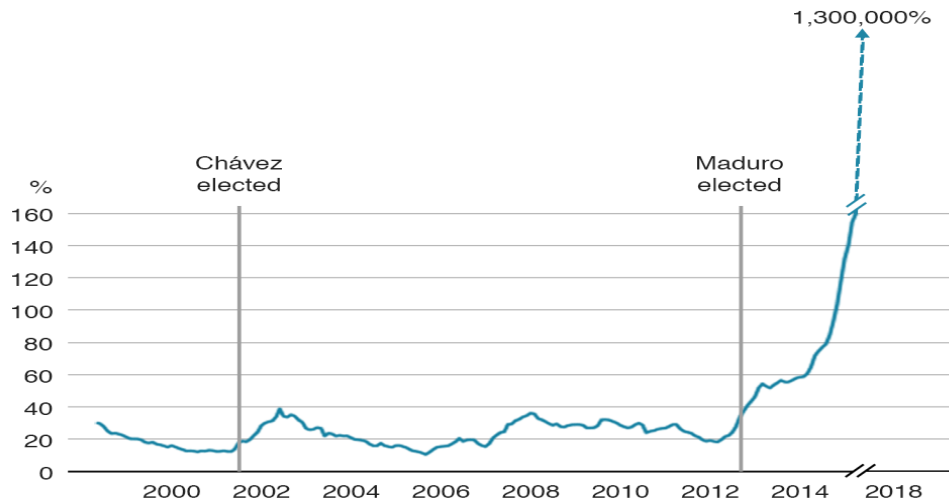
To adapt to the rapid depreciation of the national currency and hyperinflation, in recent years, the Venezuelan authorities have been introducing more and more banknotes: at the beginning of 2017, banknotes in denominations of 500, 5 thousand and 20 thousand bolivars appeared in the country. In November 2017, Nicolas Maduro announced the introduction of a 100,000 bolivar note. And in the spring of 2018, he announced the upcoming denomination: five zeros will be removed from the banknotes.

So, until now, the largest bill was 500 bolivars. Currently, the minimum wage

(minimum wage) in Venezuela is 40,000 bolivars. This amount can buy two kilograms of meat, and 500 bolivars can be enough for only one egg. The deep economic crisis in Venezuela has led to huge inflation. In 2018, its figure exceeded 130 thousand percent. According to the International Monetary Fund, in 2018, inflation in the country was 1.37 million percent [3].

Venezuela's inflation spiked after Maduro's election

Estimate for 2018 is off the scale

Source: Bloomberg/Reuters estimate for 2018

BBC

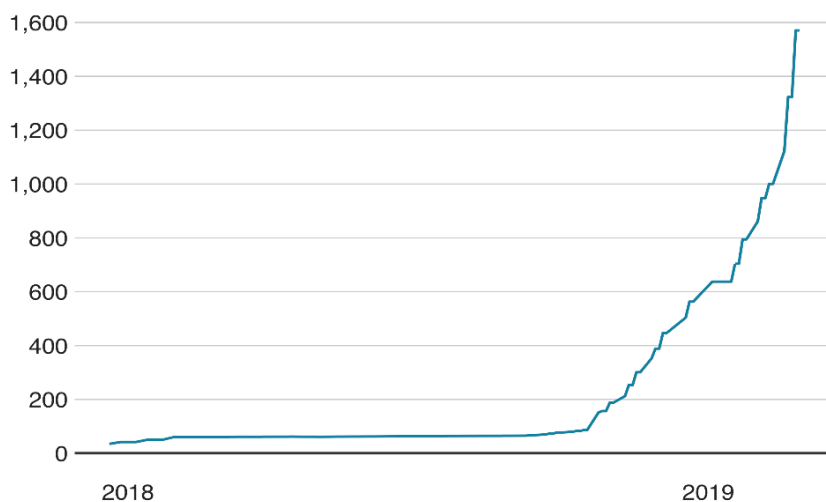
Picture 3. Economy Indicators in Venezuela

Source: Bloomberg/Reuters estimate for 2018

To compensate for the ever-increasing prices, Venezuela raises the minimum wage five to six times a year. For example, the minimum wage in March 2018 was 392.5 thousand bolivars (about \$ 2 at the black-market rate and about \$ 9 at the official rate). In April, it was raised to 1 million bolivars (still about \$ 2 at the black-market rate and about \$ 20 at the official rate). In addition to the basic salary, working Venezuelans are allocated monthly money for food products, and the total minimum income since April this year is 2.55 million bolivars [4].

How many bolivars you need for one US dollar

Exchange rate

Source: Bloomberg

BBC

Picture 4. How many bolivars you need for one US dollar

Source: Bloomberg BBC

The constant rise in prices leads to the fact that fewer and fewer Venezuelans can afford to buy goods - including necessities. According to the Venezuelan National Living Standards Survey, in 2014, 96.3% of families bought cornmeal every week, a staple in the diet of Venezuelans. In 2017, 73% of the population already allowed themselves this product every week.

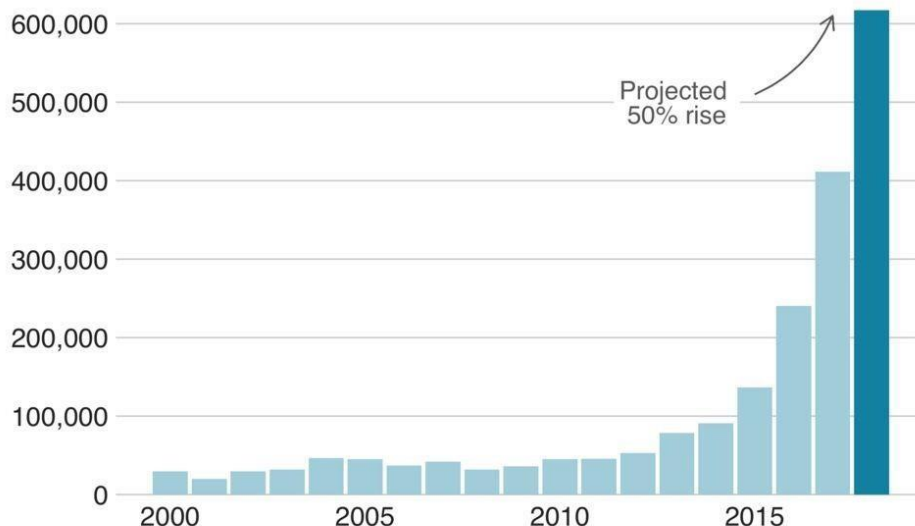
Within three to four years, the weekly consumption of meat and poultry became a luxury for most of the population. So, in 2014, 79.5% of families bought chicken every week, and 74.8% - meat, in 2017 - 34% and 39.9%, respectively. An even greater deficit is represented by dairy products: in 2014 47.2% of families could afford it, in 2017 - 19.2%. In 2014, 32.4% of families bought coffee, in 2017 - 13.7%.

There is a conflict between two models: the national production model, which is moving towards socialism, and the second - the unproductive, rental, speculative, chaotic, and neoliberal. The authorities have long tried to tackle the issue in a variety of ways, from subsidizing food to working Venezuelans to forceful methods.

Lack of food and medicine negatively affects the health of Venezuelans. Since 2013, the number of cases of malaria has been constantly increasing in the country, and the level of child and maternal mortality is growing. So, if in 2013 7.3 thousand children under the age of one year died in the country, then in 2016 - already 11.4 thousand.

In April 2018, Venezuela ranked first in the world for the incidence of malaria, according to the World Health Organization (WHO). In January-March 2018 alone, more than 175 thousand Venezuelans were infected with malaria, and WHO experts believe that by the end of the year 2020 this figure may rise to half a million cases [5].

Rising cases of malaria in Venezuela

Note: Projected figure for 2018 - Sociedad Venezolana de Salud Publica

Source: Pan American Health Organisation, Icaso

BBC

Picture 5. Rising cases of malaria in Venezuela

Source: Pan American Health Organization, Icaso BBC

The deteriorating economic situation is forcing many Venezuelans to leave the country. According to the International Organization for Migration (IOM), between 2015 and 2017, the number of migrants from Venezuela in the world more than doubled. If in 2015 there were about 700 thousand people, then in 2017 - 1.6 million.

About 300 thousand migrants left the Western Hemisphere, while the rest remained in America. The most serious burden falls on neighboring Colombia: the number of migrants to this country increased from 48.7 thousand in 2015 to 600 thousand in 2017. In 2018, 230 thousand Venezuelans entered the country in the first quarter alone: this is more than in the entire 2017 [6].

Main destinations for Venezuelan migrants in 2018

Figures for Spain and United States are latest available

Source: UN International Organisation for Migration, November 2018.

Picture 6. Main destinations for Venezuelan migrants in 2018

Source: UN International Organization for Migration, November 2018 BBC

Results

There are several countries in the modern world that cannot ensure sustainable growth of their economies for a long time, but the case of Venezuela looks like the most difficult- the country's GDP in 2019 amounted to a third of the level of 2013. Historically, Venezuela was one of the most dynamically developed countries in the South America, a tycoon of producing and exporting of oil, but internal social conflicts neutralized the efficiency of the oil industry.

Populist experiments and imbalances in the state budget, characteristic of some Latin American countries caused a new round of instability and led to mass hyperinflation. It was the large oil reserves that became the "curse" for the country after decades of its prosperity that was associated with the production of generally moderate volumes of oil. Unfortunately, the nature of world politics in the past decade has exacerbated the situation due to significant US sanctions against the country and its oil business. It will take years and collective efforts of all parties to avoid aggravating conflicts and gradually stabilize the socio-economic situation in the country.

Will Venezuela recover from its political, social, and economic crises? It will take a while to rebuild this country. The best path the government could take would be to position themselves as a caring government and to prepare transparently the country for a new, fair elections. The elected new government should also prepare critical industries for a transition and perhaps placing themselves in a collective trust managed by experienced outsiders. It should seriously refrain from taking retributive action. If removing N. Maduro and Chistas followers would not be a panacea from all the illness. To recover from the current crises, it would take more than 20 years, as Chavism has been in power for almost 20 years, and it cannot be changed overnight.

President Chavez has successfully forged relations with the left-wing presidents of Latin America: Evo Morales in Bolivia (2006 - present), Nestor and Cristina Kirchner in Argentina (2003-2007 and 2007-2015, respectively), Fernando Lugo in Paraguay (2008- 2012), Inacio Lula da Silva in Brazil (2003-2011), Rafael Correa in Ecuador (2007-2017), Fidel and Raul Castro in Cuba (1959-2008, 2008-2018). However, by the beginning of the reign of Nicolas Maduro, the governments in these countries began to change to the right, and by the end of the first term, only Bolivia and Cuba remained on the list of Venezuela's Latin American friends. The rest of the countries began to declare the infringement of human rights in Venezuela and the lack of democracy in the country.

The conflict entered an acute phase in December 2016, when the founding countries of the MERCOSUR trade and economic association (Argentina, Paraguay, Brazil, and Uruguay) decided to suspend Venezuela's membership in the union. Venezuela was an associate member of MERCOSUR along with Chile, Colombia, Ecuador, Peru, Guyana, and Suriname. The association was created for the development of free trade on the continent, but at the same time it assumed the ratification of an agreement on the protection of human rights, as well as several other documents. The founders of MERCOSUR decided that human rights are being violated in Venezuela and the political crisis does not allow the country to participate in the union.

Conclusion

The long-standing socio-economic crisis in Venezuela has significantly worsened the welfare of the country's citizens because of hyperinflation, we can notice a significant increase of unemployment and deteriorating problems of social inequality. Despite the nationalization of some sectors of the economy, which in the pre-crisis years contributed to a decrease of unemployment to 7-8%, the drastic fall in oil prices in 2015 again significantly reduced the level of employment. By 2018, the share of the unemployed population, according to IMF estimates, increased to 35.5%. The increase in unemployment had a negative impact on the material situation of Venezuelans. According to some estimates, in view of the ongoing recession, the poverty rate in the country increased several times, which was especially manifested in the increase of absolute poverty rates. The socio-economic crisis in Venezuela has also been characterized by the high outflow of the country's population due to political instability and a significant decline in well-being.

According to the UN Department of Economic and Social Affairs, Venezuela was characterized by emigration processes even before the recession, but after the crisis began, the number of residents leaving for permanent residence in other countries increased sharply. In 2015-2020 years, the net outflow of migrants from the country amounted to 3.3 million people annually, while in the past the value of the indicator did not exceed half a million people per year. Thus, since the beginning of 2014, Venezuela has been in a state of protracted socio-economic recession and political crisis, which primarily affects the welfare of its citizens and is manifested in deteriorating already unfavorable conditions, such as unemployment, poverty and social inequality. Unstable conditions in the oil market and economic sanctions by the United States put great pressure on the country's economy, preventing it from restoring the previous volumes of oil production and export, which have long been the main source of state budget revenues.

References

1. Dolar libre en Venezuela. [Electronic source]. - 2021. - URL: <https://dolartoday.com/indicadores/> (accessed 10.05.2021).
2. Oil production statistics in Venezuela, Source: OPEC BBC. [Electronic source]. - 2021. - URL: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668> (accessed 10.05.2021).
3. The biggest problem facing Venezuelans in their day-to-day lives is hyperinflation. Source: Bloomberg/Reuters estimated for 2018. [Electronic source]. - 2021. - URL: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668>.
4. Source: Bengoa Enconvi 2017 BBC. [Electronic source]. - 2021. - URL: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668> (accessed 10.05.2021).
5. Rising cases of malaria in Venezuela. Source: Pan American Health Organization, Icaso, BBC. [Electronic source]. - 2021. - URL: file:///Users/ww/Downloads/2019-nov-18-phe-epi-update-malaria_0.pdf (accessed 10.05.2021).
6. Main destinations for Venezuelan migrants. Source: UN National Organization for migration, November 2018, BBC. [Electronic source]. - 2021. - URL:

<https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5cfa2a4a4/refugees-migrants-venezuela-top-4-million-unhcr-iom.html> (accessed 10.05.2021).

А.М. Кулумжанова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Венесуэла: кризис социалистической модели

Аннотация. Исторически Венесуэла являлась одной из динамично развивающихся стран Латинской Америки, крупным производителем и экспортером нефти, однако внутренние социальные конфликты нивелировали эффективность нефтяной промышленности, черной металлургии, цементной промышленности и телекоммуникаций. С начала 2014 года страна находится в состоянии социально-экономического и политического кризиса, что привело к рецессии благосостояния граждан страны, резко вырос уровень безработицы, бедности и социального неравенства и достиг феноменально рекордных негативных показателей. Нестабильная конъюнктура на нефтяном рынке и экономические санкции со стороны США оказывают большое давление на экономику страны, создавая препятствия в восстановлении прежних объемов добычи и экспорта нефти и нефтепродуктов, которые долгое время являлись основным источником доходов государственного бюджета.

Ключевые слова: Венесуэла, социализм, политический и экономический дефолт, гиперинфляция, миграция и кризис беженцев.

А. М. Кулумжанова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Венесуэла: социалистік модель дағдарысы

Андатпа. Тарихи тұрғыдан алғанда, Венесуэла Латын Америкасының қарқынды дамып келе жатқан елдерінің бірі, мұнай өндіруші және экспорттаушы болған, бірақ ішкі әлеуметтік қақтығыстар мұнай өнеркәсібі, қара металлургия, цемент өнеркәсібі және телекоммуникация тиімділігін бейтараптандырды. 2014 жылдың басынан бастап ел ұзақ уақытқа созылған дефолт жағдайында болды, соның салдарынан ел азаматтарының әл-ауқатының құлдырауы орын алды, жұмыссыздық, кедейлік және әлеуметтік теңсіздік деңгейі күрт өсті, жағымсыз көрсеткіштерге қол жеткізді. Мұнай нарығындағы тұрақсыз жағдай мен АҚШ-тың экономикалық санкциялары ел экономикасына үлкен қысым көрсетіп, ұзақ уақыт бойы негізгі көз болып саналған мұнай мен мұнай өнімдерін өндірудің және экспорттаудың бұрынғы көлемдерін қалпына келтіруге кедергілер туғызды.

Түйін сөздер: Венесуэла, социализм, саяси және экономикалық дефолт, гиперинфляция, көші-қон және босқындар дағдарысы.

References

1. Dolar libre en Venezuela. [Electronic source]. 2021. Available at: <https://dolartoday.com/indicadores/> (accessed 10.05.2021).
2. Oil production statistics in Venezuela, Source: OPEC BBC. [Electronic source]. 2021. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668> (accessed 10.05.2021).
3. The biggest problem facing Venezuelans in their day-to-day lives is hyperinflation. Source: Bloomberg/Reuters estimated for 2018. [Electronic source]. 2021. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668>.
4. Source: Bengoa Enconvi 2017 BBC. [Electronic source]. 2021. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46999668> (accessed 10.05.2021).
5. Rising cases of malaria in Venezuela. Source: Pan American Health Organization, Icaso, BBC. [Electronic source]. 2021. Available at: file:///Users/ww/Downloads/2019-nov-18-phe-epi-update-malaria_0.pdf (accessed 10.05.2021) .
6. Main destinations for Venezuelan migrants. Source: UN National Organization for migration, November 2018, BBC. [Electronic source]. 2021. Available at: <https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5cfa2a4a4/refugees-migrants-venezuela-top-4-million-unhcr-iom.html> (accessed 10.05.2021).

Information about authors:

Kulumzhanova Aitzhan Muratovna – Ph.D. student in Oriental Studies Department, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Кулумжанова Айтжан Муратовна – халықаралық қатынастар факультетінің Аймақтану кафедрасының докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

М.В. Лапенко

*Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов мемлекеттік университеті, Саратов, Ресей
(E-mail: lapenkov@mail.ru)*

Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделі: «Үлкен еуразиялық серіктестік» аясындағы ЕАЭО және ШЫҰ

Аңдатпа. Қазір әлемдік экономикалық жүйе трансформацияның тағы бір кезеңін бастан өткеруде. ХХІ ғасырдың басында өзекті болған жаһандану мен өзара тәуелділіктің өсуі маңызды рөл атқарды. Алайда, осы кезеңде әлемдік экономикалық дамудың негізгі тенденцияларына: Дүниежүзілік Сауда Ұйымының онжылдық механизмдеріне негізделген әлемдік экономикалық реттеу жүйесін бұзу болмаса жедел қайта форматтау үдерісі; АҚШ пен Қытай арасындағы сауда соғыстарын қоса алғанда, экономикалық дамудың жетекші орталықтары арасындағы бәсекелестіктің артуы; экономикалық қызмет орталығының дамушы елдер мен нарықтарға қарай түбегейлі ауысуы; аймақтық бірлестіктер мен жеңілдетілген сауда аймақтары негізіндегі әлемнің жаңа сауда-экономикалық қайта бөлінуі; технологиялардың жедел таралуы және экономикалық ықпалы, әсіресе экономиканың цифрландырылуы.

Осыған байланысты Еуразиялық кеңістіктегі аймақтық бірлестіктердің қызметі мен даму перспективаларын талдау ерекше қызығушылық тудырады. Аталмыш мақаланың мақсаты - Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) және Шанхай ынтымақтастық ұйымының (ШЫҰ) даму тенденцияларын анықтау, өзара қызығушылық тудыратын салаларды салыстырмалы талдау және анықтау, өзара әрекет ету және қиылысу механизмдерін қарастыру, ынтымақтастық салаларының кеңеюін және аймақтық интеграцияның тұрақты дамуына қол жеткізуі бойынша болжамдық талдау жасау.

Зерттеудің өзектілігі, ең алдымен, жаңа аймақтық күн тәртібін түсінудің, сондай-ақ Үлкен Еуразиялық серіктестік шеңберінде ынтымақтастықты дамытудың жаңа тәсілдерін әзірлеу қажеттілігімен анықталады. Зерттеу нәтижесінде Үлкен Еуразиядағы ынтымақтастықтың жаңа моделін қалыптастыру перспективалары, оның құндылығы мен институционалдық мазмұны, аймақ елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуында жаңа тепе-теңдікке жету мүмкіндіктері туралы тұжырымдар жасалады.

Түйін өздер: ЕАЭО, ШЫҰ, Үлкен Еуразия, Жаһандану, ЕСА.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-95-106>

Түсті: 16.04.2021 / Жарияланымға рұқсат етілді: 29.04.2021

Кіріспе

Әлемдік макроаймақтарға жататын мемлекеттер арасындағы өзара іс-қимылдың сапалы жаңа форматтарын құру үдерісі қазіргі әлемдік тәртіптің дамуындағы іргелі тенденцияға айналуы мүмкін. Тұрақты экономикалық байланыстар жүйесін құруға ұмтылатын елдер саны артып келеді.

Бұл мақалада Шанхай ынтымақтастық ұйымы мен Еуразиялық экономикалық одақтың еуразиялық кеңістіктегі мемлекетаралық өзара әрекеттесуді дамытудағы рөлі

мен орны, сондай-ақ екі аймақтық ұйымдар арасындағы көп қырлы ынтымақтастықтың негізгі бағыттарының қазіргі кездегі жағдайы мен болашағы талданады. Автор Үлкен Еуразиялық серіктестік үшін институционалдық және құндылық алаңын қамтамасыз ете алатын ЕАЭО-ШЫҰ серіктестігінің негізгі сипаттамаларын мемлекетаралық өзара әрекеттесу моделі ретінде талдайды.

2001 жылы маусымда Ресей, Қытай, Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан күштерімен құрылған Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы қазіргі кезде өзара сенім мен өзара тиімді ынтымақтастық қағидаттарына негізделген толыққанды аймақтық ұйымға айналды. Қысқа тарихи уақыт аралығында ШЫҰ көрші мемлекеттердің шекара мәселелерін шешу және әскери саладағы сенімді нығайту жөніндегі консультативтік механизмінен маңызды әскери-экономикалық әлеуетке ие көпсалалы халықаралық ұйымға айналды [4].

Ресей, Қазақстан, Беларусь, Армения және Қырғызстаннан тұратын Еуразиялық экономикалық одақ - бұл аймақтық экономикалық интеграцияны ілгерілету мақсатында 2014 жылғы мамырда Еуразиялық экономикалық одақ туралы шартқа сәйкес құрылған халықаралық ұйым, сондай-ақ ынтымақтастықты жан-жақты жаңғыртуға және тереңдетуге, ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және мүше елдердің тұрақты дамуы үшін жағдай жасауға бағытталған экономикалық интеграция дамуының оң динамикасын көрсетеді.

Зерттеу әдістері

Мақалада екі аймақтық бірлестіктерге, ынтымақтастық нысандары мен механизмдеріне салыстырмалы талдау жасалады, олардың қызметінің қиылысу аймақтары, өзара әрекеттесуінің синергетикалық әсері анықталады.

Мақаланы жазудың негізгі дереккөздері халықаралық келісімдер, Еуразиялық экономикалық одақтың, Шанхай ынтымақтастық ұйымының негізін қалаушы құжаттары, Еуразиялық экономикалық комиссияның құқықтық актілері мен талдамалық материалдары, Еуразиялық даму банкінің, Ресейдің Халықаралық істер кеңесінің, Валдай клубы және т.б. есептері мен талдамалық материалдары болды.

Аталмыш мақала үш бөлікке бөлінген. Бірінші бөлім ШЫҰ механизмдері мен басымдықтарын талдауға арналған. Екінші бөлімде ЕАЭО-ның қазіргі халықаралық күн тәртібі және ШЫҰ-мен өзара әрекеттесу траекториясы бағаланады. Үшінші бөлімде автор екі интеграциялық топқа, олардың географиясына, әлеуетіне, ынтымақтастықтың басым бағыттарына, 2025 жылға дейінгі негізгі даму нүктелеріне салыстырмалы талдау жасайды.

Талқылау және нәтижелер

Шанхай ынтымақтастық ұйымы: ынтымақтастықтың негізгі бағыттары, аймақтық интеграцияның ерекшеліктері.

Егер ұйымның даму тарихын қарастыратын болсақ, онда келесі кезеңдерді анықтауға болады: бірінші кезең - 1996-2004 жж. аймақтық (ортаазиялық) әрекет. Осы кезеңде ұйымның негізгі қызметі қауіпсіздік мәселелеріне арналды. Екінші кезең - экономикалық ынтымақтастықты кеңейту, еуразиялық белсенділік (2004-2013 жж.). Қазіргі уақытта зерттеушілер ұйым өзінің дамуының жаңа, үшінші кезеңіне -

экономикалық бағытты күшейту және ұйымның құрамын кеңейту, саяси ықпалды күшейту және Үлкен Еуразиядағы серіктестіктің жаңа моделін қалыптастыру кезеңіне өтіп жатқанын айтады [5].

ШЫҰ қызметінің мәселелері, әсіресе, соңғы жылдары ресейлік сарапшылар мен ғылыми қауымдастықтың, сондай-ақ шетелдік сарапшылардың, ең алдымен, ШЫҰ-на мүше басқа елдердің назарын аударғанын атап өткен жөн. Алайда авторлардың бағалары бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Ең даулы мәселе - ұйымның тиімділігін бағалау.

Бастапқыда мүше мемлекеттердің шекараларын бірлесіп қорғау мақсатында құрылған ШЫҰ тез арада экономикалық қызмет векторына ие болды. Сонымен қатар ұйым алғашқы құрылған жылдарында зерттеушілердің көзқарасындағыдай не батыстық бағытқа қарсы әскери-саяси блокқа, анти-НАТО-ға, не Еркін сауда аймағынан экономикалық одаққа дейінгі даму кезеңдерін бастан кешірген классикалық интеграциялық экономикалық топқа айналмады.

Жалпы алғанда, аймақтағы интеграциялық үдерістер қатысушы елдерге маңызды қауіпсіздік мәселелерін шешуге және сонымен бірге әлеуметтік-экономикалық ынтымақтастықты дамытуға мүмкіндік береді. ШЫҰ шеңберінде қысқа мерзім ішінде аймақтық қауіпсіздік параметрлері және ШЫҰ экономикалық қызметінің даму перспективалары жасалғандығын ұйымның оң аспектілеріне жатқызуға болады. Екіншіден, ұйым шеңберіндегі экономикалық салада әр түрлі деңгейлердегі оңтайлы өзара әрекеттесу құрылымы қалыптасады және сыналады (мысалы, тиісті министрлердің кездесулерін өткізу механизмі; өзара іс-қимылдың жекелеген бағыттары бойынша, соның ішінде кедендік ынтымақтастық, электронды коммерция, инвестицияларды ынталандыру, транзиттік әлеуетті дамыту, жанармай және басқа бағыттар бойынша арнайы жұмыс топтарының жұмыс істеуі) қазіргі заманғы ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар бойынша энергетикалық кешен; Іскерлік кеңестің және ШЫҰ Банкаралық бірлестігінің қызметі).

Құқықтық кеңістікті үйлестіру үшін алғышарттар жасалуда; шетелдік инвестицияларды тарту; басқа мемлекеттердің нарықтарына тауарларға қол жеткізу; тұрақты экономикалық қызметті қамтамасыз ететін институттарды құру; сауда және көлік қатынастарын жеңілдету; коммерциялық ақпаратты тарату [3; б. 121]. Сауда мен инвестицияларды ілгерілетуде оң нәтижелерге қол жеткізілді. Тараптар зияткерлік меншік құқығын қорғау және энергетикалық ресурстардың қозғалысын бақылау саласындағы ақпарат алмасу сияқты салаларда ынтымақтастықты дамытады; қаржылық ынтымақтастық; шекарадан өту процедураларын жеңілдетуге ықпал ету.

Алайда, сарапшылардың көпшілігі көпжақты экономикалық интеграция өте баяу дамып келе жатқандығын, ал осы салада қабылданған көптеген шешімдер орындалмайтындығымен келіседі. Ірі бірлескен жобалар негізінен қағаз жүзінде жүреді. *Нәтижесінде ШЫҰ-ның экономикалық әлеуеті мен оны іс жүзінде жүзеге асыру арасындағы алшақтық сақталады, ШЫҰ-дағы экономикалық ынтымақтастық тақырыбын талқылау тек «пікірталас клубы» режимінде жүргізіледі.*

Ұйымның жұмысына сонымен қатар экономикалық міндеттердің тұрақты декларативті сипаты және қытайлық және ресейлік басымдықтардың бір-бірінен алшақтығы кедергі келтіреді. Осылайша, Қытай ШЫҰ елдерін болашақ сату нарығы және табиғи ресурстар көзі ретінде қарастыра отырып, бастапқыда осы жерде біртұтас

экономикалық кеңістік құруға ұмтылды, ол үшін Ұйым аясында еркін сауда аймағын құру идеясын алға тартты.

ШЫҰ аясындағы экономикалық ынтымақтастықтың маңызды аспектісі оның ұйымдастыру механизміне байланысты барлық мүше сегіз елдің қандай да бір нақты жобаларына міндетті түрде қатысуды талап етпейтіндігінде. ШЫҰ - бұл өте икемді аймақтық ұйым. Әр түрлі жобалар барлық мемлекеттердің қатысуынсыз жүзеге асырылса да, ШЫҰ форматында болуы мүмкін. Сондықтан, бір жағынан, көптеген мүше мемлекеттер ШЫҰ-ға мүше болудың арқасында екіжақты немесе үшжақты негізде мәселелердің өзара қолайлы шешімдерін табады. Екінші жағынан, экономикалық жағдайлар мен әртүрлі қажеттіліктер мен мүдделердің айырмашылығына байланысты ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер келісімдердің барлық пакетін бірден жасасуға және барлық салалардағы ынтымақтастықты бастауға мүмкіндігі жоқ болғандықтан, бүгінде тараптар өзара әрекеттесуді тек негізгі бағыттар бойынша құруға мәжбүр.

ШЫҰ шеңберіндегі экономикалық қатынастарды халықаралық-құқықтық реттеу барлық мүшелер үшін әмбебап сипатқа ие емес, қабылданған шешімдерді орындау мен бақылау тетіктері жоқ. Ұйым шеңберінде ұлтүсті шешім қабылдау принципі жоқ. ШЫҰ өзін ашық және тең құқылы ұйым ретінде алға тартады, алайда, Қытайдың айқын үстемдігі мен ұйым ішінде алауыздық бар [1; б. 86].

Сонымен бірге, ШЫҰ ашық ұйым, сондықтан экономикалық серіктестік басқа елдер мен қауымдастықтардың қатысуын қамтамасыз етеді. Оның үстіне, бұл тек бақылаушы елдер ғана емес, үшінші елдер де болуы мүмкін. ШЫҰ-ның кеңеюі нәтижесінде Еуразияның жетекші державаларында ынтымақтастықтың тағы бір платформасы және бірполярлы әлемдік тәртіпке қарсы тұруға қабілетті және полицентрлік әлемді құруға үлес қосатын күштер орталығы қалыптасты. Бұл тұрғыда үлкен мүмкіндіктер Еуразиялық экономикалық одақпен ынтымақтастықты және «Үлкен Еуразиялық кеңістікті» дамытуда жол ашуда.

ЕАЭО сыртқы контуры. ШЫҰ-мен өзара әрекеттесуінің мүмкін траекториялары.

Ағымдағы жылдың 29 мамырында Еуразиялық экономикалық одақ (бұдан әрі - Одақ) туралы шартқа қол қойылғанына бес жыл толды және осы кезеңде жаңа аймақтық экономикалық ұйымның жұмысын бастау, ЕАЭО мен сыртқы серіктестердің өзара әрекеттесуінің негізгі бағыттарын дамыту үшін көптеген жұмыстар жасалды. Одақтың алғашқы құрамы (2015 жылғы 2 қаңтарда Армения ЕАЭО-ның толық мүшесі болды, 2015 жылғы 12 тамызда - Қырғызстан), сонымен қатар ЕАЭО «сыртқы контуры» - сыртқы серіктестермен қатынастар жүйесі кеңейді.

Өткен (2014-2020 жж.) кезеңде Еуразиялық экономикалық комиссия үшінші елдермен қарым-қатынасты қалыптастырудың бірнеше негізгі тетіктерін жасады: 1. экономикалық өзара іс-қимылды кеңейту жөніндегі ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қою, 2. үшінші елдермен еркін сауда аймағын құру, 3. интеграциялық бірлестіктер арасында арнайы серіктестіктер құру.

Біздің талдауымыздың тақырыбы - ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара әрекеттесу үдерісі. Қазіргі кезеңдегі екі ұйымның өзара әрекеттесуінің маңызды алғышарттары - аймақтағы экономикалық өсу; Үлкен Еуразиядағы сауда және инвестициялық ағымдарды қалыптастыруға қатысу; экономиканың географиясы мен масштабы; экономикалық ресурстар; экономикалық саясаттың әлеуметтік бағыты; тараптардың

стратегиялық ынтымақтастығы; елдер мен дамушы нарықтардың мүдделерін ескере отырып, әлемдік басқару жүйесін реформалау қажеттілігі сияқты факторлар [6]. Сонымен қатар, ұйымдар тек анықтамалары бойынша ортақ мүше елдері бола отырып, ынтымақтастық жасамауы мүмкін емес [7; б.160].

2015 жылы 9 мамырда ҚХР Төрағасы Си Цзиньпин мен Ресей Президенті В.В. Путин «ЖЖЭБ пен ЕАЭО құрылымын жұптастыру саласындағы ынтымақтастық туралы бірлескен мәлімдеме» жасады. Бұл жобаны жүзеге асыру үшін ШЫҰ құзыретінде бар институционалды кепілдік қажет. ЕАЭО-дағы интеграция деңгейі қазіргі уақытта ШЫҰ-ға қарағанда жоғары, өйткені тіпті Шанхай тобында Еркін сауда аймағы әлі құрылмаған, дегенмен ЕАЭО мен ШЫҰ шеңберінде нақты экономикалық интеграция мүмкіндігін жоққа шығаруға болмайды.

Жалпы, ШЫҰ-ның ЕАЭО үшін рөлін үш аспекті – аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экономикалық және гуманитарлық ынтымақтастық саласында көрсетуге болады. Еуразиялық интеграция – бұл таза экономикалық процесс, алайда аймақтық тұрақтылықты қамтамасыз етпей, экономикалық өсуді қамтамасыз ету мүмкін емес. ШЫҰ-ның ең күрделі аймақтық мәселелерді шешуге арналған институционалдық және құқықтық қабілеті бар. Экономика өз кезегінде екі блоктың ынтымақтастығын біріктіретін алаңға айналуы тиіс. Үшінші аспектке келетін болсақ, интеграцияның жетістігі экономикалық жетістіктермен ғана емес, сонымен бірге идеологиялық болмаса, жалпы әлеуметтік-мәдени платформаның болуымен анықталады. ЕАЭО бұған әлі жете алмады, ал ШЫҰ-да белгілі бір оң тәжірибе бар.

Осылайша, ЕЭК-тің қарастырылып отырған халықаралық бастамалары «еуразиялық континенталды серіктестік» деп аталып келген кеңірек интеграциялық форматты қалыптастырудың маңызды қадамдары болып табылады. Еуразиялық экономикалық одақ, ШЫҰ және АСЕАН мемлекеттерінің қатысуымен Үлкен Еуразиялық серіктестік құру идеясын алғаш рет Ресей Федерациясының Президенті Владимир Путин 2016 жылы Санкт-Петербург халықаралық экономикалық форумының пленарлық отырысында ұсынған болатын. Содан бері ол белгілі бір теориялық және институционалдық негізге ие болды.

«Үлкен Еуразиялық серіктестік»: Еуразиялық экономикалық одақ пен Шанхай ынтымақтастық ұйымы үшін ынтымақтастық моделі

Үлкен Еуразия – бұл қазіргі заманғы технологиялық үдерістің кеңістігі, өндірістік кооперация және жаңа өндіріс тізбектері; шоғырландырылған отын-энергетикалық және ортақ көлік инфрақұрылымымен байланысқан, қатысушы елдерге бәсекелестік артықшылықтар ұсынатын (кедендік рәсімдерді жеңілдету, техникалық регламенттерді үйлестіру) және әлемдік жеткізілім желілерімен тиімді байланысты қамтамасыз ететін кеңістік.

Осы кезеңде серіктестіктің қалыптасуы құрылған Еркін сауда аймақтары жүйесінде және ЕАЭО-ны Жібек Жолының экономикалық белдеуімен байланыстыру механизмінде көрінеді. ЕАЭО-ға мүше барлық елдер үшін консенсус табу және артықшылықтарды қамтамасыз ету – бұл өте күрделі міндет, бірақ егер оны жүзеге асыруға ұмтылмаса, онда бұл жаңа жаһандық экономикалық жағдайда артықшылықтарды біле тұра жоғалтуды (қолдан беруді) білдіреді [8; б.123].

Континенталды экономикалық еуразиялық серіктестік туралы келісім идеясы өзінің ауқымдылығы мен кеңістіктік және уақыттық қамтылуымен ерекше, өйткені бұл

бүкіл еуразиялық бағытта шығыстан батысқа қарай экономикалық қатынастар жүйесін құру әрекеті. ЖЖЭБ іске асыру жобаның бір бөлігі ғана болып отыр, өйткені интеграциялық жобалардың бәсекелестігі күшейіп, Еуразия елдері өздерінің экономикалық және саяси мүдделерін белсенді түрде жүзеге асыра бастады. Мысал ретінде Ресейді Әзірбайжан арқылы Иранмен, ал болашақта Үндістанмен және Оңтүстік Азиямен байланыстыратын Солтүстік-Оңтүстік халықаралық көлік дәлізін құруды айтуға болады. Жоба негізінде Ресей, Иран және Әзірбайжан арасындағы үшжақты стратегиялық серіктестік қалыптасты. Сондықтан ойынның жалпы ережелерін пысықтау өте маңызды.

Жаңа серіктестіктің нақты практикалық нәтижелері 2025 жылдан ерте сезілмейді, бірақ қазір екі топтың даму траекторияларын және ынтымақтастықтың жаңа моделін қалыптастырудың негіздерін табуға болады.

Ынтымақтастықтың географиялық координаттарын анықтайық (мүшелік, серіктестік, қатынастардың ерекше форматы):

Елдер	Еуразиялық экономикалық одақ	Шанхай ынтымақтастық ұйымы
Әзербайжан	жоқ	ия
Армения	ия	ия
Ауғанстан	жоқ	ия
Беларусь	ия	ия
Вьетнам	ЕСА	жоқ
Греция	Ынтымақтастық туралы бірлескен декларация	жоқ
Египет	ЕСА келіссөздер	жоқ
Израиль	ЕСА келіссөздер	жоқ
Үндістан	ЕСА келіссөздер	ия
Иран	ЕСА уақытша келісімдер	ия
Иордания	Ынтымақтастық туралы меморандум	жоқ
Камбоджа	Өзара түсіністік туралы меморандум	ия
Қазақстан	ия	ия
Қытай	Сауда-экономикалық ынтымақтастық туралы келісім	ия
Куба	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Қырғызстан	ия	ия
Молдова	ия	жоқ
Марокко	Ынтымақтастық туралы меморандум	жоқ

Монғолия	Ынтымақтастық туралы меморандум	ия
Непал	жоқ	ия
Пәкістан	жоқ	ия
Перу	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Ресей	ия	ия
Сербия	ЕСА туралы келіссөздер	жоқ
Сингапур	переговоры о ЗСТ	жоқ
Тәжікстан	жоқ	ия
Өзбекстан	жоқ	ия
Фарер аралдары	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Чили	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Шри-Ланка	нет	ия
Эквадор	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ
Оңтүстік Корея	Өзара түсіністік туралы меморандум	жоқ

ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы мүшелік пен әр түрлі форматтағы серіктестіктерге қысқаша шолу екі интеграциялық топтың Еуропаға, Оңтүстік-Шығыс Азияға, Таяу Шығысқа және Солтүстік Африкаға, тіпті Латын Америкасына шығу мүмкіндігі бар бірқатар маңызды Еуразиялық елдерінің бірдей-мүшелігінің және серіктестік байланыста екендігін көрсетеді. Жалпы екі ұйымның географиялық қамтылуы тұрақты еуразиялық экономикалық кеңістіктің қалыптасуын қамтамасыз етеді (оған қазірдің өзінде негізгі аймақтық экономикалар - Ресей, Қазақстан, Қытай, Үндістан, Иран кіреді).

ЕАЭО мен ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму перспективаларын салыстырмалы талдау (ШЫҰ-ның 2025 жылға дейінгі даму стратегиясы және 2030 жылға дейінгі ШЫҰ іс-қимыл жоспары, ЕАЭО шарты мен ЕАЭО 2030 жылға дейінгі стратегия негізінде) екі ұйымның бақылау нүктелерін немесе аналитикалық тілмен айтсақ «өсу нүктелері» бөліп көрсетуге, сонымен қатар екі бірлестіктің болашақтағы дамуының жалпы және нақты мақсаттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Ортақ мақсаттардың ішінде ең маңыздылары: мүше мемлекеттер арасындағы өзара сенім мен тату көршілікті нығайту; сауда-экономикалық және инвестициялық өзара іс-қимылды, сондай-ақ мүше-мемлекеттердің тұрақты дамуы, олардың тұрғындарының әл-ауқаты мен өмір сүру деңгейін жақсарту үшін ынтымақтастықтың басым бағыттары бойынша бірлескен жобалық қызметті тереңдету; халықаралық беделді арттыру.

Сондай-ақ, ШЫҰ үшін аймақтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қатысушы мемлекеттердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету және қауіп-қатерлеріне қарсы тұру, мәдени-гуманитарлық байланыстарды, оның ішінде ғылым мен техника, денсаулық

сақтау, қоршаған ортаны қорғау, білім беру салаларын кеңейту, халықтар арасындағы байланыстарды дамыту маңызды. 2025 жылға қарай ШЫҰ аумағында бөлінбейтін қауіпсіздік кеңістігін құру жоспарлануда; бейбітшілік кеңістігі, тұрақты даму, экономикалық өсу мен прогресс, өзара сенім, тату көршілік, достық пен өркендеу; ұлтүстілік басқару институттары бар ШЫҰ-ны көпсалалы аймақтық ұйым ретінде жетілдіру.

2025 жылға дейінгі Еуразиялық экономикалық одақ үшін негізгі өсу нүктелері: тауарлардың, қызметтердің, жұмыс күші мен капиталдың еркін қозғалысы бар біртұтас экономикалық кеңістікті қалыптастыру;

электр энергиясының, мұнай және мұнай өнімдерінің ортақ нарығын және ЕАЭО газ нарығын қалыптастыру;

ЕАЭО жалпы қаржы нарығын қалыптастыру;

цифрлық кеңістікті құру,

бірыңғай көлік-логистикалық аумақты құру.

Осылайша, ЕАЭО мен ШЫҰ мақсаттары мен даму перспективалары Үлкен Еуразиялық кеңістік шеңберінде өзара әрекеттесудің жаңа моделін қалыптастырудың алғышарттарын жасайды.

Қорытынды

Қазіргі әлем терең трансформация кезеңін бастан өткеруде, оның айқындаушы тенденциялары – жаһандық бәсекелестіктің күшеюі, ДСҰ механизмдерінің дағдарысы, іскерлік белсенділік пен әлемдік сауданың Шығысқа ауысуы. Әлемде жаһандық қауіп-қатерлер, сондай-ақ белгісіздік пен болжамсыздық факторлары артып келеді. Осыған байланысты ЕАЭО мен ШЫҰ арасындағы өзара әрекеттесудің жаңа форматы аймақтық тұрақтылық пен экономикалық дамудың негізі бола алады. Еуразиялық кеңістіктегі интеграциялық процестердің даму тенденциялары Еуразиялық экономикалық одақ пен Шанхай ынтымақтастық ұйымы аймақтағы ең сәтті интеграциялық бірлестіктер екенін көрсетеді. Сонымен қатар, екі ұйым да аймақтық деңгейден асып түсті және кең макроөңірлік ынтымақтастықтың жаңа интеграциялық өзегіне айнала алады немесе оны көбіне «Үлкен Еуразиялық серіктестік» деп атайды.

Еуразиялық серіктестікке қатысушы елдер арасында бір жағынан бәсекелестік және интеграциялық күн тәртібінің болашағы туралы әртүрлі идеялар әлі де сақталуда, екінші жағынан, агрессивті сыртқы орта жағдайында бейбітшілікке, дамуға, тең құқықты және өзара тиімді ынтымақтастыққа, жалпыға ортақ бейбітшілік пен өркендеу қауымдастығын құруға ұмтылыс күшейіп келеді. Бұл мақсатқа жету үшін ұзақ мерзімді өзара әрекеттесу стратегиясы қажет. Серіктестік шеңберінде тұрған негізгі бірлескен міндеттер – цифрлық күн тәртібін іске асыру, келісілген өнеркәсіптік және агроөнеркәсіптік саясат, ортақ трансазиялық көлік дәлізін қалыптастыру, келісілген қаржылық саясат, адами капиталды дамытуға бағытталған тығыз гуманитарлық және мәдени ынтымақтастық.

Осы міндеттердің көпшілігінің шешімі жақында Бішкекте өткен ШЫҰ саммиті кезінде талқыланды (ағымдағы жылдың 13-14 маусымы). ШЫҰ даму динамикасының сақталуы барлық дерлік халықаралық және аймақтық мәселелерді қамтыған қорытынды Декларацияда ғана емес, сонымен қатар саммит барысында қол қойылған немесе мақұлданған жиырмадан астам құжаттарда расталды, олардың ішінде

маңыздылары – аймақаралық ынтымақтастықты дамыту бағдарламасы және ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің аймақ басшылары форумының қызметі туралы ереже, ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің ынтымақтастық тұжырымдамасын бекіту туралы шешім Цифрландыру және ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласы, Шанхай ынтымақтастық ұйымының хатшылығы мен «Астана» халықаралық қаржы орталығы және басқалар арасындағы өзара түсіністік туралы меморандум [2].

Сонымен бірге, саммит кейбір қайшылықтардың сақталатындығын көрсетті, мысалы, Үндістан мен Қытай, Ресей мен Қытай арасындағы. Сондықтан Ресей ШЫҰ-дағы Қытайдың үстемдігін болдырмау үшін Үндістанның есебінен ұйымның жаңа өзегін құруға мүдделі, бұған, басқалармен қатар, ЕАЭО мен Үндістан арасындағы ынтымақтастықты жандандыру, атап айтқанда, келер жылдың басында өтуі керек ЕСА құру септігін тигізе алады. Ресей мен Қытайда интеграцияны одан әрі дамытуда белгілі бір айырмашылықтар бар, дегенмен, тұтастай алғанда, саммиттің қорытындылары бойынша Еуразиялық экономикалық одақ пен қытайлықтардың «Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасының жұптасуы Еуразияда Мәскеу мен Пекиннің экономикалық мүдделерінің қақтығысын болдырмауға және өзара тиімді серіктестіктің жаңа моделін қалыптастыру үшін негіз құруға мүмкіндік берді.

Әдебиеттер тізімі

1. Aris S. Eurasian Regionalism. The Shanghai Cooperation Organisation. -Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. - 224 p.
2. Бишкекская декларация Совета глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества 14 июня 2019 года [Электрон. ресурс]. – 2019. – URL: www.kremlin.ru/supplement/5421 (дата обращения: 01.04.2021).
3. Быков А. И. Экономическое сотрудничество в рамках ШОС: основные направления и перспективы развития /А. И. Быков. – Москва: Флинта, 2011. - 232 с.
4. Декларация о создании «Шанхайской организации сотрудничества» от 15 июня 2001 года. [Электрон. ресурс]. – 2001. – URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3867 (дата обращения: 01.04.2021).
5. Лузянин С.Г. Шанхайская организация сотрудничества: модель 2014–2015 / С.Г. Лузянин. - Москва: Спецкнига, 2015. - 36 с.
6. Мухамеджанова Д. Интеграционные процессы в Евразии: ЕАЭС и ШОС // Россия и новые государства Евразии. - 2015. - № 3. - С. 27-33.
7. Сафронова Е. И. 10-летие ШОС: некоторые итоги сотрудничества стран Организации в области здравоохранения и ликвидации чрезвычайных ситуаций - в сб.Китай в мировой и региональной политике // История и современность. - 2011. [Электрон. ресурс]. – 2011. – URL: <file:///C:/Users/850411400067/Downloads/10-letie-shos-nekotorye-itogi-sotrudnichestva-stran-organizatsii-v-oblasti-zdravoohraneniya-i-likvidatsii-chrezvychaynyh-situatsiy.pdf> (дата обращения: 01.04.2021).
8. Shaymergenov T.T. Silk Road Economic Belt: Big Project, Big Issues // Индекс безопасности. - 2015. - Т. 21. - №. 3 (114). - P. 121–126.

M.V. Lapenko

N.G. Chernyshevsky Saratov State University, Saratov, Russia

**A new model of cooperation in Eurasia:
EAEU and SCO in the framework of the Greater Eurasian Partnership**

Abstract. The modern world economic system is undergoing another period of transformation. Globalization and increasing interdependence, which were relevant at the beginning of the twenty-first century, have played a significant role. However, at this stage, the main trends of world economic development are: the process of rapid reformatting, if not the destruction of the system of global economic regulation, which is based on the mechanisms of the World Trade Organization formed over decades; increased competition between the world's leading centers of economic development, up to the trade wars between the United States and China; a radical shift in the center of economic activity towards developing countries and markets; a new trade and economic redistribution of the world on the basis of regional associations and preferential trade zones; the accelerated spread and economic impact of technology, especially the digitalization of the economy.

In this regard, the analysis of the activities and prospects of development of regional associations in the Eurasian Space is of particular interest. The purpose of this Chapter is to identify trends in the development of the Eurasian Economic Union (EAEU) and the Shanghai Cooperation Organization (SCO), comparative analysis and identification of areas of mutual interest, consideration of mechanisms of interaction and intersection, forecast analysis of the expansion of areas of cooperation and achieving sustainable development of regional integration.

The relevance of the study is determined by the need to understand the new regional agenda, as well as to develop new approaches to the development of cooperation within the framework of the "Greater Eurasian Partnership". As a result of the study, conclusions will be made about the prospects for the formation of a new model of cooperation in Greater Eurasia, its value and institutional content, the possibilities of achieving a new balance in the socio-economic development of the countries of the region.

Keywords: EAEU, SCO, Greater Eurasia, Globalization, FTA.

M.V. Лапенко

Саратовский государственный университет им. Н.Г.Чернышевского, Саратов, Россия

**Новая модель сотрудничества в Евразии:
ЕАЭС и ШОС в рамках «Большого евразийского партнерства»**

Аннотация. Современная мировая экономическая система проходит очередной период трансформации. Глобализация и усиление взаимозависимости, которые были актуальны в начале XXI века, сыграли свою существенную роль. Однако на данном этапе основными трендами мирового экономического развития являются: процесс быстрого переформатирования, если не разрушения системы глобального экономического

регулирования, в основе которого лежат сформированные десятилетиями механизмы Всемирной торговой организации; усиление конкуренции между ведущими мировыми центрами экономического развития, вплоть до торговых войн между США и Китаем; кардинальный сдвиг центра экономической активности в сторону развивающихся стран и рынков; новый торгово-экономический передел мира на основе региональных объединений и преференциальных торговых зон; ускоренное распространение и экономическое влияние технологий, особенно цифровизации экономики.

В этой связи особый интерес представляет анализ деятельности и перспектив развития региональных объединений на евразийском пространстве. Целями данной статьи являются выявление тенденций развития Евразийского экономического союза (ЕАЭС) и Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), сравнительный анализ и определение сфер взаимного интереса, рассмотрение механизмов взаимодействия и взаимопересечения, прогнозный анализ расширения сфер сотрудничества и достижения устойчивого развития региональной интеграции.

Актуальность исследования определяется, прежде всего, необходимостью осмысления новой региональной повестки, а также выработки новых подходов к развитию сотрудничества в рамках «Большого евразийского партнерства». В результате проведенного исследования будут сделаны выводы о перспективах формирования новой модели сотрудничества в Большой Евразии, ее ценностном и институциональном наполнении, возможностях достижения нового баланса в социально-экономическом развитии стран региона.

Ключевые слова: ЕАЭС, ШОС, Большая Евразия, Глобализация, ЗСТ.

References

1. Aris S. Eurasian Regionalism. The Shanghai Cooperation Organization. (Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011, 224 p.).
2. Bishkekskaya deklaraciya Soveta glav gosudarstv – chlenov SHanhajskoj organizacii sotrudnichestva 14 iyunya 2019 goda [Bishkek Declaration of the Council of Heads of State of the Shanghai Cooperation Organisation 14 June 2019], Available at: www.kremlin.ru/supplement/5421 [in Russian], (accessed 01.04.2021).
3. Bykov A. I. Ekonomicheskoe sotrudnichestvo v ramkah SHOS: osnovnye napravleniya i perspektivy razvitiya [Economic cooperation within the SCO: main directions and prospects for development], (Flinta, Moscow, 2011, 232 p.), [in Russian].
4. Deklaraciya o sozdanii «Shanhajskoj organizacii sotrudnichestva» ot 15 iyunya 2001 goda [Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organisation, 15 June 2001], Available at: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3867 [in Russian], (accessed 01.04.2021).
5. Luzyanin S.G. Shanhajskaya organizaciya sotrudnichestva: model' 2014–2015 [Shanghai Cooperation Organisation: the 2014–2015 model] (Spetskniga, Moscow, 2015, 36 p.), [in Russian].
6. Muhamedzhanova D. Integracionnye processy v Evrazii: EAES i SHOS [Integration processes in Eurasia: EAEU and SCO], Rossiya i novye gosudarstva Evrazii [Russia and the new states of Eurasia]. 2015. No. 3. P. 27–33, [in Russian].

7. Safronova E. I. 10-letie SHOS: nekotorye itogi sotrudnichestva stran Organizacii v oblasti zdravoohraneniya i likvidacii chrezvychajnyh situacij - v sb. Kitaj v mirovoj i regional'noj politike [The 10th Anniversary of the SCO: Some Outcomes of the Organisation's Health and Disaster Management Cooperation', in China in World and Regional Politics] Istorija i sovremennost' [History and modernity]. Available at: file:///C:/Users/850411400067/Downloads/10-letie-shos-nekotorye-itogi-sotrudnichestva-stran-organizatsii-v-oblasti-zdravoohraneniya-i-likvidatsii-chrezvychajnyh-situatsiy.pdf, [in Russian], (accessed 01.04.2021).

8. Shaymergenov T.T. Silk Road Economic Belt: Big Project, Big Issues, Index Bezopasnosti [Safety index]. 2015. Vol. 21. No. 3 (114). P. 121-126.

Автор туралы мәлімет:

Лапенко Марина Владимировна – т.ғ.к., халықаралық қатынастар және Ресей сыртқы саясаты кафедрасының доценті, Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов мемлекеттік университеті, Саратов, Ресей.

Lapenko Marina Vladimirovna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy of Russia, N.G. Chernyshevsky Saratov State University, Saratov, Russia.

Т.А. Артамонова

*Алтайский государственный аграрный университет, Барнаул, Россия
(E-mail: art-katun@mail.ru)*

Актуальные проблемы образования в евразийском регионе во второй половине XX - начале XXI века (на примере России и Монголии)

Аннотация. Траектории развития государственной системы образования в России и Монголии в XX веке имели схожие тенденции. Они отражали общие проблемы и достижения строительства основ народного образования. В настоящее время данные страны столкнулись с проблемой денационализации и дефундаментализации системы государственного образования. Особого исследовательского внимания требует факт девальвации высшего образования при возрастающем спросе на него в молодежной среде. Сегодня Россия и Монголия испытывают влияние глобализации и вестернизации, что грозит обернуться потерей общеевразийских ценностных установок в образовании. К общеевразийским ценностям можно отнести добрососедство, крепкую и дружную семью, мир, взаимопомощь, почитание природного начала. Эти ценности позволят противостоять глобалистскому унификационному натиску и разрушению национальной идентичности. Единые жизненные приоритеты народов Евразии объединяют их на протяжении веков поверх национальных, культурных и религиозных различий. Исследователи отмечают, что и в новых геополитических условиях все еще сохраняется комплиментарность межэтнических отношений российской и монгольской молодежи. Эти данные получены в ходе проведения междисциплинарных исследовательских работ среди студентов Алтайского края России и Ховдского аймака Монголии. В статье даны рекомендации по укреплению сотрудничества стран евразийского региона в сфере образования.

Ключевые слова. Россия, Монголия, система государственного образования, евразийский регион, ценности, глобалистская унификация.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-106-114>

Поступила: 11.05.21 / Одобрена к опубликованию: 21.05.21

Введение

Система государственного образования в России и Монголии на протяжении XX века прошла через схожие проблемы и достижения. В период формирования социалистической модели образования Монголия ориентировалась на принципы советской школы. Народный комиссариат просвещения РСФСР по просьбе монгольских учителей разрабатывал для них рекомендации по вопросам реализации всеобуча, содержания образования и создания учебных заведений. В результате этого к концу 1957 г. уровень грамотности в Монголии составил 93,4 %. Как и Россия, Монголия

стала страной всеобщей грамотности. В советское время образовательные контакты двух стран упрочились и в 80–90 годы СССР вел подготовку кадров высшей квалификации для народного хозяйства Монголии.

В постперестроечный период внедрение европейских стандартов и процесс коммерциализации образования в странах постсоветского пространства задали толчок для формирования новых трендов в образовании, при этом породив определенные проблемы. К факторам, существенно трансформировавшим образовательную среду, можно отнести резкое сокращение государственного финансирования, переход на двухступенчатую систему обучения, смену образовательных стандартов, внедрение рыночного подхода. Все это привело к тому, что и процесс формирования единых евразийских ценностей вошел в кризисное состояние [1].

Методы исследования

При написании данной статьи использованы метод сравнительного анализа, описательный метод, историко-ретроспективный и аналитический методы.

Обсуждение

Современные кризисные тенденции, характерные для системы образования Монголии, привели к тому, что страна вынуждена приглашать иностранных специалистов для работы в таких ведущих промышленных отраслях, как геологоразведка, добывающая и перерабатывающая промышленность, транспорт, вследствие резкого снижения объема подготовки специалистов в этих областях. Особым спросом пользуются экономические и юридические специальности. При этом у монгольской молодежи спрос на высшее образование достаточно высок, что говорит о противоречивых тенденциях в области государственной образовательной политики. Несмотря на то, что в Монголии все высшее образование платное, а уровень жизни населения невысокий, на 2,6 миллиона жителей приходится около 160 тысяч студентов только высших учебных заведений [2; с.7-13]. Подобная ситуация характерна и для России.

Неустойчивое состояние экономики и кризис системы традиционного хозяйствования, стремление получить стабильную и высокооплачиваемую работу, добиться в будущем высокого социального статуса – все это стимулирует повышенный интерес к высшему образованию. При таком спросе на образование приходится констатировать факт его заметной девальвации: тяга к знанию уступила место стремлению получить диплом, выбор любимой профессии сменился престижностью специальности [1]. Высшее образование стало не только «лифтом» для вертикального социально-экономического и карьерного роста, но и обеспечило горизонтальную мобильность обучающейся молодежи и выпускников вузов. Так, опрос монгольских студентов-бакалавров показал, что 73 % надеются продолжить обучение за границей [3]. Как показали данные исследования в Иркутском аграрном университете, для студентов из Монголии престижными странами для получения высшего образования являются США, Россия, Япония, Корея [4].

В России так же на фоне массового спроса на диплом о высшем образовании

происходят деграционные процессы, которые можно обозначить как депрофессионализацию и дефундаментализацию образования. Получение диплома о высшем образовании в большинстве случаев не гарантирует, что его обладатель будет работать специалистом в этой области, а тем более в своем регионе или стране [5]. Серьезной проблемой является и то, что сокращение фундаментальной подготовки приводит к более узкой специализации выпускников, что затрудняет им поиск рабочего места по специальности. Проведенный в 2020–21 гг. специалистами Центра гуманитарного образования Алтайского государственного аграрного университета социологический опрос среди студентов аграрных вузов Сибири показал, что 36,64% опрошенных готовы уехать в столичные города или за границу, так как там более комфортные условия жизни, возможность профессионального и личного роста. Только каждый пятый выпускник аграрных вузов готов поехать работать в село. Отток молодежи из сельской местности является серьезной проблемой как для России, так и для Монголии. Агропромышленный комплекс в этих странах уже столкнулся с серьезной проблемой нехватки квалифицированных кадров, хотя аграрные университеты вкладывают немалые деньги в подготовку специалистов, в создание новых лабораторий и учебных классов и оснащение их современной аппаратурой.

Унификация и денационализация образования в странах евразийского региона является закономерным следствием приспособления государственных систем образования к процессам глобализации и вестернизации, что в итоге грозит распадом евразийской целостности. Уже очевидной становится трансформация системы ценностей и мировоззрения молодежи. Опрос студентов в Ховдском и Алтайском университетах показал, что из предложенного перечня студенты выделяют коммунитаристские ценности, ценности семьи и дружеского общения, ценность родной природы, что можно отнести к традиционному ценностно-мировоззренческому ядру евразийских этносов. Исследование также позволило выявить противоречие между заявленными при опросе ответами и реальными жизненными приоритетами молодежи. Так, 78% российских и монгольских студентов считают, что в жизни важнее единство и сотрудничество, чем борьба и соперничество. Вместе с этим только 40% российских студентов отметили, что сейчас необходимо развивать коллективную собственность. Среди монгольской молодежи этой позиции придерживаются 59% [6; с. 250–260]. Приходится констатировать факт, что ценности индивидуализма и потребительского образа жизни проявляются у подрастающего поколения все в более выраженной форме. Этому способствуют и определенные установки в современной педагогике, когда школьник ощущает себя «центром вселенной», вокруг которого должны вращаться учителя, родители, руководство школ. Анализ полученных исследовательских результатов позволил сделать вывод, что «у молодежи сформировался сложный мировоззренческий конгломерат из традиционных евразийских ценностей, закрепленных социалистической системой образования, и западно-либеральных ценностных установок» [6; с. 73].

Все это говорит о неоднозначности происходящих ситуационных процессов в образовании, которые требуют дальнейшего междисциплинарного исследования. Сохранение национальных, культурных, нравственных основ общества зависит от возможности сохранения межпоколенческих связей. И одним из основных каналов трансляции этих ценностей для молодежи является система образования.

Результаты и выводы

Для сохранения евразийской геополитической и культурной целостности необходимо укреплять базовые ценности, сформированные общей многовековой историей и традициями сотрудничества народов Евразии. Эти ценности опираются на чувство комплиментарности, которое Л. Н. Гумилев трактовал как неосознанную симпатию между этносами. Именно комплиментарность позволяет народам, несмотря на национальную и расовую разнородность, ощущать себя «своими» на едином пространстве евразийского континента [1]. Современные исследования межэтнических отношений народов Северо-Западной Монголии показали, что наибольший перевес положительных оценок у взрослого и подрастающего поколения монголов выражен в отношении к русским (взрослые +51,7%, подростки +42,2%). Исследователи отмечают, что и в новых геополитических условиях все еще сохраняется комплиментарность межэтнических отношений российской и монгольской молодежи. «Среди монголов, так же, как и среди русских, прослеживается отчетливый европоцентризм в установках. Но в ряду других народов русские у них вызывают наибольшие симпатии (+10,9%), даже по сравнению со своими «внутренними» народами (бурятами, мянгадцами, захчинами, уэддцами, торгудцами, хотонами, урянхацами и дурбетями)» [7; с. 150-151]. Это говорит о сохранности общевразийского ценностно-мировоззренческого ядра.

К общевразийским ценностям можно отнести добрососедство, крепкую и дружную семью, мир, взаимопомощь, почитание природного начала. Именно они позволят противостоять глобалистскому унификационному натиску и разрушению национальной идентичности, что сегодня характерно для большинства государств. Единые жизненные приоритеты народов Евразии объединяют их на протяжении веков, несмотря на этнические и религиозные особенности. Наличие общих духовно-нравственных ценностей, основанных на комплиментарности евразийских этносов, позволяет создавать «притягательный образ» народов, проживающих по соседству в евразийском регионе [4]. Для этого необходимо развивать более широкое региональное сотрудничество в сфере образования, создавая единое евразийское образовательное пространство. Авторы проведенного в 2014-2015 гг. междисциплинарного сравнительного исследования студентов вузов Алтайского края и Ховдского аймака [8] пришли к выводу о необходимости принятия следующих мер руководством вузов и государственными органами власти сопредельных территорий России и Монголии, работающими с молодежью:

— широко освещать и популяризировать евразийские идеи и традиционно братские российско-монгольские отношения среди студенческой молодежи двух стран, что послужит серьезным противовесом агрессивной космополитической, индивидуалистической и потребительской пропаганде, обрушившейся со стороны Запада;

— всемерно развивать межвузовское российско-монгольское научное и педагогическое сотрудничество, в том числе и за счет расширения студенческих контактов на всех уровнях. Это позволяет не только наладить продуктивный межкультурный диалог, но и дает возможность сознанию молодого человека (через познание «близкого другого») укорениться в традиционных евразийских ценностях;

— внести коррективы в региональную гуманитарную компоненту госстандартов по всем наукам путем включения в нее евразийской исторической, культурологической и социально-психологической проблематики как важного средства борьбы с европоцентристской мифологией, ксенофобией, религиозным и этническим экстремизмом;

— популяризировать опыт проведения международных летних студенческих школ, которые уже четырнадцать лет проходят на Алтае, как важнейшего средства воспитания студенческой молодежи Евразии в духе культурной открытости, регионального патриотизма и совместной устремленности молодых людей к лучшему будущему [9; с. 113].

Обращение к историческому прошлому позволяет понять, что евразийские народы богаты самобытной культурой и традициями в области образования и воспитания молодежи. Этот социокультурный фундамент должен послужить опорой и для будущего развития. В условиях глобализации дальнейшее расширение образовательных контактов поможет нашим странам усилить свой социально-экономический и геополитический статус. Региональное сотрудничество есть альтернатива заданному извне европоцентристскому сценарию глобализации. В рамках этого сотрудничества необходимо упрочить единство образовательного пространства стран евразийского региона.

Список литературы

1. Артамонова Т. А. Образование как фактор формирования единых евразийских ценностей у современных студентов России и Монголии // Вестник алтайской науки. - 2014. - № 2-3 (20-21). - С. 306-310.
2. Томских А.А. Высшее профессиональное образование Монголии в мировых стратегиях развития // Перспективы науки. - 2011. - № 9 (24).
3. Желновакова М. Высшее образование: деньги и никакой романтики // Иркутская губерния, 2010 [Электрон. ресурс]. – 2010. – URL: <http://www.irgub.irk.ru/news/articles/16>. (дата обращения 10.03.2021).
4. Яковлев Д.А. Монгольская молодежь о России (по материалам опроса студентов) // Вестник молодежной науки Алтайского государственного аграрного университета. Сборник научных трудов. - Барнаул, 2020. - С. 242-246.
5. Гунтыпова, Э.С. Миграционные настроения сельской учащейся молодежи Бурятии// Эпоха науки. - 2016. - № 6. - С. 12–18.
6. Иванов А.В. Перспективы формирования созидательных жизненных установок у российских и монгольских студентов на Алтае // Ценности и смыслы. – 2015. – № 5 (39). – С. 71-79.
7. Ушаков Д. В. Комплиментарность межэтнических отношений молодежи России и Монголии в новых геополитических условиях // Философия образования. – 2015. – №3(60). – С.146-153.
8. Фотиева И.В. Культура Евразии: ценностные предпочтения монгольских студентов // Homo Eurasicus в системах социальных коммуникаций: коллективная монография по материалам VI всероссийской конференции, Санкт-Петербург, РГПУ им. А. И. Герцена, 26 октября 2015 года. – Берлин: Директ-Медиа, 2015. – С. 234–247.

9. Фотиева И.В., Иванов А.В. Психология личности студента в России и Монголии: культурно-историческое своеобразие и социальные факторы формирования. / И. В. Фотиева, А. В. Иванов. - Барнаул: Изд-во ООО «Пять плюс», 2015. – 116 с.

Т.А. Артамонова

Алтай мемлекеттік аграрлық университеті, Барнаул, Ресей

XX ғасырдың екінші жартысы мен XXI ғасырдың басындағы Еуразия аймағындағы білім берудің өзекті мәселелері (Ресей мен Моңғолия мысалында)

Аңдатпа. XX ғасырдағы Ресей мен Моңғолиядағы мемлекеттік білім беру жүйесінің даму траекториялары ұқсас тенденцияларға ие болды. Оларда халықтық білім негіздерін құрудың жалпы мәселелері мен жетістіктері көрініс тапты. Қазіргі кезде бұл елдерде халықтық білім беру жүйесін ұлтсыздандыру және дефундациялау проблемалары тұр. Жоғары білімнің девальвацияға ұшырауы жастардың оған деген сұранысының артуымен ерекше зерттеуді қажет етеді. Бүгінде Ресей мен Моңғолия жаһандану мен батыстанудың ықпалын сезінуде, бұл білім беруде жалпы еуразиялық құндылықтардың жоғалуына алып келеді. Жалпы еуразиялық құндылықтарға тату көршілік, берік және тату отбасы, бейбітшілік, өзара көмек және табиғи принципке құрмет жатады. Бұл құндылықтар глобалистік бірігу шабуылына және ұлттық бірегейліктің жойылуына қарсы тұруға мүмкіндік береді. Еуразия халықтарының жалпы өмірлік басымдықтары оларды ғасырлар бойына ұлттық, мәдени және діни ерекшеліктер бойынша біріктіріп отырды. Зерттеушілер жаңа геосаяси жағдайында орыс және монғол жастары арасындағы ұлтаралық қатынастардың бірін-бірі толықтыруы әлі де сақталғанын атап өтті. Бұл мәліметтер Ресейдің Алтай аймағы мен Моңғолияның Ховд аймағының студенттері арасында жүргізілген пәнаралық зерттеу жұмысы барысында алынды. Мақалада Еуразия аймағы елдерінің білім саласындағы ынтымақтастығын нығайту бойынша ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: Ресей, Моңғолия, халықтық білім беру жүйесі, Еуразиялық аймақ, құндылықтар, глобалистік бірігу.

Т.А. Artamonova

Altai State Agricultural University, Barnaul, Russia

Actual problems of education in the Eurasian region in the second half of the 20th and the beginning of the 21st century (On the example of Russia and Mongolia)

Abstract. The trajectories of the development of the state education system in Russia and Mongolia in the twentieth century had similar trends. They reflected the common problems and achievements of building the foundations of public education. Currently, these countries are faced with the problem of denationalization and defundamentalization of the public education system. Special research attention is required by the fact of the devaluation of higher education with an increasing demand for it among young people. Russia and

Mongolia are experiencing the influence of globalization and Westernization, which threatens to result in the loss of pan-Eurasian values in education today. Common Eurasian values include good neighborliness, a strong and friendly family, peace, mutual assistance, and respect for the natural principle. These values will make it possible to resist the globalist unification onslaught and the destruction of national identity. The common life priorities of the peoples of Eurasia have united them for centuries over national, cultural, and religious differences. The researchers note that even in the new geopolitical conditions, the complementarity of interethnic relations between Russian and Mongolian youth persists. These data were obtained during interdisciplinary research among students of the Altai Territory of Russia and the Khovda Aimag of Mongolia. The article provides recommendations for strengthening cooperation between the countries of the Eurasian region in the field of education.

Keywords: Russia, Mongolia, public education system, Eurasian region, values, globalist unification.

References

1. Artamonova T.A. *Образование как фактор формирования единых евразийских ценностей у современных студентов России и Монголии* [Education as a factor in the formation of common Eurasian values among contemporary Russian and Mongolian students], *Vestnik altajskoj nauki* [Altai Science Bulletin]. 2014. No. 2-3 (20-21). P. 306-310, [in Russian].
2. Tomskih A.A. *Vysshee professional'noe obrazovanie Mongolii v mirovyh strategijah razvitija* [Tertiary vocational education in Mongolia in global development strategies], *Perspektivy nauki* [Science perspectives]. 2011. No. 9 (24), [in Russian].
3. Zhelnovakova M. *Vysshee obrazovanie: den'gi i nikakoj romantiki* [Zhelnovakova M. Higher education: money and no romance] *Irkutskaja gubernija* [Irkutsk Gubernia], Available at: <http://www.irgub.irk.ru/news/articles/16>. [in Russian], (accessed 10.03.2021).
4. Jakovlev D.A. *Mongol'skaja molodezh' o Rossii (po materialam oprosa studentov)* [Yakovlev D.A. Mongolian youth about Russia (according to the survey of students)] *Vestnik molodezhnoj nauki Altajskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. Sbornik nauchnyh trudov* [Bulletin of youth science of Altai State Agrarian University. Collection of scientific works]. Barnaul, 2020. P. 242-246, [in Russian].
5. Guntypova, Je.S. *Migracionnye nastroyeniya sel'skoj uchashhejsja molodezhi Burjatii* [Migration attitudes of rural students in Buryatia] *Jepoha nauki* [Epoch of Science]. 2016. No. 6. P. 12–18, [in Russian].
6. Ivanov A.V. *Perspektivy formirovaniya sozidatel'nyh zhiznennyh ustanovok u rossijskih i mongol'skih studentov na Altae* [Prospects for Creating Constructive Life Attitudes among Russian and Mongolian Students in Altai] *Cennosti i smysly* [Values and meanings]. 2015. No. 5 (39). P. 71-79, [in Russian].
7. Ushakov D. V. *Komplimentarnost' mezhhjetnicheskikh otnoshenij molodezhi Rossii i Mongolii v novyh geopoliticheskikh uslovijah* [The Complementarity of Interethnic Relations between Youth in Russia and Mongolia in the New Geopolitical Environment] *Filosofija obrazovaniya* [Philosophy of Education]. – 2015. No.3(60). P.146-153, [in Russian].
8. Fotieva I.V. *Kul'tura Evrazii: cennostnye predpochtenija mongol'skih studentov* [Eurasian culture: value preferences of Mongolian students] *Homo Eurasicus v sistemah social'nyh kommunikacij: kollektivnaja monografija po materialam VI vserossijskoj*

konferencii, Sankt-Peterburg, RGPU im. A. I. Gercena, 26 oktjabrja 2015 goda [Homo Eurasitus in the systems of social communication: collective monograph on the materials of the VI All-Russian Conference, St. Petersburg, Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen, 26 October 2015.]. Berlin, Direkt-Media, 2015. P. 234–247, [in Russian].

9. Fotieva I.V., Ivanov A.V. Psihologija lichnosti studenta v Rossii i Mongolii: kul'turno-istoricheskoe svoeobrazie i social'nye faktory formirovanija [The Psychology of Student Personality in Russia and Mongolia: Cultural and Historical Specificities and Social Factors of Formation], (Izd-vo OOO «Pjat' pljus», Barnaul, 2015, 116 p.), [in Russian].

Сведения об авторе:

Артамонова Татьяна Александровна - к. ф. н., доцент кафедры гуманитарных дисциплин, Алтайский государственный аграрный университет, Барнаул, Россия.

Artamonova Tatyana Aleksandrovna - Candidate of Philosophy, Associate Professor, Altai State Agricultural University, Barnaul, Russia.

K.M. Ilyassova¹,S.A. Bagdatova²¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan²RK MES SC Institute of State History, Nur-Sultan, Kazakhstan*Corresponding author: kulpash_66@mail.ru

Global Cities of the East: a conceptual and empirical analysis of foreign studies

Abstract. The article is aimed at defining the findings and concepts of the researchers of the Eastern global cities and highlighting the features of "East Asian" global cities.

For the most of the twentieth century, this area was one of the least urbanized areas in the world, but now cities are growing rapidly and becoming important centers in the regional and global urban hierarchy. The researchers of the Eastern countries identified 16 major megacities claiming the title of world cities, namely Tokyo, Osaka, Kobe, Beijing, Hong Kong, Shanghai, Guangzhou, Seoul, Busan, Taipei, Singapore, Bangkok, Manila, Jakarta, Kuala Lumpur, and Istanbul. Tokyo on this list, followed by Hong Kong, is included in the "Global City", while Seoul and Taipei are included in the ranking of world cities as national models of "recently industrialized countries". These and other issues related to the global cities of the East are based on research and analysis by foreign and Russian authors.

Keywords: "Global City", rating, population, Muslim world, "East Asian miracle", economy, urbanization, metropolis, agglomeration, "high-tech" style.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-115-129>

Received: 20.01.21 / Approved: 12.02.21

Introduction

In recent years, global cities, which form a special category of megacities, have become important activity hubs of the world community. It is a multi-component system of settlements that form agglomerations with large financial, managerial, information and political activities, intensive industrial, transport and cultural liaisons. Traditionally, the European and American cosmopolitan cities are referred as the leading cities of the globe, but in the current situation, this category is completely different. As a result of thirty years of "East Asian miracle" in China, Japan, Korea, Taiwan, Singapore, Thailand, Indonesia, the Philippines, Malaysia and Turkey, their dynamic growth has led to a significant strengthening of positions in the world economy. These countries, which had been striving for independence for many years, integrated into the international capitalism under the current conditions, and the East and Southeast Asia region has taken a step towards globalization. Thus, these countries equally developed along with the Western countries, and their place has been determined in the world system.

A recognition of global cities of the East by studying the conceptual and empirical analysis and ideas of foreign and Russian authors on the global Eastern cities at the turn of the century.

The article aims to identify key issues of global cities in the research of foreign and

Russian authors; to rationalize the scientific definition of concepts related to world/global cities; to indicate the authors who identified the features and indicators of global cities of the East; to identify the pros and cons of urbanization in the East; to show the features of global cities in the East Asian subregion, starting from Tokyo.

In recent years, the radical changes have taken place in the study of global cities in the East in the fields of social sciences and humanities, such as sociology, political science, economics, and urban planning. Most importantly, the scientific literature has formed new views and implications about the urbanization processes in non-Western/Eastern metropolises, especially in the East Asia and Southeast Asia and its positive impact on the country's development, economic growth, world/global cities that entail the Eastern traditions and Western technologies.

Another unique and reasonable "novelty" of the recognition of world/global cities is the rapidly and successfully developed non-Western / Eastern megacities of international importance.

The non-Western/Eastern global cities were theoretically and empirically studied by foreign authors in "World Cities beyond the West. Globalization. Development and Inequality", Cambridge Press, 2004.

In general, the study of non-Western / Eastern megacities (primate cities, giant cities) dates to the 1980s, and from the mid-1990s the list of world/global Eastern hubs were published regularly. In compiling this list, the scholars adhered to their "global dimension" indicators, where the issue of the specifics and overall effective quality indicators of such cities remains important. Simultaneously, it serves as an indicator of the emergence and rapid development of a new phenomenon in non-Western / Eastern countries [1; p. 131]. In addition, the contemporary scholars believe that "no country in the world can be a leader without at least one global city" [2].

The research methods

In accordance with the purpose of the study, we used the scientific cognition methods and techniques, including comparative, analytical analysis, generalization, systematization, sequence, and logical reasoning, historical comparison, problem-solving, abstraction and accuracy. The research on non-Western/Eastern global cities was systematized using the methods of structural and conceptual analysis. Moreover, we considered the views of the authors studying the world/global cities of the East. Our research is guided by the modern concepts of globalization and the world system theory of the sociologists, economists, and political scientists. At the same time, despite contradictions, under the framework of civilization and historical principles we compiled the main theoretical problems of the global cities of the East, identified by the researchers in accordance with the "global dimensions" indicators.

Discussion and results

According to the United Nations, the excess increase in the number of cities is facing overpopulation in the megacities. In the mid of the last century every seventh country had cities with over million population, today every third country can be proud of it. In the early XXI century, there are 459 agglomerations with over one-million population on the planet, about 40% of the urban population and 20% of the world's population live there [2].

In 2000 more than half of the world's population lived in cities. At that time, the urbanization developed dramatically and expanded, and this phenomenon had earlier occurred only in industrialized countries for a long time, today it gained the planetary nature [3; p. 25].

The ranking of global cities published by the International Consulting Company in the recent years includes the following Muslim cities: Istanbul, Dubai, Cairo, Kuala Lumpur, Jakarta, Abu Dhabi, Riyadh, Doha, and Manama. The "global city" is a city that is emerging as a driving force for growth for its country and region, and an important part of the global economic system, which can have a significant impact on the various regions of the globe.

Currently, the important global trends are characterized by rapid urban growth, accelerated globalization and integration processes. The role of big cities as influential actors in the world economy and global socio-political processes has become the object of study of various experts. With the development of political and economic restructuring and urbanization at the turn of the centuries, this issue has become even more relevant. "According to the statistics, from 1995 to 2016, the number of cities with a population of over 10 million people increased from 14 to 29. Every year 77 million people migrated to cities. The scholars claim that "urbanization as one of the global trends determines the future and it is impossible to ignore this inevitable fact" [4].

In addition, the process of urbanization creates a distinction between central and peripheral regions, attracts peripheral areas to the central ones, which in turn paves the way to its further development, stimulates, and thus "eliminates" the difference between the two [5; p. 113].

All processes in the world which are closely related to the process of urbanization require considering new phenomena in the development of cities. Some aspects of D. Clark, P. Geddes, P. Hall, J. Friedman's formation and development of global cities, etc. and the main direction of modern urbanism at the turn of the century (mainstream) was created by the American sociologist Saskia Sassen. He proposed the theory of the "global city" in his work "The Global City: New York, London, Tokyo" (1991) [6]. Thus, in the 90s of the twentieth century, a scientific explanation of "global city" concept was given which identified research object that required a comprehensive search. In addition to the concept of "global city", other definitions are used in the scientific community, such as "world cities", "super-cities", "information cities". S. Sassen's work also mentions a very important cross-border financial flow in relation to global cities. In fact, they are not subject to the control of nation-states, that is, they depend not on the national economy, but on global economic processes. Also, the main difference between a "global city" and a world city is that the longevity of its history is not important for a global city. However, it is significant for a world city [7].

Modern megacities not only reflect the changes taking place in world architecture, but also a large area for the study. Amazing architectural forms of high-quality concrete and glass buildings, global scale, innovative communication interactions - all aspects of the system of economic, socio-political relations on the basis of these examples are the focus of researchers. For example, in the research of S. Sassen, global cities are an important part of the system of regulation of the world economy. However, as part of the system of socio-economic, political and cultural communications, global cities retain their "place" in the global space, defining their territorial position, structural lines and boundaries of the global space [6].

The last decades of the twentieth century were a period of intensification of

globalization, which had a significant impact on the functioning of cities. As a result of intensive urbanization, large urban agglomerations - megacities have been formed, and the processes of globalization have led to the structuring of the activities of megacities in the world economic system, which determines their importance. Thus, the megacities as large-scale agglomeration associations, which had a significant impact on global processes, became a reflection of the current important trends in the development of society. The content of globalization processes is defined as the nodes of the global economy, which are independent megacities, administrative, economic, political, socio-cultural, information and communication services [8].

Currently, the phenomenon of large cities and world financial centers are of global significance as they differ from other cities in their global political potential, functions and roles. So far, the scientific community has not developed a single term for "megacities", "world cities" or "global cities". The concept of "metropolis" is often associated with the demographic situation and the size of the city [9].

The term "metropolis" was first coined in the XVII century by the English candidate of philological sciences T. Herbert who used it to refer to capitals. Today, the largest cities in the world (according to UN publications - cities with a population of more than 10 million) are called metropolises [8]. Megacity, metropolis, world city, global city, metroplex, urban agglomeration, conurbation, global city region, mega-region (megaregion / mega-region), alpha-city, etc.) depends on the diversity of concepts, the complexity of the nature and dynamics of urbanization, as well as the evolution and diversity of aspects of theoretical and methodological approaches to the study of cities.

Defining the various limits and dimensions of urban associations on a global scale, the proposed concepts define many types of clustering, centralization, concentration of various types of capital in the process of "isolated" development of the global economy [10].

The metropolis is the largest type of settlement created because of the merger of many neighboring urban agglomerations. In the 1970s, the term was used at the United Nations to refer to urban agglomerations with a population of more than 8 million, and by the 1990s it had increased to 2 million. According to a UN analysis, in 1950 there were only two metropolises in the world: New York with a population of 12.3 million and Tokyo with a population of 11.3 million. By the end of 2009, the number of metropolises reached twenty-four, and now the top five metropolises are the Tokyo-Yokohama agglomeration (34.6 million people), Jakarta (23.3), New York (21.2), Mumbai (20.4). and Manila (20.3) [9].

It is necessary to distinguish a metropolis from a global city because the opening of their relationship leads to a conceptual conflict. If a metropolis is an economic and geographical concept, a global city is a political and social concept. Global cities are of great global political, economic, and state importance, contributing to the global system. Many important global processes are associated with global cities. Due to their political, financial and information capabilities, global cities are gaining independence on the world stage [11].

Urbanist N.A. Sluka referring to J. Wallerstein's work argues that "elite centers" "in the architecture of the world system ... are three interrelationships of collective action: economic, political and social." The following allows to determine the importance of global cities: 1) as centers of development of transnational economic processes "determined by the strategic leadership of cities, the level of concentration of headquarters of large transnational corporations in them"; 2) as international financial centers; 3) as a special system of

"international division of labor on the basis of information technology and communications"; 4) four main components as important centers for "processes of informatization, consolidation and strengthening of services in the world economy" [12].

The global city is a global information center that proves the popular saying, "Whoever owns the information rules the world." Therefore, the power and authority of such a city lies in its ability to create, store and disseminate information. Being a global server, a place for storing information on a global scale, the city is created in the network architecture, contributes to it, leads to change. The means of the city are the world's media corporations, advertising agencies, film studios, which disseminate information on a global scale, often forming their own political tone. The global community of experts and scientists contributes to the development of reasonable responses to the challenges of internationalization and globalization of conferences, international research centers and institutes, higher education and science [11].

To date, the classification of world cities is based on their role and relationship in the global market of highly professional services. This classification is based on the scoring system of cities in the field of higher services, such as insurance, finance and banking, advertising, accounting, and auditing. Depending on the number of points collected, all cities are divided into 12 categories (12th - the highest, 1st - the lowest). The analysis identified 55 global cities, four of which - London, New York, Paris, Tokyo - are cities of the highest category, and 67 cities have enough potential to become global in the future. In terms of land area, the world's cities are not evenly distributed, mainly in line with the geography of economically developed countries. They form three main areas of concentration: Western European, North American and Asia-Pacific. For the rest of the world, the category of global cities will be independent centers: Sao Paulo in South America, Rio de Janeiro and Buenos Aires, Johannesburg in Africa, Sydney in Australia and a number of other cities [7].

In the process of globalization, megacities are accumulating new structures that create real opportunities for innovation and create favorable conditions for information interaction. This requires the implementation of a city policy aimed at strengthening international activities. In turn, it includes a special category of world urban centers: London, Paris, Berlin, Vienna and others. Global cities will appear with such unique world centers. The most common definition of such a city is "an important city in the context of economic globalization." "Global cities form their own networks, isolated from other centers, where important global decisions are made and take advantage of globalization" [13].

Most modern global cities have centuries of history, and some have a very deep millennial history. "Every city has its own history and at the same time is an integral part of history because cities are created and developed by their inhabitants in the context of certain historical events" [14; p. 51].

Global cities go through periods of decline and rise in their historical development. The second ones allowed cities to join the world's "urban elite" and controlled large areas of influence with the help of the tools available at the time. This reflects the influence of global cities in modern space. For a long time, long-distance international connections have allowed the development of major ports and centers of the capital. With the development of industrial capitalism in the second half of the XIX century, the European zone of concentration of global centers was supplemented by North America and in the 60s of the XX century the vast East Asian region (starting from Japan) was clearly defined. Currently, leading cities such as New

York, Chicago, Los Angeles, Tokyo, Hong Kong were permanently "registered" in the list of global cities [15].

American sociologist S. Sassen identified seven main hypotheses. With its help, a model of a global city was created which considers the geography of globalization in connection with such processes as division and centralization. The author draws the following main conclusions: global cities are strategic components of the global economy; it is in these global cities that there are contradictions between urban areas and the upper and lower classes of the population; the concept of a global city is directly related to the concept of a network economy; the linear nature of interaction is characteristic not only of economic but also of political, cultural, social and other interactions [16].

Indeed, the peculiarity of the modern era is the dominance of information technology. In addition, there is a weakening of national territorial units which creates favorable conditions for the growth of units of other scales. These are the units of the nation that form the essence of certain global cities, the essence of which is close to the concepts of scientific circulation. The following concepts are introduced: "world cities", "supercities", "information cities" with a basis and the right to live. The concept of "global city" helps to define the specifics of the modern world - globalization. A global city is like an information center. Living in a global city is like walking in a very busy stream of information. Nevertheless, such global cities try to expand not only themselves but also the boundaries of the territory and connect with other cities. Thus, the information flow is not interrupted for a minute. Such information flows through national associations across borders. A common language is being developed: specialists in any field understand each other better than different social groups in the same country. The number of connections between global cities in various fields - politics, culture, and social movements - is growing. Thus, the real space facing global cities is shifting to the next place. According to modern researchers, the national space will be replaced by the global space [17].

Modern cities, which "form the backbone of the global economy" have a special place in the world system. It should be noted that today in these processes, new trends have emerged that lead to important positions of cities in the eastern region. "The world economy is increasingly relying on the East Asian hi-tech pole. Like the ancient Mediterranean, rumors that the Pacific Ocean would become a center of business became a reality. A new global industrial complex has been formed here in the Asia-Pacific region. Today, it provides more than half of world trade and world production and about half of foreign direct investment. In 2007, more than half of the world's population lived in Asia; Of the world's 19 metropolises with a population of more than 10 million, 12 are in Asia. By 2050, 5.5 billion of the world's 9 billion people are projected to live on the continent. Asia produced a quarter of world GDP in 2007 and is expected to account for more than 50% by 2025. Then "the nineteenth century to Europe, the twentieth century to America, and in the opinion of many, the twenty-first century may be the century of Asia" [18].

The radical changes in the East Asian subregion are described in detail in David A. Smith's article "Global Cities in East Asia: Empirical and Conceptual Analysis" [19]. The author describes the changes that have taken place in "the least urban areas of the world" because of the "East Asian miracle". The close integration of the countries of the region in the field of international economy in the context of globalization draws attention to radical changes.

Researcher S. Sassen identifies Tokyo, one of the leading global cities in East Asia, as one of the three globally dominant cities. But other regional capitals also have a weight in the world's urban elite. For example, Hong Kong is a huge port city for Chinese trade and finance, like a city and a gateway, at the top of the hierarchy; Singapore plays an important role in transit in Southeast Asia. As leading cities in developing countries, Seoul and Taipei are also relatively high on the global urban threshold, while Beijing is becoming increasingly important with the growing "accessibility" of the People's Republic of China and its integration into the global economy. The successful economic development of China in recent decades has undoubtedly pushed the country's leading cities to higher positions in the urban hierarchy [13].

The rapid growth of intercity and urban air traffic in East Asia clearly demonstrates the rise of its status as a major urban center in the global urban system and the role of the region. Quantitative analysis of global flow networks among the top 100 cities, 5 of the top 13 cities in East Asia (5 in Europe, 3 in the US): great for joining elite groups like Tokyo, Hong Kong, Singapore and Bangkok Seoul has shown "growing mobility" [20].

All global centers usually have several airports. In terms of total passenger traffic, Paris carries 80 million people a year, Tokyo - 90 million, New York - 100 million, London - 125 million. In 2006, these four agglomerations accounted for more than 1/10 of all global passenger and freight traffic by air. In addition, the capital's airports of Great Britain and France confidently manage the world ranking of airports in terms of international passenger traffic. In addition, there is an intensification of contacts between the main quartet of global cities. For example, half of the annual international passenger traffic in New York, which has a population of about 30 million people, belongs to only ten centers and the figures for London, Paris and Tokyo cover a quarter of the annual volume [20].

The development of the world economy creates a new phenomenon - the "virtual economy". This concept means a system of interaction of participants in economic processes in virtual real life. When actors interact, there is an online exchange of virtual goods. As a result, all agreements reached should be materialized. The presence of an industry in the economic system, such as the virtual economy, creates the need for the operation of small, isolated structures that help to integrate the real industry and the virtual space. Such places, as areas independent of the state, will become large cities, which will allow concentrate the required number of resources on its territory [21].

Global cities interact with all these participants through their strategic management and mediation, linking key streams with strong transnational links. In this case, an independent transnational environment of a global city will arise, widespread in the agglomeration, as well as under the political influence of global cities in global processes.

The role of cities and urban interests, the problem of the complex interaction of states and forces of the world economy is very difficult to describe when considering the East Asian region. Of course, according to S. Sassen, Tokyo occupies a position of global "administrative control" in all respects, and its leading role as an imperial center in East Asia is predominant. Hong Kong and Singapore are hubs for business and financial services, allowing them to control and coordinate the global supply of low-wage products typical of mainland China and Southeast Asia. [19].

The cities of Seoul and Taipei in the East Asia subregion have become critical intermediaries in the supply of global consumer goods such as clothing and electronics.

Today, low-wage manufacturing has largely shifted to offshore areas in mainland China, Indonesia, and other parts of Southeast Asia. Korean and Taiwanese companies act as global intermediaries.

In the current world system, the largest financial centers are New York, London, Tokyo, Paris, Frankfurt am Main, Singapore, and Hong Kong. The study of the most important processes has shown that not a single global city has yet reached its peak of development. In some cities, there are high prices, a high level of taxation and the general "burden" of public life, in fact, the population and business structures are leaving, but this is due to the development cycle of global cities.

At the end of the first decade of the 21st century, amid the global financial and economic crisis, several companies were forced to reduce the cost of maintaining government structures in global cities, and some prefer to relocate their headquarters and offices to less expensive cities. Thus, the potential for political influence of global cities is reduced. However, under favorable economic conditions, the potential of the global city will increase [20].

Taking the idea of a global urban network seriously, it reaches almost every part of the planet today. Although most of the giant cities in many poor countries are relatively below the global hierarchy, this system is associated with structural complementary positions at the edge of this network. In the new century, cities in the world's poorest and most underdeveloped regions will grow rapidly and become centers of enormous inequality, poverty, human suffering, and loss. [21].

About global cities in East Asia, David A. Smith's article describes the "three cities": Jakarta, Ho Chi Minh City, and Hanoi. The author describes the development of these metropolitan areas as "stark contrasts." Jakarta is the capital of Indonesia over a large area. It is home to about 13 million people. It is a city of sharp contrasts. On the one hand, the prominence of striking skyscrapers and 6-8-lane highways recognized by world leaders, the business center is full of wealthy hotels and corporate emblems of multinational firms. But Jakarta also has a dark side: Most of the city's residents live in lesser-known parts of the city, in large informal sectors, hoping to find work, in wastelands or in remote areas where workers earn \$ 2 a day. This is an example of a city dependent on peripheral capitalism, an "over-urbanized city" [19].

Researcher David A. Smith's data on these "three cities" show varying degrees of global dependence and alienation, and Jakarta, like the rest of Indonesia, was fully accessible to foreign capital until World War II. On the other hand, in the post-American war that ended in the 1970s, Vietnam pushed for socialist development and isolated itself from the capitalist world economy.

The gradual movement towards market reforms and "innovation" in Vietnam has taken on a different geographic character. For example, Ho Chi Minh City and the southern part of the country continued this path, while the drive for socialist planning and bureaucratic control was strong in the north, especially in Hanoi. The process of "dependent urbanization" must continue in Ho Chi Minh City, not in Hanoi, and this is an inevitable fact. Relatively backward "megacities" in Southeast Asia (such as Jakarta, Bangkok, or Manila) follow a trajectory that can be described as "dependent urbanization" in which the growth of a foreign-oriented economy, links to the capitalist world economy, and urban space (leading in cities), which increases urban unemployment, poverty and material inequality. Typically, statistical measurements and quantitative analysis are required, including comparative work,

and these may include historical and ethnographic data for individual cities"[19].

Table 1

World / Global Cities of the East

List of authors	Pointers / sign definition	Cities
J. Friedman (1995)	World environment	Tokyo, Singapore, Seoul, Osaka, Hong Kong
J.K.Short, Young-Hugh Kim (1999)	Command center	Tokyo, Osaka, Seoul, Beijing
B. Godfrey (1999)	Corporate headquarters	Tokyo, Hong Kong, Singapore, Osaka, Beijing, Bangkok, Taipei, Shanghai, Jakarta, Manila, Guangzhou, Kuala Lumpur
P. Rimmer (1999)	Corporate headquarters	Tokyo, Hong Kong, Taipei, Seoul, Beijing, Bangkok, Kuala Lumpur, Osaka, Manila, Kobe, Busan, Shanghai
J. Beaverstock, R. Smith (1999) P. Taylor (2000)	Corporate services	

Conclusion

The emergence and development of global cities has several consequences - on the one hand, such a locomotive contributes to the further development of states - peoples, on the other, it creates problems related to the distribution of resources, sustainable development, and an effective system of interaction between the city and the state.

Internationally, urban development tends to be cyclical and ripple. Opportunities for participation in the next "wave" depend on major geopolitical events, the state of key sectors of the economy, new technologies and initiatives of the city and the country's leadership. Many cities are not yet fully adapted to global action, while others may rely on best practices to drive global trade and connectivity. However, new global cities are steadily forming in the world, based on the global orientations of some countries.

In every global city, megatrends such as continental integration, globalization and decentralization manifest themselves in different ways. Each city has a unique set of organizations, government agencies, and interdependencies. To maintain their global status, developing cities need the support of the national economy. At the same time, the governments of these countries must pursue a competent diplomatic policy to strengthen the image of the global city.

According to modern researchers, the pace of urbanization in the context of globalization is very high, and this phenomenon is not limited to industrialized countries, its scale in time.

References

1. Галич З.Н. Город – феномен и парадигма цивилизации // Страны Востока: социально-политические, социально-экономические, этноконфессиональные и социокультурные проблемы в контексте глобализации. Сборник Памяти А.М. Петрова. - Москва: ИВ РАН, Центр стратегической конъюнктуры, - 2012. - 282 с.
2. Слука Н. Глобальные города. [Электрон.ресурс]. - 2008. - URL: Глобальные города. http://expert.ru/expert/2008/15/globalnue_goroda/ (дата обращения: 23.03.2021).
3. Арыстанбекова А. Глобализация А. Арыстанбекова. Алматы: Дайк-Пресс, 2007.- 304 с.
4. Шульга С. Мировые города и глобальные деревни [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://www.technocrats.com.ua/mirovye-goroda-globalnye-derevni.html> (дата обращения: 01.03.2021).
5. Капанов К.Х. Города – локомотивы развития в XXI веке. Сборник докладов 5 ежегодной международной научной конференции «Столицы как центры «культурных миров». - Астана: Елорда, 2012.- 476 с.
6. Сассен С. Глобальный город: Лондон, Нью-Йорк, Токио [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: (PDF) The global City. New York, London, Tokyo (researchgate.net) (дата обращения: 12.04.2021).
7. Каракулова Д., Зобова Л. Пространственная агломерация на примере глобальных городов [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: [/https://eduherald.ru/ru/article/view?id=16439](https://eduherald.ru/ru/article/view?id=16439) (дата обращения: 15.04.2021).
8. Новосельцева А. С. Мегалополисы как центры формирования глобального экономического пространства [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <https://www.dissercat.com/content/megapolis-y-kak-tsentry-formirovaniya-globalnogo-ekonomicheskogo-prostranstva> (дата обращения: 14.04.2021).
9. Мегалополис: понятие, история, проблемы современных мегалополисов [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://fb.ru/article/232063/chto-takoe-megapolis-ponyatie-istoriya-problemy-i-sovremennyih-megapolisov> (дата обращения: 17.04.2021).
10. Инфимовская С.Ю. Глобальные города и мировая политика: к постановке проблемы [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://izron.ru/articles/perspektivy-razvitiya-sovremennykh-obshchestvennykh-nauk-sbornik-nauchnykh-trudov-poitogam-mezhduna/sektsiy> (дата обращения: 25.12.2020).
11. Савкин Д.А. Глобальный город как актер мировой политики // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата политических наук. - Санкт-Петербург, 2010.- 25 с.
12. Трофимов А., Шарыгин М. Глобальные города: перспективы развития. Рецензия на книгу «глобальный город: теория и реальность» под редакцией Н.А. Слуки [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/globalnye-goroda-perspektivy-razvitiya-retsenziya-na-knigu-globalnyy-gorod-teoriya-i-realnost-pod-redaktsiyey-n-a-sluki> (дата обращения: 14.05.2021).

13. Чубаров И.Б. Пекин, как глобальная столица. В сб. Перенос столиц, исторический опыт глобального проектирования. октябрь 2013 г. [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://knigilib.net/book/404-perenos-stolicy-istoricheskij-opyt-geopoliticheskogo-proektirovaniya-materialy-konferencii/1-soderzhanie.html> (дата обращения: 10.03.2021).
14. Вершинина И. А. Анри Лефевр от «Права на город» к «Урбанистической революции» // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. - 2018. - Т.24. - №2.- С.48-60.
15. Махновский Д.М. Глобализация и развитие сети мировых городов [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://intelros.ru/readroom/vek-globalizacii/vek3-2016/31161-globalizaciya-i-razvitie-seti-mirovyh-gorodov.html> (дата обращения: 24.02.2021).
16. Сассен.С. Глобальный город введение понятия [Электрон.ресурс]. - 2018. - URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0343/analit02>. (дата обращения: 15.01.2018).
17. Понятия глобальный и мировой город [Электрон.ресурс]. - 2019. - URL: https://studwood.ru/2183223/nedvizhimost/ponyatiya_globalnyu_i_mirovoy_gorod. (дата обращения: 25.02.2021).
18. Илюмжинов В.Н. Индия в меняющемся мире. Евразия — эпицентр перемен [Электрон.ресурс]. - 2019. - URL: <http://www.peremenu.ru/books/osminog/2765>. (дата обращения: 05.03.2021).
19. Дэвид А. Смит. Глобальные города восточной Азии: эмпирический и концептуальный анализ. Международный журнал социальных наук. - 2005. - № 51. - С. 71–86.
20. Фильваров Г., Плешкановская А. Глобальные города – новая ступень урбанизации мира. [Электрон.ресурс]. - 2019. - URL: <http://docplayer.ru/30581188-Globalnye-goroda-novaya-stupen-urbanizacii-mira.html> (дата обращения: 27.03.2021).
21. Михайлова Ю.А. Место глобального города в мировой экономической системе. [Электрон.ресурс]. - 2019. - URL: <http://naukarus.com/mesto-globalnogo-goroda-v-mirovoy-ekonomicheskoy-sisteme> (дата обращения: 11.04.2019).

К.М. Ильясова¹, С.А. Багдатова²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

²ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

ШЫҒЫСТЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ҚАЛАЛАРЫ: ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ-ЭМПИРИКАЛЫҚ ТАЛДАУЫ

Аңдатпа. Мақала Шығыстың жаһандық қалаларын зерттеушілердің ізденістері мен тұжырымдамаларын айқындауға және «шығыс-азиаттық» жаһандық қалалардың ерекшеліктерін көрсетуге арналған.

XX ғасырдың басым бөлігінде бұл аумақ әлемнің ең аз урбандалған аудандарының қатарында болса, қазіргі кезде қалалары тез өсіп, өңірлік және жаһандық урбанистік иерархияда ірі орталықтарға айналды. Шығыс елдерін зерттеушілер әлемдік қалалар атағына үміткер 16 ірі мегаполисті, атап айтқанда Токио, Осака, Кобе, Пекин,

Гонконг, Шанхай, Гуанчжоу, Сеул, Пусан, Тайбэй, Сингапур, Бангкок, Манила, Джакарта, Куала-Лумпур және Стамбул қалаларын бөліп көрсетеді. Бұл тізімдегі Токио, одан кейін Гонконг «жаһандық қалаға» енген, ал Сеул мен Тайбэй «таяуда индустрияланған елдердің» ұлттық үлгісі ретінде әлемдік қалалардың дәрежесіне ауысқан. Шығыстың жаһандық қалаларына қатысты осы және өзге мәселелер шетелдік және ресейлік авторлардың ізденістері мен талдауларына негізделеді.

Түйін сөздер: «жаһандық қала», рейтинг, халық, мұсылман әлемі, «шығыс-азиаттық керемет», экономика, урбандалу, мегаполис, агломерация, «хай-тек» стилі.

К.М. Ильясова¹, С.А. Багдатова²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

²Институт истории государства КН МОН РК, Нур-Султан, Казахстан

Глобальные города Востока: концептуально-эмпирический анализ зарубежных исследований

Аннотация. В статье характеризуются ключевые направления научных поисков исследователей глобальных городов Восточной Азии, сформировавшиеся концепции в изучении данного феноменального явления. В последнее время важными центрами активной деятельности мирового сообщества стала особая категория мегаполисов — *глобальные города* (global cities), то есть многокомпонентная система поселений, составляющая агломерации, с интенсивными производственными, транспортными и культурными связями, наделенные колоссальными финансовыми, управленческими, информационными и политическими функциями. «Ни одна страна мира не может быть в числе лидеров, если не имеет хотя бы одного глобального города», - утверждают современные исследователи.

Традиционно ведущими мировыми городами считались европейские и американские мегаполисы, однако в последнее время произошли изменения в данной классификации, так как в результате тридцати лет «восточно-азиатского чуда» происходят кардинальные трансформации и динамичный рост таких стран, как Китай, Япония, Корея, Тайвань, Сингапур, Таиланд, Индонезия, Филиппины, Малайзия, Турция, существенно усиливаются их позиции в мировой экономике. Становится очевидным, что после многих лет попыток отделиться стеной теперь эти страны глубоко интегрированы в сферу действия международного капитализма, а глобализация пришла в данный регион всерьез и надолго.

Большую часть XX столетия данные территории были наименее урбанизированными регионами; теперь же города здесь растут быстро и становятся важными центрами как в региональной, так и в глобальной урбанистической иерархии. Исследователи стран Востока выделяют 16 крупнейших мегаполисов - Токио, Осака, Кобе, Пекин, Гонконг, Шанхай, Гуанджоу, Сеул, Пусан, Тайбэй, Сингапур, Бангкок, Манила, Джакарта, Куала-Лумпур, Стамбул, - претендующих на звание мировых городов. В данном списке Токио относится к «глобальному городу», следует за ним Гонконг, Сеул и Тайбэй как наиболее значительный национальный пример весьма успешных «недавно индустриализированных стран» так же подтягиваются к рангу мировых городов. Вышеуказанные выводы основаны на обстоятельном изучении

научных исследований зарубежных и российских авторов по данной проблематике.

Ключевые слова: «глобальный город», рейтинг, население, мусульманский мир, «восточно-азиатское чудо», экономика, урбанизация, мегаполис, агломерация, стиль «хай-тек».

References

1. Galich Z. N. Gorod – fenomen i paradigma civilizatsii [The city as a phenomenon and paradigm of civilization] Strany Vostoka: socialno-politicheskiye, socialno-ekonomicheskiye, etnokonfessionalnye i sociokulturnye problemi v kontekste globalizatsii. Sbornik Pamati A.M. Petrova [Countries of the East: Socio-political, socio-economic, ethno-confessional and socio-cultural problems in the context of globalisation. Collection in Memory of A.M. Petrov], Moscow, 2012, P. 120-137. [in Russian].
2. Sluka N. Global'nye goroda [Global cities] (Expert.- №15 (604).-2008 - 14 aprelya). Available at: http://expert.ru/expert/2008/15/globalnye_goroda/ [in Russian]. (accessed 23.03.2021).
3. Arystanbekova A. Globalizatsiya [Globalization] (Daik-Press, Almaty, 2007, 304 p.).
4. Shulga S. Mirovye goroda i global'nye derevni [Global cities and global villages] Available at: <http://www.technocrats.com.ua/mirovye-goroda-globalnye-derevni.html> [in Russian] (accessed 01.03.2021).
5. Kapanov K.H. Goroda – lokomotivy razvitiya v XXI veke . Sbornik dokladov 5 ezhegodnoj mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «Stolicy kak centry «kul'turnykh mirov». [City-locomotive of development in the XXI century collection of reports of the 5th International Scientific Conference "Capitals as centers of "cultural worlds"]. Astana, 2012, P.108-115, [in Russian].
6. Sassen S. Globalnoj gorod: London, Niy-York, Tokio. [The Global City: New York, London, Tokyo] Available at: (PDF) The global City. New York, London, Tokyo (researchgate.net) [in Russian] (accessed 12.04.2021).
7. Karakulova D., Zobova L. Prostranstvennaya aglomeratsiya na primere globalnykh gorodov [Spatial agglomeration as an example of global cities] Available at: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=16439> [in Russian] (accessed 15.04.2021).
8. Novocelcova A.S. Megapolisy kak centry formirovaniya global'nogo ekonomicheskogo prostranstva [Megacities as centers of global economic space formation] Available at: <https://www.dissercat.com/content/megapolisy-kak-tsentry-formirovaniya-globalnogo-ekonomicheskogo-prostranstva> [in Russian] (accessed 14.04.2021).
9. Megapolis: ponyatie, istoriya, problemy sovremennykh megapolisov [Megapolis: concept, history, problems of modern megacities] Available at: <http://fb.ru/article/232063/chto-takoe-megapolis-ponyatie-istoriya-problemyi-sovremennykh-megapolisov> [in Russian] (accessed 17.04.2021).
10. Infimovskaiya S. Global'nye goroda i mirovaya politika: k postanovke problemy [Global cities and world Politics: towards a problem statement] Available at: <http://izron.ru/articles/perspektivy-razvitiya-sovremennykh-obshchestvennykh-nauk-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhduna/sektsiy> [in Russian] (accessed 25.12.2020).

11. Savkin D.A. Global'nyj gorod kak aktor mirovoj politiki / Avtoreferat dissertacii na soiskanie uchenoj stepeni kandidata politicheskikh nauk. [Global city as a factor of world politics / the dissertation or the scientific degree of candidate of political Sciences.] Saint-Petersburg, 2010, P.3. [in Russian].
12. Trafimov A., Sharygin M. Global'nye goroda: perspektivy razvitiya. Recenziya na knigu «global'nyj gorod: teoriya i real'nost'» pod redakciej N.A. Sluki [Global cities: prospects of development. Review of the book "Global City: Theory and Reality" edited by N. A. Sluki] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/globalnye-goroda-perspektivy-razvitiya-retsenziya-na-knigu-globalnyy-gorod-teoriya-i-realnost-pod-redaktsiey-n-a-sluki> [in Russian] (accessed 14.05.2021).
13. Chubarov I.B. Pekin, kak global'naya stolica. V sb. Perenos stolic, istoricheskij opyt global'nogo proektirovaniya. oktyabr' 2013 g. [Beijing as a Global capital. In bul. transfer of the capital, historical experience of global design. October 2013], Available at: <http://knigilib.net/book/404-perenos-stolicy-istoricheskij-opyt-geopoliticheskogo-proektirovaniya-materialy-konferencii/1-soderzhanie.html> [in Russian] (accessed 10.03.2021).
14. Vershinina I.A., Anri Lefevr ot «Prava na gorod» k «Urbanisticheskoy revolyucii» [Anri Lefebvre from the "Right to the City" to the "Urban Revolution»] Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 18. Sociologiya i politologiya [Bulletin of Moscow University. Series 18. Sociology and Political Science]. - 2018. - No. 24(2). - P. 48-60, [in Russian].
15. Mahnovskii D.M. Globalizaciya i razvitie seti mirovyh gorodov [Globalization and development of the world city network] Available at: <http://intelros.ru/readroom/vek-globalizacii/vek3-2016/31161-globalizaciya-i-razvitie-seti-mirovyh-gorodov.html> [in Russian] (accessed 24.02.2018).
16. Sassen S. Global'nyj gorod vvedenie ponyatiya [Global city: introducing a concept]. Available at: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0343/analit02>. [in Russian] (accessed 15.01.2021).
17. Ponyatiya global'nyj i mirovoj gorod [Concepts of global and world city] Available at: https://studwood.ru/2183223/nedvizhimost/ponyatiya_globalnyy_i_mirovoy_gorod. [in Russian] (accessed 25.02.2021).
18. Ilymzhinov B.N. Indija v menijajushemsija mire. Evrazia — epicentr peremen [India in a changing world. Eurasia-the epicenter of change] Available at: <http://www.peremeny.ru/books/osminog/2765>. [in Russian] (accessed 05.03.2021).
19. Devid A.Smit. Global'nye goroda vostochnoj Azii: empiricheskij i konceptual'nyj analiz [East Asian global cities: an empirical and conceptual analysis] . Mezhdunarodnoj zhurnal socialnyh nauk[International Journal of Social Sciences] . 2005. No. 51. P. 71-86, [in Russian].
20. Filvarov G., Pleshkanovskaiya A. Global'nye goroda – novaya stupen' urbanizacii mira. [Global cities: a new stage of the world's urbanization.] Available at: <http://docplayer.ru/30581188-Globalnye-goroda-novaya-stupen-urbanizacii-mira.html> [in Russian] (accessed 27.03.2021).
21. Mihailova Y.A. Mesto global'nogo goroda v mirovoj ekonomicheskoy sisteme. vaya stupen' urbanizacii mira. [The place of a global city in the global economic system.] Available at: <http://naukarus.com/mesto-globalnogo-goroda-v-mirovoy-ekonomicheskoy-sisteme> [in Russian] (accessed 11.04.2021).

Авторлар туралы мәліметтер:

Илиясова Кұлпаш Мырзамұратқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Шығыстану кафедрасының профессоры м.а., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Бағдатова Сауле Ахметқызы - тарих ғылымдарының кандидаты, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының жетекші ғылыми қызметкері, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Ilyassova Kulpas Myrzamuratovna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Oriental Studies, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Bagdatova Saule Ahmetovna - Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher of the Institute of State History of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Nursultan, Kazakhstan.

R.O. Kerimkulova*
Sh.I. Ibraev

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Nur-Sultan
**Corresponding author: rimma_ok.kz@mail.ru*

Transformation of auxiliary mythological characters in the heroic epic of the Turkic peoples

Abstract. The image of the myth in the epic of the Turkic peoples is preserved in the function of auxiliary characters. The plot, motive, and mythology of the myth have a structural meaning at different levels of the epic, as well as the image of the characters and the burden on them. Among them are a tulpar, an auxiliary, a hero's wife, or a girl in love with him, a ghost, a saint, a fairy, a diyu, etc., who saves the hero from trouble. It is no coincidence that in the heroic epic the hero's spirit is associated with the cult of ancestors. Because it is a myth that the source of unparalleled strength and courage is realized through this arrow. At first, the protagonist, although he is alone and alone, walks alone, attacks the enemy alone and goes on a campaign. If this model repeats the image of a mythical hero acting alone, then he performs a feat that an ordinary person cannot do with the help of an auxiliary character (spirit), which is in line with the same mythical logic. The problem here is not only that the supporting character is in a mythical image, but also that the pattern of action of the epic hero repeats the mythical model. This is a sign that both the skeleton of the myth and the system of images are repeated in the epic. Of course, it is obvious that epic has changed and adapted to nature. We notice that the image and activity of the auxiliary mythological characters in the heroic epos of the Turkic peoples relate to the history of the formation of the epic genre. They are in the plot of the epic together with the protagonist of the epic. Actions and concepts such as ancestral cult, communication with other worlds, the help of heroes to help the hero to win, to achieve his goals are derived from the model of myth.

Keywords: myth, folklore, mythical motifs, heroic epics, epic hero, supporting characters.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-130-137>

Received: 09.04.2021 / Approved: 26.04.2021

Introduction

The nature of the myth, which is derived from the worldview of the ancient people, has long attracted the attention of scientists around the world due to its independent function, content, structural structure, and the peculiarities of human thought. The theory and the methods of studying the myth are being studied in various aspects in terms of scientific achievements in anthropology, folklore, sociology, and psychology. This is based on the data of tribes and peoples that have preserved the ancient culture on earth, as well as examples of myths written on paper from antiquity.

Besides, the field in which the myth is reflected - epics, fairy tales, legends, rituals, along with examples of folklore - is a large field. In this case, it is worth mentioning not only

the myth itself but also its genre transformation. This is because the myth in folklore has changed in the context of the times, has undergone ideological processing, adapted to the specifics of the genre (for example, the epic).

This pattern applies to both the myth and the mythical characters in the epic songs of the Turkic peoples. The epic is a genre that has developed independently, synthesizing ancient myths, fairy tales, legends, ritual folklore. Its mythical motifs, concepts, characters are adapted to the genre nature of the epic. Among them are Gaip Eren, who feeds the hero, forty shilten, Babai, Tukty Shashty Aziz, Ali Shahimardan and others. The role of the characters is also connected with mythical notions. According to the mythical system, which begins with the first ancestor (pervopredok), the spirit-force that supports and takes care of the hero is the first ancestor (ancestor). Its character and characteristics are analogous to mythical concepts.

Methods

This article analyzes the transformation of auxiliary mythological characters in the heroic epic of the Turkic peoples, guided by the historical and typological approach. The object of research of the topic is the consideration of auxiliary mythological characters in the heroic epic of the common Turks in various aspects, a comprehensive comparison, grouping. In addition to the fact that the plot, motif, and mythologeme of the myth have structural significance at various levels of the epic, the image of the characters, the load on which they are attached, is also based on mythical concepts. Among them are such supporting characters as tulpar, a hero's wife or a girl who falls in love with him, Aruak, Pir, Aulie, Peri, diyu, etc., which save the hero from trouble.

The purpose of the study is to analyze the diversity of epic heritage and myths that occupy a special place in the spiritual reality of the Turkic peoples with their richness, artistic power and historical authenticity, to analyze the character and characteristics of the hero of the myth in epics, the image of auxiliary characters who accompany the hero. And the main task of the work is to help determine the image and function of auxiliary mythological characters in the Turkic epics.

Discussion and results

The protagonist of the epic is an ordinary person living in peaceful times. It is characterized by human weakness (sorrow, grief, crying, remorse, etc.) and actions (sleep, eating, fatigue, etc.). This is an exaggeration of the fact that the epic is closer to reality, closer to the historical truth, and during the war he fought alone with thousands of enemy troops and shed the blood of the enemy, there was so much blood that it did not fit in the river for several days. However, the concept behind this description is a mythical one.

The epic hero to some extent repeats the heroism of the first mythical cultural hero or the first ancestor. According to E. Meletinsky, the heroism of the first ancestor or cultural hero is repeated by his descendants (humanity in the broadest sense). This is not only due to the preservation of the existing system but also to the revival of mythical ideology [1; p. 209-227]. For the social environment, the work of the first ancestors is always an example.

In the culturally backward tribes' worldview, the first ancestor is often seen as the totem ancestor. The first ancestor in the form of a half-human, half-animal mixed with animals is the result of mythical consciousness. Concepts about them are preserved in myths, fairy tales and legends. The totem myths of the Turks, descended from the blue wolf, are also connected with this.

And in the epic songs, the first ancestor marries the daughter of a fairy, and his descendants acquire the concept of wonderful nature. In the hymn of Zhyrau Muryn Sengirbayev, the first ancestors of the forty heroes of the Crimea married fairy girls, and their descendants became heroes - in connection with the mythical notion [2; p. 236-237]. The marriage of a shaman (shaman) and a female spirit, and thus the connection between them - interpreted as a connection between the human world and another world - is normal for shamanic mythology [3; p. 139]. Baba Tukty, the father of Yedige Batyr, is married to Aziz's fairy daughter. When Edige is set on fire by his enemies, he does not burn with the help of his fairy wife [4; p. 126].

Therefore, the special nature of the hero relates to another mysterious world. Later, although the mythical worldview weakened, the ultimate argument and explanation of the hero's heroism relied on mythical notions. The structural system of epic songs makes this clear. Mythical cognition is intertwined with the actions and nature of the epic hero.

At the same time, the structure of the epic plot repeats the framework of the ancient shamanic myth. Batyr's search for a bride in a foreign country, going alone, overcoming various obstacles, and taking the girl back is structurally like the shaman's transition to the spirit world in a trance and getting a wife to help him. The fact that the epic begins with a mythical plot is structural.

From this point of view, the story of the hero's marriage to a fairy girl comes from this structure. Because the world of fairies is different from the world of humans. They are representatives of another world. This is evidenced by the fact that shamans meet fairy girls. When Korkyt played the kobyz and played the kui, that is, during the witchcraft session, forty fairy daughters came to him.

Therefore, the fact that the hero marries a fairy girl, goes on a trip for her is a myth. The noble epic hero to some extent repeats the heroism of the shaman. When a shaman goes to another world, he exchanges with various spirits, demons, mythical monsters, and evil forces. Man suffers indescribably, goes through hardships, and finally returns to the human world [5; p. 77-95]. The witch's wife, who comes to help him on this journey, is from another world. [6].

The most reliable companion of the hero of the epic, the helper in times of distress is the horse. His image comes from the concepts associated with the mythical worldview. [7]. In particular, the flight of a tulpar, a six-month journey in one day ("Kobylandy batyr"), speech, giving advice to the batyr, reaching out to him in times of difficulty, etc. There is no doubt that the root of the action is a mythical belief. These events are told in the epic as true, as if the listener were deceived.

The development of the cult of the horse in connection with the ancient solar myth, mythical rituals is a well-studied topic [8; p. 27]. Burial of a horse with its owner, owner, the sacrifice of the widow at the annual meal of the deceased owner, cutting the tail of the horse when the owner dies, etc. Rituals are firmly rooted in the beliefs of the ancient Turks [9].

At the same time, the situations in which the shaman in the shamanic myth rides on a

tambourine, a kobyz, travels the other world, the most reliable companion is the same instruments, flying on it, are semantically similar to the tulpa of the epic hero. Although the deterministic structure of the concepts, which originate from the original mythical consciousness, changed the content, it retained its structural features. The hero's tulpa and the shaman's instrument have the same functional function when travelling to another world [10].

The fact that the hoof of the tulpar does not touch the ground, but flies in the sky (Taiburyl), and the presence of wings on the wall indicates its correspondence with the mythical transport kobyz or dangara. Researchers have linked the flight and nature of the horse to the solar myth. In ancient tribes (Scythians, Huns, etc.) the horse is a symbol of the sun [11; p. 29].

Arshin's main turn,
Wings on the wall,
The soul's name of the Sultan.
In the eyes of the sun,
Without touching oneself,
They pitched a tent [12; p. 234].

Not to give the newborn "eye" of the sun is a concept associated with the fact that he came from another world and passed it on to the human world for forty days. The rites of "cutting" the dead and "cutting" the newborn are also transitional periods of coming and going from another world. This is the reason why Koblandy batyr's wife Kurtka took care of Taiburyl for forty days. Representatives of the two worlds must go through a period in order to be transferred to each other and fully transition to the new world. It is forty days (fairy - man, wolf - man, etc.).

Koilybay baksy adds his kobyz to the horse race. He ties the kobyz to a saxaul tree and begins to sing. Then the kobyz comes to the fore with its saxaul roots and strings. [13; p. 36].

In this shamanic myth, the role of the horse and the kobyz, the fact that they both compete, puts the hero and the shaman in the same line, in the same field of meaning. The closeness here is not accidental.

We see that the concept which began with a myth, has undergone a transformational change in the epic, the source of the epic plot is a mythical concept, both in the plot structure and the semantic function of the action in it.

Thus, we see that the image and activity of the auxiliary mythological characters in the heroic epos of the Turkic peoples are related to the history of the formation of the epic genre. They are in the plot of the epic together with the protagonist of the epic. Actions and concepts such as ancestral cult, communication with other worlds, the help of heroes to help the hero to win, to achieve his goals are derived from the model of myth.

Mythical concepts in the epic are classified according to changes in historical conditions and circumstances and undergo transformational processing but retain their structural system and semantic meaning.

Conclusion

The image of the myth in the epic of the Turkic peoples is preserved in the function of auxiliary characters. The plot, motive, and mythology of the myth have a structural meaning at different levels of the epic, as well as the image of the characters and the burden on them. Among them are a tulpar, an auxiliary, a hero's wife, or a girl in love with him, a ghost, a saint, a fairy, a diyu, etc., who saves the hero from trouble. It is no coincidence that in the

heroic epic the hero's spirit is associated with the cult of ancestors. Because it is a myth that the source of unparalleled strength and courage is realized through this arrow.

At first, the protagonist, although he is alone and walks alone, he attacks the enemy alone and goes on a campaign. If this model repeats the image of a mythical hero acting alone, then he performs a feat that an ordinary person cannot do with the help of an auxiliary character (spirit), which is in line with the same mythical logic. The problem here is not only that the supporting character is in a mythical image, but also that the pattern of action of the epic hero repeats the mythical model. This is a sign that both the skeleton of the myth and the system of images are repeated in the epic. Of course, it is obvious that epic has changed and adapted to nature.

The image and activity of the auxiliary mythological characters in the heroic epos of the Turkic peoples relate to the history of the formation of the epic genre. They are in the plot of the epic together with the protagonist of the epic. Actions and concepts such as ancestral cult, communication with other worlds, the help of heroes to help the hero to win, to achieve his goals are derived from the model of myth.

References

1. Мелетинский Е. Поэтика мифа / Е. Мелетинский. – Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус, 2018. - 480 с.
2. Ибраев Ш. И. Түркі эпосынын поэтикасы мен типологиясы / Ш. И. Ибраев. – Астана: «Сарыарка», 2012. - 336 б.
3. Ыбыраев Ш. Бастау. Казак халкынын фольклоры туралы зерттеулер / Ш. Ыбыраев. – Алматы: Баспалар уйі, 2009. - 160 б.
4. Абжет Б. Түркі және Иран халықтары ертегілеріндегі мифологиялық кейіпкерлер / Б. Абжет. – Түркістан: «Тұран» баспаханасы, 2008. – 258 б.
5. Басилов В.Н. Избранники духов / В.Н. Баспилов. – Москва: Политиздат, 1984. - 208 с.
6. Невил-Друри. Шаманизм / Невил-Друри. - Харьков: Зодиак, 2000. - 144 с.
7. Турсунов Е.Д. Возникновение баксы, акынов, сэри и жырау / Е.Д. Турсунов. – Астана: Фолиант, 1999. – 252 с.
8. Липец Р.С. Образ батыра и его коня в тюрко-монгольском эпосе / Р. С. Липец. - Москва: Наука, 1984. - 380 с.
9. Нестеров С.П. Конь в культурах тюрко-язычных племен Центральной Азии в эпоху средневековья / Нестеров С.П. - Новосибирск: Наука. Сибирское отделение, 1990. - 401 с.
10. Токтабай А.У. Культ коня у казахов / А.У. Токтабай. - Алматы: «КазИздат-КТ», 2004. - 124 с.
11. Жанбаев К. Тюркский миф в эпосе, обряде и ритуале / К. Жанбаев. - Алматы: «Қазақ университеті», 2016. - 154 с.
12. Кобланды батыр. Казахский героический эпос. – Москва: Наука, 1975. - 620 с.
13. Орынбеков М.С. Генезис религиозности в Казахстане / М.С. Орынбеков. - Алматы: Дайк-Пресс, 2005. - 240 с.

Р.О. Керімқұлова, Ш.И. Ибраев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан

Түркі халықтарының қаһармандық эпосындағы көмекші мифологиялық кейіпкерлердің түрленуі

Аңдатпа. Бұл мақалада түркілердің қаһармандық эпосындағы көмекші мифологиялық кейіпкерлері қарастырылады. Түркі халықтарының қаһармандық эпостарының негізгі кейіпкерімен бірге эпос сюжетінен орын алған көмекші мифологиялық кейіпкерлердің бейнесі мен қызметі талданады. Қаһармандық эпостар өзінің көл-көсір молдығымен де, көркемдік-эстетикалық қуат-тегеурінімен де, тарихи деректілігімен де түркі халықтарының рухани болмысында ерекше орынға ие. Эпос қаһарманының әрекет ету үлгісі белгілі ғалымдар пікірлеріне сүйене отырып түсіндіріледі. Эпос қаһарманы белгілі бір дәрежеде алғашқы мифтік мәдени қаһарманның немесе алғашқы бабаның ерлігін қайталайды деген тұжырымдар жасалады. Сондай-ақ мақалада түркі халықтарының қаһармандық эпосындағы көмекші мифологиялық кейіпкерлердің трансформациясы туралы ой қорытылады. Көмекші кейіпкерлер әр қырынан қарастырылып, тұлпар бейнесі, батырдың әйелі немесе оған ғашық болған қыз, Аруақ, Пір, Әулие, Пери, дию және т.б кейіпкерді қиындықтан құтқаратын көмекші кейіпкерлер жан-жақты талданады. Эпостардағы миф кейіпкерінің сипаты мен ерекшеліктері, басты кейіпкерге ілесіп жүретін көмекші мифологиялық кейіпкерлердің бейнесі мен қызметі анықталып, оларға салыстырмалы талдаулар жасалып, тиісті қорытындылар жасалады.

Түйін сөздер: миф, фольклор, мифтік мотивтер, қаһармандық эпостар, эпос қаһарманы, көмекші кейіпкерлер.

Р.О. Керимкулова, Ш.И. Ибраев

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

**Трансформация второстепенных мифологических персонажей
ив героическом эпосе тюркских народов**

Аннотация. В этой статье рассматриваются вспомогательные мифологические персонажи в героическом эпосе тюрков. Вместе с главными героями героических эпосов тюркских народов анализируются образ и деятельность вспомогательных мифологических персонажей, задействованных в сюжете эпоса. Героические эпосы занимают особое место в духовной жизни тюркских народов из-за своей художественно-эстетической силы и содержащихся в них исторических данных. Модель действия героя эпоса объясняется на основе мнений известных ученых. Делается вывод, что герой эпоса в какой-то степени повторяет подвиг первого мифического культурного героя или первого предка. Также в статье обобщается мысль о трансформации вспомогательных мифологических персонажей в героическом эпосе тюркских народов. Вспомогательные

персонажи рассматриваются с разных сторон, подробно анализируются образы силуэтов, жены героя или влюбленной в него девушки, аруаха, святого, пери, дива и других вспомогательных персонажей, спасающих героя от беды. Выявляются характер и особенности героя мифа в былинах, образы и функции вспомогательных мифологических персонажей, сопровождающих главного героя, проводится сравнительный анализ и делаются соответствующие выводы.

Ключевые слова: миф, фольклор, мифические мотивы, героические эпосы, эпический герой, вспомогательные персонажи.

References

1. Meletinskij E. Poetika mifa [The poetics of myth]. (Azbuka-Atticus, Saint-Petersburg, 2018, 480 p.), [in Russian].
2. Ibraev Sh. I. Turki eposynyn poetikasy men tipologiyasy [Poetics and typology of the Turkic epic]. (Saryarka, Astana, 2012, 336 p.), [in Kazakh].
3. Ibraev Sh. Start. Bastau. Kazak halkynyn fol'klory turaly zertteuler [Research on the folklore of the Kazakh people]. (Publishing House, Almaty, 2009, 160 p.), [in Kazakh].
4. Abzhet B. Turki zhәне Iran halyktary ertegilerindegi mifologiyalyk kejiplerler [Mythological characters in Turkic and Iranian fairy tales], ("Turan" publishing house, Turkestan, 2008, 258 p.), [in Kazakh].
5. Basilov V.N. Izbranniki duhov [Favorites of the spirit], (Politizdat, Moscow, 1984, 208 p.), [in Kazakh].
6. Neville-Drury. Shamanizm [Shamanism] (Zodiac, Kharkov, 2000, 144 p.), [in Russian].
7. Tursunov E.D. Vozniknovenie baksy, akynov, seri i zhyrau [The origin of bucks, poets, series, and hymns], (Foliant, Astana, 1999, 252 p.), [in Russian].
8. Lipets R.S. Obraz batyra i ego konya v tyurko-mongol'skom epose [The image of the hero and his horse in the Turkic-Mongolian epic], (Nauka, Moscow, 1984, 380 p.), [in Russian].
9. Nesterov S.P. Kon' v kul'tah tyurko-yazychnyh plemen Central'noj Azii v epohu srednevekov'ya [Horses in the cultures of the Turkic-speaking tribes of Central Asia in the Middle Ages] (Nauka. Sibirskoe otdelenie, Novosibirsk, 1990, 401 p.), [in Russian].
10. Toktabay A.U. Kul't konya u kazahov [Horse cult in Kazakhs], («KazIzdat-KT», Almaty, 2004, 124 p.), [in Russian].
11. Zhanbaev K. Tyurkskij mif v epose, obryade i rituale [Turkic myth in the epic, rite, and ritual], ("Kazakh University", Almaty, 2016, 154 p.), [in Russian].
12. Koblandy batyr. Kazahskij geroicheskij epos [Koblandy batyr. Kazakh heroic epic], (Nauka, Moscow, 1975, 620 p.), [in Russian].
13. Orynbekov M.S. Genezis religioznosti v Kazahstane [Genesis of religion in Kazakhstan], (Dyke Press, Almaty, 2005, 240 p.), [in Russian].

Information about the authors:

Керимкулова Римма Оралбаевна – Халықаралық қатынастар факультетінің Түркітану мамандығының 2-курс докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Ибраев Шакир Ибраевич – ф.ғ.д., профессор, Түркітану кафедрасы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Kerimkulova Rimma Oralbaevna – The 2nd year doctoral student in Turkology, Department of International Relations. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Ibraev Shakir Ibrayevich – Doctor of Philology, Professor of the Department of Turkology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Б.М. Сүйеркұл*
Ж.А. Жармуханова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
*Корреспонденция үшін автор: akbotakoz@mail.ru

Түрік және Қазақ мақал-мәтелдеріндегі табиғат құбылыстары атауларының семантикалық ерекшеліктері

Аңдатпа. Түрік және қазақ тілдеріндегі табиғат құбылысы атауларының мақал-мәтелдерде көрініс табуы – арнайы зерттеуді қажет ететін өзекті тақырып. Табиғат құбылысы атауларының бұрынғы және қазіргі нұсқаларының айырмашылығы мен күнделікті өмірдегі жұмсалымы мақала тақырыбының маңыздылығын арттыра түседі. Осымен байланысты, паремиялардың ауызша сөзжұмсамадағы қолданыстық ерекшеліктерін өзге тілдермен салыстыра зерделеудің берері мол.

Табиғат құбылыстары атауының семантикалық ерекшеліктері, әсіресе ауыспалы мәнде қолданылуы тіл иесі халықтың өзін қоршаған ортамен тығыз байланыста тани бастағаннан бергі сан ғасырлық тұрмыс-тіршілігінде қалыптасқан білім қорын айшықтайды. Мақала авторлары климаты әр түрлі аймақтарда орналасқан түбі бір түркі халықтарының мақал-мәтелдерін өзара салыстыру арқылы олардың аялық біліміндегі ортақ ұғымдармен қатар айырмашылықтарды таңбалайтын тілдік тетіктерді анықтауды мақсат еткен. Аталмыш мақсатқа жету үшін екі міндет қойылған: түрік тіліндегі табиғат құбылыс атауларының қатысуымен жасалған мақал-мәтелдердің қазақ тіліндегі баламасын тауып, салыстырмалы талдау жасау, сондай-ақ табиғат құбылысы атауларын тікелей және ауыспалы мағынадағы қолдану арқылы сөйлеушінің түпкі прагматикалық діттемін, ұстанымын анықтау. Зерттеу барысында тілдік деректерді жүйелеу, салыстыру, саралау, талдау әдістері пайдаланылды.

Түйін сөздер: қазақ, түрік, мақал-мәтел, семантика, прагматика.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-138-147>

Түсті: 16.02.2021 / Жарияланымға рұқсат етілді: 29.03.2021

Кіріспе

Ғасырлар бойы ауыздан-ауызға тарап, мәнін жоймай сақталған мақал-мәтелдерден қазақ халқының тұрмыс-тіршілігін, дүниеге деген көзқарасын, арман-мүддесін, қалыптасқан өзіндік ділін байқауға болады. Сол секілді түрік халқы үшін де мақал-мәтелдердің алатын орны айрықша. Мағынасы терең, ойды дәл жеткізуге мүмкіндік беретін мақалды кез келген дау-жанжалда, халық өміріне қатысты қажетті шешім қабылдағанда орнымен қолданудың маңызы зор болған. Қазақ мақал-мәтелдерінен жүйелі ойға құрылған шешендік сөзді ғана емес, халықтың тұтас өмірін, материалдық мәдениеті мен руханиятындағы негізгі ұғым-түсініктерді, ұстанымдарды көруге болады.

Түркі халықтарының терең мағыналы сөздерге ерекше мән бергенін осы мақал-мәтелдерді жиі қолдануынан байқаймыз. Олардың басты ерекшелігі – сөйлеушінің

ойын барлық кезде тікелей айтпай, меңзеу арқылы тұспалдап жеткізуінде. Сол арқылы қоғамда жағымсыз әрекеттерге қатысты ойды тікелей атап айтпай, астарлап жеткізу қалыптасқан. Үлкендер әрбір игілікті іске орай жақсы сөздерін айтып, қолдау көрсетіп, жылағанды жұбатып, сағы сынғанды жігерлендіріп, түңілгеннің жүрегінде үміт отын жаққан. Қарапайым сөздермен айтылатын ойды мақал-мәтелдер арқылы әсерлеп жеткізген.

Мақал-мәтелдер қазақ және түрік тілдерінде кең тараған. Олар қоғам өмірінің барлық саласын қамтыған. Сондықтан да Отан, ата-ана, достық, байлық, табиғат Ана, шаруашылық, еңбек, білім туралы мақал-мәтелдер туыстас тілдерде молынан кездеседі. Бірақ олар заман талабына сай, әр ғасырда өзгеріп, толығып отырған.

Қазақтың би-шешендері жер дауы, жесір дауы сияқты шиеленіскен істерде тапқырлығымен тамсанып, парасат деңгейінің жоғарылығын танытқан. Барша жұртты аузына қаратып, шебер сөйлей білмеген шешеннің беделі болмаған. Өйткені кез келген даулы істе жүйелі сөйлеп, тапқырлық танытпаса, оны «тыңдайтын құлақ болмаған». Осындай ерекшелік түрік мәдениетінде де кездеседі. Олар да айтқан сөздерін бір-біріне үлгі етіп, өсиет ретінде таратқан. Ағайын арасындағы татулық, өнеге туралы ойларын алға тартып, тәрбие құралының бірі ретінде пайдаланған. Екі түркі халқының да өмірінде мақал-мәтелдер сөз өнерінің жақсы дамығанын, шешендік қырларын, өзге халықтардан алған тәжірибесін және мәдениеттің жоғарылығын көрсетеді.

Түркітану ғылымында және қазақ тіл білімінде мақал-мәтелдерді этнолингвистикалық аспектіде қарастырған академик Ә.Т.Қайдардың орны ерекше. Көрнекті ғалым аталмыш бағытта жүргізген жарты ғасырлық зерттеуінің нәтижесінде жарық көрген «Халық даналығы» атты кітабында: «Даналықтың кені – шығыста, адамзат қауымындағы даналардың көбі шығыс елдерінен шыққан. Шығу тегі бір, бір ұяда өсіп, жан-жаққа тарап кеткен ірілі-ұсақты түркі халықтарының тілі ғана емес, рухани-мәдени болмысы да, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары да, танымдық-тағылымдық қасиеттері де ортақ десек, мақал-мәтелдердің көбісі де түркі әлеміне ортақ мұра» деген [1; б.59]. Қазақ ғалымдарының ішінде осы тақырыпқа қалам тартып, еңбек жазған Ж.Кейкінді атап айтқанымыз жөн. Зерттеуші мақал-мәтелдерді қазақ халқының қазынасы, философиялық пайымы деп түсіндіріп кеткен [2; б. 3]. Бұдан мақал-мәтелдердің халық үшін қандай маңызды болғанын көруге болады. Сөздің қордың молдығы және байлығы, аз сөзбен көп мағына жеткізу ұстанымы туралы айтқан ғалымдардың бірі Н.Уәлиев болатын. Оның еңбегінде әдеби тілдегі, сонымен қатар күнделікті өмірдегі шешендік сөздердің қолданысы, жұмсалуды туралы жазылған [3; б. 28]. Сөз байлығының сөздік қормен байланысты екенін, ең маңыздысы ой байлығы екенін Б.Қ.Қапасованың еңбегінен аңғаруға болады [4; б.7]. Мақал-мәтелдердің ерекше қасиеттерінің бірі – ойдың тиянақты болуында және астарлап жеткізілуінде.

Бұл мәселемен шетелдік ғалымдар да айналысқан. Ч.Бриджестің «Proverbs» деген еңбегінде мақал-мәтелдердің күнделікті өмірдегі қолданысы, ғасырлар бойы өзгеруі және дінмен қалай байланысты екені туралы сөз қозғалған [5; б. 26]. Ч.Бриджестің еңбегінде табиғат құбылыстарына қатысты шешендік сөздер кездеседі, яғни түркі қоғамында ғана емес, сонымен бірге, батыс елдерінде де мақал-мәтелдер прагматикалық қызметін атқарып келгендігін байқауға болады. Түрік ғалымы Джерен Акбаштың еңбегінде қазақ-түрік мақал-мәтелдері лексика, морфология жағынан салыстырылып зерттелген. Автордың айтуынша, мақал-мәтелдер – ғасырлар бойы пайдаланылып

келген, белгілі бір халықтың наным-сенімін, мәдениетін, өмір сүру салтын көрсететін сөздер [6; б. 26].

Біздің зерттеуіміздің ерекшелігі – мақал-мәтелдердің семантикасы мен прагматикасына назар аударылатындығында. Қазақ және түрік тілдеріндегі табиғат құбылысы атауларының мақал-мәтелдердегі көрінісін салыстыру осы мақаланың ең маңызды бөлігі болып есептеледі. Қазақ мақал-мәтелдерінің түрік тіліндегі мағынасын зерттеуде әрі олардың тікелей және ауыспалы мағынадағы қолданысын салыстыруда жоғарыда көрсетілген ғалымдардың еңбектеріндегі бірқатар ұстанымдар басшылыққа алынды. Қазақ және түрік тілдеріндегі мақал-мәтелдердің бүгінгі сөзжұмсамдағы рөлін барынша айқын көрсетуге талпыныс жасалды.

Мақалада қазақ және түрік тілдеріндегі паремиялардың өміріміздегі орны, олардың басты қызметі және ерекшеліктері мен ұқсастықтары туралы сөз қозғалды. Мақал-мәтелдердің халық арасында кең тарап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіліп, бүгінгі күнге дейін қадір-қасиетін жоймай келуі олардың соншалықты маңызды әрі пайдалы екендігін білдіреді.

Қазақ және түрік тілдеріндегі табиғат құбылыс атауларына қатысты мақал-мәтелдердің мағыналық ерекшеліктері

Табиғат - адам өміріне әсер етуші негізгі факторлардың бірі. Белгілі аймақтың табиғи жағдайы, ағын су, тау-тастардың, ауа райының сол аумақта өмір сүріп жатқан адамдардың өмір салтына әсер ететіні белгілі [7; б. 472]. Ол әсер оң немесе теріс сипатта болуы мүмкін, мысалы, өте суық жақта немесе қысы-жазы аптап ыстықта өмір сүретін халықтардың тұрмысында ауа райының қолайсыздығына байланысты көптеген қиындықтар туындайтыны мәлім. Этнос өміріндегі күнделікті тіршілікке қатысты сондай ахуалдың адамдардың мінез-құлқына, бір-бірімен қарым-қатынасына да белгілі бір дәрежеде ықпалын тигізетіні сөзсіз. Осындай қилы-қилы жағдайларды халық өз тілі арқылы сипаттайды. Адам өмірінде маңызды орын алатын табиғат құбылыстарының атаулары мақал-мәтелдерде көрініс тапқан. Табиғат құбылыс атауларымен байланысты мақал-мәтелдер әлем халықтарының барлығының тілінде кездеседі. Кейбір мақал-мәтелдерде табиғаттың әдемілігі туралы сөз қозғалса, кейбірінде табиғат апаттары туралы айтылған. Бұл бөлімде қазақ және түрік тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мағыналық ұқсастықтары, қызметі, пайдалану аясы салыстырмалы түрде қарастырылады.

Аталмыш тақырыпқа байланысты Ахмет Өздемир, Угур Гурсу, Мехмет Кара секілді түрік ғалымдары еңбек жазған. Олардың айтуынша, мақал-мәтелдердегі табиғат құбылысы атаулары басқа әдеби жанрларға қарағанда айқын көрсетілген. Мысалы, дастандардағы мақал-мәтелдерде табиғат құбылыс атаулары өте жиі кездеседі. Бұл «сөз мәйегінің» адам өмірінде үлкен орын алатынын көрсетеді. Қазақ халқының жері кең байтақ, таулы-тасты және өзен-көлдерге бай болғандықтан, халық арасында осы табиғат құбылыстарына қатысты мақал-мәтелдер де көп. Отандық ғалым Ж.Кейкіннің еңбегінде қазақ тіліндегі мақал-мәтелдер тізбегі арнайы тақырыптарға бөлініп көрсетілген: Отан, достық, адалдық, табиғат құбылыстары, жан-жануарлар, тұрмысқа байланысты т.б. сөз оармдары. Ғалымның айтуынша, «Шешендік сөздер – қазақтың ұлттық әдет-ғұрпының, салт-дәстүрінің құнды туындысы. Термелі шешендік өнердің бір көрінісі – мақалдар мен

мәтелдер» [2; б. 4]. Осыдан мақал-мәтелдердің шешендік өнердің бір тармағы екенін, халыққа қарапайым сөздермен терең мағынаны жеткізуші рөлін атқарғанын анық аңғаруға болады. Мақал-мәтелдер тақырыптық және қызметі жағынан әр алуан болып келеді. Солардың ішінде табиғат құбылысы атауларына қатысты мақал-мәтелдер ерекше қызықты деуге болады.

Табиғат құбылысы атауларына қатысты мақал-мәтелдер қазақ және түрік тілдерінде әр қилы мағынада жұмсалады. Олардың пайда болуы да табиғат құбылыстарының адам өміріне тікелей әсер етуінен. Тіпті, адамдардың киім киісі де, өмір салты да олардың тұрып жатқан аймағына және климатына байланысты болады. Сол себептен мақал-мәтелдерде ол анық көрінеді. Сондықтан түрік тіліндегі *жел, дауыл, жаңбыр, бұршақ* сияқты табиғат құбылыстарына байланысты мақал-мәтелдерді қазақ тіліндегі мағынасы ұқсас мақал-мәтелдермен салыстыра қарастыру барысында олардың танымындағы жаңа қырын ашуға болады.

«*Rüzgâra tüküren kendi yüzüne tükürür*» - Желге қарсы түкірсең - өз бетіңе былш етер [8; б. 256]. Мақал-мәтелдерде табиғат құбылысы атаулары кездескенімен, олардың беретін мағынасы терең. Жоғарыда көрсетілген мақалда «жел» сөзі қолданылған, алайда оның бізге айтып тұрған мағынасын адамдардың мінезімен байланыстыруға болады. Адамға қандай қатынас жасасаң, ол да саған сондай қатынас жасайды деген мағынаны білдіреді.

«*Abanın kadri yağmurda bilinir*» – «Матаның қадірі жаңбырлы күні білінеді», қазақ тіліндегі баламасы: *Алтынның қолда барда қадірі жоқ* [8; р. 258]. Түрік тілінде бұл мақал жаңбырлы күні, суық кезде іздеп киетін бір киім, мата атауымен байланыста алынып, баламалы сипатта түсіндірілген. Ал қазақ тілінде бұндай жағдайды құны жоғары алтынмен теңеген, яғни қолда барда ештеңенің қадірі болмайды, оны жоғалтқан кезде іздеп таба алмайтынымыз жайлы сөз етілген. Бұл мәтелді белгілі бір нәрсеге ғана емес, сонымен бірге, адамдарға да қатысты пайдалануға болады. Себебі жанымыздағы адамдардың қадірін білмей қалатын кезіміз болады. Қоғам мүшесі ретінде бәріміз бір-бірімізбен белгілі бір байланыста өмір сүреміз. Кейде бір-бірімізді ренжітіп алатын жағдайлар болады. Алайда уақытыңда жанымыздағылардың қадірін білсек, ешқандай түсініспеушілік болмайды. Осы ой мәтелдің әлеуметтік мәнін ашып көрсетіп тұр.

«*Bahtsızın bağına yağmur, ya taş yağar ya dolu*» – «Бақытсыздың бағына жаңбыр, не тас, не бұршақ жауады».

Балама ретінде мынадай паремияларды келтіруге болады: *Еріншектің ертеңі бітпес; Қорқаққа пана болмас қалың тоғай, жалқауға бүгінгіден ертең оңай* [8; б. 315]. Түрік тіліндегі мақалда «жаңбыр» және «бұршақ» сөздері жұмсалған. Ал қазақ тіліндегі баламасында табиғат құбылысы атаулары кездеспейді. Бұл мақалдардың мағыналары ұқсас болғанымен, қолданылған сөздер әр түрлі. Қазақ тіліндегі мағынасы еріншектік, жалқаулық туралы. Ештеңеге зауқы жоқ адамның не істесе де, еңбегі зая кететіні жайлы айтылған.

«*Yağmurdan kaçarken doluğa tutulmak*» - «Жаңбырдан қапша деп бұршаққа тап болу» (*аюдан қашып, дөңбекке соғылу*) [8; б. 117]. Түрік және қазақ тілдеріндегі мақалдың мағынасы және қызметі бір-біріне ұқсас. Ерекшелігі – қолданылған сөздерінің бірдей болмауы. Түрік тілінде *жаңбыр, бұршақ* сөздері қолданылса, қазақ тілінде *от, жалын* немесе екінші бір баламада аң атауы жұмсалған. Алайда бұндай айырмашылық мақалдардың ұқсас жағдайларда бір-бірінің орнына қолданылуына кедергі болмайды.

Бұл паремияның мағынасын «бір істі қиынсынып, уақытында жасамай кетсең, соның салдарынан, кейін одан да күрделірек проблемаға тап боларсың» деп түсіндіруге болады. Қазақ тілінде осыған ұқсас, бірақ толық балама болмайтын, мынадай мәтелдер бар: «Тоқал ешкі мүйіз сұраймын деп, құлағынан айырылыпты...», «Артық қылам деп, тыртық қылу».

«*Rüzgar estmeyince yaprak oynamaz (dal kılmıdamaz)*» – «Жел соқпай жапырақ қозғалмайды». Қазақша баламасы: *Жел тұрмаса шөптің басы қимылдамайды* [2; б. 26]. Түрік және қазақ тілдеріндегі бұл мақалдың мағынасы да, қолданылуы да бірдей. Тек түрікшесінде «жапырақ, тал», қазақшасында «шөп» фитонимі жұмсалған. Алайда екеуі де флораға қатысты атаулар болғандықтан, алшақтық жоқ деуге болады. Қандай да бір жақсы немесе жаман іс болсын, оның бастаушысы болады. Бірақ бұл мәтелді екі халық та негатив мәнде қолданады, яғни түркі тілдік ұжымында бұл паремия көбінесе жағымсыз жағдаятқа қатысты жұмсалады.

«*Yağmur yağarken küriünü doldurmak*» - «Жаңбырлы күні шелегін суға толтыру». *Орасан пайда көз шығарар* [2; б.86]. Түрік тіліндегі бұл мәтел қазақ тіліндегі паремиямен мағынасы жағынан ұқсас болғанмен, айтылуында өзгешеліктер бар. Алайда бұл айырмашылық олардың мағынасына әсер етпейді. Қолданылуы жағынан да бір-біріне жақын. Бұл екеуінде де адамдардың қандай жағдайда болмасын тойымсыздығы, қанағатсыздығы, әр нәрседен пайда көруді ғана ойлатыны айтылған. Соны астарлап, түрік тілінде «жаңбыр» сөзін қолданып жеткізсе, қазақ тіліндегі баламасында көп пайданың зарары болатыны меңзелген.

Сонымен халық өмірінде мақал-мәтелдердің қолданылу аясы өте кең. Олар ерте заманнан бері ауыздан ауызға тарап, жетіп келе жатқан құнды шешендік сөздер. Ғалымдардың мақал-мәтелдерді жинап, іріктеп, жинақ етіп шығаруы да үлкен жұмыс, әрі тәлімі мол іс. Себебі халық әдебиетін, халық мәдениетін өскелең ұрпаққа дәріптеу орасан күшті талап етеді [9; б.10]. Бұл бөлімде түрік тіліндегі табиғат құбылыстары атауына байланысты мақал-мәтелдердің қазақ тіліндегі ұқсас нұсқаларына тоқталдық. Жалпы алғанда, қазақ және түрік тілдерінде табиғат құбылыс атауларына қатысты мақал-мәтелдердің қолданысы бір-бірімен шамалас екені байқалады. Олардың мағыналары, қызметі өзара ұқсас. Өйткені екеуінің түбі бір, туыс тілдер қатарына жатады. Сөздердің қолданысы мен мағынасындағы ұқсастықты жоғарыда талданған мақал-мәтелдерден айқын байқауға болады. Бұл бір жағынан генетикалық байланысты көрсетсе, екінші жағынан екі халықтың да қоршаған ортаны қабылдауындағы тәжірибе ортақтығын білдіреді. Бұл бөлімде қазіргі түрік тіліндегі табиғат құбылыстарына қатысты паремиялардың қазақ тіліндегі баламалары салыстырыла қарастырылды, сондай-ақ қазақ және түрік ғалымдарының паремиологиялық зерттеулеріне шағын шолу жасалып, ой-пікірлеріне талдау жасалды.

Қазақ және түрік мақал-мәтелдерінің тура, ауыспалы мағынада қолданылуы

Әр халықтың өз ішінде қалыптасқан салт-дәстүрі, мәдениеті, әдебиеті болады. Сол сияқты мақал-мәтелдер де түрлі тілдерде әр алуан мәнде жұмсалады. Ауыз әдебиетінің басқа жанрларына қарағанда, адам өмірін жақсы бейнелеп, әр түрлі жағдайларда орынды пайдаланылып жүргені – осы мақал-мәтелдер. Тарихта қалған әр ұлттың өзіндік тәрбие беретін, жас ұрпақты баулуға септігін тигізетін, жөн көрсететін,

жақсы іске жұмылдыруға үндейтін сөздері болады. Түркі халықтары арасында шешендік сөздердің бір тармағы ретінде танылған бұл тұрақты қолданыстар әр түрлі нұсқада дыбысталуы мүмкін. Алайда олардың беретін мағынасы бірдей немесе ұқсас болады. Қазақ тіліндегі «мақал-мәтел» қос сөзі түрік тілінде «atasözler» деп аталады, тілімізде оның «бабалар сөзі» деген баламасы бары белгілі. Мақал-мәтелдердің қамтитын тақырыбы, қолданыс аясы әр алуан. Халықтың өмір сүріп жатқан жеріне, табиғат жағдайына, киім кию үлгісіне, күнделікті тұтынатын заттарына қарап та, олардың мақал-мәтелдері де әр түрлі болатынын аңғару қиын емес.

Тілдегі әр сөздің білдіретін өзіндік мағынасы болады. Сондай бірнеше сөздің тізбегінен құралған мақал-мәтел арқылы адам өз ойын барынша түрлендіріп жеткізеді. Сөйлеушінің прагматикалық дйттемі кейде паремия құрамындағы сөздердің орналасу ретін өзгерту, ішінара басқа сөзбен алмастыру арқылы да өзектелуі мүмкін. Қалай десек те, мақал-мәтелдер терең мағыналылығымен ерекшеленеді. Мұны түрік тіліндегі табиғат құбылысы атауына байланысты берілген мақал-мәтелдің қазақ тіліндегі тікелей мағынасын қарастырып, кейін өзінің негізі мағынасы көрсетіледі [10; б.16].

«*Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez*» – *Әрқашан теңізішінің қалаған желі еспес.* Бұл мәтелдің қазақ тіліне аударғандағы тікелей мағынасы осылай болады. Бірақ беретін негізгі мағынасы, түпкі мәні тереңде жатыр. Негізінен, бұл мәтел әр адамның қалағаны барлық кезде бірдей бола бермейді дегенді аңғартады. Қазақы тілдік санада бұл ой «Сұраушының сүйікті асын /жеңсік асын/ кім берер?..» немесе «Бірі кем дүние» деген тұрақты қолданыстар арқылы түйінделген.

«*Ağaç ucuna yel deđer, güzel kiřiye söz deđer*» - Ағаш ұшына жел тиеді, әдемі адамға сөз тиеді. Жел ағаштың ұшына қатты тиіп, оны сындырып кетуі мүмкін. Себебі ағаштың ең ұшы әлсіз келеді. Сол секілді шыншыл, мейірімді, жақсы адам да айналасына көмегін тиігізіп жүретіндігі және мұндай адамдарға айтылған жағымсыз сөздер арқылы олардың көңіліне тиіп, тез ренжітіп қоюға болатындығы туралы айтылған.

Қазақ паремиялогиялық қорында «жел» сөзінің қатысуымен жасалған мақал-мәтелдер негізінен, негатив мәнде жұмсалатыны байқалады. Мұның түпкі себебі халық санасындағы «бос сөз, өсек-аяң, қаңқу сөз» мағынасын білдіретін «жел сөз» тіркесінде жатса керек. Бұл көп жағдайда шындыққа жанаспайтын, адамдардың ойынан шығарылған жайттар туралы өсек адам жанын жаралайтыны мәлім. Мысалы, күйеуінен айрылған, жалғызбасты әйелдің артынан қаңқу сөздің көбірек еретіні туралы тұжырым тілдік санамызда «Жесірдің етегін жел көтерер, жел көтермесе, ел көтерер...» деген мақал түрінде таңбаланған.

«*Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır*» - *Аласа жерде жатпа, сел алар, биік жерде жатпа, жел соғар.* Қазақ және түрік тілдеріндегі нұсқаларында бірдей сөздер қолданылған бұл мақалдың беретін мағынасы да өзара ұқсас болуы заңды. Қазақтың «Көптің алды болма, көз тиеді, арты болма, сөз тиеді» деген мақалының мәні де осы паремиямен сабақтасып, сәйкес келіп тұр.

«*Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir*» - *Алла берсе, қол әкеледі, сел әкеледі, жел әкеледі.* Түрік тіліндегі бұл мәтелдің мағынасы «Алла қаласа, қандай жолмен болса да, іздегеніңді алдыңнан шығарады» дегенді білдіреді. Қазақ тілінде бұл ой «Жүгірген жетпес, бұйырған кетпес» мақалының екінші компоненті арқылы түйінделген. Бұл «Алла қаласа, барлығы да болады» деген мағынаны көрсетіп тұр.

«*Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz*» - *Алтын жерде бүлінбес, тас жаңбырда*

суланбас. Бұл мақал «алтын қанша уақыт лай, балшық жерде жатса да, бәрібір сапасы бұзылмайды, алтын болып қалады» деген мағынаны меңзейді. Сол секілді тас та қанша жаңбыр жауса да, еріп, топырақ сияқты балшыққа айналмайды, бәрібір өз қалпында қалады. Бұл жерде «алтын» деп жақсы адамды, «тас» деп адамның мінезін айтып тұр. Мақалдың мағынасы өте терең. Қазақ тіліндегі «Ақыл айнымас, алтын шірімес» немесе «Алтынды еріткенмен, жез болмайды; жібекті жуғанмен, бөз болмайды» деген паремияларының мағынасына саяды.

«*El el ile, değirmen yel ile*» - қол қолмен, диірмен желмен /айналады/. Қазақ тілінде бұл мәтелмен мағыналас «Адамның күні адаммен» деген тұрақты қолданыс бар. Түрік тілінде бұл мәтелде диірменнің жел ескенде ғана айналатындығы айтылған. Сол сияқты адамдар да бір-бірінің көмегінсіз өмір сүре алмайды. Қоғам мүшесі болғаннан кейін, әр адамның жанындағыларға көмегі керек болады. Паремияның тура мағынасы мен түпкі мәні бір-біріне жақын екенін аңғаруға болады.

Жалпы мақал-мәтелдердің қолданыс аясы өте кең. Олар өмірдің әр саласында кездеседі және көп қолданысқа ие. Мақал-мәтелдер – ерте заманнан бүгінгі күнге дейін өз мәнін жоғалтпай, атадан балаға мұра болып келе жатқан алтын қазына. Мақал-мәтелдер түркі әлемін бір шатыр астына біріктіре алатын ерекшелігі бар сөздер [11; б. 41]

Осы бөлімде түрік және қазақ тілдеріндегі табиғат құбылыс атауларына қатысты мақал-мәтелдердің тікелей мағынасын және олардың беретін негізгі мағынасы қарастырылды. Зерттеу барысында түрік және қазақ мақал-мәтелдерінің семантикасына қатысты Ж.Кейкіннің, І.Кеңесбаевтың, М.Эртугрул Сарачбашлы мен И.Миннетоглуның еңбектері пайдаланылды.

Мақал-мәтелдердің тікелей мағынасы олардың жалпы халық үшін қандай маңызды толық екенін көрсете алмайды. Алайда олардың құрамындағы табиғат құбылысы атаулары жалпы беретін терең мағынасының басты өзегі болып есептеледі. Себебі астарлы сөздерді қолдану арқылы тыңдаушыға мақал-мәтелдердің терең астарында қатталған негізі мағынасын жеткізе білу керек.

Қорытынды

Сонымен жоғарыда баяндалған мәселелерді былайша тұжырымдауға болады:

- Мақал-мәтел – сөз жауһары. Олар бүгін пайда болып, ертең жоқ болып кетпейді. Қазақ және түрік халқы мақал-мәтелдерге бай, оны күнделікті өмірде паремияларды жиі қолданатынымыздан да байқауға болады. Қазақ және түрік халықтары ежелгі заманнан бері сөздің қадірін біліп, аз сөзбен көп мағына жеткізуді жөн көрген. Қандай мәселе болса да, бір ауыз сөзбен қайыруға тырысқан, мақал-мәтелдің шығуына да осы талап себеп болса керек;

- Көптеген мақал-мәтелдердің түпкі мағынасы екі тілде бірдей түсіндіріледі. Басты айырмашылығы құрамында қолданылған лексемалардың әр түрлі болуында, бұған қатысты бірқатар мысал негізгі бөлімде талданды;

- Мақал-мәтелдердің тақырыбы әр алуан, бірақ оларды қолданудағы прагматикалық ұстаным – біреу. Тыңдаушыға оң әсер ету, тәлім-тәрбие беру. Халықтың ғасырлар бойы жинақтаған алтын қазынасын орнымен қолданып, өскелең ұрпақтың санасына сіңіру – парызымыз;

- Жел, су, күннің, айдың тұтылуы, ауа райының өзгеруі сияқты табиғат құбылысы арқылы өмірдің әр түрлі жағдайын әсерлі түрде баяндайтын мақал-мәтелдер екі халықтың да паремиологиялық қорында бар және кең қолданысқа ие;

Мақал-мәтелдер туралы жазылған еңбектер көп, алайда олардың әлі де ашылмаған қырлары бар екені сөзсіз. Бұл сөз маржанының халық өміріндегі маңызын арттыра түседі және зерттеушілер алдына жаңа міндеттер қояды. Сондықтан қазақ және түрік паремиологиялық қорын бірнеше сала бойынша салыстырып, жан-жақты зерттеу - келешек еншісінде.

Әдебиеттер тізімі

1. Қайдар Ә. Халық даналығы. Қазақ мақал-мәтелдерінің түсіндірме сөздігі және зерттеу / Ә. Қайдар. - Алматы: Тоғанай, 2004.-560 б.
2. Кейкін Ж.С. Қазақтың 7777 мақалы мен мәтелі / Ж.С. Кейкін. - Алматы: Өлке, 2002.- 440 б.
3. Уәлиев Н. Сөз мәдениеті / Н. Уәлиев. Алматы: Мектеп, 1984.-75 б.
4. Қапасова Б.Қ. Тіл мәдениеті. Шешендік өнер / Б.Қ. Қапасова. - Алматы: Дәуір, 2014.-224 б.
5. Bridges Ch. A commentary on proverbs / Ch. Bridges.- USA: Versa Press, 2008.- 640 p.
6. Akbaş C. Türk dünyası atasözlerinde mitolojik izler: Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. - Ankara, 2020. - S. 13-26.
7. Gürsu U. Kazak Atasözleri / U. Gürsu. - Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.- 1175 s.
8. Бабалар сөзі: Жүз томдық. - Астана: Фолиант, 2011. - 336 б.
9. Смағұлова Г.Н. Сөздік. Мағыналас фразеологизмдер / Г. Н. Смағұлова. - Алматы, 2010.- 252 б.
10. Рыженков Г. Народный месяцеслов: Пословицы, поговорки, приметы, присловья о временах года и о погоде / Г. Рыженков. - Москва: Современник, 1991. -127 б.
11. Ergun P. Türk Kültüründe Ağaç Kültü / P. Ergun. - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004. - 398 s.

Б.М. Сүйерқұл, Ж.А. Жармуханова

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Семантические особенности названий природных явлений в пословицах и поговорках турецкого и казахского языков

Аннотация. Отражение в пословицах и поговорках названий явлений природы в турецком и казахском языках – актуальная тема, требующая специального изучения. Различие между прежними и современными вариантами названий явлений природы и их использование в повседневной жизни повышают значимость темы статьи. В связи с этим представляется целесообразным изучение особенностей употребления паремий в устной речи в сравнительном аспекте.

Смысловые особенности названий явлений природы, особенно в переносном значении, отражают накопленный запас знаний в многовековой истории народа с тех пор, как носитель языка начал изучать и познавать себя в тесной взаимосвязи с окружающей средой. Авторы статьи ставят целью выявление языковых механизмов,

обозначающих различия в их фоновом знании, путем сравнения и сопоставления пословиц и поговорок тюркских народов, живущих в разных регионах с разными климатическими условиями. Для достижения данной цели поставлены две задачи: найти и провести сравнительный анализ казахского эквивалента пословиц и поговорок с названиями явлений природы в турецком языке, а также определить конечную прагматическую интенцию говорящего, использующего названия явлений природы в прямом и переносном значениях.

В ходе исследования были использованы методы систематизации, сравнения, дифференциации, анализа языковых данных.

Ключевые слова: казахский, турецкий, пословицы-поговорки, семантика, прагматика.

В.М. Suyerkul, J.A. Zharmukhanova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Semantic features of names of natural phenomena in Turkish and Kazakh proverbs and sayings

Abstract. The reflection in proverbs and sayings of the names of natural phenomena in the Turkish and Kazakh languages is an urgent topic that requires a special study. The difference between the early and modern versions of the names of natural phenomena and their use in everyday life increases the importance of the topic of the article. In this regard, it seems appropriate to study the features of the use of *paremia* in oral speech in a comparative aspect.

The semantic features of the names of natural phenomena, especially in a figurative sense, reflect the accumulated stock of knowledge in the centuries-old history of the people since the native speaker began to study and know himself in close relationship with the environment. The authors of the article aim to identify the linguistic mechanisms that indicate differences in their background knowledge by comparing and comparing proverbs and sayings of the Turkic peoples living in different regions with different climatic conditions. To achieve this goal, two tasks are set: to find and conduct a comparative analysis of the Kazakh equivalent of proverbs and sayings with the names of natural phenomena in the Turkish language, as well as to determine the final pragmatic intention of the speaker using the names of natural phenomena in direct and figurative meanings.

In the course of the study, there were used methods of systematization, comparison, differentiation, and analysis of language data.

Keywords: Kazakh, Turkish, proverbs and sayings, lexica, semantics, pragmatics.

References

1. Kaydar A. *Khalyk danalygy. Kazak makal-matelderinin tusindirme sozdigi zhane zertteu* [Folk wisdom. Explanatory dictionary and research of Kazakh proverbs]. (Toganay, Almaty, 2004, 560 p.), [in Kazakh].

2. Keykin Zh.S. Kazaktyn 7777 makaly men mateli [7777 Kazakh proverbs and sayings] (Olke, Almaty, 2002, 440 p.), [in Kazakh].
3. Ualiyev N. Soz madeniyeti [Word culture]. (Mektep, Almaty, 1984, 75 p.), [in Kazakh].
4. Karasova B.K. Til madeniyeti. Sheshendik oner [Language culture. Oratory]. (Dauir, Almaty, 2008, 224 p.), [in Kazakh].
5. Bridges Ch. A commentary on proverbs. (Versa Press, USA, 2008, 640 p.).
6. Akbash C. Turk dunyasi atasozlerinde mitolojik izler: Yuksek lisans tezi, Gazi Universitesi Sosyal Bilimler Enstitusu [Mythological traces in Turkish world proverbs: Master's thesis, Gazi University Institute of Social Sciences]. Ankara, 2020. P. 13-26, [in Turkish].
7. Gursu U. Kazak Atasozleri [Kazakh Proverbs]. (Ankara: Turk Dil Kurumu Yayinlari, 2017, 1175 p.), [in Turkish].
8. Babalar sozi Zhuztomdyk [Words of ancestors: One hundred volumes] (Foliant, Astana, 2011, 336 p.), [in Kazakh].
9. Smagulova G.N. Sozdik. Magynalas frazeologizmder [Dictionary. Meaningful phraseology]. (Almaty, 2010, 252 p.), [in Kazakh].
10. Ryzhenkov G. Nrodnyi mesetseslov Poslovitsy, pogovorki, primety, prisloviya o vremenah goda I o pogoed [Popular month words: Proverbs, sayings, remarks, proverbs about the times of the year and about the weather]. (Sovremennik, Moskva, 1991, 127 p.), [in Russian].
11. Ergun P. Turk Kulturunde Agac Kultu [Tree Cult in Turkish Culture]. (Ataturk Kultur Merkezi Bashkanligi Yayinlari, Ankara, 2004, 398 p.), [in Kazakh].

Авторлар туралы мәлімет:

Сүйерқұл Ботагөз Мырзабайқызы - ф. г. д., доцент, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Жармуханова Жанна Алмазовна – Түркітану мамандығының 2 курс магистранты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Siyerkul Botagoz Myrzabaykyzy – Ph.D. in Philosophy, Associate Professor Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Zharmuhanova Janna Almazovna – The 2nd year Master student in Turkology, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Ш.В. НафиковИнститут истории, языка и литературы УФИЦ РАН, Уфа, Россия
(E-mail: nafiqoff@mail.ru)**Древнетюркское *köñül*, башкирское *күңел* 'сердце':
этимологические связи одного соматизма**

Аннотация. Статья посвящена показу разнообразных этимологических связей тюркских наименований сердца (соматизма) как части анатомической лексики тюркских и алтайских языков в контексте ностратической макросемьи. Соматизмы как лексико-семантическая группа слв относятся к древнейшему пласту лексики, в котором, с одной стороны, ярко проявляются особенности категоризации и концептуализации мира в сознании человека, с другой - демонстрируется историческая устойчивость семантики слов и их фонеморфологический облик. На базе методологии сравнительной реконструкции праформ в статье раскрывается этимология слова *köñül*, даются его прямое и переносное значения в пратюркском языке. Корневая праформа соматизма, по мнению автора, восходит не к субстантивной, а к глагольной основе *kəң-* 'ждать'. Также значимым в статье является выявление семантических параллели соматизма в древнетюркском и башкирском языках, определение прямого и переносного значений *köñül* в синтагматических связях фразеосочетаний и производных словах. Кроме того, автор статьи устанавливает исторические связи *köñül* с другими тюркскими соматизмами, а также лексемами, обозначающими родственные отношения.

Важным в статье является выявление на базе данного соматизма семантических связей тюркских языков, в частности, алтайской семьи языков, целом, с другими языками мира, что подтверждает верофицированность ностратической теории языков.

Более тщательное рассмотрение и поиск вероятных изоглосс дает картину весьма широкого распространения однокоренных слов с основой *QVN / KVN также в пределах (гипотетических) сверхсемей индоевропейских, сино-кавказских, аустрических и америндских языков.

Ключевые слова: тюркский язык, алтайский язык, анатомический термин, обозначения сердца, другие внутренние органы, сверх-дальние языковые связи.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2021-135-2-148-159>

Поступила: 10.04.2021 /Одобрена к опубликованию: 22.06.2021

Введение

К истории исследования. Соматизмы как лексико-семантическая группа (ЛСГ) характеризуются *большой устойчивостью*, в том числе с точки зрения своей семантики и своего фонеморфологического облика. Слово «сердце» входит как в 100словный, так и 200словный диагностический список М. Сводеша. Для сравнения: если лексема «сердце» в русском языке имеет облик, сильно отличающийся от своего индоевропейского этимона, как, впрочем, и такие однокоренные слова как нем. *herz*, англ. *heart* (в сопоставлении с лат. *cor*, *cordis*), франц. *coeur*) 'сердце', то совсем другое впечатление создается от древнетюркского *köñül* и, скажем, башкирское *күңел* в том же значении.

Работ, посвященных заявленной в заголовке тематике, не существует, если не брать во

внимание статью Y. Blaškovič. *Göñül, köñül. Asian and African studies* [1]. Древнетюркское обозначение сердца получило этимологическую трактовку в словарях и в ряде работ [2].

Методология

Для реализации основной цели исследования: раскрытия семантических связей соматизма *köñül* в древних праформах и современных тюркских языках, выявления смысловых связей тюркского соматизма с подобным соматизмом в других языках мира, автор использует приемы реконструкции праформ, методы сравнительно-исторического анализа, метод экстраполяции научной гипотезы.

Анализ

Этимология тюркского *köñül* достаточно хорошо разработана. В семантическом плане первично значение 'сердце' в качестве прямого, т.е. названия части тела. Как уже отмечалось выше, прочие, главным образом переносные значения слова *köñül* прослеживаются уже с древнетюркской эпохи. В ряде тюркских языков в настоящее время отмечены лишь переносные значения. Примеры: тофал. *χö* 'настроение, желание', кум. *göñ* 'чувство, забота' [2, с. 291]. Тюркское *köñül* (g-) первоначально абстрактное существительное 'мысль' и под, позже – соматизм в дополнении к *yürek*.

Тюркское күңел, либо көңүл 'сердце' в функции названия части тела означает также 'грудь; нутро (человека)'. Это слово представляет из себя дериват, производное с аффиксом - (а)л от глагола көң- 'ждать' и т.п. Таким образом, перед нами глагольная основа, а не субстантив, ср. тюрк. *gön-el* 'высказывать расположение'.

В одной словарной статье М. Рээнэн при реконструкции **köñül* приводит якутский рефлекс *küön* < *kön* 'грудь, нижняя часть груди' < монг. *kökün* 'грудь' – тем самым ученый высказывается за их генетическое тождество, считая подобные примеры однокоренными словами [2, с. 291]. Та же корневая основа видна и в туркм. *kiñcäk* 'мускусная железа', что также представляет из себя соматический термин.

В древнетюркском языке лексема *köñül* является многозначным словом, при первом значении 'сердце', перечисляет дальнейшие значения – "желание"; "чувство" и последним выступает "мысль" [3]. Древнетюркское *köñül* имело хождение в составе многочисленных устойчивых выражений, что можно показать на примере таких фразеологизмов как *köñül ber* – 'предаваться', *bulyan* 'чувствовать тошноту', *köñli keñ* 'радушный' и проч. Характерно то, что все названные фразеологизмы представлены, скажем, в башкирском языке в фактически неизменном виде (в сравнении с древнетюркской эпохой VIII-X и веков н.э.).

Исконность древнетюркского названия сердца доказывают также производные как *köñüldäki* 'находящийся в сердце'; *köñüllän* – 'браться горячо за что-либо', *köñülsüz* 'бесчувственный', *köñültäki* 'сердечный' и т.д. [3, с. 316].

В современных тюркских языках соматизм "сердце" преимущественно обозначается словами этимологически восходящими к древнетюркскому *jüräk*, к примеру, башк. *йөрәк*, тат. *йөрәк*, як. *сүрэх*. Параллельное употребление лексем *күңел* / *йөрәк* в таком тюркском языке как башкирский имеет свою непосредственную параллель в древнетюркском парном выражении *köñül* / *jöräk* – сердце. В современном башкирском и *күңел*, и *йөрәк* в переносном значении (символ чувств, настроений) в качестве *verba sentiendi*, иначе, слова для выражения чувств, прямо совпадает с одним из значений 'чувство' в древнетюркском языке [3, с. 315]. Приведем также иллюстрации из современной башкирской фразеологии: от всего сердца – *ысын күңелдән*, в глубине сердца – *йөрәк түрөндә*, отлегло от сердца – *күңел тынысланды*, сердце

не на месте – күңел тыныс түгел, йөрәк урынында түгел и др.

Анализ научной литературы, где содержится высказывание известных специалистов по тюркским и родственным последним языком и/или диалектам дает возможность утверждать тезис о связи наименований частей тела друг с другом. Фактический материал дает целый ряд примеров для иллюстрации названного тезиса. Например, тюркский реконструкт **ky:n* ‘пуп’, ср. [3, с. 307] **ki:n* ‘пуп’ по внешнему облику и семантике имеет несомненную связь с тюрк.

**kət* ‘грудь, пазуха’, ср. башк. *куйын* ‘пазуха’.

тюрк. **koη* ‘ягодицы’ > *qoη* ‘то же самое’

тюрк. **koη* ‘ягодицы’ > якутск. *киη* ‘ляжка’ [4]

- др.-уйг. *kin* ‘череве, женский детородный орган’ [5, с. 279]. По своему морфонологическому строению (как и слова, данные выше) диахрония лексемы являет собой пример более древнего слова ввиду отсутствия словообразовательного аффикса **-(a)л**, в сравнении с тюрк. **göñül* ‘сердце’.

Башкирские диалектные соматизмы дают немало примеров на однокорневые формы – такие как *канырык* ‘твердое небо’, *куңырзак* ‘дыхательное горло’, *кәңәрзәк* ‘трахея’, *кәңәр* ‘кадык’, *кыңкылтауык* ‘дыхательное горло’ и т.п. [6, с. 185, 204, 144, 218, 213].

Связь названий частей тела с наименованиями лиц (выражаясь иначе, людей представляет другой важный момент в рамках описываемого в статье материала. Генетически близки с тюрк. *köñül* ‘сердце’ следующие названия лиц в тюркских языках:

– *кенч* ‘ребенок’

– *куң* ‘рабыня; служанка; девушка’ [7 II, с. 44; 7, с. 142].

– *küni* ‘наложница’, *küñ* ‘рабыня’, при *kul* ‘раб’.

Примеры из башкирского языка: *көң* уст. ‘рабыня’, *кәнизә* ‘прислуга’, *көнәркәш* диал. ‘соперница’, ср. с др.тюрк. *küñ* ‘невольник’; башк. лит. *көндәш* ‘соперница’, диал. *көнкөндәш* ‘то же’.

К данной ЛСГ тесным образом примыкают термины родства. Башкирские примеры включают в себя такие слова как *каныш* ‘золовка’, *кандаш* ‘младшая сестра’, *көндәш* ‘молодая вдова’ и др.

В семантическом плане заслуживает мысль Дж. Клосона о связи тюркского *küni*: ‘ревновать’ с др.-тюрк. *küni* ‘наложница’. Обоснованность мысли ученого можно подтвердить тем, что ЛСГ *verbi sentiendi* включает такие понятия как “совесть, желание, любовь, радость” – параллельно с концептами ‘сердце, грудь; нутро (человека)’, см. [7, с. 75].

Материал из лексики башкирского языка, гл. образом из диалектов последнего дает большое число примеров. *көнлә* ‘завидовать’, *көннә* ‘ревновать’, *көнлә* ‘то же’, *көнсөлдөк* ‘зависть, ревность’, *көнәркә* ‘возомнить о себе’, *көндә* ‘ревность’, *куңелһен* ‘облюбовать’, *көнәркәшлән* ‘быть завистливым’, *кәнсел* ‘завистливый’, *кенәһез* ‘незлопамятный’, *коно* ‘жадный’, *кыныш* ‘разгорячиться’ [6].

Алтайские этимологии тюркского *köñül* ‘сердце’

Насколько мне известно, впервые данное слово вместе сближениями из алтайских языков рассмотрено в книге австрийского ориенталиста И. Грунцеля: *köñül* ‘сердце; настроение’ [8, с.78]. В “Этимологическом словаре тюркских языков” [7, с. 75-77] sub *göñül* алтайских сближений почти нет.

Праформа в алтайской семье **kuñe* в значении ‘сердце; середина’ представлена в капитальном “Этимологическом словаре алтайских языков” (далее EDAL) с показом рефлексов по тунгусским, тюркским, с данными по корейскому языку.

Тезис о связях анатомических терминов друг с другом наподобие семантических переходов 'сердце' ⇔ 'живот' и т.д. на материале алтайских языков можно проиллюстрировать на немалом числе примеров, среди которых ограничимся лишь двумя из EDAL, где когнатами можно квалифицировать алтайские соматизмы алт. **kanti* 'перитоний' и **kuñt'V* 'анус' [9, с. 512, 529; 742-743]; в качестве рефлексов последнего представлены, среди прочих, пратюрк. **koñ* 'зад', тув. *qoñ* 'тело животного', из тунгусских языков можно отметить название женского детородного органа - эвенк. *qonna* [9, с. 742-743].

Тезис относительно связей анатомических терминов с наименованиями лиц можно показать на примере тунг. *kuña* 'ребенок', праалт. **k'ioñi* 'глава рода' [9, с. 742, 807], сравни праалт. **kuñi* 'человек, народ, страна' [10, № 509], а также тюрк., сибир. тат., казах. *küñ* 'рабыня, служанка' [11, том, 2б. стлб. 1428].

Разбор фактического сопоставительного материала дает исследователям возможность считать древнетюркское *köñül*, башкирское *күңел*, алтайскую праформу **küñe* 'сердце' не изолированными основами, но лексемами, этимологически связанными со своими схождениями в обширной **ностратической макросемье**.

Взяв за основу сравнения праалтайской анатомической термин **küñe* приведем вероятные сближения из различных языков ностратической макрофилии:

чукотск. *kange-*, *kängi* 'живот' (алтайская семья)

хант. *kon*, *xon* 'то же' (уральская семья)

сванск. *k'win* 'душа' (картвельская семья)

коптск. *hun* 'нутро' (афразийская семья) [12, с. 616]

В. Иллич-Свитыч в табличной сводке названий сердца по ностратическим языкам (со знаком вопроса) приводил дравидийскую параллель *kuñ-tl* [13, с. 22]. Анатомический термин 'грудь' естественным образом соотносится с названием сердца. Данные ностратики также подтверждают данное положение, что явствует из ностр. **k'wan-* 'грудь'. Тот же автор в значении анатомического термина 'ягодицы, анус' сообщает данные по реконструированной лексеме

k'uñ-* (~k'oñ-*) [14, № 438; 15; 16], пратюркского **koñ* 'зад' [9, с. 748].

Связь, общность основ между названиями частей тела и наименования лиц, (примыкают сюда и термины родства) наглядна на примере ностратического слова со значением 'жена, женщина' – *küni*, где алтайским рефлексом выступает *küni* 'одна из жен при многоженстве'. Рефлексы названной праформы многочисленны, из них привожу малую выборку, где галла *qena* 'госпожа' (афразийская семья), арм. *kin* 'женщина' (индоевропейская семья), башк. *köndäš*, ст.кыпч. *küni* " (алтайская семья) [13, с. 306, 307].

Последующие ученые-этнологи, главным образом индоевропейцы прольют свет на вопрос: родственны ли однокоренные названия лиц, хет. *hannas* 'бабушка', лат. *anus* (жен. р.) 'старуха', др.-прусс. *ane* 'старая мать'. (примеры из картотеки автора).

Этимологические связи древнетюркского *köñül*, башкирского *күңел* 'сердце', изоглоссы, содержащие подобные соматизмы, анатомические термины, обнаруживаются в ареале **сино-кавказской макросемьи** предшественницы языков ностратической макрофилии.

Стоит заметить то обстоятельство, что в значении 'сердце' (лат. *cor*, *cordis*) в имеющемся у автора *comparanda*, то есть в сравнительном фактическом материале примеров весьма мало. Это изенисейских идиомов *hün* (плюралис); из диалекта непальского языка в магар (Тибет) *gin*, сравнис тибетским соматизмом *kho(n)g* 'нутро' [12].

По другим примерам из языков других ветвей, семей и/или групп гипотетической, но весьма древней сино-кавказской макросемьи виден параллелизм в фонеморфологической

форме и семантике многих соответствий.

Confero кит. *gān* 'печень; храбрость, отвага; совесть', при древне-кит. *kān* 'idem' ~ качинск.

kanl 'желудок, живот' [17].

Изогlossen, лексические встречи (выражение Н.Марра) тюркского *köñül* с однокоренными сближениями в ареале Большого Кавказа особенно многочисленны в северо-кавказских языках. Таковыми являются анатомические термины:

дарг. *kone* 'живот'

лезг. *qene* 'нутро'

ругул. *u-xun* 'живот' [12, с. 616].

По енисейским языкам примерами могут служить пумпокольский *kanğ* 'живот', коттск. *xan-ti* 'грудь', *kançal* 'яичники' [10, с. 84].

Подробности таксономических связей в пределах сино-кавказской сверхсемьи выходят за рамки настоящей статьи, ввиду чего данный беглый обзор завершён ещё несколькими примерами, среди которых кукич-инск. *a-hun* 'живот', бирманск. **yan* 'грудь'; зап кавк. *k'ank'a* 'яйцо' и пр.

Гипотетическая макрофила **австрических** языков является наиболее обширной среди других макросемей Земного шара. Географически многочисленные языки австрической макрофилы от ареала алтайских языков разделены весьма большими пространствами. Несмотря на это, сближения между алт. **kiŋe* 'сердце' (но не с башк. *йөрәк*) и различными языками в пределах *австроазиатских* и *австронезийских* языков довольно многочисленны, в том числе в переносных значениях:

семанг. *kan'is* 'сердце', рианг *kenuas* 'idem'

бинтулу *kena(p)* 'печень'

тонганск. *kona* 'брюшина', нумфор *ken(ia)* 'печень'

см. [12].

Параллели в названиях лиц и /или в терминах родства

Австроазиатские языки: кмерск. *ko:n* 'ребенок' [18, с. 222]

вьет. *Kon-trai* 'ребенок-сын'

Kon-qai 'ребенок-дочь'.

Мон-кхмерск. **kvn* 'ребенок': Ностр. **kanV* 'рождаться' [13, с. 211].

Сопоставление принадлежит И. Пейросу [19, с. 129].

В статье известных российских востоковедов В. Солнцева и Н. Солнцевой содержится много примеров с сближениями между обозначенными в заголовке их статьи разносистемными языками [20, с. 156-168]. Ранее параллелизм в словах со значением 'мальчик' в языках Юго-Восточной Азии был отмечен А. Тромбетти [21, с. 96]: кхаси *khan*: в языке монг. *kon*, сравни общую основу в драв. *gund* – 'сердце' и в фиджийском *kune* 'беременная' (из австронезийской ветви австрических языков) и с ителменским соматизмом *kanğka* 'живот', примеры по: [12].

Различные фонеморфологические варианты в качестве схождения тюркского названия сердца *köñül* с многочисленными идиомами в гипотетической америндской языковой сверхсемье в эскизном виде представлены ниже.

Анатомические термины со значением 'сердце':

Северная Америка (пенутианские языки) майду *hōn* йокутс *honhon* (тлашпанекский (Мексика) *akia(n)*, *akio(n)* [12] помо *guni* 'грудь'. Южная Америка язык арауа *pe-kanai*.

В рамках одного этимологического слова можно указать также ряд других анатомических терминов, краткий перечень которых следует ниже:

мивок диал. (в Сев. Америке) *hoŋi?*, йокутс *hon* 'яйцо', алгонкинск. *kon* 'живот', керес *kona-*

tse 'то же'.

В языке южноамериканских индейцев брибри соматизм 'печень' обозначается односложной формой *hep*, где основа идентична тюркскому обозначению сердце *köñil*. Последнее сопоставимо с дравидским **kunt* 'сердце, почки'. Российский компаративист Э. Никитина в своем исследовании «О родстве майяских и тюркских языков» приводит следующие любопытные сближения из области анатомической лексики между индейским языком майя и древнетюркским: прамайя **kin* 'детородные органы, мужские и женские': по данным "Древнетюркского словаря" *kin* 'чрево; женские детородные органы' [22, с. 17].

Нельзя не согласиться с правоммерностью сближения ностр. **kanV* 'рождаться' [13, с. 211] в прамайя **kin* и древнетюркским соматизмом *kin* 'чрево'.

Таблица 1.

Сводка однокоренных слов (когнантов) на фактическом материале различных языков народов мира. Корень QVN

Корень слова	Суффиксы
I Ностратическая фила башк. <i>көң</i> 'назв. лиц' <i>кан</i> 'назв. лиц' <i>кәң</i> 'соматизм' <i>каны-</i> 'соматизм' <i>күң-</i> 'соматизм'	-ыш -әр -рык -ел
др.тюрк. <i>köñ</i> 'соматизм' пра-алт. <i>*kíñ</i> 'соматизм' <i>*k'ioiña</i> 'соматизм' пратюрк. <i>*kiñ</i> 'соматизм' алт. <i>*küñi</i> 'назв. лиц' пратюрк <i>*kian</i> 'соматизм' пра-алт. <i>*kíñ</i>	-ül < <i>koñ</i> 'соматизм' -t'V
<i>*kana / kan^</i> 'глагол; родить(ся)' <i>*küni</i> 'назв. лиц' <i>*k'wan</i> 'глагол; соматизм' <i>*k'oni</i> 'соматизм' <i>*gän</i> 'назв. лиц' драв. <i>*kin</i> 'соматизм'	 -(d^) -du -t
II Сино-кавказская фила баск. <i>*kin</i> 'соматизм' енис. <i>*gVn</i> 'соматизм' дарг. <i>Kani</i> 'соматизм' бирм. <i>*yan</i> зап. кавк. <i>*k'an</i> 'соматизм'	 -ca -s -k'a
III Аустрическая фила мон-кхмер <i>*KVn</i> 'назв. лиц' кмерск. <i>*kɔ:p</i> 'назв. лиц'	
IV Арменидская фила прамайя <i>*kin</i> 'соматизм'	

Таким образом, краткая сводка содержит 21 праформу (реконструктор) +6 обычных лексем. Среди реконструированных слов из ностратической макрофилии 13, 4 слова по сино-кавказской филии, австрийская макрофила представлена двумя формами и америндская макрофила – одной праформой.

Аналитический обзор представленного выше сравнительного материала был бы не полным, если мы обойдем вниманием такие вопросы как смысловые (семантические изменения; далее этимологические связанные гнезда), в том числе синонимичные этимологические гнезда в представленных ранее языковых макросемьях.

Этимологически связанные лексемы и/или гнезда слов построены на явлении смысловой (семантической) ассоциации между, к примеру, такими концептами как 'сердце' – 'душа' – 'внутренности' – 'желудок', 'живот, брюхо' и другими, подобными им. Смысловыми ассоциациями, главным образом, в отдельные от современности эпохи, объяснимы близость понятия (анатомического термина) 'сердце' и концепта, преимущественно нематериального, абстрактного понятия 'душа' либо 'разум'.

К общему, единому смысловому полю 'под знаком' корневого слова вида $*\sqrt{QVN}$ принадлежат лексемы (анатомического термина) с такими значениями как 'внутренний орган, внутренности (кишки и под)', 'живот', 'детородные органы', 'желудок', 'сердце', 'тело'.

По поводу диахронических смысловых изменений как пример из этимологической литературы [9, с. 714]. Приведем цепочку изменений: в виде 'сосать' > 'грудь' > 'грудь женская' > 'грудь (в значении анатомии)' > 'сердце'. Естественным образом связаны такие слова (понятие) как 'грудь', 'сосать (грудь)', 'сердце'...

Группы родственных корневых слов включают такие базисные термины из состава наименований лиц/существ обоих полов, производных от $*\sqrt{QVN}$ в роли терминов родства. Корень $*QVN$ и его разновидности (на примере тюркского названия сердца $*göñül$ < алт. $*köñV$ 'idem' входит в состав и других синонимичных последнему этимологических гнезд, однако дальнейшее изучение их выходит за рамки краткого эскизного очерка.

Заключение

Известный российский (макро)компаративист С. Старостин по поводу тюркского анатомического термина $*göñül$ 'сердце' называл данную форму реконструктом "изолированной тюркской основой с пока не выясненной этимологией" [9, с. 287].

Обзор и сопоставительный анализ слов основой на $*QVN$ / KAN с семантикой анатомических терминов, далее слов для обозначения лиц, терминов родства и ряда других соотносительных ЛСГ дает основание для вывода тюркского соматизма $koñul$ из своего статуса древней изолированной лексемы. Этимология, происхождение $koñul$ может иметь отношение к:

1) тюркскому $*en/*in$ 'рожать, зачать' – через связь обозначения сердца с названиями репродуктивных органов. Сюда же ностр. KANA 'рожать, рожать' [13, № 211];

2) пра-алт. $*k'uana$ 'кровь, кровеносный сосуд' [9, с. 151], сюда же относится пра-алт. $*kenk-$ 'передняя часть тела животного' [5, с. 84] – как следствие естественной связи обозначений частей, органов тела друг с другом;

3) пра-алт. $*küni$ 'ребенок' [9, с. 742] по причине связи анатомических терминов с наименованиями (обозначениями) лиц;

4) сравнительные данные из иносистемных языков, семей и макросемей свидетельствуют о наличии большого числа изоглосс, к примеру таких как др.-кит. $kān$ 'желудок, живот' [17].

5) Разборы вероятных изоглосс может иметь “глобальные масштабы”, иллюстрацией чему может являться сопоставление тюркского *qıñ-su-* ‘испускать ветры’ [11, II, с. 901] и название

души *kıñi* (по картотеке автора) из языка догон в Западной Африке.

Материал статьи носит поисковый характер и публикуется в порядке обсуждения.

Список литературы

1. Blaškovič Y. Göñül // Asian and African studies. I. – 1965.
2. Rasanen M. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Turksprachen. – Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1969. – 533 с.
3. Древнетюркский словарь. – Ленинград: Наука. 1969. – 676 с.
4. Poppe N. Vergleichende Grammatik der Altaischen Sprachen. – Wiesbaden, 1960.
5. Дыбо А.В. Этимологический словарь базисной лексики тюркских языков / А.В. Дыбо. – Астана: ТОО «Prosper Print», 2013. – 616 с.
6. Диалектологический словарь башкирского языка. – Уфа: Китап, 2002. – 560 с.
7. Левитская Л.С., Дыбо А.В., Рассадин В. И. Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на букву «Q» / Л. С. Левитская, А. В. Дыбо, В. И. Рассадин. – Москва: Наука, 2000. – 261 с.
8. Grunzel Joseph. Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen nebst einem vergleichenden Wörterbuch. – Leipzig: Wilhelm Friedrich, 1895.
9. Starostin S.A., Dybo A.V., Mudrak O.A. Etymological dictionary of the Altaic languages. – Leiden: Brill, 2003. – 868 с.
10. Starostin S.A., Ruhlen M. Proto-Yeniseian with Extra-Yeniseian Comparisons // on the Origin of languages: Studies in linguistics: Studies in linguistic Taxonomy. – Stanford: Stanford University Press, 1994. – P. 70-92.
11. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий: Опыт словаря тюркских наречи В.В.Радлов. – Санкт-Петербург: Императорская академия наук, 1899. – 451 с.
12. Rahder J. Words for abdomen and entrails // Zeitschrift für Phonetik. – 1964(65). – P. 609-620.
13. Иллич-Свитыч В.М. Введение. Сравнительный словарь / В.М. Иллич-Свитыч. – Москва: Наука, 1971. – 412 с.
14. Иллич-Свитыч В.М. Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский). Сравнительный словарь / В.М. Иллич-Свитыч. – Москва: Наука, 1976. – 156 с.
15. Иллич-Свитыч В.М. Сравнительный словарь (1–3). Указатели [Том II.] / В.М. Иллич-Свитыч. – Москва: Наука, 1976. – 156 с.
16. Иллич-Свитыч В. М. Сравнительный словарь (p–q) (по картотекам автора [Том III.] / В.М. Иллич-Свитыч. – Москва: Наука, 1984. – 136 с.
17. Руссо М. Исчезающие и возникающие органы. [Электрон.ресурс]. - 2020. - URL://ilingran.ru/library/sborniki/for_lang/2013...9.pdf (Дата обращения: 02.11.2020).
18. Diffloth Gerard. The lexical evidence for Austric so far // Oceanic Linguistics 33.2. – 1994. –С. 309-321.
19. Пейрос И.И. Дополнение к гипотезе С.А. Старостина о родстве ностратических и синокавказских языков // Лингвистическая реконструкция и древнейшая история Востока. Ч. IV. – Москва, 1989. – С. 125-130.
20. Солнцев В.М., Солнцева Н.В. Обозначения понятия “человек” в монгольских языках и ряде языков юго-восточной Азии // VI Международный конгресс монголоведов (Улан-

- Батор, август 1992). Доклады российской делегации. II. – Москва, 1992. – С. 156-168.
21. Trombetti Alfredo. L'unità d'origine del linguaggio. – Bologna, 1905.
 22. Никитина Э.Г. О родстве маяских и тюркских языков: (Фонетические и лексические аспекты). – Москва: МП Страссной бульвар, 1995. – 200 с.
 23. Саньяров Ф.Б. Концепты в наивной анатомии в системе эмоциональной концептосферы башкирского языка // Вестник БашГУ. Филология и искусствознание. – 2012. - № 3. – Т. 17. – С. 1520-1522.
 24. Тенишев Э.Р., Благова Г.Ф., Добродомов И.Г. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Т. IV: Лексика / Э.Р. Тенишев, Г.Ф. Благова, И.Г. Добродомов И.Г.. – Москва: Наука, 2001. – 821 с.

Ш.В. Нафиков

Тарих, тіл және әдебиет институты, РҒА Уфа федеральдік зерттеу орталығы, Уфа, Ресей

Ежелгі түркі тіліндегі *könül*, башқұрт тілінде күңел “жүрек”: бір соматизмнің этимологиялық байланыстары

Аңдатпа. Мақала ностратикалық макро отбасы контекстіндегі түркі және алтай тілдерінің анатомиялық лексикасының бөлігі ретінде жүректің (соматизмнің) түркі атауларының әртүрлі этимологиялық байланыстарын көрсетуге арналған. Соматизмдер лексика-семантикалық топ ретінде лексиканың ежелгі қабатына жатады, онда бір жағынан адам санасында әлемді категориялау және концептуализациялау ерекшеліктері айқын көрінеді, екінші жағынан, сөздер семантикасының тарихи тұрақтылығы және олардың фонеморфологиялық келбеті көрсетілген. Праформды салыстырмалы қайта құру әдіснамасы негізінде мақалада *könül* сөзінің этимологиясы ашылады, оның пратюрк тіліндегі тікелей және бейнелі мағыналары беріледі. Соматизмнің түп негізі, автордың пікірінше, субстантивті емес, етістік негізіне көң – “күту” мағынасында. Сондай-ақ, мақалада ежелгі түрік және башқұрт тілдеріндегі соматизмнің семантикалық параллельдерін анықтау, фразалар мен туынды сөздердегі синтагматикалық байланыстардан *könül*-дің тікелей және бейнелі мағыналарын анықтау маңызды. Сонымен қатар, автор *könül*-дің басқа түркі соматизмдерімен, сондай-ақ туыстық қатынастарды білдіретін лексемалармен тарихи байланысын орнатады.

Мақалада осы соматизм негізінде түркі тілдерінің, атап айтқанда, алтай тілдер отбасының, жалпы әлемнің басқа тілдерімен семантикалық байланысын анықтау маңызды болып табылады, бұл тілдердің ностратикалық теориясының дұрыстығын растайды.

Ықтимал изоглостарды мұқият қарастыру және іздеу үнді-еуропалық, сино-кавказ, аустрикалық және американдық тілдердің (гипотетикалық) суперфамилиялары шегінде *QVN / KVN негізі бар бір тамырлы сөздердің өте кең таралуының көрінісін береді.

Түйін сөздер: түркі тілі, алтай тілі, анатомиялық термин, жүрек белгілері, басқа да ішкі органдар, алыс тілдік байланыстар.

Sh.V. Nafikov

Institute of history, language and literature, Ufa Federal Research Center of the RAS, Ufa, Russian Federation

Ancient Turkic *könül*, bashkir *kunel* "heart": etymological connections of one somatism

Abstract. The article is devoted to showing various etymological connections of the Turkic names of the heart (somatism) as part of the anatomical vocabulary of the Turkic and Altaic languages in the context of the nostratic macrofamily. Somatisms as a lexico-semantic group belongs to the oldest layer of vocabulary, in which, on the one hand, the features of categorization and conceptualization of the world in the human mind are manifested clearly, on the other hand, the historical stability of the semantics of words and their phonomorphological appearance is demonstrated. Based on the methodology of comparative reconstruction of proto-forms, the article reveals the etymology of the word *könül*, gives its direct and figurative meanings in the Proto-Turkic language. The root proto-form of somatism, according to the author, goes back not to the substantive, but to the verbal basis of *көң* – "wait". Also significant in the article is the identification of semantic parallels of somatism in the ancient Turkic and Bashkir languages, the definition of direct and figurative meanings of *könül* from syntagmatic connections in phraseological combinations and derived words. In addition, the author establishes historical links between *könül* and other Turkic somatisms, as well as with lexemes denoting kinship relations.

It is important in the article to identify on the basis of this somatism the semantic connections of the Turkic languages, in particular, the Altai family of languages, as a whole with other languages of the world, which confirms the verification of the nostratic theory of languages.

A more thorough examination and search for probable isoglosses gives a picture of a very wide distribution of single-root words with the base *QVN / KVN also within the (hypothetical) superfamilies of Indo-European, Sino-Caucasian, Austric and Amerindian languages.

Keywords: Turkic language, Altaic language, anatomical term, designations of the heart, other internal organs, ultra-distant language connections.

References

1. Blaškovič Y. *Göñul ...* In: Asian and African studies. I. 1965.
2. Rasanen M. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Turksprachen [Etymological dictionary of the Turkic languages], (Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki, 1969, 533 p.), [in Finnish].
3. *Drevnetyurkskij slovar'* [Ancient Turkic Dictionary]. (Nauka, Leningrad, 1969, 676 p.), [in Russian].
4. Poppe N. Vergleichende Grammatik der Altaischen Sprachen [Comparative grammar of the Altai languages]. Wiesbaden, 1960, [in Deutsch].
5. Dybo A.V. *Etimologičeskij slovar' bazisnoj leksiki tyurkskih yazykov* [Etymological dictionary of the basic vocabulary of the Turkic languages], (LTD Prosper Print, Astana, 2013, 616 p.), [in Russian].
6. *Dialektologičeskij slovar' bashkirskogo yazyka* [Dialectological dictionary of the Bashkir language]. (Kitap, Ufa, 2002, 560 p.), [in Russian].
7. Levitskaya L.S., Dybo A.V., Rassadin V.I. *Etimologičeskij slovar' tyurkskih yazykov: Obshchetyurkskie i mezhtyurkskie osnovy na bukvu «Q»* [Etymological dictionary of Turkic

- languages: Common Turkic and inter-Turkic bases with the letter "Q", (Nauka, Moscow, 2000, 261 p.), [in Russian].
8. Grunzel Joseph. Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen nebst einem vergleichenden Wörterbuch [Draft of a comparative grammar of the Altaic languages together with a comparative dictionary], (Wilhelm Friedrich, Leipzig, 1895), [in Deutsch].
 9. Starostin S.A., Dybo A.V., Mudrak O.A. Etymological dictionary of the Altaic languages. (Brill, Leiden, 2003, 868 p.).
 10. Starostin S.A., Ruhlen M. Proto-Yeniseian with Extra-Yeniseian Comparisons. In: On the Origin of languages: Studies in linguistic Taxonomy. Stanford, Stanford University Press, 1994. P. 70-92.
 11. Radlov V.V. Opyt slovarya tyurkskih narechij: Opyt slovarya tyurkskih narechij [The experience of the dictionary of Turkic adverbs: The experience of the dictionary of Turkic adverbs], (Imperial Academy of Sciences, Saint-Petersburg, 1899, 451 p.), [in Russian].
 12. Rahder J. Words for abdomen and entrails. In: Zeitschrift für Phonetik. 1964(65). P. 609-620.
 13. Illich-Svitych V.M. Vvedenie. Sravnitel'nyj slovar' [Introduction. Comparative Dictionary], (Nauka, Moscow, 1971, 412 p.), [in Russian].
 14. Illich-Svitych V.M. Opyt sravneniya nostraticheskikh yazykov (semitohamitskij, kartvel'skij, indoevropeskij, ural'skij, dravidijskij, altajskij). Sravnitel'nyj slovar' [The experience of comparing Nostratic languages (Semitohamitic, Kartvelian, Indo-European, Uralic, Dravidian, Altaic). Comparative dictionary]. (Nauka, Moscow, 1976. 156 p.), [in Russian].
 15. Illich-Svitych V.M. Sravnitel'nyj slovar' (1-3). Ukazateli, Tom II, [Comparative Dictionary], (Nauka, Moscow, 1976, V. II, 156 p.), [in Russian].
 16. Illich-Svitych V.M. Sravnitel'nyj slovar' (p-q) (po kartotekam avtora [Tom III.]). (Nauka, Moscow, 1984, 136 p.), [in Russian].
 17. Russo M. Ischezayushchie i voznikayushchie organy [Disappearing and emerging organs], Available at: iling-ran.ru/library/sborniki/for_lang/2013...9.pdf (accessed 02.11.2020), [in Russian].
 18. Diffloth Gerard. The lexical evidence for Austric so far. In.: Oceanic Linguistics 33.2. 1994. P. 309-321.
 19. Pejros I.I. Dopolnenie k gipoteze S.A. Starostina o rodstve nostraticheskikh i sinokavkazskikh yazykov [Supplement to the hypothesis of S. A. Starostin about the kinship of the Nostratic and Sinocaucasian languages Linguistic reconstruction and the Ancient History of the East. Part IV]. In: Lingvisticheskaya rekonstrukcii i drevnejshaya istoriya Vostoka. vol. IV. Moscow, 1989. P. 125-130. [in Russian].
 20. Solncev V.M., Solnceva N.V. Oboznacheniya ponyatiya "chelovek" v mongol'skikh yazykah i ryade yazykov yugo-vostochnoj Azii [Designations of the concept of "person" in the Mongolian languages and a number of languages of Southeast Asia]. In: VI Mezhdunarodnyj kongress mongolovedov (Ulan-Bator, avgust 1992). Doklady rossijskoj delegacii. II [VI International Congress of Mongolian Scholars (Ulaanbaatar, August 1992). Reports of the Russian delegation]. Moscow, 1992. P. 156-168, [in Russian].
 21. Trombetti Alfredo. L'unità d'origine del linguaggio [The original unity of language]. Bologna, 1905, [in Italian].
 22. Nikitina E.G. O rodstve mayasskikh i tyurkskikh yazykov: (Foneticheskie i leksicheskie aspekty) [On the kinship of the Mayas and Turkic languages: (Phonetic and lexical aspects)]. Moscow, 1995, [in Russian].
 23. Sanyarov F.B. Koncepty v naivnoj anatomii v sisteme emocional'noj konceptosfery bashkirskogo yazyka [Concepts in naive anatomy in the system of the emotional conceptual sphere of the Bashkir language] Vestnik BashGU. Filologiya i iskusstvoznanie [Bulletin of

- BashGu. Philology and Art History]. 2012. V. 17. No. 3. P. 1520-1522, [in Russian].
24. Tenishev E.R., Blagova G.F., Dobrodomov I.G. Sravnitel'no-istoricheskaya grammatika tyurkskih yazykov. T. IV: Leksika [Comparative-historical grammar of the Turkic languages], (Nauka, Moscow, 2001. 821 p.), [in Russian].

Сведения об авторе:

Нафиков Шамил Валеевич - кандидат филологических наук, старший научный сотрудник Института истории, языка и литературы, Уфимский федеральный исследовательский центр РАН, Уфа, Башкортостан, Россия.

Nafikov Shamil Valeevich - Candidate of Philological Sciences, Senior Researcher at the Institute of History, Language and Literature, Ufa Federal Research Center of the RAS, Ufa, Bashkortostan, Russia.

Редактор: **Р.А. Нуртазина**

Журнал менеджері: **А.А. Тубышева**

Компьютерде беттеген: **Д.А. Елешева**

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы.
-2021. – 2 (135). - Нұр-Сұлтан: ЕҰУ. 159 б.
Басуға қол қойылды: 30.06.2021
Шартты 9,6 б.т. Таралымы - 10 дана

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: [http:// bulpolit.enu.kz](http://bulpolit.enu.kz)
Авторларға арналған нұсқаулықтар, публикациялық этика
журнал сайтында берілген: <http:// bulpolit.enu.kz>

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Нұр-Сұлтан қ., Сатпаев көшесі, 2
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-432)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды